ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКІ НАУКОВІ СТУДІЇ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

VIII Всеукраїнська

конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

Кафедра філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик

Співорганізатори:

Південно-Українське відділення
Соціологічної асоціації України
Національний університет «Одеська політехніка»
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»
Міжнародний університет

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

VIII Всеукраїнська конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених

«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКІ НАУКОВІ СТУДІЇ»

(17-19 листопада 2025 року)

Одеса, 2025

УДК 001.895:005.8(082)
ББК 60я431

Рекомендовано до друку Вченою радою Університету Ушинського
протокол № 7 від 09 грудня 2025 року

Південноукраїнські наукові студії: збірник матеріалів VIII Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (Одеса, 17–19 листопада 2025 р.) / ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», кафедра філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик; Південно-Українське відділення Соціологічної асоціації України, Нац. ун-т «Одеська політехніка», Нац. ун-т «Чернігівська політехніка», НТУ «Дніпровська політехніка», Міжнародний університет; відп. ред. та укладач: Петінова О. Б. Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2025. 336 с.

Рецензенти:
кандидатка філософських наук, доцентка, доцентка кафедри філософії, історії та політології Національного університету «Одеська політехніка» *Наталія РИБКА*

кандидатка політичних наук, доцентка, доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін Міжнародного університету *Юлія МЕЛЬНИК*

У Збірнику матеріалів *VIII Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Південноукраїнські наукові студії»* представлено напрацювання учасників із різних регіонів України, об'єднаних спільною метою – осмислення сучасних наукових викликів та пошук інноваційних рішень у міждисциплінарному просторі. Конференція організована Державним закладом «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за участю кафедри філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик, у співпраці з Південно-Українським відділенням Соціологічної асоціації України та провідними університетами країни – ЗВО-партнерами.

Матеріали збірника охоплюють широке коло тем, що відповідають актуальним потребам сучасного суспільства й науки. Серед них: трансформації українського соціуму, культурні та історичні процеси в контексті суспільно-політичних змін, філологічні студії в умовах цифровізації, розвиток креативних індустрій, філософія бізнесу та етичні виміри інновацій, екологічна філософія й концепції сталого розвитку, сучасні підходи до філософії здоров'я, інновації в освіті, проблеми політики та суспільного розвитку, а також виклики, пов'язані з критичним мисленням і логічною культурою XXI століття.

Збірник відображає високий рівень наукових досліджень молодих учених, сприяє розвитку міжвузівської наукової співпраці та формує простір для конструктивного діалогу між представниками різних освітніх і наукових галузей. Матеріали конференції можуть бути корисними для дослідників, викладачів, здобувачів освіти, а також фахівців, що працюють у сфері соціальних, гуманітарних та освітніх наук.

Матеріали подано в авторській редакції. За зміст та достовірність наведених фактів, цитат і даних відповідальність несуть автори.

© ДЗ «ПНПУ імені К. Д. Ушинського», 2025
© Автори матеріалів, 2025

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ № 1. АНАЛІТИКА ТРАНСФОРМАЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Городнюк Людмила
СВОБОДА ЛЮДИНИ У ДОБУ ЦИФРОВОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ…… 13

Іщенко Анна, Петінова Оксана
СТАВЛЕННЯ МОЛОДІ ДО CHATGPT ТА ІНШИХ AI-ІНСТРУМЕНТІВ (на основі результатів проведення соціологічного дослідження)……..…… 17

Цілина Діана, Ладонько Людмила
РОЛЬ МЕНЕДЖЕРА У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ……. 22

Крохмаль Олександр
АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ ТА САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ…… 25

Rybka Nataliia, Mishuk Alisa
YOUNG GENERATIONS AT WORK: SECURITY RISKS FOR THE NATION…….. 28

Калініна Аліса, Незвінська Віолетта
УКРАЇНА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ПОЛІТИЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ……. 32

Десяткіна Аліка
СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА МУЗИКА ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН……. 37

Макіша Ілона, Ладонько Людмила
ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ ЯК УМОВА СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ…… 40

Жаб'юк Діана
ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ КРИМСЬКИХ ТАТАР У КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ УКРАЇНИ…….. 42

Шакун Євгеній
ФІЛОСОФІЯ БЕЗПЕКИ: ОСНОВНІ ПАРАДИГМИ ДОСЛІДЖЕННЯ……. 45

Овчаров Олександр
ФЕНОМЕН ПРАЦІ Й ВІДЧУЖЕННЯ У ФІЛОСОФІЇ К. МАРКСА.. 48

СЕКЦІЯ № 2. ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ВИМІРІ

Добролюбська Юлія
ХРОНОЛОГІЯ СТВОРЕННЯ «КНИГИ ПРО ВЕЛИКЕ ЄДНАННЯ» КАН Ю-ВЕЯ У КОНТЕКСТІ ЙОГО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ…….. 52

Федорова Алла
СТАРОВІРИ БУДЖАКА: МІЖ КОНФОРМІЗМОМ ТА НОНКОНФОРМІЗМОМ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)……..… 56

Rybka Nataliia, Pecherskyi Ivan
THE PHILOSOPHY OF ARTHUR SCHOPENHAUER AS PROJECTED ON MODERN GENERATIONS…….. 59

Світлицька Віолета
МИСТЕЦТВО МЕТАМОДЕРНУ: ФІЛОСОФСЬКА ПЕРСПЕКТИВА ТА КЛЮЧОВІ РИСИ…… 62

Габер Мохаммед Аль-Сейєд Аміна
МЕТАМОДЕРН ЯК СУЧАСНА ФІЛОСОФІЯ МИСТЕЦТВА…… 64

Начев Микола
ПОШИРЕННЯ МЕТАМОДЕРНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ…… 67

Неборак Олександра
ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ… 71

Данільченко Анастасія
КОЗАЦЬКЕ БАРОКО ЯК СТИЛЬ: ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА…… 75

Балінський Артем
РОЛЬ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ У ПРОГОЛОШЕННІ НЕЗАЛЕЖНОСТІ (1989–1991 рр.)……. 80

Боднарчук Катерина
ЦІННОСТІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ……. 85

Васильєва Лариса
МІЖ ЗАКОНОМ І БЛАГОДАТТЮ: ФЕМІНІСТИЧНА АНТРОПОЛОГІЯ ЄВАНГЕЛЬСЬКОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЖІНОЧОГО СТАТУСУ ЯК ПРАВОНАСТУПНИЦЯ-НОВАТОР АНТИЧНИХ ДОГМ……. 88

Зозулик Анастасія
ПОКРОВА ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ ЯК ДУХОВНИЙ СИМВОЛ КОЗАЦТВА…… 92

Ілечко Софія
КУЛЬТУРА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА СКЛАДОВА ТА ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ XVII СТ.)……. 94

Омельченко Дмитро
НАРАТИВ У СУЧАСНИХ ІДЕОЛОГІЯХ…… 97

Мордовець-Ткач Марта, Федорова Алла
МУЗИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ ТА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ……..... 100

Абрасьова Дар'я
КОЗАЦЬКІ ДУМИ ТА ПІСНІ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЇ ВОЇНА……. 105

Карогодіна Єлизавета
ЗОЛОТО ПОЛУБОТКА: МІЖ ЛЕГЕНДОЮ ТА РЕАЛЬНІСТЮ……. 108

Ярмак Софія
ПОЛІТИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ГЕТЬМАНА ЯК ГАРАНТІЯ СТАБІЛЬНОСТІ КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ……. 111

Луба Діана
КОЗАЦЬКІ РАДИ ЯК ФОРМА НАРОДНОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ…….. 113

Майстерюк Вікторія
КВІТИ ЗАМІСТЬ КУЛЬ: ІСТОРІЯ РУХУ «ХІПІ»……. 117

Вєнц Ірина
ДУХОВНА КУЛЬТУРА ЯК СПОСІБ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)……. 119

Юн Катерина
КИЇВСЬКА РУСЬ ТА МІЖНАРОДНІ ШЛЮБИ…… 122

Єфтєні Ксенія
РОЛЬ КНЯГИНІ ОЛЬГИ В ПОЛІТИЦІ КИЇВСЬКОЇ РУСІ……... 125

Коба Олег
БЕЗПЕКА МОРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ: ІСТОРІЯ НАЙБІЛЬШИХ КАТАСТРОФ (НА ОСНОВІ РЕАЛЬНИХ ФАКТІВ)……. 128

Грабарь Кирило
ВІД ВОГНЮ ДО СЛАВИ: ІСТОРІЯ ОДЕСЬКОГО ОПЕРНОГО ТЕАТРУ. 139

Шмалько Оксана
РОЛЬ ДОСВІДУ У ПІЗНАННІ СВІТУ В ФІЛОСОФІЇ Ф.БЕКОНА (НА ОСНОВІ «НОВИЙ ОРГАНОН»)……. 142

Батрун Іванна
ПРОБЛЕМА СЕНСУ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ…… 147

Дандалі Анжеліка
ПРИРОДНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА ДУХОВНІ ВИМІРИ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ…… 148

Олту Олександра
ІНТЕЛЕКТ, ВОЛЯ, ВІРА – ПРОЯВИ ЛЮДСЬКОЇ СУТНОСТІ…….. 150

Робу Лія
ПРОБЛЕМА ПОХОДЖЕННЯ ТА МІСЦЯ ЛЮДИНИ У СВІТІ …….. 152

Самсоннікова Олександра
ЛЮДИНА, ІНДИВІД, ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ, ОСОБИСТІСТЬ…… 154

Онофрейчук Діана
ЧИ МАЄ ІСТОРІЯ СЕНС? ……. 155

СЕКЦІЯ № 3. ФІЛОЛОГІЯ В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: МОВА, ЛІТЕРАТУРА, КОМУНІКАЦІЇ

Афанасьєв Олександр
НАРАТИВНЕ БАЧЕННЯ РЕАЛЬНОСТІ…….. 158

Кулешір Марія
НІКОЛИ НЕ ПІЗНО: МОТИВАЦІЙНИЙ ДИСКУРС У ПОВІСТІ Г.ПРАЙОР «ТУДИ, ДЕ ПІНГВІНИ»……. 161

Фернос Юлія
COIL ЯК ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ…….. 164

Федорова Вероніка
ЕФЕКТИВНІСТЬ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ…….. 167

Образцова Софія
ФУНКЦІЙНИЙ АСПЕКТ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ……. 170

Маргарид Дарина
ПУБЛІЧНЕ МОВЛЕННЯ ЯК ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЖУРНАЛІСТА……..... 173

Калініна Аліса
МОВЛЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА……. 175

СЕКЦІЯ № 4. КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПРАКТИКИ В ЦИФРОВУ ДОБУ

Шакун Наталія
ГУМАНІТАРИСТИКА У СВІТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ…….. 179

Варивода Петро
РІВНІ УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ……. 182

Гончарова Ольга
ПЛАСТИКА ЛЮДИНОМІРНОСТІ ЯК КРЕАТИВНА СОЦІОКУЛЬТУРНА ПРАКТИКА В ЕПОХУ ГЕНЕРАТИВНОГО ШІ……. 186

Семко Яна
СТИЛІ ЖИТТЯ В УМОВАХ ПЛИННОЇ СУЧАСНОСТІ…… 190

Врайт Галина, Калаєва Каміла
ЦИФРОВЕ МИСТЕЦТВО ЯК ФЕНОМЕН КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ ХХІ СТОЛІТТЯ: НОВА ФОРМА КОМУНІКАЦІЇ…. 194

Хоботня Марія
МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПРОЄКТІВ ДЛЯ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ…….. 196

Олійник Віра
СУЧАСНІ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІ КУЛЬТУРНІ ПРОЄКТИ ТА ОБМІНИ……. 200

Поздняя Дар'я
«ЦИФРОВИЙ АРХІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ» – ПРОЄКТ З ОЦИФРУВАННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНИХ ПАМ'ЯТОК…….. 203

Святова Софія
МИСТЕЦТВО МАЙДАНУ КУЛЬТУРА ПРОТЕСТУ ТА НАЦІОНАЛЬНА ГІДНІСТЬ…… 206

Рапацька Наталя
РОЗРОБКА СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ІВЕНТІВ В ДІЯЛЬНОСТІ БУДИНКУ КУЛЬТУРИ…… 210

Бичик Ангеліна
ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ЛОКАЛЬНІ КУЛЬТУРНІ ІНІЦІАТИВИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КУЛЬТУРНИХ ПОДІЙ У ПЕРІОД ВОЄННИХ ДІЙ В УКРАЇНІ……. 213

Ткаченко Катерина
ЦИРКОВЕ МИСТЕЦТВО У СВЯТКОВИХ ПРАКТИКАХ МАЛИХ МІСТ ТА СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД КНР…….. 216

Бичик Ангеліна
КУЛЬТУРНА ПОДІЯ: ПОНЯТТЯ, ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ. ФОРМИ ТА ТИПИ КУЛЬТУРНИХ ПОДІЙ. РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ.. 218

СЕКЦІЯ № 5. ФІЛОСОФІЯ БІЗНЕСУ: ВІД ЦІННОСТЕЙ ДО ІННОВАЦІЙ

Сінельник Анастасія
АДАПТИВНІ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ЗБУТОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ…….. 222

Врайт Галина, Даниленко Анастасія
ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ В СУЧАСНОМУ БІЗНЕСІ УКРАЇНИ……. 226

Карастан Сергій
СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ТИПИ АКТОРІВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ …… 228

Chaban Nelia
PHILOSOPHICAL DIMENSIONS OF BIOTECHNOLOGICAL ENTREPRENEURSHIP: ANTHROPOLOGY, AXIOLOGY, AND THE CULTURE OF INNOVATION…… 232

СЕКЦІЯ № 6. ЕКОЛОГІЧНА ФІЛОСОФІЯ І СТАЛИЙ РОЗВИТОК: ЕТИКА, ПРИРОДА, СУСПІЛЬСТВО

Жарких Володимир
СУЧАСНА ЕКОЛОГІЧНА КРИЗА У СВІТЛІ ПОСТУЛАТІВ ФІЛОСОФІЇ ПРАГМАТИЗМУ…….. 234

Барков Степан
СУСПІЛЬСТВО І СТАЛИЙ РОЗВИТОК: СОЦІОЕКОЛОГІЧНА ПЕРСПЕКТИВА…….. 236

СЕКЦІЯ № 7. ФІЛОСОФІЯ ЗДОРОВ'Я: ВИЗНАЧЕННЯ, ЦІННОСТІ ТА ПРАВО НА ЖИТТЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Базелюк Оксана
ВИКЛИКИ ТА СТІЙКІСТЬ ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ…… 239

Баранюк Поліна
САМОГУБСТВО ЯК ПРОБЛЕМА ФІЛОСОФІЇ……. 243

СЕКЦІЯ № 8. ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ В ОСВІТІ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

Піддубний Олександр
ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ ПОЗИТИВНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В ВІЙСЬКОВІЙ ОСВІТІ…… 247

Міщук Віталій
ЗАСТОСУВАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В ВІЙСЬКОВІЙ ОСВІТІ…… 250

В'язовченко Ілля
ЛІДЕРСТВО ЯК ПРОВІДНА УМОВА РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ…… 253

Коломієць Тетяна
ЛІДЕРСТВО Й УПРАВЛІНСЬКІ НАВИЧКИ У МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ: ВІД ТРАДИЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ ДО ІННОВАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ……. 255

Гоцуляк Віолета
ГЕЙМІФІКАЦІЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ (ІГРОВІ МЕТОДИКИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК КОНСУЛЬТУВАННЯ)……. 257

Коба Олег
АВТОРСЬКА ШКОЛА В УКРАЇНІ (НА ОСНОВІ РЕАЛЬНИХ ДОСЛІЖЕНЬ)…… 259

Балан Денис
ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТРЕНЕРА З ФУТБОЛУ В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ СТРАТЕГІЙ…….. 264

СЕКЦІЯ № 9. ПОЛІТИКА І СУСПІЛЬСТВО: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Озернюк Ганна
РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ФОРМУВАННІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ АФРИКАНСЬКИХ ДЕРЖАВ…… 268

Мельник Юлія
ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ……. 271

Ярова Ліліана, Куртіков Михайло
ТЕХНОЛОГІЇ ЛОБІЮВАННЯ У КІБЕРПРОСТОРІ: ВІД МЕДІА-СКАНДАЛІВ ДО «РЕЄСТРУ ПРОЗОРОСТІ» ……. 274

Ковра Катерина
КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ЗА ЧИ ПРОТИ МЕЦЕНАТСТВА…….. 278

Шкребій Катерина
ІНТЕГРАЦІЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ ТА ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ЗРІЛОЇ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА……... 280

Семенов Євгеній
ПОПУЛІСТСЬКА РИТОРИКА ОБІЦЯНОК: МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ НА СТАБІЛЬНІСТЬ ДЕМОКРАТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ…… 282

Бабенко Андрій
ЦИФРОВИЙ ЛОБІЗМ ЯК НОВА МОДЕЛЬ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ УХВАЛЕННЯ РІВШЕНЬ В УМОВАХ ОНЛАЙН-КОМУНІКАЦІЇ……. 284

Квітова Катерина
ПРАВОВА КОНЦЕПЦІЯ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ…… 286

Ковальчук Олександра
УКРАЇНА В СИСТЕМІ НОВОЇ АРХІТЕКТУРИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ……. 290

Таргоніна Марія
ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС……. 293

Буянов Іван
ЄВРОПЕЙСЬКА КЛІМАТИЧНА ПОЛІТИКА ТА АДАПТАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ……. 295

Івахненко Анастасія
РОЛЬ УКРАЇНИ У ЗМІЦНЕННІ СИСТЕМИ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ…….. 298

Казюк Анатолій
ЧОРНЕ МОРЕ ЯК ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ФРОНТИР: ПРОТИСТОЯННЯ ЗАХОДУ Й СХОДУ У XXI СТОЛІТТІ……. 299

Пештерєва Ольга
ЦИФРОВА ДЕМОКРАТІЯ ПРОТИ ЦИФРОВОГО АВТОРИТАРИЗМУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ…….. 301

Тищенко Юрій
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ……... 304

Баранов Владислав
ВІД ЗАНЕПАДУ ТРАДИЦІЙНИХ ПАРТІЙ ДО ЦИФРОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ: ЩО ОЗНАЧАЄ КРИЗА ПРЕДСТАВНИЦТВА……. 307

СЕКЦІЯ № 10. КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ТА ФОРМАЛЬНА ЛОГІКА: ВИКЛИКИ XXI СТОЛІТТЯ

Марканич Надія
ЛОГІКА У ПРАВІ: СИЛОГІЗМ ЯК ОСНОВА ЮРИДИЧНИХ ДОКАЗІВ…… 310

Галіборщ Микола, Саєнко Єлизавета
ЛОГІКА ТА СТРУКТУРА ПРАВОВОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗАХИСТУ…… 312

Виходець Вадим, Кубишко Герман
ЮРИДИЧНА ЛОГІКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ ПРАВОВИХ КОЛІЗІЙ…… 315

Гладишев Олександр
ЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА: СУКУПНІСТЬ ТА ЕЛЕМЕНТИ…….. 318

Баркар Анастасія
ДЕФОЛТНА ЛОГІКА ЯК ІНСТРУМЕНТ МОДЕЛЮВАННЯ МІРКУВАНЬ ЗА УМОВ НЕПОВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ…….. 321

Вальчук Іванна
ЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ... 324

Білоус Станіслав
АРГУМЕНТИ СТОРІН У СУДДІ: ЛОГІЧНІ ПРИЙОМИ ТА ПОМИЛКИ…….. 326

Обиход Анастасія
ФОРМАЛІЗАЦІЯ ПРАВОВИХ НОРМ: МОЖЛИВІСТЬ ТА ОБМЕЖЕНІСТЬ ……. 329

Небога Сергій
ЛОГІКА І ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРАВІ (ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ)…… 333

СЕКЦІЯ № 1
АНАЛІТИКА ТРАНСФОРМАЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

ГОРОДНЮК ЛЮДМИЛА
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
ОНП «Філософія»
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

СВОБОДА ЛЮДИНИ У ДОБУ ЦИФРОВОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Семантичний простір поняття «свобода» неабиякий багатогранний. Концепт «свобода» є центральним феноменом суспільного і правового, політичного і міжнародного, економічного життя, а також це – особистісна свобода, яка в українській мові і культурі є синонімом поняття «воля» [5]. Сучасне уявлення про свободу включає в себе свободу вибору, самовизначення, дій, поведінки, самоволодіння, ефективну владу [3, с. 80]. Процес розвитку особистої свободи носить суперечливий характер: з одного боку, розширяються можливості вільної діяльності людини, з іншого – вільна діяльність обмежується необхідністю матеріальної дійсності [3, с. 77]. Чи вважає себе свободною цифрова людина? На правах авторки, яка посилається не тільки на наукові джерела, а і сама проводила чимало років в емпіричних спостереженнях, у публічному дискурсі, в журналістських, психологічних,

соціологічних та філософських дослідженнях і має саморефлексивний і активний життєвий досвід від Перебудови у СРСР і проголошення Незалежності України до російсько-української війни; від першого комп'ютера, який було приєднано до провідного настільного телефона, до впровадження штучного інтелекта у повсякденне життя, дозволю собі впевнене ствердження – так, цифрова людина значною мірою відчуває свободною, точно набагато свободнішою за попередні покоління. Зрілі люди з засад пам'яті та подій свого дитинства і юності, впевнено і щиро констатують значне втілення свобод. Молоді люди, цифрові тубільці, так зване Z-покоління, не уявляють світу, де їхній, світоглядний і особистий вибір – як жити, що любити, що цінувати, ким бути, з ким дружити, міг би визначатися кимось іншим, з позиції сили або поневолення.

У сучасному повсякденному житті вона, свобода, відчувається кругом: у свободі вибору (в західній цивілізації XXI сторіччя складно уявити (окрім окремих прецедентів кримінальної хроніки), що вас змусюють працювати проти волі, а творчий пошук чи пауза у професійній діяльності можуть кваліфікуватися як «дармоїдство» і, тим більше, переслідуватися законом і передбачати покарання у вигляді позбавлення волі, як це було, зокрема, у Радянському Союзі); у свободі формування відносин «людина-людина», «людина-соціум», «роботодавець-працівник», «чоловік–жінка» (будь-які форми несвободи, примусовість, що виникає у відносинах, дії чи процеси, які порушують початкову форму відносин, – маніпуляції, невиконання домовленостей, психологічний пресинг, загрози, цькування, агресія, булінг, – в сучасному суспільстві неформально сприймаються вкрай негативно, а формально, в правовому аспекті, підлягають адміністративній та кримінальній відповідальності), у свободі можливостей (все, що не заборонено, – все дозволено: цифрова людина – гіперспоживач, яка від цивілізації отримала грандіозний потенціал реалізації своїх планів від життєвих стратегій (мешкати, вчитися, працювати практично в будь-якому місці земного шару, змінювати вид діяльності (роботу, спеціальність) в будь-якому віці відповідно до власних обставин – змін в житті, установок, екзистенційних потреб) до повсякденних споживацьких потреб – будь-яку річ можна придбати, не відриваючись від гаджета і поточних справ та отримати, не виходячи за межі помешкання. Революція 4.0 перемогла час і простір, подарувавши людині XXI сторіччя, свободу дистанційної комунікації і творчості.

Соціальні тренди проголошують моду на людину метамодерну як автора власного життя, активну, дієву, спритну, з відкритою пізнавальною та активною життєвою позицією, розвинутими скілами і раціональною постановкою задач, для якої не знати або не вміти можна лише в моменті, тут-і-зараз, але вже наступної миті, на крилах відкритої пізнавальної позиції, щомиті гартується новий досвід, нові здатності, нові обрії можливостей.

Інтернет народився із дихотомії «свобода – не свобода», і певний час

вважався уособленням анти-цензури і вільної творчості, а значить – свободи. Свободи. Але науковиця Богна Коніор вважає вигадкою тезу про те, що Інтернет хоч колись був вільним: «Розхожий міф про «дикий захід» мережі був популярний в хакерських колах…, коли контроль був слабким, а протоколи молоді. Але вже тоді… стали помічати тенденцію інтернету до централізації, до зосередження даних у руках кількох структур, що медіюють інтермережеву комунікацію. Операційні системи ставали одноріднішими й універсальними, різноманіття встановлених персональних комп'ютерів та його архітектур стрімко зменшувалася – наступала монополія IBM і Майкрософт. Анонімні форуми вже не здавалися настільки анонімними – цифровим слідом можна було відстежити будь-кого і будь-де» [1, с.80].

З часів, про які згадує дослідниця, Інтернет змінився до невпізнаності, кількість користувачів сягнула мільярдів, змніилася загальна інформаційно-пошукова поведінка людства: це не десятки або сотні запитів на день знаттєлюбного просунотого новатора-інтелектуала, натхненного новим епістемологічним дивом. Станом на кінець 2023 року, 9 мільйонів пошуків у Google та 6 мільйонів купівель онлайн здійснювалися щохвилини! Кожний учасник цифрового простору залишає цифровий слід (від англ. digital footprint) – сукупність даних про те, що він робив у мережі (і це не тільки про URL-посилання, а і про час, тривалість та інші ознаки перебування). Цифровий слід диференціюють на активний – той, який цифрова людина лишає свідомо, за власною волею і бажанням (публікує, коментує, репостить, шукає, купує), та пасивний – дані, зібрані про людину автоматично, цифровою фіксацією її пошукової поведінки (це може бути неусвідомлений веб-серфінг, клацання на привабливі посилання, публікації тощо, які зустрічалися в мережі, а також на контент, яким ви цілеспрямовано цікавилися, але вважаєте цей акт конфіденційною справою чи приховуєте його). Провайдер, що надає вам послуги інтернет-зв’язку володіє усією історією і хронологією вашої інформаційно-пошукової поведінки, і це означає, що він знає все про ваше цифрове життя. Особливо це стосується соціальних мереж, які фіксують «відбитки» людини в так званих цифрових тінях – скупченнях інформації інших людей, івентів, спільнот, де вас тегнули, згадали, відмітили як присутнього, іноді помилково чи випадково, але це стало складовою вашого збірного портрету в мережі Інтернет – цифрового профілю, побудованого на активному цифровому відбитку (запропонованої інформації «про себе», біографічних даних, вказаних геолокаціях, зв’язках з іншими людьми), пасивному цифровому сліді (змісту і характеру пошукової та споживчої поведінки, смакам і вподобанням, листуванню, історії френдингу тощо) та інших характерностях поведінки, які можуть сформувати психологічний, ціннісний та споживчий портрет людини, її картину світу, життєві установки, мрії, мету, силу та слабкості, бажання і примхи, орієнтири та можливі вектори розвитку. Треба прийняти, що цифрові гіганти не просто знають, а

перекладають на алгоритмічну мову всі наші бажання і прагнення, наші вагання, виражені в кількості відкриттів файлів, час перегляду, кількості закриттів і повернень до рекламного оголошення). Про нас знають не тільки те, чого ми бажаємо, прагнемо, що нас надихає і вабить, але і всю нашу поведінкову сутність в алгоритмах – чому і як ми погоджуємося на придбання, як ми відмовляємо собі в бажаннях і скільки раз перед тим наша рука тягнеться до омріяного, скільки секунд певній людині треба, щоб прийняти рішення, який аргумент може стати остаточним (чому позитивним чи чому негативним). Шошана Зубофф називає це «ринками поведінкових ф'ючерсів». «Капіталізм спостереження заволодів Інтернетом і чудесами цифрового світу, обіцяючи магію необмеженої інформації та тисячу способів передбачити наші потреби та полегшити складність нашого виснаженого життя. Ми вітали його у своїх серцях і домівках, не підозрюючи, що його подарунки обтяжені новою породою загрози» [2].

Предиктивна (прогнозна) аналітика – вид аналітики даних, спрямованої на прогнозування майбутніх результатів, яка базується на отриманих (так званих історичних) даних і методах аналітики, зокрема, таких як статистичне моделювання та машинне навчання та тих зв'язках, які мережа може побудувати щодо суб'єкта цифрової комунікації [4], стає головним драйвером соціально-економічних відносин у цифровому просторі, а цифровий користувач, відповідно, об'єктом пильного спостереження та дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Konior B. The Dark Forest Theory of the Internet (Polity Press/Theory Redux, 2025), 2025. 140 p.
2. Zuboff Shoshana. The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power. New York. 2019. 668 p.
3. Атаманюк З. М. Свобода як фактор соціокультурних трансформацій сучасного українського суспільства : монографія. Одеса, 2020. 316 с.
4. Городецький Ю. Д. Предиктивна аналітика та її роль у прийнятті стратегічних рішень у маркетингу. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. № 5 (16). 2023. С. 65-72.
5. Городнюк Л. С. Воля як кредо: свобода вибору і свобода життєвої творчості українців. *Свобода як фундаментальна цінність української національної ідеї. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої Всесвітньому Дню Філософії.* Одеса. 2023. С. 26-29.

ІЩЕНКО АННА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 035 «Філологія», факультет іноземних мов
ПЕТІНОВА ОКСАНА
докторка філософських наук, професорка кафедри філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

СТАВЛЕННЯ МОЛОДІ ДО CHATGPT ТА ІНШИХ AI-ІНСТРУМЕНТІВ (на основі результатів проведення соціологічного дослідження)

Темпи сучасного життя вимагають обробки величезної кількості інформації, якої за існування останніх років було створено більше, ніж будь коли за існування людства. Втім, інтернет все ще залишається величезним сховком для неї та ледве охоплює десяту частину всієї інформації, що була накопичена людством. Втім, за останній час набули широкого розповсюдження інструменти генеративного ШІ, що здатні обробляти інформацію не гірше ніж за людину. Ця відносно нова технологія здобула своєї популярності серед молодого покоління, що має безпосередній доступ до мережі інтернет. Проте масовий вплив, можна спостерігати вже сьогодні, з чого випливає логічне занепокоєння, про можливість бути заміненим машиною. Відповідно, постає досить нагальне поле для досліджень – дослідити ставлення молоді до генеративних інструментів ШІ, що і зумовлює тематику цього дослідження.

Штучний інтелект як поняття знаходив своє відображення із самого початку у ґрунтовні кількості робіт, присвячених розгляду різних його аспектів. Наприклад, можливості його використання широкого розглядаються у педагогічній сфері, наприклад С. Кротова розглядає його використання для розвитку обдарованих дітей, у колективній монографії «Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні» розглядається програма залучення інструментів ШІ до звичайного життя українських громадян, О. Звенігородський зазначає більш технічний аспект, в той час як С. Стасевич – значення ШІ, його види та розвиток. Як зазначають вчені, штучний інтелект як явище є індикатором четвертої промислової революції (початок ХХст.), коли технології зливаються, а кордони стираються [2, с. 244]. ШІ як поняття було введено в науковий обіг у серпні 1955 року Джоном Макартні у заявці на грант Дармутського університету [5]. На семінару наступного року були винайдені деякі положення, характеризували майбутні аспекти досліджень:

1. Автоматичні ЕОМ. Головною перешкодою є не брак машинних можливостей, а наша нездатність писати програми, використовуючи всі можливості, які ми маємо.

2. Як можна запрограмувати комп'ютер на використання мов, адже вважалось, що значна частина людської думки складається з маніпулювання словами відповідно до правил міркування та правил припущень

3. Нейронні мережі –Як набір гіпотетичних нейронів можна організувати так, щоб формувати поняття.

4. Теорія визначення тривалості розрахунку. Потрібен якийсь критерій визначення ефективності розрахунку. Для визначення ефективності обчислень необхідно мати під рукою метод вимірювання складності обчислювальних пристроїв.

5. Самовдосконалення. Справді розумна машина виконуватиме діяльність, яку найкраще можна описати як самовдосконалення.

6. Абстракції. Потрібно класифікувати абстракції і описати машинні методи формування абстракцій із сенсорних та інших даних.

7. Випадковість і творчість. Різниця між творчим мисленням і уявним компетентним мисленням полягає в додаванні певної випадковості. Щоб бути ефективною, випадковість повинна керуватися інтуїцією. Іншими словами, обґрунтована здогадка чи передчуття включають контрольовану випадковість у впорядковане мислене [2, с. 244].

Сама ідея розвитку машинного інтелекту належить А. Тюрінгу, що вперше поставив питання «Чи можуть машини думати?» та запропонував свій знаменитий експеримент. Після вдалого розшифрування ENIGMA іншою машиною, стало відомо, що це не є мрією, а може стати реальністю

Загалом а сучасному етапі розвитку науки вчені виділяють декілька етапів розвитку ШІ інтелекту, серед яких виділяються:

1. Рання історія ШІ. Характерними для цього періоду вважають науковий доробок А. Тюрінга та дослідження М. Мінського моделей нейронів присвячених спробі зімітувати роботу люського мозку [4, с. 2-6].
2. Середні віки розробки ШІ. У цей період набуває активного розповсюдження ідея про здатність ШІ думати як людина, що насправді більше схоже на «спробу змусити літака літати як птах», що в свою чергу є ігноруванням переваг різних типів мислення [4, с. 2-6] .
3. Темні віки досліджень ШІ (початок 1970-хх років). Сфера розвитку ШІ зазнає чималої критики з боку М. Міського та С. Пейпена, що довели, що перцепртрони на здатні узагальнювати інформацію взагалі, що унеможливлювало розв'язання деяких простих задач. Також у цей же час вчені зіткнулись із низкою фундаментальних обмежень, що були спричинені фізичною недосконалістю інструментів ШІ: недостатня потужність, нестача швидкості, невідповідність задачі здоровому глузду [4, с. 2-6] .

4. Відродження ШІ (1980-ті роки). На відродження ШІ в свій час вплинули три загальних чинники: практичний підхід вчених, та повне повне відкидання всього філософського аспекту та зосередження на його практичній розбудові. Третім невід'ємно важливим чинником зазначається поширення роботехніки, що започаткувало нову парадигму [4, с. 2-6] .
5. Наші дні. Від 1990-х було досягнуто багато важливих результатів. Наприклад:

a) 11 травня 1997 року: Deep Blue став першим комп'ютером, що переміг чинного чемпіона світу з шахів Гаррі Каспарова [6, с. 6].
b) 14 березня 2002 року: Кевін Ворвік уперше напряму з'єднав людську нервову систему з комп'ютером, створивши нову форму ШІ [4, с. 6].
c) 8 жовтня 2005 року: робот Стенфордського університету виграв DARPA Grand Challenge, проїхавши 131 милю автономно у пустелі [4, с.7].
d) 2009 рік: проєкт Blue Brain успішно змоделював частину кори мозку щура.

Якщо зазначити питання використанні ШІ в Україні, то відповіддю на нього слугуватиме колективна монографія «Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні», в які перш за все регламентується необхідність взяти ШІ під державний контроль та пропозиції використання ШІ у всіх сферах: медичній, освітній, науковій, сфері збройних сил, сфері телекомунікації, сфері екології, сільського господарства [3].

Першою сферою, де інструменти ШІ уже набувають широкого розповсюдження, стала освіта. Наприклад, інструменти ШІ можуть бути широко використані для персоналізації навчального матеріалу, .автоматизації перевірки домашніх завдань, сприяння зацікавленості серед обдарованої молоді тощо. Проте як зазначають дослідники, розповсюдження штучного інтелекту в освіті може спричинити рівень зниження навичок, що необхідні для розвитку когнітивних та інтелектуальних здібності. Прикладом може слугувати помітне зменшення необхідності в запам'ятовувати фактів, що можуть бути легко знайдені та перевірені, може знизити можливості розвитку критичного мислення та аналітичних навичок у молоді. Також важливим аспектом є зниження соціальних навичок через нестачу живого спілкування [1, с. 156].

Також відповідно інструменти ШІ можуть викликати значні етичні дилеми. Як зазначає О. Кротова, «алгоритми машинного навчання можуть бути залежними від некоректних чи необ'єктивних даних, що може викликати несправедливість і дискримінацію. Для молоді, яка є активістами з соціальних і політичних питань, це може стати глузуванням їхніх зусиль» [1, с. 156].

Також відповідно можна спрогнозувати і негативні наслідки використання ШІ, серед яких доцільно назвати

- когнітивна залежність – схильність сприймати відповіді систем як остаточну істину;
- зниження мотивації до самостійного навчання;

порушення академічної доброчесності при виконанні письмових робіт;

- ризик поширення недостовірної інформації через неточність або упередженість моделей.

Сучасні інструменти ШІ застосовуються у багатьох галузях суспільного життя. Вони сприяють автоматизації виробничих і управлінських процесів, підвищують ефективність енергетики, транспорту, телекомунікацій, агросектору, медицини та екології. ШІ здатен допомагати у прийнятті стратегічних та тактичних рішень, аналізі ризиків і кіберзагроз, моделюванні складних систем та оптимізації ресурсів. Разом із цим, активне впровадження ШІ в освіту, медицину та інші сфери пов'язане з низкою соціально-етичних та когнітивних викликів. Зокрема, використання ШІ може призводити до когнітивної залежності, зниження мотивації до самостійного навчання, порушення академічної доброчесності, ризику поширення недостовірної інформації та виникнення дискримінаційних алгоритмічних рішень. Таким чином, розвиток штучного інтелекту є стратегічно важливим для України, оскільки дозволяє підвищити ефективність роботи державних, промислових і соціальних систем, одночасно створюючи виклики щодо етичного використання та контролю технологій. Досягнення поставлених цілей потребує інтегрованого підходу, що поєднує наукові дослідження, технологічні інновації та нормативно-правове регулювання, забезпечуючи стійкий та безпечний розвиток суспільства у цифрову епоху.

Під час проведення дослідження було висунуто такі гіпотези:

1. Штучний інтелект широко використовується молоддю у повсякденному житті, навчанні та професійній діяльності.
2. Приблизно половина респондентів не перевіряє достовірність інформації, отриманої від систем ШІ.
3. Молоде покоління може користуватися сервісами на кшталт Character.AI, проте більшість вважає, що такі інструменти не здатні повністю замінити живого співрозмовника чи терапевта.
4. Молодь користується не лише чат-ботами (зокрема ChatGPT), а й вбудованими функціями на основі ШІ (наприклад, транскрибування тексту, покращення фотографій), хоча робить це значно рідше
5. Молодь вважає, що впровадження інструментів штучного інтелекту переважно призведе до скорочення кількості робочих місць та матиме негативні економічні наслідки.
6. Загалом ставлення до технологій штучного інтелекту є позитивним: респонденти відзначають економію часу та зручність у використанні, проте близько половини висловлюють занепокоєння щодо можливої заміни певних професій цими технологіями.

Перша гіпотеза підтвердилась. Згідно з результатами опитування, найчастотнішою відповіддю на питання стало навчання (87,1) та сфера самоосвіти (38,7%) а на третьому місці залишилась робоча сфера (38,7%).

Також молодь зазначає, що серед інструментів ШІ найбільше використовуються Chat GPT, Gemini та Copilot (90, 3%, 71%, 22,6%).

Гіпотеза частково підтвердилась. опитувані реципієнти у кількості 38,7% перевіряють інформацію у 80% випадків, відповідно у 60% за результатами опитування респонденти натикаються на недостовірну інформацію (54,8%). Більшість респондентів (45%) не довіряють у ШІ у важливих питаннях, проте використовують його для швидкого пошуку інформації за умови наступної перевірки.

Третя гіпотеза підтвердилась. Третина респондентів (32,2%) користувались ботами, що використовуються у комунікативних цілях (Character. AI), проте вважають, що якість спілкування в середньому 4/10 (12,9%) з тих, що користувались. Якщо йдеться про інші інструменти ШІ, більшість респондентів (61,3%) не використовують їх з комунікативними цілями, проте спілкування оцінюється на 6,6 балів, що уже є значно вищим показником. Переважна більшість зазначає, що ШІ не зможе замінити людину. З цього випливає, що значна частина молоді, що використовують інструменти ШІ не вважають, що ним можна замінити реальну людини.

Четверта гіпотеза підтвердилась. Відповідно до результатів питання про вплив інструментів штучного інтелекту, респонденти чітко висловлюють однозначність з приводу значного впливу ШІ (58,1%) та (67,7%) зазначають ґрунтовну зміну економічної сфери та подальше скорочення робочих місць (71%). Відповіді на ні питання є індикаторами занепокоєння стосовно майбутнього, а небажання мати справу з ШІ замість людини (87,1%) є небажанням становлення цього майбутнього реальністю.

П’ята гіпотеза підтвердилась. Переважна більшість опитуваних (58,1%) користуються вбудованими у додатки інструменти штучного інтелекту, в більшості випадків для сприяння комунікації іноземною мовою або для перекладу (67,7%) та транскрибування аудіо або конвертації голосових повідомлень у текст (51,6%). Хоча виконання завдань є досить високим (7 із 10 балів), у більшості випадків користувачам доводиться перероблювати результати.

Шоста гіпотеза частково підтвердилась. За результатами опитування було встановлене загально нейтральне ставлення (54,8% опитуваних) з позитивною динамікою (38,7%), що свідчить про загальне задоволення респондентів використанням інструментами. При цьому (38,7%) мають побоювання стосовно можливості бути заміненим ШІ. Серед найбільших переваг використання ШІ виділяють економію часу, швидкий доступ до інформації та зручність в використанні рутинних процесів. Відповідно до цього, можна стверджувати, що використання ШІ має позитивний вплив на реципієнтів, також переважна більшість отриманій інформації (71%) ще третина не використовує ШІ через брак емоційності, з чого можна зробити висновок, що молоде покоління використовує ШІ як інструмент досить

свідомо, проте активно, що в свою чергу і призводить до різної категорії наслідків.

Отже, відповідно до результатів дослідження, можна чітко проспостерігати інтегрованість інструментів ШІ у всі сфери життя: робочу, навчальну, сферу комунікації, психологічної підтримки. Водночас молодь ставиться з обережністю до них, зважаючи на можливі ризики та використовуючи доступні переваги. Отже, молодь ставиться із обережністю до інструментів ШІ, проте активно його використовує, що має наслідки у теперішньому та буде мати наслідки у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кротова О. Значення штучного інтелекту для обдарованої молоді. Українські студії в європейському контексті. 2024. Т. 9. С. 151–160.
2. Стасевич С., Голодовська О. Штучний інтелект: історія та становлення. Інформаційні технології та суспільство. 2025. № 1(16). С. 242–248.
3. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні : монографія / ред. А. Шевченко. Київ : Наука і освіта, 2023. 305 с.
4. Warwick K. Artificial intelligence the basics. Abingdon : Routledge, 2012. 179 p.
5. McCarthy J.A proposal for the dartmouth summer research project on artificial intelligence.
University of Leeds. 1996. URL: https://www-formal.stanford.edu/jmc/history/dartmouth/dartmouth.html
(дата звернення: 15.10.2025)

ЦІЛИНА ДІАНА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності»
ЛАДОНЬКО ЛЮДМИЛА
докторка економічних наук, професорка, професорка кафедри мистецьких дисциплін,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна

РОЛЬ МЕНЕДЖЕРА У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

На думку авторів [1] «соціальне управління – це вид діяльності, вираженої у цілеспрямованому й організуючому впливі, що здійснюється з метою забезпечення узгодженості і впорядкованості спільних дій людей та їх колективів в інтересах ефективного розв’язання завдань, що стоять перед ними».

Загалом, можна виділити ключові риси соціального управління, а саме людиноцентричний характер (спрямоване на людину та соціальні групи), спирається на соціальні норми, цінності, інтереси, базується на принципах демократизму, партнерства, самоврядування, передбачає взаємодію державних і недержавних інститутів, забезпечує соціальну стабільність та розвиток суспільства. Сьогодні менеджер у соціальному управлінні стикається зі складними завданнями балансування між інтересами різних соціальних груп, обмеженими ресурсами та стрімкими соціальними змінами: глобалізацією, технологічними та соціальними викликами воєнного часу, що вимагають від нього високої кваліфікації та здатності знаходити нестандартні управлінські рішення.

Ключова складність такої діяльності полягає в поєднанні правових, адміністративних та соціально-психологічних методів роботи з врахуванням потреб, очікувань, соціокультурних особливостей, інтересів та ціннісних орієнтирів окремих людей, трудових колективів, окремих соціальних верств, груп, суспільства загалом. Сучасні дослідження у сфері соціального управління акцентують увагу на трансформації ролі менеджера в умовах глобалізації та технологічного прогресу. Науковці зазначають, що менеджери все частіше виступають не лише як організатори, а й як лідери змін, які інтегрують соціально-психологічні методи для підвищення мотивації та ефективності команд. Особлива увага приділяється управлінню соціальними ризиками, такими як нерівність чи безробіття, що вимагає комплексного підходу.

Останні публікації Осауленко О. Г. підкреслює важливість інформаційних технологій у соціальному управлінні. Аналітика великих даних, штучний інтелект і цифрові платформи дозволяють менеджерам швидше обробляти інформацію та приймати обґрунтовані рішення. Водночас дослідники наголошують на етичних аспектах, зокрема необхідності збереження людського фактору в управлінських процесах, що сприяє створенню сприятливого соціального клімату та підвищенню довіри до управлінських структур.

Таким чином, можна стверджувати, що менеджер у системі соціального управління відіграє центральну роль у забезпеченні ефективного функціонування соціальних інститутів та реалізації програм, спрямованих на розвиток суспільства. Він відповідає за планування стратегій, організацію роботи, координацію дій між різними структурами та контроль за досягненням поставлених цілей. Його діяльність охоплює взаємодію з державними органами, громадськими організаціями та бізнесом, що сприяє ефективному розв’язанню соціальних проблем [2].

Основними функціями менеджера є розробка та впровадження соціальних програм, управління ресурсами та персоналом, оцінка ефективності проєктів і прийняття рішень на основі отриманих даних.

Важливим аспектом його роботи є підтримка комунікації з усіма зацікавленими сторонами та створення мотиваційної системи для працівників і учасників соціальних ініціатив.

Успішна робота менеджера передбачає наявність і розвиток ключових професійних компетентностей, а саме аналітичного мислення, розвинутих організаційних здібностей та комунікабельності. Крім того, менеджер повинен бути гнучким і здатним до адаптації, креативним у розробці нових підходів та добре обізнаним у питаннях соціальної політики та законодавства. Усе це дозволяє менеджеру ефективно керувати соціальними процесами та сприяти позитивним змінам у суспільстві.

Існує багато стилів лідерства, кожен з яких має свої особливості, переваги й недоліки. При цьому жоден з них не є кращим за інший. Все залежить від конкретної сфери й колективу. Наприклад, у військовій галузі багато лідерів з авторитарним стилем, який передбачає чітке виконання завдань, тоді як у креативній сфері частіше зустрічається демократичний або ліберальний стиль [3].

Авторитарний стиль передбачає жорсткий контроль, централізацію влади та мінімальну участь підлеглих у прийнятті рішень. Такий підхід може бути ефективним у кризових ситуаціях або при управлінні великими державними соціальними програмами, що потребують чіткої дисципліни. Однак його надмірне застосування може знизити мотивацію персоналу та викликати опір у громадськості. Авторитарний стиль ефективно проявляється в антикризовому соціальному менеджменті, наприклад, у діяльності міжнародних гуманітарних організацій під час надзвичайних ситуацій.

Демократичний стиль ґрунтується на спільному прийнятті рішень, відкритій комунікації та залученні всіх учасників до управлінського процесу. Це сприяє підвищенню відповідальності, творчої ініціативи та ефективності соціальних проєктів. Саме цей стиль є найбільш результативним у громадських організаціях, молодіжних центрах та соціальних стартапах.

Ліберальний стиль характеризується безініціативністю, невтручанням в процес діяльності. Такі керівники недостатньо компетентні, не впевнені в міцності свого службового місця, непринципові. Деякі питання в організації можуть вирішуватись навіть без їхньої участі, оскільки вони часто не мають конкретної думки і конкретного методу впливу. У взаєминах з підлеглими ліберальні керівники коректні та ввічливі, намагаються не створювати нікому труднощі та незручності, позитивно реагують на критику, не вимогливі до підлеглих та не люблять контролювати їх роботу [4].

Менеджери у сфері соціального управління стикаються з низкою викликів, які впливають на ефективність їхньої діяльності. Серед основних викликів можна виділити нестачу фінансування, недостатню підтримку з боку держави та складність залучення громадськості до соціальних ініціатив. Бюрократичні перепони та низький рівень довіри до соціальних інституцій

також ускладнюють роботу менеджерів. Разом із тим, розвиток нових підходів та технологій відкриває перспективи для підвищення результативності соціальних програм та адаптації до сучасних потреб суспільства.

Системи соціального управління значною мірою покладаються на менеджерів, які забезпечують ефективну роботу соціальних інститутів та реалізують важливі програми. Лідерські якості, аналітичне мислення, організаційні здібності та комунікаційна компетентність є необхідними атрибутами успішного менеджера в цій сфері. Здатність адаптуватися до змін, інтегрувати сучасні технології та формувати міцні партнерства також є ключовими факторами. Незважаючи на складність завдань, саме професіоналізм менеджерів сприяє позитивним перетворенням у суспільстві та підвищенню рівня життя громадян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Менеджмент соціальної роботи: навчальний посібник. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2011. 308 с. ISBN 978-617-640-013-4
2. Тимошко Г. М. Менеджмент соціальної роботи: навчальний посібник. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2011. 308 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/721606/1/20 (дата звернення 20.10.2025)
3. Ключові стилі лідерства: як знайти свій шлях до успіху. DepositPhotos. URL: https://blog.depositphotos.com/ua/stili-liderstva.html (дата звернення: 20.10.2025)
4. Духовні роздуми на сайті: www.rozdum.org.ua/Стилі керівництва. URL: https://www.rozdum.org.ua/?page_id=2889 (дата звернення: 20.10.2025)

КРОХМАЛЬ ОЛЕКСАНДР
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
ОНП «Філософія»
Науковий керівник: **ЛІСЄЄНКО ОЛЕНА**, докторка соціологічних наук, професорка кафедри філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ ТА САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ

Сучасні цивілізаційні виклики вимагають глибокого філософського осмислення національної ментальності не лише як соціокультурного явища, а й як аксіологічного феномену, що впливає на формування колективної свідомості та процеси самоідентифікації. В зальному вигляді під

національною ментальністю розуміється сукупність характерних для певної нації способів мислення, цінностей, переконань, традицій та культурних норм, які передаються від покоління до покоління. Ці елементи формують колективну свідомість, регулюють соціальну поведінку та визначають культурну самобутність. Як зазначає О. Лісеєнко, поняття «національна ментальність» відображає ціннісно-духовний стан народу, яке складається в результаті історично тривалого і досить стійкого впливу різних чинників і обставин (геополітичних, суспільних, природно-географічних, культурних, етнічних, соціально-економічних, релігійних) [1]. Дуже важливим для філософського осмислення феномену національної ментальності є дослідження цього феномену М. Поповичем у пізнавальному, спонукальному та експресивному вимірі. Згодні з М. Поповичем, який зазначає, що національна ментальність, внутрішній світ людини «навряд чи може бути втиснуте в якісь параметри» [2].

Якщо визначати поняття самоідентифікації, зазначимо, що цей процес розуміється як усвідомлення індивідом своєї належності до певної спільноти — національної, культурної або соціальної. Самоідентифікація поєднує особистісні цінності, переживання, соціальні ролі, створюючи відчуття цілісності та приналежності. Взаємодія національної ментальності та самоідентифікації є складною та багатогранною, оскільки формування індивідуальної свідомості завжди відбувається у контексті колективних цінностей і культурних орієнтирів.

Методологічні основи аксіологічного підходу дозволяють поглянути на національну ментальність і самоідентифікацію не лише як на соціокультурні конструкти, а як на феномени, що мають глибинну ціннісну структуру. Цінності виступають фундаментом, на якому будується національна свідомість, регулюється поведінка та формуються культурні орієнтири. Саме цінності визначають, що є «правильним», «бажаним» або «цінним» для індивіда та суспільства, формуючи у такий спосіб соціальні норми та колективні ментальні моделі.

Своєрідність національної ментальності тісно пов’язана зі специфікою національної культури, цінностей та ментально-духових орієнтацій, які формують основу цілісного способу життя суспільства. Однією з ключових складових ментальності є система цінностей, яка виступає універсальною структурою пріоритетів, що визначає бажаний життєвий проект індивіда та спрямовує його соціальні та культурні орієнтири. Саме ціннісно-культурна компонента надає національній ментальності якісну визначеність та сприяє формуванню цілісної картини світу, в якій індивід здатен оцінювати та координувати свою поведінку.

Національна ментальність, як сукупність цінностей, відображає комплекс соціально значущих принципів, що регулюють індивідуальні та групові способи сприйняття, взаємини, поведінку та дії в різноманітних

соціальних ситуаціях. Вона репрезентує ту частину культури, яка дозволяє людині орієнтуватися у економічній, політичній та соціокультурній сферах життя. У сучасних суспільних умовах це проявляється у ціннісно-мотиваційних ставленнях до влади, праці, матеріального добробуту, норм та зразків соціальної взаємодії. Без сумніву, соціальні та політичні трансформації впливають на ціннісні орієнтації, закладені у структурі національної ментальності. Водночас традиційні способи мислення та історичні стереотипи демонструють високу стійкість. Зокрема, у українській ментальності відображаються ключові історичні цінності – незалежність, самостійність, свобода, які існують на рівні колективної свідомості та передаються від покоління до покоління, формуючи неперервну лінію культурної ідентичності та соціальної самосвідомості народу.

Процеси самоідентифікації тісно пов'язані з національною ментальністю. Самоідентифікація включає два взаємопов'язані виміри: індивідуальний та колективний. Індивідуальний вимір полягає у формуванні усвідомлення власних цінностей, переконань і культурної належності. Колективний вимір відображає усвідомлення своєї приналежності до спільноти, відчуття національної єдності та участі у культурному процесі.

Аксіологічна методологія у дослідженні національної ментальності дозволяє розкрити механізми, завдяки яким цінності впливають на самоідентифікацію. Наприклад, патріотизм як цінність формує у громадянина відчуття приналежності до нації, історична пам'ять – усвідомлення власної ролі в історичних процесах, а культурні традиції – відчуття неперервності поколінь. У результаті індивід формує цілісну самоідентифікацію, що інтегрує особисті та колективні цінності. Особливу актуальність ці питання набувають у контексті сучасної України. Постколоніальні трансформації, процеси державотворення, російсько-українська війна створюють умови, за яких формування національної ментальності та самоідентифікації стає фактором національної безпеки.

Дослідження аксіологічного виміру національної ментальності та самоідентифікації дозволяє глибше зрозуміти механізми формування національної свідомості та самоусвідомлення особистості. Це надає можливість розробляти практичні рекомендації для освіти, культурної політики та соціальної інтеграції, спрямовані на зміцнення національної ідентичності та підтримку культурної самобутності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лісеєнко О. В. Українська національна ментальність: ціннісні зрушення в умовах сучасності. *Перспективи. Соціально-політичний журнал.* 2022. № 2. С. 140-145.
2. Попович М. В. Теорія ментальності: монографія. Київ: Наукова думка, 2006. С. 3–30.

RYBKA NATALIIA
Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Doctoral Student
Associate Professor of the Department of Philosophy, History and Political Science
MISHUK ALISA
second-year student, Institute of Computer Systems,
Odesa Polytechnic National University, Odesa, Ukraine

YOUNG GENERATIONS AT WORK: SECURITY RISKS FOR THE NATION

The issue of national security is undoubtedly highly complex and multifaceted. When attempting to develop a systematic understanding of the factors that influence national security, it is impossible to ignore factors such as the state of the labour market. National security depends to a large extent on the state of the labour market, as it is the labour market that ensures economic stability, social cohesion and the development of human potential. High employment reduces social tension, contributes to income growth and budget revenues, while unemployment, labour migration and informal employment undermine economic stability. Effective employment, education and retraining policies are strategic factors in strengthening national security.

However, in the global information world, we are witnessing major changes that are generating unpredictable consequences, such as the specific behaviour of entire generations of people, and the characteristics of their economic activity and behaviour in the labour market are strongly influencing and significantly transforming it. The impact of the nature of the Zumer generation on how the values of these generations influence their political behaviour was studied in a study conducted by American scientists before the 2020 elections and during the COVID-19 pandemic. The key conclusions drawn in the project emphasise that understanding the values and risks of young people is crucial for politicians seeking to win their votes [2], and therefore has a direct impact on national security.

Thus, the relevance of our research lies in comparing the labour behaviour of Generation «Z», or zoomers, and the characteristics of the modern labour market in order to identify manifestations that pose a risk to national security.

It should be noted that the modern global labour market is a dynamic and complex system that is changing under the influence of globalisation, digital transformation, automation and socio-demographic shifts. Its development is determined by the pandemic, geopolitical instability, technological progress and new forms of employment. At the same time, the labour market ensures the formation and use of the main resource – labour – and is a source of income for the majority of the population [4-5].

Researchers [7-8] note that the global labour market is being transformed by digitalisation, which is creating new forms of employment, increasing mobility and demand for skilled workers. At the same time, there is a ‘brain drain’ from less developed countries, which reduces their labour potential.

Key trends include an ageing population in developed countries, declining birth rates, and the growing importance of education and retraining. Automation, the introduction of AI and digital technologies are causing structural changes in the economy.

According to the ILO [5], the average global unemployment rate was around 5%, but there are still significant regional contrasts. Youth unemployment exceeds 12%; almost 23.5% of young people are neither in education nor employment. About 2.2 billion people work in the informal sector, which deprives them of social protection.

Gender inequality remains a serious problem: the employment rate for men is 69.2%, for women – 45.6%; the pay gap reaches 14%. Automation poses a greater threat to women's jobs, especially in the service sector [3]. The world is undergoing a shift in the structure of employment: remote work (over 40% of employees), freelancing and short-term projects (17-20% growth per year) are on the rise. The greatest demand is for specialists in cybersecurity, AI, ecology, green technologies, bioengineering, as well as developed soft skills – flexibility, creativity, and emotional intelligence. It is predicted that by 2030, automation could destroy 85 million jobs, while creating 97 million new ones that will require new knowledge and skills. Over 1 billion people will need to be retrained; about 30% of jobs will require IT skills.

Thus, the modern global labour market is undergoing a transformation: unemployment, informal employment and inequality are on the rise, while digital, remote and flexible forms of work are developing. Successful adaptation requires digital literacy, lifelong learning and a willingness to constantly change one's professional role. To assess how Generation «Z» fits into modern labour relations, let's start by noting that Generation Z considers technologies that previous generations considered fantastic, unattainable and unrealistic to be an integral part of everyday life. This is what distinguishes them from Generation Y, whose childhood was spent before the ‘technology boom’.

V. V. Kyrychenko [6] analyses the psychology of the «Z» generation and Millennial generations and notes that the «Z» generation is being shaped by the information society. The peculiarities of Generation «Z» (Zoomers) are that they have changed human values and worldviews, they have realised the value of information, education and openness, while Generation «Z» lives in symbiosis between the real and virtual worlds. They are characterised by the globalisation of personal space, rapid changes in work and contacts, short attention spans, cynicism, low religiosity and a desire to be ‘trendy’. Social networks are becoming the main environment for self-realisation, where social barriers are being erased and the

values of equality, self-expression and network communication are being established. The author emphasises that understanding the psychology of digital generations is key to comprehending the new model of personality in the information age.

Other aspects of the position of zoomers in the labour market are highlighted in a study by Deloitte Touche Tohmatsu Limited [1]: zoomers attach great importance to the balance between work and personal life and seek flexible working formats; most live 'paycheck to paycheck': 51% of zoomers experience financial instability; they experience high levels of stress and burnout: 46% of zoomers said they are often or constantly stressed; environmental issues, company values and socio-ethical impact play an important role – more than half of zoomers choose an employer based on their impact on the environment [1].

A project [2] that looked at how millennials and Gen Zers in the US are doing found that the new generations are responding to new social and economic risks that have come up because of the shift to a knowledge economy. Young people are faced with rising costs of education and housing, debt, uncertainty in the labour market, and the fact that risks previously borne by the state and employers (health insurance, pension savings) are now being shifted to individuals. Increased socio-economic instability and vulnerability. The fact that more than half of zoomers live 'paycheck to paycheck' and experience financial instability creates fertile ground for social tension. This is a direct threat to economic security, as it leads to a decline in consumer demand, budget revenues, and increased dependence on social benefits.

Psychological burnout and chronic stress. High levels of stress (46% of zoomers) threaten the health of the nation and its productivity. This can have long-term negative consequences for the country's healthcare system and human capital, weakening the overall resilience of society. Crisis of traditional social institutions and identity. Cynicism, low religiosity and a focus on virtual self-realisation are eroding traditional values. This could weaken social cohesion, patriotism and the willingness to defend national interests, which are the foundation of national security. Incompatibility of values with state policy. The Zers' emphasis on work/life balance, ecology, and corporate social responsibility creates a potential conflict with outdated economic models. If the state does not take these values into account, it could lead to mass discontent, migration, and a loss of trust in government institutions.

Structural unemployment and the inflexibility of the education system. Generation «Z» is entering the labour market at a time when automation could destroy millions of jobs. The inability of the education and retraining system to respond quickly to the demand for new skills (e.g. in IT, cybersecurity) could lead to mass youth unemployment, which is a powerful destabilising factor.

Individualisation of risks. The transfer of risks (health insurance, pension savings) from the state and employers to individuals makes zoomers more economically vulnerable. In the event of a crisis, this could lead to a sharp increase

in social tension, as the social protection system may be unprepared for mass assistance.

Therefore, the work behaviour and values of Generation «Z» are not just a socio-economic phenomenon, but pose a direct threat to national security if they are not taken into account in public policy. The key risks are socio-economic destabilisation due to financial vulnerability, a human capital crisis due to stress and burnout, and the erosion of social cohesion due to changing values. These threats can only be prevented by comprehensively adapting the labour market, education system and social policy to the new realities.

LITERATURE:

1. Deloitte. 2023 Gen Z and Millennial Survey: Ukrainian Insights. 2023. Available at: https://www.deloitte.com/ua/uk/about/press-room/2023-gen-z-and-millenial-survey.html](https://www.deloitte.com/ua/uk/about/press-room/2023-gen-z-and-millenial-survey.html) (accessed 30.10.2025).
2. Heys E. Executive Summary: Generational Values, Political Behavior, and Risk Perceptions. Berkeley, CA: University of California, Berkeley, 2024. Available at: https://youngamericans.berkeley.edu/wp-content/uploads/2024/06/Executive-Summary_Generational-Values-Political-Behavior-and-Risk-Perceptions.pdf](https://youngamericans.berkeley.edu/wp-content/uploads/2024/06/Executive-Summary_Generational-Values-Political-Behavior-and-Risk-Perceptions.pdf) (accessed 28.10.2025).
3. International Labour Organization. Gender and automation risks. Geneva: ILO, 2023. Available at: https://www.ilo.org/global/publications/WCMS_895615/lang--en/index.htm](https://www.ilo.org/global/publications/WCMS_895615/lang--en/index.htm) (accessed 01.09.2025).
4. The Future of Jobs Report 2025. World Economic Forum. Available at: https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2025/in-full/introduction-the-global-labour-market-landscape-in-2025 (accessed 01.07.2025).
5. World Employment and Social Outlook: May 2025 Update. Geneva: ILO, 2025. Available at: https://www.ilo.org/publications/flagship-reports/world-employment-and-social-outlook-may-2025-update (accessed 01.09.2025).
6. Кириченко В. В. Психологія покоління «міленіалів». Актуальні проблеми особистісного зростання: зб. наук. пр. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Житомир, 13 трав. 2021 р.) / ред. кол.: Л. О. Котлова,

Г. В. Пирог; М-во освіти і науки України, Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка, соц.-псих. факультет. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2021. С. 61-64.
7. Пігуль Н., Дехтяр Н., Пігуль Ю. Сучасні тенденції розвитку ринку праці в контексті економічної безпеки держави [Modern trends in labor market development in the context of state economic security]. Вісник СумДУ. Серія «Економіка». 2023. №1. С. 48-55. Available at: https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/1_2023/5.pdf (accessed: 10.10.2025]).
8. Стрембіцька Л. Л. Сучасні тенденції ринку праці в аспекті загроз економічній безпеці України [Modern labor market trends in the aspect of threats to Ukraine's economic security]. Економічні горизонти. 2017. №2. С. 88–95. DOI: https://doi.org/10.31499/2616-236.1(2).2017.113316](https://doi.org/10.31499/2616-5236.1%282%29.2017.113316).

КАЛІНІНА АЛІСА, НЕЗВІНСЬКА ВІОЛЕТТА
здобувачки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 053 «Психологія», факультет іноземних мов, медіа та психології
Науковий керівник: **МЕЛЬНИК ЮЛІЯ,** кандидатка політичних наук, доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманіратних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

УКРАЇНА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ПОЛІТИЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Глобалізація – це складний і багатовимірний процес, який охоплює політичну, економічну, соціальну та культурну сфери життя сучасного суспільства. У наукових працях таких дослідників, як Ентоні Ґідденс, Мануель Кастельс та Ульріх Бек, глобалізацію розглядають як формування єдиного світового простору, у межах якого держави, народи та культури дедалі тісніше взаємодіють між собою [1, 2]. Цей процес проявляється у швидкому поширенні інформаційних технологій, розвитку міжнародної торгівлі, посиленні міграційних процесів та формуванні спільних політичних і культурних тенденцій

Для України тема глобалізації має особливе значення. Після відновлення незалежності держава активно включились у світові інтеграційні процеси, прагнучи стати повноправним учасником європейського та світового співтовариства [4]. Сьогодні вплив глобалізації відчутний у всіх сферах українського життя – від політики та економіки до освіти, культури й медіа. Водночас глобальні зміни супроводжуються серйозними викликами:

потребою захисту національного суверенітету, [5] культурної самобутності, а також необхідністю адаптації до нових світових стандартів розвитку.

Актуальність теми зумовлена тим, що Україна, перебуваючи в умовах війни та масштабних суспільних трансформацій, одночасно переживає період політичного оновлення й культурного відродження. Глобалізація відкриває перед державою нові можливості для міжнародної співпраці, модернізації суспільства, розвитку науки й культури, але також ставить питання про збереження національної ідентичності у світі, що стрімко уніфікується. Метою даної роботи є аналіз політичних та культурних трансформацій України в умовах глобалізації, визначення основних тенденцій, позитивних і негативних наслідків цього процесу, а також окреслення шляхів поєднання європейських цінностей із збереженням власної національної самобутності.

Глобалізація змінює баланс між внутрішнім самоврядуванням держави та її зовнішніми зобов'язаннями: міжнародні норми, угоди та транскордонні мережі підштовхують держави до інтеграції, стандартизації політик і часткової передачі повноважень на наднаціональний рівень. Це послаблює абсолютний «функціональний» аспект державного суверенітету – тобто здатність виключно самостійно приймати й реалізовувати рішення в деяких політичних і економічних сферах – водночас зберігаючи юридичний суверенітет як формальну основу державності [5]. Така подвійність характерна і для трансформацій в Україні: країна прагне відповідати міжнародним стандартам демократії й права, але змушена балансувати між очікуваннями міжнародних партнерів і національними інтересами.

Демократичні практики в Україні також трансформуються під впливом глобальних стандартів: проведення виборчих та адміністративних реформ, прийняття антикорупційного законодавства, розвиток незалежних інституцій – усе це частково обумовлено вимогами та рекомендаціями міжнародних партнерів [6] донорів і інтеграційних угод. Водночас імплементація стандартів часто стикається з внутрішніми політичними опорами – слабкі інститути, корупція, олігархічний вплив – через що процес демократизації залишається фрагментарним і довготривалим. Для аргументації цього можна посилатися на аналіз змін суто політичного і правового поля в пострадянських державах і на приклади українських реформ після 2014 року.

Євроатлантична інтеграція є самим виразним прикладом того, як глобалізаційні процеси впливають на політику України. Угода про асоціацію з ЄС (підписана 2014 року та тоді ж ратифікована) поклала юридичні й політичні зобов'язання щодо гармонізації законодавства, боротьби з корупцією, захисту прав людини й економічних реформ – тобто безпосередньо формує напрям внутрішніх трансформацій та стандарти, яким має відповідати держава [10] Одночасно співпраця з НАТО перетворилася на ключову зовнішньополітичну орієнтацію в питаннях безпеки, [6] співпраці у сфері оборони та сумісності заліків військових стандартів. Ці процеси зміцнюють

міжнародну підтримку України, але також роблять її політику залежною від умов і графіків, які визначаються на наднаціональному рівні.
Роль міжнародних організацій – ООН, ЄС, НАТО та ін. – багатовимірна. Вони виступають як джерело норм та стандартів, як донори та технічні партнери реформ, [8] а також як платформи політичної підтримки і дипломатичної легітимізації. Для України участь у європейських і трансатлантичних структурах означає як притік експертної та фінансової допомоги, так і вимоги до конституційної відповідальності. Ця зовнішня опіка прискорює деякі реформи (наприклад, у сфері публічних фінансів, судочинства, антикорупції), але іноді породжує напругу всередині суспільства через відчуття втручання у внутрішні справи [7].

Однією з ключових внутрішніх трансформацій стали реформи управління, зокрема децентралізація та антикорупційні заходи. Децентралізаційна реформа, розпочата після 2014 року, спрямована на передачу фінансових і адміністративних повноважень на місцевий рівень, об'єднання громад і підвищення якості місцевого управління; це відповідає європейській практиці ефективного самоврядування і водночас підвищує стійкість держави через зміцнення місцевих інституцій [6]. Антикорупційні інституції (НАБУ, САП, НАЗК та ін.) були створені під впливом вимог міжнародних партнерів і є ключовим елементом підвищення довіри до держави, хоча їх ефективність ще залишається предметом дискусій [8, с. 131–150].

Інформаційний простір – ЗМІ й інтернет – відіграє визначальну роль у формуванні політичної свідомості громадян у період глобалізації. Масштабна цифровізація та широка присутність соціальних мереж зробили інформаційні потоки надшвидкими та транскордонними, що відкриває можливості для громадянської активності, доступу до альтернативних джерел інформації та мобілізації суспільної підтримки (як це було під час Революції Гідності) [9]. Одночасно це створює умови для дезінформації, інформаційних атак і гібридної війни, де зовнішні актори використовують медійні інструменти для впливу на внутрішню політику та суспільну думку. Тому інформаційна безпека стала не менш важливою складовою державної політики, ніж традиційні елементи безпеки.

Як наслідок, трансформація політичної системи України під впливом глобальних стандартів має подвійний характер: з одного боку – впровадження європейських норм, зростання ролі громадянського суспільства, зміцнення інституцій; з іншого – посилення зовнішньої залежності у питаннях безпеки та політичного курсу, а також нові ризики, пов'язані з інформаційними атаками та гібридними загрозами. Приклади, що ілюструють ці процеси: Революція Гідності як прояв прагнення до європейських стандартів і громадянської участі; підписання Угоди про асоціацію з ЄС 2014 року як юридичний механізм зближення зі стандартами Європи; вступ до Ради Європи у 1995 році

як крок до міжнародного правового полева і гарантій прав людини. Ці події демонструють, що інтеграція в глобальні структури стимулює внутрішні зміни, але одночасно потребує високої адаптивності та захисту національних інтересів.

Глобалізація впливає не лише на політику та економіку, а й глибоко змінює культурне життя суспільства. Для України цей процес став поштовхом до оновлення національної ідентичності та переосмислення місця в європейському культурному просторі. Поширення нових ідей, технологій і форм мистецтва створює умови для інтеграції у світовий культурний простір, але водночас ставить завдання зберегти власну самобутність [4].

Після 2014 року українська культура переживає період активного відродження [7]. Зросла увага до національної мови, історії, символіки, традицій. Одночасно суспільство дедалі більше орієнтується на демократичні та європейські цінності – відкритість, толерантність, взаємоповагу. Українці вчаться поєднувати сучасний європейський спосіб життя з глибокими культурними традиціями свого народу. Важливу роль у цих процесах відіграє мова та освіта [6, с. 59–83]. Українська мова активно утверджується у медіа, кінематографі, освіті та науці, стаючи символом національної єдності. Поряд із цим зростає значення англійської як мови міжнародного спілкування, що сприяє участі українців у глобальному інформаційному обміні. В освітній сфері глобалізація проявляється через участь України у Болонському процесі, програми академічної мобільності, інтеграцію цифрових технологій та міжнародне співробітництво університетів. Це сприяє модернізації освіти, але водночас створює ризик «відтоку мізків» за кордон. Молоде покоління українців активно сприймає глобальні культурні тренди у музиці, моді, мистецтві, поєднуючи їх із національними елементами. Сучасні українські митці та гурти, такі як *Go_A* чи *Kalush Orchestra*, успішно представляють Україну на світовій сцені, зміцнюючи позитивний культурний імідж країни. Велику роль у цьому відіграють соціальні мережі та українська діаспора, які допомагають поширювати українську культуру за кордоном і формують своєрідну «м’яку силу» держави.

Разом із тим глобалізація несе й певні ризики: культурну уніфікацію, комерціалізацію мистецтва, втрату інтересу до народних традицій серед молоді. Поширення масової культури іноді витісняє автентичні форми мистецтва, а надмірна комерціалізація знижує духовну цінність культурних продуктів. Попри ці виклики, Україна активно працює над збереженням своєї культурної самобутності. Реалізуються державні програми підтримки кіно, літератури, музики; проводяться культурні фестивалі – ГогольFest, Книжковий Арсенал та інші, що поєднують традиції й сучасні форми мистецтва. Поширюється інтерес до народних ремесел, національних свят і звичаїв.

Отже, культурні трансформації України в умовах глобалізації – це процес поєднання відкритості до світу та збереження власної ідентичності. Глобалізація не руйнує українську культуру, а, навпаки, стимулює її розвиток, відкриваючи нові можливості для творчості й утвердження України як самобутньої європейської держави. Глобалізація стала водночас шансом і викликом для сучасної України. Вона відкрила нові можливості для політичного, економічного та культурного розвитку, але водночас поставила перед суспільством складні питання збереження суверенітету, ідентичності та незалежності мислення. Україна проходить глибокі трансформації – утверджує демократичні цінності, модернізує систему управління, реформує освіту й культуру відповідно до європейських стандартів [5].

Позитивом цих процесів є розширення міжнародних зв'язків, розвиток громадянського суспільства, підвищення ролі української мови та культури, інтеграція до європейського простору [4]. Водночас викликами залишаються зовнішньополітичний тиск, інформаційна війна, міграційні процеси та ризик втрати частини культурної самобутності під впливом масової культури. Майбутнє України в умовах глобалізації залежить від її здатності зберегти власну духовну і культурну основу, залишаючись відкритою до світу. Поєднання європейських цінностей із національною унікальністю, активна участь у міжнародних процесах і підтримка внутрішнього розвитку можуть забезпечити Україні гідне місце у глобальній спільноті як сучасній, демократичній і самобутній державі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ґідденс Е. Наслідки модерності. Київ : Альтерпрес, 2018. 256 с.
2. Бек У. Що таке глобалізація? Помилки глобалізму – відповіді на глобалізацію. Львів : Кальварія, 2019. 232 с.
3. Кастельс М. Інформаційна епоха: економіка, суспільство і культура. Київ : Ваклер, 2020. 480 с.
4. Гаврильців Т. І. Глобалізація та національна ідентичність: український контекст. Київ : Либідь, 2020. 248 с.
5. Горбатенко В. П. Політична модернізація України в умовах глобалізації. Київ: НАДУ при Президентові України, 2018. 312с
6. Мельник А. Ф. Децентралізація влади в Україні: досвід, проблеми, перспективи. Київ : НІСД, 2022. 184 с.
7. Кравченко М. В. Культурна політика України в добу глобалізації. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України*. 2021. № 2. С. 45–57.
8. Глобалізаційні процеси і трансформація суспільств: український вимір / за ред. І. Кресіної. Київ : Парламентське видавництво, 2019. 296 с.
9. Революція Гідності: причини, перебіг, наслідки. Аналітична доповідь Українського інституту національної пам'яті. Київ : УІНП, 2020. 152 с.

10. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Офіційний вісник Європейського Союзу, 2014. № L161. С. 3–2137.
11. Статистичний щорічник України за 2023 рік. Київ : Державна служба статистики України, 2024. 580 с.
12. Міністерство закордонних справ України. Офіційний вебсайт. URL: https://mfa.gov.ua (дата звернення: 07.10.2025).

ДЕСЯТКІНА АЛІКА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 241 «Туризм та рекреація», факультет МГРСтаТ
Науковий керівник: **МЕЛЬНИК ЮЛІЯ,** кандидатка політичних наук, доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманіратних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА МУЗИКА ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

24 лютого 2022 року став критично важливим моментом не лише для політичної та економічної системи України, а й для її культурного середовища, зокрема для музичної галузі. Повномасштабне вторгнення змінило музику з розважального елемента на вираження спротиву та національної ідентичності, що сприяло об'єднанню суспільства. Аргументовано, що музика стала інструментом соціально-політичного висловлювання та символом національного єднання, набувши статусу не просто культурного продукту, а засобу консолідації нації в умовах екзистенційної загрози.

Визначено, що ця робота вивчає зміну українського музичного середовища як віддзеркалення значних соціальних трансформацій в суспільстві на правовому, інституційному та психоемоційному рівнях. Класифіковано три основні напрямки такої трансформації: декомунізація музичного простору, мовна деколонізація як соціальний маркер та поява нових артистів, що формують сучасний український звук у контексті військового конфлікту.

Процес демонтажу російської культури з українського музичного простору розвивався етапово на трьох взаємозв'язаних рівнях: законодавчому, інституційному та суспільному. У період 2016–2020 років Україна поступово впроваджувала квоти на українську музику на радіо, піднімаючи їх з 35% до фактичних 60% та більше, що свідчило про намір держави активно підтримувати вітчизняну культуру.

Перші місяці повномасштабної війни більшість українських радіостанцій добровільно відмовилися від російських виконавців, навіть до офіційних законодавчих заборон, що демонструє органічну реакцію суспільства на

військову агресію. У червні 2022 року Верховна Рада ухвалила закон про заборону публічного використання російської музики в медіа та громадських місцях, надаючи юридичну легітимацію процесу, що розпочався спонтанно на суспільному рівні.

Станом на грудень 2023 року спостерілася повна відсутність російськомовних пісень на загальнонаціональних радіостанціях, що символізує кардинальну переорієнтацію медіаландшафту. У 2025 році з'явилася петиція про блокування російськомовних пісень на міжнародних стрімінгових платформах, яка зібрала понад 27 тисяч підписів, що демонструє стійкість та глибину цих культурних процесів на суспільному рівні.

Класифіковано основні суперечності, що виявилися під час проведення мовної деколонізації музичного простору. По-перше, вірусність російського контенту все ще зберігається через міжнародні соціальні мережі, зокрема TikTok, що демонструє складність контролю інформаційних потоків у глобальному світі. По-друге, існує помітна поколіннєва різниця у сприйнятті та прийняттю заборони, особливо серед молоді, для якої алгоритми рекомендацій часто мають більший вплив, ніж суспільні норми. По-третє, спостерігається постійний конфлікт між патріотичними установками населення та алгоритмічними рекомендаціями платформ.

Мовна деколонізація стала потужним соціальним маркером національної ідентичності та переоцінки культурних цінностей. Встановлено, що мовний перехід українських артистів з російської на українську мову відображає глибші процеси національної самоідентифікації та переосмислення культурної належності.

Знакові приклади цього процесу включають артистів, які раніше переважно звертались до російськомовної аудиторії. Макс Барський здійснив перехід від російського шоу-бізнесу до україномовних хітів та активної благодійної діяльності, символізуючи кардинальний розрив з попередньою культурною парадигмою. Надя Дорофєєва випустила альбом українською мовою, що закріпило її статус найпопулярнішої співачки в Україні та сприяло поширенню україномовного контенту серед молодої аудиторії. Артем Пивоваров створив альбом «Твої вірші, мої ноти», переспівавши поезії українських класиків, поєднавши модерне звучання з класичною літературною традицією.

Класифіковано три основні рівні мотивації, що спонукали артистів до мовного переходу. Перший рівень стосується етичних причин, пов'язаних з відмовою підтримувати культуру агресора та переоцінкою власних моральних позицій. Другий рівень охоплює економічні причини, обумовлені запитом аудиторії на україномовний контент та можливістю розширення комерційного успіху на внутрішньому ринку. Третій рівень пов'язаний з самоідентифікаційними причинами, які стосуються переосмислення власної культурної належності та національної свідомості.

Встановлено, що окремі пісні набули статусу символів боротьби та спротиву, функціонуючи як неофіційні гімни національної єдності. Пісні «Ой у лузі червона калина», «Доброго вечора, ми з України», «Який сьогодні день» стали найпопулярнішими музичними творами під час повномасштабного вторгнення, служачи психологічною опорою для населення та засобом вивільнення негативних емоцій. Ці твори функціонують не лише як розвага, але й як засіб артикуляції колективного болю та національної єдності.

Kalush Orchestra, українська фольк-хіп-хоп група, здійснила світовий проривок, перемігши Євробачення 2022 у Турині з піснею «Stefania». Гурт набрав рекордні 631 бал, отримавши 192 бали від журі та найвищий бал від глядачів – 439 балів, що установило рекорд Євробачення за кількістю глядацьких голосів за всю історію конкурсу. Пісня присвячена матері соліста Олега Псюка і поєднує реп з елементами українського фольку та автентичними фольклорними мотивами. Олег Псюк – український репер, засновник і фронтмен гурту «Kalush» та «Kalush Orchestra».

Символічне значення цієї перемоги полягає не лише в мистецькому визнанні, але й у громадській позиції гурту. Встановлено, що члени Kalush Orchestra аукціонували свій Євробачинський трофей за 900 тисяч доларів США, спрямовуючи виручку від продажу на придбання бойових дронів для українських Збройних сил. Такий вчинок демонстрував, що музика стала засобом не лише культурного спротиву, але й практичної підтримки збройної боротьби за незалежність.

Отже, музика в Україні (2022–2025) трансформувалася з розважального продукту в інструмент національної самоідентифікації та культурного спротиву. Встановлено, що ця трансформація відбулася на трьох взаємозв'язаних рівнях: інституційному (законодавство, політика радіостанцій, платформ), психологічному (ціннісні переорієнтації, мотивація) та художньому (нові жанри, тематика, способи висловлювання).

Класифіковано три групи факторів, що визначили трансформацію музичного ландшафту, які включають зовнішні чинники (законодавство, міжнародні санкції), інституційні чинники (політика медіаплатформ, радіостанцій) та внутрішні чинники (світогляд артистів, ціннісні переорієнтації суспільства). Визначено, що музична індустрія стала найдинамічнішим сектором культури, що органічно реагує на соціальні виклики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Як музика допомагає під час війни / УСІ.Life: https://life.usionline.com/iak-muzyka-dopomahaie-pid-chas-vijny/
2. Як змінилась українська музика за три роки великої війни / UA.NEWS: https://ua.news/ua/life/vidkryti-pytannya-yak-zminylas-ukrayinska-muzyka-za-try-roky-velykoyi-vijny

3. Сучасна українська музика як відображення соціальних змін / UAZMI.ORG: https://uazmi.org/research/modern-ukrainian-music
4. Як змінилися музичні смаки українців за рік від початку вторгнення // Громадське телебачення «Культура»: https://suspilne.media/culture/377615/
5. Kalush Orchestra / Вікіпедія.: https://uk.wikipedia.org/wiki/Kalush_Orchestra
6. Музичний спротив: 12 пісень, що стали символом незламності українського народу в 2022 році / Громадське телебачення «Культура»: https://suspilne.media/culture/343394-muzicnij-sprotiv/
7. Пісні під час повномасштабної війни: популярна музика 2022 року / Громадське телебачення «Культура»: https://suspilne.media/culture/343394-muzicnij-sprotiv-12-pisen/
8. Як змінилася українська музика за рік повномасштабного вторгнення / Медіа перспективи.: https://mediavista.com.ua/archives/4998

МАКІША ІЛОНА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності»
ЛАДОНЬКО ЛЮДМИЛА
докторка економічних наук, професорка, професорка кафедри мистецьких дисциплін
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ ЯК УМОВА СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується активним утвердженням принципів соціальної справедливості, рівних прав і можливостей для всіх громадян. У цьому контексті питання створення інклюзивного простору в територіальних громадах набуває особливої актуальності, адже саме громада є первинним осередком соціальної взаємодії, у якому формується ставлення до осіб з інвалідністю, людей з особливими потребами та забезпечується їхня участь у суспільному житті.

Після початку повномасштабної війни в Україні значно зросла кількість осіб з інвалідністю, зокрема серед ветеранів та цивільних осіб, що постраждали внаслідок воєнних дій. Як повідомляє Суспільне, станом на 25 липня 2024 року в Україні є 1 мільйон 300 тисяч ветеранів, приблизно 80% з них - мобілізовані люди, а за оцінкою Міністерство у справах ветеранів

України, після завершення війни кількість ветеранів і членів їхніх родин може сягнути 5 – 6 мільйонів осіб [1, 2].

Така тенденція потребує системних дій на рівні держави та місцевих громад щодо створення безбар'єрного середовища, доступної інфраструктури та розширення спектру соціальних і культурних послуг.

Інклюзивний простір у громаді - це не лише архітектурна доступність, а й формування толерантного середовища, розширення можливостей для освіти, працевлаштування, дозвілля та участі в культурному житті. Це середовище, у якому всі люди, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних, культурних чи інших особливостей, мають рівні можливості для участі, навчання, праці, спілкування та розвитку. Його розвиток безпосередньо пов'язаний із реалізацією положень Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року, Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, а також принципів Європейської хартії місцевого самоврядування. Основна ідея інклюзивного простору - не пристосування людини до середовища, а створення такого середовища, яке враховує потреби кожного [3].

Види інклюзивних просторів можна поділити залежно від сфери діяльності та потреб людей, для яких вони створюються, це можуть бути освітні інклюзивні простори (створюється у школах, дитячих садках, університетах та передбачають навчання дітей з різними можливостями у спільних класах, надання підтримки асистента, адаптацію програм і середовища); соціокультурні інклюзивні простори (охоплюють громадські місця, заклади культури, спорту, відпочинку та забезпечують участь людей з інвалідністю, ветеранів війни, літніх осіб, представників різних культур і соціальних груп у суспільному житті); архітектурно-просторові (фізичні) інклюзивні простори (середовища, зручні для всіх: наявність пандусів, ліфтів, широких дверей, тактильних доріжок, контрастних вказівників, звукових сигналів тощо).

Однак, усі вони мають спільну мету – забезпечити рівний доступ і комфортну участь кожної людини в суспільному житті. Для цього інклюзивні простори мають бути облаштовані адаптивними зонами відпочинку для культурного спілкування, релаксації, усамітнення при перевтомі, соціалізації та креативного розвитку особистості, взаємодії і комунікації відвідувачів між собою [4].

Сьогодні питання організації інклюзивних просторів у громадах зумовлена потребою забезпечити кожній людині рівні можливості для участі в житті суспільства. Розбудова інклюзивних просторів сприяє соціальній справедливості, підвищенню суспільної поваги до різноманітності та формуванню толерантного середовища. Вони допомагають людям з інвалідністю, літнім громадянам, дітям, переселенцям, ветеранам війни, іншим уразливим групам бути активними членами громади, підвищити якість

життя, зменшити соціальну ізоляцію, розвивати волонтерство та партнерство між громадськими організаціями, школами, бізнесом і місцевою владою. Це також сприяє сталому розвитку територій, адже громада, у якій комфортно кожному, стає більш згуртованою, безпечною та сучасною.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Суспільне новини. Веб-сайт. URL: https://suspilne.media/798951-v-ukraini-1-miljon-300-tisac-veteraniv-ak-ih-pidtrimuut/?utm_source=chatgpt.com
2. Артур Крижний. Після завершення війни кількість ветеранів і членів їхніх родин може сягнути 5 – 6 мільйонів осіб. Економічна правда. URL: https://epravda.com.ua/news/2024/05/27/714276/?utm_source=chatgpt.com
3. Болдирєва В.Е. Інтеграція та інклюзія як основні моделі навчання дітей з особливими освітніми потребами. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. н. пр. URL: https://ap.uu.edu.ua/article/68?utm_source=chatgpt.com
4. Великаідея. Інклюзивний простір (ХАБ) для "особливих" дітей і їх батьків. Веб-сайт. URL: https://biggggidea.com/project/inklyuzivnij-prostir-hab-dlya-osoblivihditej-i-batkiv

ЖАБ'ЮК ДІАНА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 033 «Філософія»,
ННІ природокористування та гуманітарних наук
Науковий керівник: **ШАКУН НАТАЛІЯ**, кандидатка філософських наук, завідувачка кафедри філософії і суспільних наук
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ КРИМСЬКИХ ТАТАР У КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ УКРАЇНИ

Питання етнонаціональної ідентичності в контексті сучасних суспільних трансформацій України набуває все більшого інтересу та потребує дослідження, однак визначена проблематика вкрай рідко стосується аналізу самобутності корінних народів України.

Кримські татари – це корінний народ Криму, автохтонність якого підтверджує Закон України «Про корінні народи України» (2021 р.). Закон підтверджує наявність у народу власної мови та культури, що є основними компонентами, які формують засади для існування етнонаціональної ідентичності. Проте, визначені компоненти, що дозволяють

кримськотатарському народові усвідомити власну самобутність та сама ідентичність народу неодноразово стикалися з обмеженнями та загрозою зникнення.

Станом на зараз існує мало досліджень, що фокусують свою увагу на проблематиці кримськотатарського народу, що призвело до необізнаності серед українців про найчисельніший корінний народ своєї країни, тому аналіз етнонаціональної ідентичності кримськотатарського народу крізь призму суспільних трансформацій є дуже цінним.

Під час аналізу етнонаціональної ідентичності народу, перш за все варто зважати на події, що лишили найбільший відбиток на самоусвідомленні спільноти. Для кримськотатарського народу такими подіями є депортація 1944 року, репатріація, активна фаза якої припала на 90-ті роки XX ст. та анексія Криму, яка триває досі.

Депортація 1944 року – це трагічна подія, що залишила найбільший відбиток на свідомості кримськотатарського народу, оскільки стала причиною суспільної травми та невід'ємною частиною колективної пам'яті. Заслання кримських татар з Криму, їхньої Батьківщини, до Уралу та Середньої Азії залишило відбиток на сприйнятті власної самоідентифікації, оскільки народ усвідомив ненависть, яку плекає радянська влада до їхньої самобутності.

Кримські татари не мали змоги повернутися до своїх домівок та розвивати свою спільноту, оскільки нагальним питанням було збереження мови, культури та ідентичності. У депортації над народом висіла загроза асиміляції, але усвідомлення себе корінним народом Криму, який має свою історію, мову та культуру забезпечило збереження етнонаціональної ідентичності.

Пам'ять про незбагненну втрату сформувала колективне усвідомлення кримськотатарським народом власної етнонаціональної ідентичності. У засланні кримські татари зрозуміли, що вони мусять боротися за право жити на своїй Батьківщині, оскільки лише там зможуть досягти свого відродження.

У 1956 році активізувався національний рух кримських татар за повернення на батьківщину, коли був виданий наказ про те, що представники депортованих народів виводилися з-під адміністративного нагляду. Однак указ позбавляв їх права на компенсацію втраченого при виселенні майна та закривав шлях на історичну Батьківщину [1, ст. 76].

Однак, попри чітку заборону радянського уряду, кримські татари не збиралися відмовлятися від цілі повернення до Криму, тому обрали шлях боротьби за свої права, пишучи листи до влади та маніфестуючи. Тобто депортація, яка була спрямована на знищення народу в цілому, не змогла знищити усвідомлення власної етнонаціональної ідентичності кримських татар, а лише породила новітню форму самоусвідомлення.

Саме самоусвідомлення кримськотатарським народом себе та розуміння власної історичної приналежності забезпечило те, що на сьогоднішній день у Криму є кримські татари, хоча повернення на свою історичну Батьківщину

було ще одним випробуванням для кримськотатарського народу та модифікації його ідентичності.

Після масових мітингів та демонстрацій, кримські татари почали повертатися до Криму з місць своєї депортації, але місцева влада Криму поширювала чутки про те, що кримські татари примусово повертатимуть будинки, з яких були депортовані їхні сім'ї 1944 року, виганяючи тих, хто тепер там мешкає [2, ст. 193].

Репатріація стала справжнім викликом для стійкості та демонстрації проявів етнонаціональної ідентичності кримських татар, оскільки корінний народ стикався з ксенофобією та маргіналізацією. Кримськотатарський народ мав справу з неприйняттям, оскільки від місцевої влади півострова лунали рекомендації не продавати кримським татарам будинки та не брати їх на роботу. Ідентичність, яку народ зберіг, стала причиною упередженого ставлення до кримськотатарської спільноти, але незважаючи на «невигідну» самобутність – кримські татари не відмовилися від своєї етнічності та права на свою Батьківщину.

Розуміючи, що мирний шлях боротьби за свої права не приносить користі – кримські татари перейшли до радикальних дій. Організація кримськотатарського національного руху підтримувала самовільне захоплення кримськими татарами земельних ділянок, які згодом дозволили приватизувати.

Однак, попри те, що кримські татари змогли відстояти право на землю, засад для розвитку компонентів, що є складовими етнонаціональної ідентичності не було. Так, у 1999 р. у 206 місцях компактного проживання кримських татар не було шкіл, дитячих садків і бібліотек, де б функціонувала їхня рідна мова [3, с. 177].

На жаль, для Криму була характерною відсутність закладів, де функціонувала б мова корінного народу або навіть державна мова, оскільки домінувала російська мова. Слід російської культури панував у Криму, але незважаючи на це, там можна було б досягти розквіту усвідомлення національної та етнічної ідентичності. Були перспективи досягти відродження кримськотатарського суспільства, але цьому завадила війна, яка почалася з анексії Росією Криму. Через російську окупацію, кримські татари знову мусять думати про збереження своєї спільноти, адже вони знову потрапили під владу ворога, який вже одного разу намагався їх знищити.

Меджліс – представницький орган кримськотатарського народу, висловив офіційну позицію, згідно з якою, Крим – це частина України, тобто кримські татари мислять себе громадянами України та не визнають окупаційної влади. Станом на зараз ті кримські татари, які живуть в анексованому Криму повинні гуртуватися у маленькі суто кримськотатарські спільноти, адже лише там можуть вільно говорити своєю мовою та послуговуватися своїми традиціями.

З продовженням анексії, загроза для зникнення унікальної кримськотатарської етнонаціональної ідентичності лише зростає, адже російська експансія та ненависть до самобутності лишається однаково масштабною загрозою. Кримські татари розуміють загрозу яка панує над ними, тому осмислюють, що звільнення від гніту та досягнення власного етнонаціонального відродження зможуть досягти лише тоді, коли Крим повернеться під контроль України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боротьба кримських татар за повернення на Батьківщину (1956–1989 рр.) / С. Кульчицький. *Український історичний журнал*. 2018. №2. С. 75-109. URL: https://nasplib.isofts.kiev.ua/handle/123456789/179150 (дата звернення 22.11.2025).
2. Історія Криму. Коротка оповідь великого шляху / Гульнара Абдулаєва. Київ: Віхола, 2025. 224 с.
3. Культурно-освітня складова діяльності кримськотатарської спільноти в Україні / О. Щерба. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: Зб. наук. пр.* Львів, 2008. Вип. 23. С. 175-179. URL: https://nasplib.isofts.kiev.ua/handle/123456789/25785 (дата звернення 22.11.2025).
4. Про корінні народи України: Закон України № 1616-IX / [Електронний ресурс] Верховна Рада України / Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text (дата звернення 21.11.2025).
5. Фірсов Р. М. Етапи репатріації кримських татар в Крим. *Вісник Київського міжнародного університету : збірник наукових статей*. Вип. 4 / ред. О. П. Іваницька. К. : КиМУ, 2005. 196 с. (Серія "Міжнародні відносини"). URL: https://vmv.kymu.edu.ua/series/vmv/vipusk4/3.pdf (дата звернення 22.11.2025).

ШАКУН ЄВГЕНІЙ
здобувач третього рівня вищої освіти, гр. АС3072-24
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

ФІЛОСОФІЯ БЕЗПЕКИ: ОСНОВНІ ПАРАДИГМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У добу, позначену зростанням глобальної взаємозалежності та невпинним ускладненням соціальної реальності, феномен безпеки набуває особливої ваги. Ризикогенність стає не локальним винятком, а ключовою характеристикою буття, адже вона пронизує як індивідуальний досвід людини, так і макропроцеси цивілізаційного розвитку. Саме тому безпека сьогодні постає не

лише предметом міждисциплінарних досліджень, а й фундаментальною філософською проблемою, що поєднує екзистенційний, соціальний і глобальний виміри людського існування.

Філософські підходи до розуміння безпеки формувалися протягом століть, утворивши низку парадигм, які репрезентують різні способи тлумачення сутності безпеки та механізмів її забезпечення. Однією з найдавніших є онтологічна парадигма, у межах якої безпека осмислюється як умова впорядкованості буття. У античній думці Платона і Аристотеля безпека постає як фундаментальний принцип державного устрою і соціальної гармонії. Для Платона це втілення ідеї всезагального блага, тоді як Аристотель пов'язував безпеку з верховенством закону і політичною справедливістю. Тома Аквінський, коментуючи Аристотеля, підкреслював багатовимірність безпеки та зауважував, що «необхідно заснувати певну інституцію, що приймала б звіт про надходження й видатки та контролювала б залишкові кошти, а то державне майно розтягуватимуть і в державі запанує несправедливість» [6, с. 597]. Отже, в межах онтологічної парадигми безпека розуміється як впорядкованість і цілісність людського буття, що ґрунтується на гармонії між особою, суспільством і космічним порядком.

Поряд із цим формується екзистенційно-антропологічна парадигма, яка акцентує увагу на внутрішніх переживаннях людини. Стоїки вбачали безпеку у досягненні душевної рівноваги та незбентеженості, тобто такого стану душі, що забезпечує стійкість перед зовнішніми потрясіннями. «У чому полягає свобода?» - запитує Луцилій Анней Сенека – і пропонує таку відповідь: «Не слугувати жодній речі, жодній необхідності, жодному випадку; триматись на рівній нозі з фортуною» [5, с.167]. У XX столітті цей напрям отримує нове звучання в екзистенціалізмі, де мислителі (Ж.-П.Сартр, А.Камю) описують небезпеку як загрозу людській свободі існування. У цій парадигмі безпека постає як внутрішня інтегрованість, здатність до самоупорядкування та підтримання цілісності власного «Я».

У добу Модерну визначальним стає становлення політико-правової парадигми, у межах якої безпека осмислюється як основа суспільного договору та ключова умова легітимності влади. Філософи класичної традиції – Т.Гоббс, Р.Декарт, Г.Гроцій, І.Кант – розглядали безпеку як найвищу суспільну цінність, що виправдовує створення державних інституцій. Саме у Т.Гоббса безпека визначається не лише як фізичний захист, а як упорядкованість прав, законів і взаємних зобов'язань, що забезпечують можливість стабільного співіснування. Як підкреслює О.Дзьобань, «у своїй політичній теорії він виходив з уявлень про безпеку держави як основної політичної цінності, причому для її досягнення він використовує абсолютизм верховної державної влади, заснованої на непохитних підставах природного закону» [4, с. 161]. Політико-правова парадигма є ключовою для формування концептів суспільної безпеки, національної та державної безпеки.

Починаючи з XIX-XX століть, формується соціально-системна парадигма, що розглядає безпеку як властивість складних соціальних систем. Соціологічна концепція «вірогідного ризику» Н.Лумана, викладена у його праці «Поняття ризику» [2] та З.Баумана, висвітлена в роботі «Суспільство ризику: На шляху до нового модерну» [1] пропонують трактування безпеки як здатності системи пристосовуватися до постійних змін і невизначеності. Тут безпека пов'язана з механізмами самоорганізації, комунікації і гнучкого реагування на зовнішні загрози. Соціально-системна парадигма уможливлює осмислення безпеки як процесу, спрямованого на підтримання функціональності суспільства в умовах турбулентності.

Соціокультурно-аксіологічну парадигму безпеки обгрунтовують вітчизняні науковці В.Ананін та В.Горлинський, які зауважують: «безпека українського суспільства залежить від соціокультурної динаміки, зумовленої рухом в системі ціннісних орієнтацій у суспільній свідомості в бік утвердження ціннісних основ збереження незалежності і територіальної цілісності України та національної безпеки як ціннісної домінанти в умовах воєнного стану держави» [3, с. 45].

У сучасному глобалізованому світі все більшої ваги набуває цивілізаційно-глобальна парадигма, у межах якої безпека розглядається як умова існування не лише окремих держав чи груп, а й людства в цілому. Екологічні, воєнні, техногенні й інформаційні загрози набувають транснаціонального характеру, що вимагає формування універсальних принципів глобальної безпеки, здатних поєднати національні інтереси зі спільною відповідальністю за майбутнє планети.

Таким чином, філософія безпеки інтегрує різні парадигми, кожна з яких висвітлює особливий зріз багатовимірного феномену. Онтологічний, екзистенційний, політико-правовий, соціально-системний, соціокультурно-аксіологічний, цивілізаційно-глобальний виміри не протистоять один одному, а формують міждисциплінарне поле дослідження, у якому безпека постає одночасно станом, процесом, цінністю та умовою людського існування. У світі, позначеному невизначеністю та прискоренням ризиків, філософське осмислення безпеки стає необхідним інструментом формування стратегій адаптації, захисту й розвитку, здатних забезпечити життєстійкість особистості, суспільства і людства загалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Beck Ulrich. Risikogesellschaft. Auf dem Weg in Eine Andere Moderne. Frankfurt a. M. : Suhrkamp, 1986, 396 p.
2. Luhmann Niklas. Der Begriff Risiko. In: Luhmann N. Soziologie des. Risikos. Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 1991. P. 9-40.
3. Ананін В. Суспільство ризику: соціокультурний вимір безпеки. *Многоверсум. Філософський альманах*. 2023. Вип. 2(178). Том 1. С. 34-50.

4. Дзьобань О. П. Проблеми безпеки у договірній концепції Томаса Гоббса: аксіологічний аспект. *Стратегічні пріоритети*, №1(6), 2008 р. С.161-167. С.161.
5. Луцій Анней СЕНЕКА Моральні листи до Луцилія / Пер з лат. А. Содомора. К.: Основи. 1996.
6. Тома Аквінський. Коментарі до Арістотелевої «Політики»; пер. О. Кислюк. Київ : Основи, 2000. 796 с.

ОВЧАРОВ ОЛЕКСАНДР
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності А3 «Початкова освіта», факультет початкового навчання
Науковий керівник: **ПЕТІНОВА ОКСАНА,** докторка філософських наук, професорка, професорка кафедри філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

ФЕНОМЕН ПРАЦІ Й ВІДЧУЖЕННЯ У ФІЛОСОФІЇ К. МАРКСА

Філософія К. Маркса посідає ключове місце у формуванні сучасного уявлення про соціальну реальність, економічні процеси та антропологічні виміри людського буття. Центральними категоріями його вчення є праця та відчуження – поняття, що дозволяють розкрити глибинні суперечності капіталістичного суспільства й зрозуміти трансформацію людської сутності в умовах історично сформованих економічних відносин. У марксистському підході праця розглядається як фундаментальна, родова здатність людини, як творчий процес, у якому індивід реалізує свою активність, свободу та здатність перетворювати світ. Однак у системі капіталістичного виробництва праця набуває протилежного змісту – вона стає зовнішньою, примусовою, позбавленою творчості діяльністю, а її результати відчужуються від працівника, перетворюючись на силу, що домінує над ним.

Категорія відчуження, сформульована Марксом у ранніх роботах, відображає процес системної деформації людського буття, за якої людина втрачає контроль над власною діяльністю, створеним продуктом, відносинами з іншими людьми та над власною родовою сутністю. У контексті промислового капіталізму праця перестає бути способом самореалізації та стає механізмом виживання, підпорядкованим логіці капіталу та нагромадження вартості. Звідси виникають нові форми соціальної нерівності, які впливають

не лише на матеріальне становище індивіда, а й на його духовний світ, систему цінностей та відчуття власної гідності.

Сучасні трансформації суспільного виробництва, глобалізаційні процеси, розвиток технологій та зміна ролі працівника в економічних структурах лише підтверджують актуальність марксистського аналізу праці й відчуження. Проблеми автоматизації, прекаризації праці, зростання ролі інтелектуального й емоційного ресурсу, а також поширення неоліберальної моделі економічних відносин знову актуалізують питання суб'єктності людини у процесі праці та можливості подолання її відчуження. Сутність людської діяльності, її мотивація, умови самореалізації й обмеження визначаються не лише економічними законами, але й внутрішніми цінностями особистості, системою її смислових орієнтирів і рівнем свободи в соціальному просторі. У цьому контексті аналіз концепцій Маркса дозволяє глибше зрозуміти не лише історичні форми експлуатації та соціальної нерівності, а й сучасні механізми втрати автономії людини у світі праці. Тому дослідження феномену праці та відчуження у філософії Маркса набуває особливої важливості для осмислення розвитку сучасного суспільства, його економічних структур і антропологічних викликів.

Дослідження текстів Маркса дозволило виокремити чотири основні форми відчуження, які описані у «Економічно-філософських рукописах 1844 року»: відчуження від продукту праці, від самого процесу праці, від «родової сутності» людини та від інших людей. Виявлено, що ці форми не існують окремо одна від одної, а формують цілісну систему соціальних залежностей, які відтворюються капіталістичними відносинами власності. Працівник створює продукт, що йому не належить; сам процес праці перетворюється на примус і стає зовнішнім щодо робітника; творча природа людини зводиться до механічного виконання операцій; а соціальні зв'язки між людьми набувають вигляду ринкової конкуренції, що руйнує їхню взаємну людяність [1].

У ході дослідження встановлено, що феномен відчуження має не лише економічні, а й антропологічні та духовні виміри. У Маркса відчуження виступає однією з ключових характеристик капіталістичного суспільства, яка зумовлює втрату людиною цілісності, свободи та творчої активності. Порівняльний аналіз із роботами Ф. Енгельса, Е. Фромма, Г. Маркузе та Ю. Габермаса [4, 5, 6, 7] підтверджує, що відчуження розглядається як універсальний соціальний механізм, що пронизує виробництво, обмін, політику, міжособистісні комунікації та навіть внутрішній світ людини.

Аналіз марксистського розуміння праці показав, що Маркс не зводив відчуження до моральної проблеми – він розглядав його як структурну характеристику способу виробництва. У дослідженні підкреслено, що відчуження виникає не через психологічні особливості окремої особистості, а через панування приватної власності на засоби виробництва та ринкову логіку

товарного обміну. Такий підхід дозволяє інтерпретувати відчуження як системне явище, вбудоване у капіталістичну економіку.

Проведене дослідження засвідчило, що для Маркса подолання відчуження можливе лише за умов докорінної трансформації соціально-економічної структури суспільства – через зміну характеру праці, ліквідацію експлуататорських відносин та встановлення таких форм виробництва, у яких праця перестає бути примусовою та відновлює свій творчий характер. У цьому контексті праця постає не лише джерелом матеріальних благ, а способом самореалізації, самоствердження і творення соціальних зв'язків.

Узагальнення проведеного дослідження підтверджує, що феномен праці й відчуження в марксистській філософії є ключовим інструментом для аналізу соціальних відносин, людської свободи та структури капіталістичної економіки. Він дозволяє глибше зрозуміти механізми дегуманізації в умовах ринкових відносин, а також окреслити можливі шляхи їх подолання через зміну характеру праці та форм суспільної організації.

Філософія К. Маркса демонструє, що праця є не лише економічним процесом, а фундаментальним засобом самореалізації людини та організації суспільного життя. Концепція відчуженої праці підкреслює, що в умовах капіталістичного виробництва праця втрачає свій творчий, людський і соціальний характер, перетворюючись на примус і механічне виконання операцій. Марксистський аналіз дозволяє розглядати працівника не просто як виробника матеріальних благ, а як суб'єкта, чия здатність до самореалізації та творення соціальних зв'язків піддається обмеженню через приватну власність та ринкові відносини.

Вивчення праці та відчуження показало, що вони мають складну систему взаємопов'язаних форм: відчуження від продукту праці, від самого процесу, від «родової сутності» та від інших людей. Ці форми не існують ізольовано, а формують цілісну соціальну систему, в якій робітник втрачає автономію, відчуває примус і перетворюється на засіб у системі, де ринкова логіка визначає відносини між людьми. У цьому контексті праця перестає бути джерелом творчості та розвитку особистості і набуває характеру об'єктивованої діяльності, що визначається зовнішніми умовами та потребами капіталу.

Марксистське розуміння відчуження підкреслює його структурний, а не психологічний характер: воно виникає через економічні та соціальні умови капіталістичного способу виробництва. Працівник відчуває втрату свободи, цілісності та контролю над результатами своєї діяльності, що формує соціальні нерівності та руйнує природні людські зв'язки. Узагальнення дослідження засвідчує, що подолання відчуження можливо лише через докорінну зміну соціально-економічних умов: трансформацію характеру праці, ліквідацію експлуататорських відносин та створення організаційних структур, де праця стає засобом творчості, самореалізації та розвитку

соціальних зв'язків. Отже, феномен праці та відчуження у філософії К. Маркса є ключовим інструментом для розуміння соціальних відносин, людської свободи та структури капіталістичної економіки. Він дозволяє виявити механізми дегуманізації та окреслити шляхи їх подолання, ставлячи творчість, автономію та людську гідність у центр аналізу сучасного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Маркс К. *Економічно-філософські рукописи 1844 року*. Перше видання німецькою: 1932. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Marx_Karl/Ekonomichno-filosofski_rukopysy_1844_roku_zb/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 01.12.2025)
2. Marx K. *Capital: A Critique of Political Economy*. Vol. 1. Penguin Classics, London, 1990. URL: marxists.org (дата звернення: 01.12.2025)
3. Маркс К., Енгельс, Ф. *Німецька ідеологія*. Політвидав, Москва, 1956. URL: reposit.nupp.edu.ua (дата звернення: 01.12.2025)
4. Енгельс Ф. *Походження сім'ї, приватної власності та держави*. Політвидав, Москва, 1949. URL: files.znu.edu.ua (дата звернення: 01.12.2025)
5. Fromm, E. *The Sane Society*. Rinehart, New York, 1955. URL: https://historicalunderbelly.wordpress.com/wp-content/uploads/2012/12/erich-fromm-the-sane-society.pdf (дата звернення: 01.12.2025)
6. Marcuse H. *One-Dimensional Man*. Beacon Press, Boston, 1964. URL: https://www.marxists.org/ebooks/marcuse/one-dimensional-man.pdf (дата звернення: 01.12.2025)
7. Habermas J. *The Theory of Communicative Action*. Vol. 1. Beacon Press, Boston, 1984. Вивчення соціальних і комунікативних аспектів відчуження.
8. Iggleston T. *Marx and Alienation*. Cambridge University Press, 2005. URL: https://philosophie.phil-fak.uni-koeln.de/sites/philo-sem/Personen/Henschen/Marx_on_Alienation_EJHET.pdf (дата звернення: 01.12.2025)
9. Лебедєва О. Проблеми відчуження праці у контексті сучасної економіки. *Вісник Національного університету.* 2020, № 3. С. 45–53.
10. Бондаренко С. *Антропологічний вимір праці та відчуження*. Філософія і суспільство, 2019. Т. 12, № 2. С. 23–37.
11. Fuchs C. *Digital Labour and Karl Marx*. Routledge, London, 2014. URL: http://digamo.free.fr/fuchs14.pdf (дата звернення: 01.12.2025)
12. Standing G. *The Precariat: The New Dangerous Class*. Bloomsbury Academic, London, 2011.
13. Вовк І. *Марксистський підхід до праці та соціальної справедливості*. Київ: Видавництво КНУ, 2017. 152 с.

СЕКЦІЯ № 2
ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ВИМІРІ

ДОБРОЛЮБСЬКА ЮЛІЯ
докторка філософських наук, професорка, професорка кафедри всесвітньої історії та методики її навчання,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ХРОНОЛОГІЯ СТВОРЕННЯ «КНИГИ ПРО ВЕЛИКЕ ЄДНАННЯ» КАН Ю-ВЕЯ У КОНТЕКСТІ ЙОГО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проблема точної датування створення «Книги про Велике Єднання» (Да тун шу 大同書) тісно пов'язана з дослідженням інтелектуальної еволюції Кан Ю-вея (康有為, 1858–1927) та розумінням процесу сприйняття західних інтелектуальних течій китайською суспільною свідомістю. Не менш важлива дана проблема в контексті дослідження витоків ідей Кан Ю-вея, дозволяючи уточнити багато суджень, що суперечать одно одному. Вже у передмові до видання 1956 року вказувалося, що картини прекрасного майбутнього, у якому «смертні перетворяться на небожителів», однаково поєднують конфуціанські, буддійські, християнські уявлення, навіть ідеї еволюціонізму, і утопічні

вчення Платона, Сен-Симона, Фур'є та Р. Оуена [5]. З іншого боку, автори кола самого Кан Ю-вея (особливо Лян Ці-чао) наполягали на національній основі його теорії [5]. Точне визначення часу створення Да тун шу дозволить уточнити становище Кан Ю-вея в історії китайської та світової суспільної думки.

«Книга про Велике Єднання» йшла до читача довго. Дві перші частини трактату побачили світ 1913 році у журналі «Не можу терпіти!», що видавався фірмою «Поширення мудрості». Через жалобу по матері Кан Ю-вей припинив видання на № 8, оскільки весь обсяг журналу заповнювався виключно його матеріалами [4, p. 338]. Світ побачила приблизно одна третина тексту «Книги про Велике Єднання».

У 1919 р. дві частини Да тун шу передрукувало з журнальних ксилографічних матриць Чансинське видавництво у Шанхаї окремою книгою [16]. Зустрічаються також думки, що Кан Ю-вей не лише намагався опублікувати свій трактат у повному обсязі китайською мовою, але й спробував домовитися про англійський переклад з відомим німецько-американським синологом Ф. Хіртом (1845–1927) [5].

Нове видання «Книги про Велике Єднання» відбулося у квітні 1935 р. за редакцією учня Кана Цянь Ань-діна, загальний його обсяг склав 454 сторінки. Це видання широко використовується китайськими та західними дослідниками. Зразковим вважається видання Да тун шу, зроблене у 1956 р. Видавництвом стародавніх пам'яток у Пекіні, воно найчастіше цитується у Китаї та на Заході. Редактори Чжан Сі-чень і Чжоу Чжень-фу провели велику роботу з звіряння рукописів, що зберігалися в родині Канів, тому в передмові категорично стверджувалося: «це видання може вважатися остаточним» [3]. Сучасний дослідник творчості Кан Ю-вея – Тан Чжи-цзюнь свідчить, що «і в наші дні це найкраще з видань, що враховує всі різночитання в рукописах і ретельно вивірене» [3]. Текстологічний та науковий апарат був відсутній, так само і коментарі. Проте видання було зроблено з металевого набору, забезпечене пунктуацією, розбите на структурні частини. Був докладний зміст, практично були відсутні помилки. Текст із видання 1956 р. неодноразово передруковувався як повними, так і скороченими ієрогліфами (відомі принаймні п'ять перевидань на Тайвані та в КНР у 1958–2005 рр.).

Серйозним досягненням синологів КНР і Японії стала факсимільна публікація рукописів Да тун шу у 1985 р. Це видання призвело до появи низки досліджень у Китаї, але практично не викликало резонансу у західній синології. У 2007 р. рукопис Кан Ю-вея був надрукований у складі Повного зібрання його творів, виданих Державною комісією зі складання зведеної історії династії Цін. Редакторами-упорядниками були ретельно прокоментовані всі різночитання – всього 1644, від одного до кількох сотень ієрогліфів кожне. Різночитання дано за виданням 1935 р. та першою журнальною публікацією. Місце не дозволяє говорити про це докладніше, але

слід зазначити, що, по суті, ми тепер маємо два тексти «Книги про Велике Єднання», які відрізняються за складом та композицією.

На рубежі XIX-XX століть Кан Ю-вей, мабуть, був єдиним китайським мислителем, який міг вести послідовну критику і китайської традиційної та сучасної західної цивілізації, маючи можливість прямого спостереження. Більше того: на відміну від багатьох інших китайських емігрантів, Кан Ю-вей не був обмежений питаннями виживання, у подорожах зустрічався з представниками всіх соціальних верств, не виключаючи королів Швеції та Марокко та президентів США та Мексики, з якими спілкувався у неформальній обстановці. Однак в еміграції Кан, маючи можливість особисто багато дізнатися, наполегливо відмовлявся вивчати мови, залишився вірним китайському способу життя, а всі спостереження черпав майже виключно з власних переживань, природно, пропущених через горнило світогляду та життєвого досвіду.

Парадокс, але що активніше він критикував західну цивілізацію, то сильніше нею захоплювався. Це помітно в роботах, написаних після 1901 р., і, особливо, у перших дев'яти частинах magnum opus Кана Да тун шу, що містять безліч автобіографічних посилань. Розкритикувавши державу, сім'ю та приватну власність, Кан Ю-вей усі свої надії поклав на науку та технологію, які одні, на його думку, могли доставити людині щастя. У 1900-ті роки йому здавалося, що перевага Заходу має лише матеріальну природу, а слабкість Китаю пов'язана виключно з несприйнятливістю до сучасних наук і техніки. Отже, технічний розвиток Китаю – це єдиний спосіб не лише вижити, а й набути величі, зберігши при цьому унікальну культуру [1, p. 418]. Іронія історії полягала в тому, що його позиція була близька до ідей Чжан Чжі-дуна, висловлених раніше в трактаті «Заклик до вчення», однак написаний цей трактат був для спростування реформаторської програми Кан Ю-вея.

Найважливішим для нас у цьому контексті є така теза: західні наукові (або псевдонаукові) теорії дозволили Кан Ю-вею вийти за межі традиційного світогляду та підвели його до універсалістської доктрини. Перші сліди нового світогляду ми бачимо в незакінченому трактаті Кан-цзи ней вай п'янь, над яким мислитель працював з 1886 р. Пояснюється композиція трактату у «Автобіографії»: «внутрішні», тобто езотеричні, глави описували загальні принципи, що керують буттям Неба, Землі та людини; у «зовнішніх» розділах розглядаються питання управління, вчення, мистецтва та музики [2, p. 117].

Деякі знання з математики, астрономії, географії, фізики та західної історії він отримав з місіонерських видань, причому захопився геометрією, в побудовах якої Кан Ю-вей знайшов деякі паралелі буддійської космографії. Однак у буквальному сенсі нові горизонти мислитель знайшов, познайомившись із мікроскопом і телескопом [2, p. 121].

П'ятнадцять розділів, що становлять трактат, не утворюють системи, але дозволяють вичленувати деякі особливості мислення Кана на даному етапі. Як

всякий соціальний мислитель, він починає з опису природи людини, причому в таких категоріях, що його можна запідозрити в симпатіях до вульгарного матеріалізму. Наприклад, він пише, що моральні функції, як і самоусвідомлення, є функціями мозку і мозочка, тобто є суто фізіологічними процесами нервової системи [2, p. 111]. Людина здатна відчувати почуття та емоційні переживання, будучи народжена з цих світових начал інь та ян, що і визначає природу людини. Отже, людині подобаються ті речі, які складаються з ці, спорідненої з її природою, і, відповідно, навпаки. Цими якостями людина володіє від народження [2, p. 100]. Позитивні та негативні почуття викликаються співвіднесенням з інь та ян.

Оскільки всі люди на Землі мають однакову природу, отже, основні психологічні та інші реакції однакові для всіх, байдуже, китайців чи європейців. Для Кан Ю-вея субстанційною ознакою людини є наявність бажань, якщо людина бажань не відчуває – вона мертва [2, p. 103]. Тут вперше проявляється «гедоністичний» аспект мислення Кана, оскільки він заявляє, що навіть цілком мудрий не може обійтися без гарного одягу та зручного житла, тому й необхідні соціальні інститути, які обмежуватимуть потреби в розумних межах [2, p. 107-108]. З цієї причини, соціальні та політичні інститути існують повсюдно, як у Китаї, так і за його межами, оскільки вони – природний наслідок обмеження людських потреб [2, p. 103].

Ранні трактати Кан Ю-вея, присвячені граничним питанням буття, демонструють своєрідність його методу і мислення. Примітне, що вже на початку 1890-х років він дійшов висновку, що не існує непереборної прірви між західним і східним світами, що й вилилося у створення універсалістської доктрини, яка, по суті своїй, була альтернативою вестернізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Hsiao Kung-chuan. A Modern China and a New World: K’ang Yu-wei, Reformer and Utopian, 1858–1927. Seattle : University of Washington Press, 1975. 669 p.
2. K'ang Yu-wei. A Biography and a Symposium. Edited with translation by Jung-pang Lo. Tucson : University of Arizona Press, 1967. 541 p.
3. Monlin C. Tides from the West. Yale Univ. Press, 1963. URL : https://archive.org/details/tidesfromwestchi0000monl
4. Pfister L. Kang Youwei (K’ang Yu-wei). *Encyclopedia of Chinese Philosophy*. N.Y., L. : Routledge, 2003. P. 337-341.
5. The Book of Lord Shang = 商君書. A Classic of the Chinese School of Law. Tr. by J. J .L. Duyvendak. Londres, 1928. URL : https://www.meripet.com/2019/Kitab_Book_of_Lord_Shang_Legalism.pdf

ФЕДОРОВА АЛЛА
кандитатка історичних наук, доцентка кафедри філософії, історії та політології
Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна

СТАРОВІРИ БУДЖАКА: МІЖ КОНФОРМІЗМОМ ТА НОНКОНФОРМІЗМОМ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

Буджак – історико-географічний регіон Південного Причорномор'я, розташований між гирлами Дністра, Дунаю та Чорним морем. З середини XVIII ст. він стає одним із ключових осередків розселення російських старообрядців (регіональна назва – липовани). Старовіри (старообрядці, древлеправославні християни) – етноконфесійна група, що не прийняла церковної реформи патріарха Нікона середини XVII ст. та залишилася вірною давнім релігійним обрядам Русі. Унаслідок переслідувань як з боку панівної церкви, так і російської держави поселення старовірів виникають в середині XVIII ст. й у Буджаку (Південній Бессарабії, Придунав'ї). В багатонаціональному регіоні, який неодноразово переходив під владу різних держав, липовани сформували спільноту з особливими звичаями та обрядами. Вони постійно шукали баланс між збереженням своїх традицій (нонконформізм) і пристосуванням до мінливих політичних режимів (конформізм).

Мета статті: проаналізувати механізми збереження етноконфесійної ідентичності старовірів Буджаку крізь призму стратегій конформізму та нонконформізму впродовж другої половини XVIII – першої чверті XXI ст.

Перші переселення старовірів-липован до гирла Дунаю датуються приблизно 1740-1770-ми роками. Першими в османських володіннях засновані поселення Липованське (Вилкове) та Жебріяни (Приморське) [5, с.72, 86]. Переселенці прагнули мінімізувати контакти з владою, уникаючи податків, військової повинності, наскільки це було можливим. Це є прикладом пасивного політичного нонконформізму Наприкінці XVIII ст. чисельність переселенців зросла завдяки міграції з колишніх земель Речі Посполитої та із-за Дунаю під час російсько-турецьких війн [5, с.72]. Їхні громади залишалися ізольованими.

Після приєднання Бессарабії до Російської імперії у 1812 р. старовіри опинилися в новому адміністративному середовищі. Загалом XIX ст. позначається постійними територіальними змінами: після Кримської війни (1853-1856) південна частина Бессарабії передана Молдавському князівству, територія навколо гирла Дунаю – Туреччині; у 1861 р. землі Південної Бессарабії відійшли Румунському королівству, а у 1878 р. за Берлінським трактатом – знову до Росії. Російська влада, зацікавлена у швидкому освоєнні приєднаних територій, спочатку лояльно ставилася до старовірів: дозволяла

вільно будувати культові споруди, сповідувати віру. Однак із заснуванням Білокриницької церковної ієрархії у 1846 р. ситуація ускладнилася: було посилено нагляд за старовірами та їхніми стосунками з одновірцями за кордоном [8; 11]. Влада прагнула обмежити контакти з закордонними старовірами, що підтверджує, наприклад, постанова МВС від 14 квітня 1845 р. «Про невидачу розкольникам закордонних паспортів» [6, с.16] та розпорядження Ізмаїльського карантинного правління від 9 липня 1853 р. про заборону переговорів із турецько-підданими через ймовірність змов [3, арк. 3 – 5 зв.]. Водночас офіційна церква вела активну місіонерську роботу з навернення старовірів до «єдиновір'я» (формального підпорядкування Синоду з дозволом старого обряду). Здебільшого старовіри регіону наприкінці XIX – початку XX ст. відмовлялися від такої форми конформізму, виганяючи місіонерів.

Після Кримської війни Буджак опинився у складі Молдавського князівства, потім Румунського королівства. Румунська влада ставилися до липован «абсолютно індиферентно», не піддавала їх релігійним переслідуванням, лише не дозволяла вести релігійну пропаганду в дусі старообрядництва [7, с.674–675]. Після Першої світової війни територія знову опинилися у складі Румунії, де перебувала до 1944 р. (за виключенням літа 1940 – літа 1941 р., коли була анексована СРСР). В румунський період громади інтегруються у місцеве самоврядування, намагаючись зберігати мову та обрядовість; активізується робота з легалізації старообрядницької церкви в Румунії. Однак навчання в школі здійснювалося румунською мовою, йшла боротьба зі «старостильниками», що не бажали переходити на новий календарний стиль в богослужінні [4, с.309–310; 10].

Якщо перші старовіри в Буджаку вели замкнений спосіб життя, намагалися не контактувати з сусідами, то згодом для забезпечення стабільного існування вони поступово переходять до практичного конформізму та соціальної адаптації, зберігаючи при цьому релігійний нонконформізм. Старовіри використовували державні механізми захисту власності, укладали угоди з місцевою адміністрацією, сплачували податки, брали участь у місцевому самоврядуванні. Цей зовнішній конформізм дозволив зберегти ідентичність старовірів. Вони продовжували дотримуватися дореформених обрядів: двоперстя, земні поклони під час богослужіння, використання старих богослужбових книги та давніх ікон, писаних на дошках, знаменний (крюковий) спів; носіння довгих борід чоловіками, спеціального одягу для церкви тощо [9, с. 243–244]. Передавання цих практик усередині громади, зокрема через розгалужену систему храмів, монастирів і родинні зв'язки, було ключовим механізмом самозбереження.

У радянський період (1944 -1991 рр.) старовіри змушені демонструвати соціальний конформізм під тиском тоталітарної системи: вступали до колгоспів, до комуністичної партії, навчалися в радянських школах тощо. Мало

місце закриття храмів та монастирів, заборона навчання церковнослов'янської грамоти та знаменного співу, репресії священнослужителів, припинення існування окремої Ізмаїльської старообрядницької ієрархії [9, с. 244–245]. Відповіддю на тиск стала «домашня» релігійність: обряди хрещення та вінчання здійснювалися таємно, передача віри відбувалася в межах родин.

Після проголошення незалежності України у 1991 р. старовіри отримали можливість легально відвідувати храми, відбудовувати нові культові споруди, відкривати недільні школи при церквах, зросла кількість молоді в церкві.

Повномасштабна російсько-українська війна 2022 р. стала каталізатором глибоких змін у їх середовищі.

- Політичний конформізм. Війна посилила інтеграцію старовірів в український політичний простір: чимало старовірів захищають Україну у лавах Збройних сил України, волонтерять, опікуються переселенцями. Більшість старовірів є свідомими громадянами України. Це є проявом добровільного державного конформізму.

- Інституційний нонконформізм. У 2022 р. Архієпископія Київська та всієї України Руської Православної старообрядницької церкви офіційно вийшла з-під юрисдикції Московської митрополії та змінила назву на Древлеправославна Церква України (ДЦУ) [2]. Формування ДЦУ розглядається як компроміс між традиціоналізмом (збереження «старої віри») та громадянською відповідальністю перед українським суспільством (дистанціювання від структури, що асоціюєтьс з державою-агресором).

- Ідентифікаційний нонконформізм. Відмова від ототожнення себе з російським культурним простором відображається у свідомості самих вірян: «Ми руські, але не росіяни» [1]. Це свідчить, що ідентичність старовірів як громадян України переважила конфесійну та мовну спільність із агресором, а нонконформізм виявився у відмові від ідеології «русского міра».

Отже, історія старообрядців Буджака – це приклад постійного балансування між вірністю «старій вірі» та необхідністю співіснування з адміністраціями різних урядів, між нонконформізмом та конформізмом. В сучасних умовах відмова від московської юрисдикції й формування ДЦУ засвідчують готовність громади до нової моделі існування, що поєднує вірність давній традиції з лояльністю до української держави. Досвід старовірів Буджака є прикладом того, як етноконфесійна спільнота, що виникла з акту протесту, може стати невід'ємною частиною сучасного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гулійчук Д. «Слава Україні» – для Львова: як живуть старообрядці Одещини і як ставляться до війни і Путіна. 10.11.2024. *ТСН.* URL: https://tsn.ua/ukrayina/slava-ukrayini-dlya-lvova-yak-zhivut-staroobryadci-odeschini-i-yak-stavlyatsya-do-viyni-i-putina-2698239.html

2. Древлеправославна Церква України відновила свою історичну назву та юридично оформила вихід з підпорядкування москві. 02.11.2022. *Державна служба України з етнополітики та свободи совісті.* URL: https://dess.gov.ua/ancient-orthodox-church-of-ukraine-2-november-2022/
3. Комунальна установа «Ізмаїльський архів», ф.136, оп.1, спр. 252.
4. Мельников Ф. Е. Краткая история древлеправославной (старообрядческой) Церкви. Барнаул, 1999.
5. Прігарін О.А. Формування етноконфесійної спільноти росіян-старообрядців у Нижньому Подунав'ї (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.): дис. д-ра іст. наук : 07.00.02. Чернівці, 2015.
6. Собрание постановлений по части раскола. С.-П., 1858.
7. Сырку П. Наши раскольники в Румынии и отношение к ним румынского правительства. *Христианское чтение*. 1878. №5–6. С.674–675.
8. Таранець С.В. Старообрядці Бессарабії та їх переслідування російським урядом у XIX – на початку XX ст. *Український історичний журнал.* 2009. № 4. С. 84–93
9. Федорова А. Наступ на ідентичність старовірів (липован) Буджаку в повоєнні роки. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Історичні науки*. 2024. Вип. 67. С.241-248. DOI 10.31909/26168774.2024-(67)-26
10. Федорова А.І. Легалізація старообрядницької церкви в Румунії (1925–1927 рр.). *Інтелігенція і влада. Серія: Історія*. 2013. Вип.28. С.124–131.
11. Федорова А.І. Особливості положення старообрядців Південної Бессарабії під владою Російської імперії (1812 – 1856 рр.). *Інтелігенція і влада.* 2004. Вип.3. С. 63–72.

RYBKA NATALIIA
Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Doctoral Student, Associate Professor of the Department of Philosophy, History and Political Science,
National University «Odesa Polytechnic», Odesa, Ukraine
PECHERSKYI IVAN
second-year student, Institute of Computer Systems,
National University «Odesa Polytechnic», Odesa, Ukraine

THE PHILOSOPHY OF ARTHUR SCHOPENHAUER AS PROJECTED ON MODERN GENERATIONS

Arthur Schopenhauer is one of the most important philosophers of the 19th century, whose philosophy of pessimism has profoundly influenced global thinking. His ideas shaped perceptions of the nature of will, suffering, and salvation through

art and asceticism. The relevance of comparing Arthur Schopenhauer's philosophical ideas with the worldview of the Generation Z lies in an attempt to comprehend the current state of human consciousness through the prism of classical pessimistic philosophy. Schopenhauer, viewing the world as a manifestation of the 'will to live,' emphasised suffering as an integral part of existence. For the Generation Z, which is forming in conditions of global crises, instability, information overload and the virtualisation of reality, such ideas take on new meaning. Their worldview is characterised by a sense of anxiety, self-reflection, a desire for authenticity and a search for meaning amid social pressure and digital noise. Referring to Schopenhauer helps to interpret this as a philosophical reaction to the extreme experience of modernity, where pessimism turns into a form of intellectual resistance. Thus, comparing these two perspectives allows us to better understand the psychological and cultural attitudes of today's youth and raises the question of the limits of human happiness in the postmodern world.

Studies show that the Generation Z has a higher level of fatalism – they are more likely to believe that 'control over life' is significantly reduced in the minds of the majority, and that the surrounding circumstances are stronger than them [3]. It has also been found that Generation Z s are less individualistic than older generations and more focused on equality [3]. Studies of values show that Generation Z highly values self-realisation, freedom, and openness to change [1]. In the context of work/life: zoomers value work-life balance, meaningful work, and mental health more than just status or money [2].

Therefore, modern Generation Z are characterised by:

• a sense of instability, injustice, and less 'controllability' (fatalism);

• a desire for meaning, self-expression, and change;

• less belief in linear progress or automatic improvement ('everything will be better');

• greater openness, but also greater uncertainty.

Arthur Schopenhauer emphasises that life often means suffering due to the endless cycle of 'desire – satisfaction – new desire'. Generation Z often feel instability, uncertainty, 'not like before' – research on fatalism: 'I don't control much' [4].

Schopenhauer advises: limit desires, move on to contemplation, inner state. Contemporary generations reveal: not just the pursuit of status/material things, but meaning, balance, well-being, self-expression. For example, Generation Z highly value 'work-life balance,' mental health, and meaning in work [2]. In other words, in both cases, there is criticism (unambiguous) of the simple pursuit of desires/status. In Schopenhauer's case, it is metaphysical criticism, while Generation Z criticise it from a socio-psychological perspective.

Arthur Schopenhauer rejects the idea that history or the world has a guaranteed 'happy ending' or goal [5]. Contemporary studies of younger generations show that they are less confident in the automatic improvement of the situation and see more

inequality, risks, and instability. For example: ‘young people are more likely to feel that they have no agency’ [4]. Thus, the idea of ‘progress by default’ is less relevant in Schopenhauer's work and in certain contemporary attitudes of generations.

It cannot be said that Generation Z ‘think like Schopenhauer.’ This is not about directly accepting his metaphysics or Zen asceticism. After all, many contemporary studies emphasise the positive values of younger generations (activism, tolerance, social justice) – which have little in common with Schopenhauer's gloomy tone. However, there are some common themes between Arthur Schopenhauer's philosophy and the worldview of the Generation Z, such as: a sense of instability/suffering/uncertainty; a desire for meaning beyond the simple satisfaction of desires; criticism of automatic optimism or ‘progress by default’.

LITERATURE:

1. Črešnar R, Nedelko Z. Understanding Future Leaders: How Are Personal Values of Generations Y and Z Tailored to Leadership in Industry 4.0? Sustainability. 2020; 12(11):4417. https://doi.org/10.3390/su12114417.
2. Deloitte. 2023 Gen Z and Millennial Survey: Ukrainian Insights. 2023. Available at: https://www.deloitte.com/ua/uk/about/press-room/2023-gen-z-and-millenial-survey.html (accessed: 30.10.2025).
3. Heys (a) E. Cultural Evolution: Measuring Differences in Generational Values. Berkeley: Berkeley Institute for Young Americans, June 2024. URL: https://youngamericans.berkeley.edu/wp-content/uploads/2024/06/BIFYA_-cultural_evolution_062624.pdf (accessed: 10.10.2025).
4. Heys (b) E. Executive Summary: Generational Values, Political Behavior, and Risk Perceptions. Berkeley, CA: University of California, Berkeley, 2024. Available at: https://youngamericans.berkeley.edu/wp-content/uploads/2024/06/Executive-Summary_Generational-Values-Political-Behavior-and-Risk-Perceptions.pdf (accessed: 28.10.2025)
5. Scarantino, A. Arthur Schopenhauer // Stanford Encyclopedia of Philosophy – Spring 2016 Edition. Stanford, CA: The Metaphysics Research Lab, Center for the Study of Language and Information, Stanford University, 2016. URL: https://plato.stanford.edu/archives/spr2016/entries/schopenhauer/ ((accessed: 10.10/2025)

СВІТЛИЦЬКА ВІОЛЕТА
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
ОНП «Філософія»
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

МИСТЕЦТВО МЕТАМОДЕРНУ: ФІЛОСОФСЬКА ПЕРСПЕКТИВА ТА КЛЮЧОВІ РИСИ

Мистецтво метамодерну постає як культурний жест, спрямований на подолання диктату бінарного мислення. Воно прагне вивести з вузьких рамок опозицій – глибокого та поверхневого, трагічного та комічного, складного та простого, загального та приватного, трансцендентного та екзистенційного. Там, де попередні естетичні парадигми будували цінності на конфліктах та розбіжностях, метамодернізм будує цілісну логіку буття, в якій істина розкривається не як одновимірне поняття, а як поліфонія можливих семантичних форм. Саме в цьому метанаративному просторі мистецтво прагне повернути людині відчуття автентичної реальності та пробудити її від культурних шаблонів, де романтизм, постмодерністські іронії та модерністські утопії втратили свою інтегруючу силу. Як наголошує Ю. Шабанова, метамодерне мистецтво демонструє не просто зміну художніх уподібнень, а глибоку зміну у способі думки – «стрибок свідомості», так званий «квантовий стрибок свідомості на принципово новий рівень онто-холістичного синкретизму… «Новий холізм» Метамодерну полягає в серединній позиції, осциляції по вертикалі, де крайні онтологічні виміри у вигляді трансцендентного та екзистенційного не протиставляються один одному, а взаємодовизначаються, стверджуючи буття в його трансцендентно-іманентній єдності» [1, 89]. І в цьому контексті дослідниця згадує інтелектуальну спадщину М. Екхарта, німецького містика XIV століття, який окреслив «інтровертне трансцендентування» як подолання меж усталеного досвіду, інтуїтивне проникнення в основу буття, що водночас присутня і в світі, і в самій людині [1, 89]. Саме цей спосіб духовного руху – не втеча від реальності, а заглиблення в її найсуттєвіші прошарки, на наш погляд, виявляється наближеним до філософії метамодерну та його прагнення утримувати єдність протилежностей у живому процесі осмислення. Використовуючи як вихідну позицію класифікацію сучасних мистецьких тенденцій, запропоновану Ю. Шабановою [1, 90], спробуємо представити узагальнений аналіз основних рис цього явища. Отже, характерні риси сучасного мистецтва метамодерну такі:

1. Інтерактивність як спосіб співіснування художника та глядача (сучасне мистецтво долає межу між автором та реципієнтом, надаючи останньому не пасивну, а залучену позицію. Інтерактивні формати від перформативних

ситуацій до інсталяцій створюють простір співтворчості, де глядач стає співучасником, і навіть співавтором художнього акту. Такий ракурс формує суб'єкт-суб'єктні відносини, в яких мистецтво перетворюється не лише на естетичний об'єкт, а й на подію міжособистісного діалогу.

2. Перформативність як стратегія подолання постмодерністської дисперсії. На відміну від фрагментації та деконструкції постмодернізму, метамодернізм виводить мистецтво на площину досвіду. Перформативність надає художньому образу внутрішньої переконаності, де замість інтелектуальних сумнівів виникає екзистенційне прийняття сенсу, що розкривається через естетику безпосередніх емоцій та процесуальних дій.

3. Особлива естетична чутливість (неоромантизм) виникає як реакція не на кризу просвітницького раціоналізму, а на перенасичення світу інформаційними потоками. Раціональне мислення не встигає за темпами цифрової реальності, і на його місце приходить підвищена емоційність та чуттєве сприйняття. Якщо романтики «тікали» до природи та минулого, то метамодерністський неоромантизм занурюється в мережеву глобальність – єдиний цифровий простір, що об’єднує безліч особистісних світів.

4. Атопічність як втрата та пошук нового місця буття означає відсутність фіксованого культурного чи соціального топосу. Метамодерністська людина намагається знайти свою автентичність поза усталеними нормами. Водночас такий стан відкриває шлях до нової духовності, в якій поєднуються іманентне та трансцендентне. Часто саме природа чи цифровий простір стають новими формами «притулку», але вже не у формі втечі, а як пошук екологічного та екосемантичного оновлення людини.

5. Нова простота як ясність переживання, – метамодерністське мистецтво повертає емоцію як сильний, відкритий, щирий афект. Йдеться не про сентиментальність, а про чистоту почуття, що поєднує дитячу ясність та дорослу рефлексію. На відміну від постмодерністської іронії, яка призвела до емоційної атрофії, нова простота формує «прозорість» досвіду, в якій емоційний досвід стає основою сенсу.

6. Реконструктивність цілісності проявляється як намагання відновити втрачений зв'язок між людиною та буттям, поєднуючи різні культурні прошарки в синкретичні форми. Це рух до універсальних істин, але без наївного повернення до старих метанаративів; радше, йдеться про оновлену форму цілісності, де онтоантропологічне ядро людини набуває нового значення.

7. Індивідуалізована музична мова, де немає домінуючої стилістичної формули. Кожен автор будує свій власний мікрокосм, який поєднує емоційність, неоромантичну щирість та індивідуальні інтонації. Це не еклектика, а особиста музична онтологія, де композиція стає способом життя у світі.

8. Коливання між щирістю та іронією (oscillation) та створення своєрідного синусоїду значень, де серйозність та гра співіснують без взаємоскасування.
9. Етична чутливість та відповідальність, на відміну від постмодерністської байдужості, повертається до теми відповідальності – за світ, за Іншого, за майбутнє. Естетика стає етично забарвленою, а творчість постає стає механізмом вироблення власного ціннісного бачення.
10. Проєкція у майбутнє та фокус на його потенційних можливостях (futurity), мистецтво метамодерну не обмежується ностальгією чи постмодерністською фрагментацією, а прагне конструювати нові смисли та можливі світи, зосереджуючись на конструктивному майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шабанова Ю. О. Метамодерн у мистецькому просторі: передчуття нової культурної парадигми. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Випуск 43. 2022, С.87-94. https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi43.586

ГАБЕР МОХАММЕД АЛЬ-СЕЙЄД АМІНА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 035 Філологія, Українсько-німецький інститут,
Науковий керівник: **АФАНАСЬЄВ ОЛЕКСАНДР**, доктор філософських наук, професор кафедри філософії, історії та політології,
Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна

МЕТАМОДЕРН ЯК СУЧАСНА ФІЛОСОФІЯ МИСТЕЦТВА

У сучасному культурному просторі дедалі частіше з’являється поняття метамодерн. Воно позначає не просто новий напрям у мистецтві, а цілий світогляд, що сформувався як реакція на кризу постмодернізму. Якщо модерн шукав істину, а постмодерн іронізував над нею, то метамодерн намагається знайти баланс між вірою й сумнівом, між щирістю та іронією, між надією й розчаруванням. Саме тому його часто описують формулою «коливання між модерном і постмодерном».

Термін метамодернізм увели у науковий обіг нідерландські дослідники Тімотеус Вермеулен та Робін ван ден Аккер у статті «Notes on Metamodernism» (2010). Вони вважали, що нове покоління митців та мислителів уже не відповідає логіці постмодерну - тотальної іронії, пародії та деструкції сенсів. Людина XXI століття живе у стані, коли іронія більше не рятує: вона прагне знову вірити, любити, творити, але вже з усвідомленням абсурду й складності світу. Отже, метамодерн - це не відмова від постмодернізму, а його переосмислення. Він не повертає нас повністю до модерністського ідеалізму, але намагається поєднати прагнення до істини з усвідомленням її

недосяжності. Цей стан можна порівняти з маятником, який коливається між двома полюсами – наївністю і скепсисом, щирістю і дистанцією. Для метамодерної свідомості характерна емпатія, відкрите переживання, але водночас – усвідомлення гри. Митець уже не намагається руйнувати старі сенси, як це робив постмодернізм, але і не приймає їх як абсолют. Він будує нові структури значення з уламків минулих епох. Цей напрям з'явився не лише у філософії, а й у всіх формах культури: від живопису до кінематографа. Наприклад, у кіно це можна побачити у фільмах Грети Гервіг «Барбі» чи Веса Андерсона, де поєднуються грайливість, іронія й водночас глибока щирість. У літературі – це романтична чутливість, поєднана з самоіронією; у живописі – експресивність і символічність без надмірного цинізму.

Філософія метамодерну виходить із переконання, що людське життя неможливо пояснити лише раціонально або іронічно. Ми живемо у світі, де реальність складається з протилежностей: надії та страху, віри й сумніву, любові та байдужості. І завдання сучасного мистецтва – не уникати цих протиріч, а навчитися жити всередині них, приймаючи світ у його суперечливості. Таким чином, метамодерн – це філософія нового гуманізму. Вона повертає людину до цінностей, але вже не наївно, а з глибокою саморефлексією. Це своєрідна спроба знайти новий сенс після втрати сенсів, нову щирість після іронії. У цьому й полягає його особлива роль у сучасній філософії мистецтва. Метамодерн у філософському плані позиціонується як спроба осмислити культурну зміну, що постала після епохи постмодерну. Його ядро – не радикальна відмова від попередніх парадигм, а переосмислення: метамодерн трактує постмодерністську іронію та скепсис як необхідний досвід, але прагне до відновлення сенсу, щирості й прагнення до істини у світі, який уже не вірить у прості наративи. Ключовим філософським образом метамодерну є «коливання» (oscillation) – ідея, що сучасна культура «гойдається» між полюсами модерну (ентузіазм, віра у прогрес, наївна щирість) і постмодерну (іронія, усвідомлена штучність, деконструкція). Це коливання не означає непослідовності або хаосу; воно – стратегія: визнати обґрунтованість критики постмодерну, але не дозволити їй остаточно знищити прагнення до смислу і етичних імперативів. У цьому сенсі метамодерн стає філософією невпинного «пошуку – незважаючи на сумніви».

Мистецтво метамодерну виростає на ґрунті втоми від постмодерної іронії, фрагментації та дистанції. Художники нового покоління прагнуть повернути емоційність і сенс, але без наївності модерну. Тому сучасне мистецтво поєднує обидві крайнощі – іронічну рефлексію й щирий емоційний порив. Це мистецтво не ховається за сарказмом, але й не впадає в пафос; воно грає, але грає всерйоз. Одним із найяскравіших прикладів є кіно. Фільми Грети Ґервіг «Барбі» (2023) або Тодда Філліпса «Джокер» (2019) показують метамодерну глибину. Вони працюють із культурними символами, відомими всім, але відкривають у них нові смисли. У «Барбі» одночасно присутні сатира

на споживацтво і щира розповідь про самоусвідомлення жінки. Фільм сміється з рожевого світу ляльок, але водночас плаче над ним – це класичний метамодерн: «іронічна щирість». Подібна тенденція простежується у творчості режисера Веса Андерсона – його симетричні кадри, пастельні кольори й дивакуваті персонажі створюють атмосферу казкової дистанції, але водночас глядач відчуває глибоку людяність героїв. У фільмах «Королівство повного місяця» чи «Готель “Гранд Будапешт”» реальність подається як декоративна конструкція, проте в її серці – справжні емоції, любов і самотність. Це – іронічна форма з гуманістичним змістом.

У літературі метамодерн проявляється через поєднання постіронії та екзистенційності. Твори таких авторів, як Девід Фостер Воллес, Саллі Руні, чи навіть українських сучасників – Сергія Жадана або Любові Якимчук, – демонструють прагнення говорити про реальні почуття у світі, де все здається текстом або мемом. Воллес у своєму есе «E Unibus Pluram» писав, що справжній виклик XXI століття – бути щирим у часи іронії. Цей заклик і став передчуттям метамодерного стилю мислення. Візуальне мистецтво також переживає метамодерну трансформацію. Пластичні художники, перформери, фотографи намагаються повернути духовний вимір через форму, технологію та взаємодію. Наприклад, цифрові інсталяції Рефіка Анадола поєднують штучний інтелект і естетику сну: вони демонструють, як машина може мріяти, а людина - відчувати через алгоритм. У таких роботах немає протиставлення «технології» та «душі» - є їхня взаємодія, гармонія, яка типова для мислення метамодерну. У музиці приклади метамодерну зустрічаються у творчості Біллі Айліш, Florence + The Machine чи гурту Coldplay. Вони поєднують глибокі, навіть трагічні тексти з емоційною відкритістю, меланхолією та вірою у красу. Музика стає не просто розвагою, а способом пережити суперечності сучасності – із сумом, але й з надією.

Характерною рисою метамодерного мистецтва є емоційна амбівалентність – здатність викликати одночасно протилежні почуття: сміх і смуток, надію й розчарування. Це не слабкість, а ознака глибини: у сучасному світі, де все багатошарове й суперечливе, щирість можлива лише через усвідомлення цієї подвійності. Також важливою стає естетика ностальгії – не за минулим буквально, а за втраченим відчуттям сенсу. Звідси любов до ретростилістики, попкультурних цитат, старих плівкових кольорів у кіно чи моді. Але ця ностальгія не прагне повернути минуле – вона шукає новий спосіб його пережити, зробити близьким і зрозумілим у теперішньому. Усе це дозволяє говорити про метамодерн як про філософію мистецтва на межі щирості й усвідомленості. Художник уже не наївний і не цинічний – він свідомо вибирає бути емоційним, навіть знаючи, що світ складний і нестійкий. Це мистецтво, яке не боїться сумнівів, але вірить у можливість краси й добра. Таким чином, метамодерн у мистецтві – це не просто стиль чи напрям, а нова

культура почуття, де гармонія народжується з коливання. Він вчить, що після іронії знову можлива віра, після зневіри – любов, а після хаосу – пошук сенсу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Афанасьєв О.І. Метамодернові мандри: від іронії до метаіронії Збірник наукових праць з філософії та філології. Вип. 2(38). Сковородіана: мандри філософування - 2. Одеса: Акваторія, 2022, 132 с.С.28-38.
2. Гадамер Ганс-Ґеорг. Істина і метод: Основи філософської герменевтики. - Київ: Юніверс, 2000. - С. 57–112, 340-352
3. Ільїн Володимир. Філософія мистецтва: від модерну до метамодерну. - Київ: Центр гуманітарних досліджень, 2020. - С. 145–198.
4. Vermeulen T., van den Akker R. Notes on Metamodernism // Journal of Aesthetics & Culture. 2010. Vol. 2. P. 1–14.

НАЧЕВ МИКОЛА
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ОНП Філософія
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ПОШИРЕННЯ МЕТАМОДЕРНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Коли ми звертаємося до феномену метамодерну – а особливо до питання його здатності впливати на якість суспільного життя та перебіг політичних процесів – неминуче виникає запитання про можливість його вкорінення в українському контексті. Є підстави сподіватися, що метамодерні ідеї знайдуть благодатний ґрунт і поступово дадуть результат. Хотілося б бачити, як політики, реформатори, громадські діячі, підприємці та інші представники активних суспільних груп транслюють метамодерний культурний код у своїй щоденній практиці – через концепції, рішення, ініціативи, спрямовані на подолання соціальних, економічних та інших викликів, що стоять перед нашою державою.

Повномасштабне вторгнення 2022 року докорінно змінило український інформаційний простір: він наповнився як правдивими свідченнями про наслідки бойових дій та ракетних атак, так і дезінформацією, фейками та продуктами російських інформаційно-психологічних операцій. Якщо пригадати перелік проблем, у контексті яких метамодерн набував актуальності – кліматичні зміни, фінансова нестабільність, глобальні конфлікти, криза традиційних ідеологій і релігій, – то до кінця 2023 року доводиться констатувати, що більшість із цих викликів лише загострилися. Для України ж

у центрі уваги стоять питання збереження життя, відбудови зруйнованого, подолання глибоких психологічних травм, довготривалого лікування посттравматичних розладів, боротьби з депресією, розпачем і відчуттям безвиході у тих, хто втратив усе через війну.

Філософські дослідження минулого свідчать, що після Другої світової війни в другій половині ХХ ст. відбулася масштабна криза самоідентифікації: люди дедалі частіше ставили під сумнів необхідність зберігати або ж переглядати свою ідентичність. Подібний процес, очевидно, очікує й Україну у ХХІ столітті. Уже тепер ми бачимо потужне зміцнення національної ідентичності та патріотичного відчуття автентичності – як відповідь на екзистенційну загрозу, що виходить від російської федерації. На цьому тлі особливо значущими стають праці О. В. Титар [4], присвячені культурній, національній та етнічній ідентичності, а також її трансформаціям у глобалізованому світі. Вони відкривають можливість говорити про поліцентричний, цілісний і всеохопний характер сучасних ідентичностей, а також про етичний та етнічний вибір, що постає перед українським народом. У найближчі роки культурний простір України, ймовірно, буде пронизаний прагненням до автентичності та поверненням до глибинного етнокультурного підґрунтя.

Звернімося й до психологічних досліджень. Британські науковці, використовуючи опитування та кількісний аналіз, з’ясували: у моменти, коли людина має змогу жити у відповідності до власної автентичності, вона відчуває піднесений настрій, спокій, приплив енергії, добре самопочуття, зростання самооцінки та здатність переживати стан «потоку». Дослідники також виявили, що прагнення знайти сенс або визначити життєву мету сприяє автентичному самоздійсненню значно більше, ніж орієнтація на незалежність, матеріальний добробут чи комфорт [5].

Якщо припустити, що така кореляція справді має місце, то війна з росією суттєво віддаляє українців від переживання власної автентичності: постійна загроза життю неминуче зміщує акценти — на базову безпеку, стабільність, матеріальну підтримку. Особливо важким є становище внутрішньо переміщених осіб, чиї сімейні бюджети часто тримаються на державних виплатах і допомозі міжнародних фондів. Обстріли, втрати, руйнування стали буденністю; похід до «пунктів незламності» в моменти блекаутів створює атмосферу, що нагадує постапокаліптичні сюжети. У таких обставинах бажання «бути собою» неминуче відходить на далекий план. Немає сумніву, що вторгнення Росії радикально змінило культурний та соціальний ландшафт України. Війна глибоко позначилася на нашій ментальності: кожен несе свій тягар – і як окрема особистість, і як частина спільноти.

Метамодернізм – як стадія суспільного розвитку, культурний поворот і філософська парадигма – перебуває на етапі раннього впровадження навіть у країнах, де він зародився і де умови для його оформлення були

найсприятливішими як у теоретичному, так і в практичному вимірах. Водночас Т. Вермюлен та Р. ван ден Аккер [6] наголошують: у Західному світі метамодерна «структура почуття» вже посідає провідне місце. Питання ж про наявність метамодернізму в Україні залежить від того, у якій перспективі його розглядати. Якщо йдеться про фазу розвитку чи світоглядну рамку, то в українських умовах він радше виступає предметом інтелектуальної рефлексії, ніж реальною складовою соціальної дійсності або елементом колективного менталітету, здатним безпосередньо впливати на якість життя та суспільний добробут.

Попри це, існують культурно-антропологічні та соціально-політичні передумови, які вже тепер можна інтерпретувати як потенційні точки входу для метамодерної оптики. Вони заслуговують не тільки на наукову увагу, а й на включення до практичної стратегії дій – за умови усвідомленої готовності інституціоналізувати метамодерну візію. Проте спершу необхідно чітко визначити, що саме, з якою метою й у яких межах варто адаптувати в українських реаліях, аби уникнути появи того, що Л. Газнюк і М. Бейлін [2] описують як антисистему. Підґрунтям для такої антисистеми, за їхнім твердженням, є низка політико-економічних характеристик, що легко поширюються в умовах глобалізації, але в українському контексті мають чужорідний характер і суперечать локальним формам організації життя.

Отже, переймаючи європейський досвід, ми маємо зберігати пам’ять про власну історію, ідентичність та ціннісні засади, аби рух до оновленої моделі державного устрою не обернувся асиміляцією зовнішніх схем, непридатних до українських реалій. Тим паче, що Україна нині протистоїть російському авторитаризмові, захищаючи демократичний лад, який переживає значний тиск економічних, гуманітарних і демографічних викликів.

Ще до 2022 року можна було живити певний оптимізм щодо можливості поширення метамодерних тенденцій у культурному, політичному, науковому середовищі та у світогляді громадян. Проте повномасштабна війна змушує розглядати метамодернізм значно критичніше. Якою б вишуканою не видавалася метамодерна модель розвитку чи теоретична оптика осмислення світу, будь-яка спроба покращити соціальну реальність сьогодні повинна враховувати той ґрунт, на який вона лягає, – ґрунт, пронизаний вибухами, присипаний попелом і цементом руїн, просочений сльозами та кров’ю. Лише з урахуванням глибини національної травми можна збагнути сучасний стан свідомості українців і визначити, яким чином скандинавська метамодерна ідеологія може адаптуватися до умов, у яких вона справді могла б укорінитися. До того моменту, доки це усвідомлення не буде досягнуте, метамодернізм, найімовірніше, залишатиметься для України переважно утопічною соціальною теорією – цінною для академічного аналізу, але малопридатною для практичного впровадження у країні, що втрачає людей, бореться за території й виборює власний суверенітет.

У цьому контексті важливо погодитися з М. М. Шимчишин [6], яка наголошує: пережиті українцями тортури й насильство з боку російських військ стають передумовою для радикального переосмислення інтелектуальної спадщини модернізму та постмодернізму. Аналізуючи культурний досвід, народжений війною та зумовлений колективною травмою, дослідниця вбачає в ньому ознаки остаточного послаблення впливу постмодерної парадигми, побудованої на скепсисі щодо великих наративів, послабленні афекту, іронічності та постісторичному погляді на світ.

Показовим у цьому сенсі є й приклад українського митця Александера Кроліковскі. З початком повномасштабної війни він узяв на себе надзвичайно тяжку волонтерську місію у Вишгородському морзі, куди привозили тіла загиблих, зокрема з Бучі. Художник задокументував цей досвід за допомогою знімків «Polaroid», створивши серію фотографій для виставкового проєкту, аби донести до світу реальність смерті, тортур і звірств, вчинених російськими окупантами. Те, що лякає своєю нелюдськістю, неминуче проростає в українському мистецтві, адже смерть і горе залишають слід на всіх вимірах нашої культури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бейлін М. В., Желтобородов О. М. Людина в умовах когнітивно-технологічної антропосфери. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2022. Вип. 39. С. 3-8.
2. Газнюк Л., Бейлін М. Трансформація бажання в суспільстві «постспоживання». *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії».* 2020. Вип. 63. С. 59-70.
3. Гайдук Н. А. Феномен метамодернізму як переосмислення модернізму та концептуальне продовження постмодернізму. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: філософія, культурологія, соціологія.* 2021. Вип. 21. С. 24-31.
4. Титар О. В. Філософсько-культурні перспективи ідентичностей Східної України (на матеріалі кінофестивалю «Kharkiv Meetdoc–2018»). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки».* 2019. Вип. 59. С, 95-101.
5. Шабанова Ю. О. Антропологічний вимір метамодерну в контексті спекулятивного реалізму сучасної континентальної філософії. *Антропологічні виміри філософських досліджень*, 2021.
6. Шимчишин М. Російсько-українська війна і структура відчуття метамодернізму. *Сучасні літературознавчі студії.* 2022. №19.

НЕБОРАК ОЛЕКСАНДРА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
факультет МГРСтаТ
Науковий керівник: **МЕЛЬНИК ЮЛІЯ,** кандидатка політичних наук,
доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманіратних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Культурна спадщина – це сукупність матеріальних та нематеріальних об’єктів, які мають велике історичне, культурне та естетичне значення для певної групи людей, спільноти або нації. Матеріальна культурна спадщина включає архітектурні пам’ятки, ансамблі, музеї, бібліотеки, художні та книжкові колекції тощо. Нематеріальна культурна спадщина, за визначенням у Конвенції ЮНЕСКО, охоплює звичаї, традиції, форми вираження, знання та навички, а також інструменти, артефакти та простори, що визнані спільнотами як важлива складова їхньої культурної спадщини. Ці елементи, які передаються з покоління в покоління, є невід’ємною частиною культурної ідентичності та постійно репродукуються [1]. Усвідомлення необхідності забезпечити збереження культурних надбань людства прийшло на досить пізньому етапі розвитку цивілізації. Віденський конгрес, який відбувся у 1814-1815 роках після завершення Наполеонівських воєн, примітний у цьому контексті за рядом аспектів. У світлі заданої у даній розвідці мети важливо виділити принаймні три з них.

По-перше, первинно предметом обговорення в юридичній площині були культурні надбання як культурної власності, тобто матеріальні об'єкти, що мали певну культурну цінність. А у поле зору учасників конгресу вони потрапили тому, що величезні масштаби розгулу пограбувань і руйнувань під час війни викликали занепокоєння. Саме тоді «традиційне розуміння права на здобич і винагороду у війні почало ставитися під питання, принаймні щодо музейних колекцій» [2]. Отже, по-друге, йдеться про міжнародний характер обговорень питань культурних надбань, що відбулися на Віденському конгресі. Оскільки цей аспект проблематики – наскрізний для даного дослідження, то тут достатньо тільки його зафіксувати. По-третє, процеси збереження культурної власності почали обговорюватися у час активного націєтворення в Європі [3]. Міністерство культури та стратегічних комунікацій здійснює фіксацію фактів пошкодження пам’яток культурної спадщини в Україні внаслідок російської агресії. За інформацією, наданою обласними та Київською міською військовими адміністраціями, за вересень 2024 року загальна чисельність постраждалих пам’яток культурної спадщини

регіонів зросла на 22 одиниці і на початок жовтня становила 1169 об'єктів, із них національного значення – 117, місцевого – 983, щойно виявлених – 69. Повторні влучання у пошкоджені раніше пам'ятки культурної спадщини сталися в Херсонській та Сумській областях, нові – в Донецькій, Дніпропетровській, Харківській, Херсонській, Сумській та Львівській областях. Пошкоджень зазнали пам'ятки культури у 18 областях та Києві, зокрема: у Харківській області – 315, Херсонській – 154,Донецькій – 161, Одеській – 116, Чернігівській – 65, Київській області та м. Києві – 81, Запорізькій – 49, Миколаївській – 41,Дніпропетровській – 41, Львівській – 60, Луганській – 31,Сумській – 29, Хмельницькій – 10, Полтавській – 6, Вінницькій – 4, Житомирській – 4, Кіровоградській – 1, Черкаській – 1 [4]. Оскільки майже вся територія Луганської та значні частини територій Запорізької, Донецької та Херсонської областей на сьогодні перебувають в окупації, обрахунок точної кількості пошкоджених пам'яток культурної спадщини, що постраждали під час бойових дій та окупації, є неможливим. Окремим питанням є незаконне привласнення Російською Федерацією культурних цінностей України на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та в місті Севастополі. Окупаційна адміністрація на власний розсуд експлуатує об'єкти української культурної спадщини всупереч міжнародному праву у сфері охорони культурних пам'яток, зокрема: недоброчесно реставрує об'єкти, що призводить до їхнього руйнування; змінює призначення використання; проводить незаконні археологічні розкопки; переміщує культурні цінності, що завдає їм суттєвої шкоди та загрожує їхньому збереженню [5]. Директор Місії USAID в Україні Джеймс Хоуп висловлювався так: «Зловмисне, прицільне знищення Росією українських культурних пам'яток є величезною втратою для України, Європи та всього світу. Намагаючись стерти культуру й історію України, Кремль прагне стерти саме поняття української нації» [6]. Слід зауважити, що розуміння важливості цієї проблеми на міжнародному рівні не бракує. Зокрема, член правління Національного музею Тиссена-Борнемісса у Мадриді Франческа Тиссен-Борнемісса зазначала: «З кожним днем стає все ясніше, що війна Путіна протиУкраїни полягає не лише в крадіжці території, а й у контролі наративу нації та її культурної спадщини» [6].

Вважаємо, що варто й надалі наполегливо проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу, доносити правду до світової спільноти про масштаби руйнувань нашого культурного надбання і справжні причини таких діянь агресора. Важливо ініціювати масштабні заходи міжнародного рівня. Показовим у цьому плані було засідання у 2022 році Ради Безпеки ООН за Арріа-формулою «Знищення культурної спадщини як наслідок російської агресії проти України» [7].

У заході брали участь як постійні представники держав в ООН, так і представники ЮНЕСКО, а також Міжнародної ради з охорони пам'яток та

історичних місць. Засідання організовано Постійним представництвом Албанії у співпраці з Постійними представництвами Польщі та України.Ця зустріч надала державам-членам ООН можливість почути звіти з перших вуст та експертні оцінки масштабів шкоди, завданої російським вторгненням культурним цінностям в Україні як рухомим, так і нерухомим. Вона також стала запрошенням до міжнародної спільноти продовжувати надавати фінансову міжнародні зусилля щодо захисту культурної щодо захисту культурної спадшини України [8]. Ба більше, навмисне стирання культурної пам'яті сягає корінням у давні часи і має приклади в новітній історії. Фактично йдеться Про війну наративів, про зусилля в царині інформаційно-пропагандистського і морально-психологічного обґрунтування воєнних дій. І в цьому контексті руйнування загарбниками об'єктів культурної спадщини цілком співвідноситься із завданням впливу на свідомість як у короткотерміновій, так і довготерміновій перспективі. Прикладів можна навести безліч.

Ось лише деякі: знищення Іванківського історико-краєзнавчого музею, в якому зберігалися картини Марії Примаченко (частина їх перебувала на тимчасовій виставці в Києві, частину врятували місцеві мешканці, доля решти експонатів залишається невідомою);пошкодження будівель християнського монастиря поблизу міста Святогірськ Донецької області – Свято-Успенської Святогірської Лаври внаслідок бомбардування російською авіацією 12 березня, влучання ракети 9 травня, авіаудару 30 травня, обстрілу 4 червня 2022 р.; майже повне зруйнування будинку Тарнавських у складі Чернігівського історичного музею – історичної будівлі 1902 р., що належала Василю Тарнавському, громадському та культурному діячу, відданому справі збереження української культури (там містилася колекція оригінальних рукописів, зокрема Тараса Шевченка, картин та етнографічних реліквій); пошкодження Національного історико-меморіального заповідника Бабин Яр у Києві (незавершеної будівлі Музею Голокосту та парку, де поховано тисячі жертв нацистських злочинів); значні пошкодження Храму Воскресіння Христового в селі Лукашівка на Чернігівщині, побудованого у 1800 р., (окупанти використовували його для допитів полонених і зберігання боєприпасів, один із яких здетонував); зруйнування внаслідок мінометного обстрілу російськими військами 7 березня 2022 р. Церкви Різдва Пресвятої Богородиці у селі В'язівка Житомирської області (пам'ятка архітектури національного значення, збудована у 1862 р.; значні пошкодження Національного літературно-меморіального музею Григорія Сковороди в селі Сковородинівка Харківської області (будівля XVIII ст., в якій видатний український поет і філософ провів останні роки свого життя).

Злочини документуються там, де це можливо, оскільки на окупованих територіях і в районах, де ведуться активні бойові дії, робити це надзвичайно складно. Водночас слід погодитися із зауваженням В. Притулюка: «Система

обліку об’єктів культурної спадщини є недосконалою, про що свідчить неприпустима повільність формування Державного реєстру нерухомих пам’яток України і недостатність інформації, яку він містить. Також очевидно, що без ефективної, сучасної системи обліку цих пам’яток не може бути мови про ефективність їх збереження» [9]. Проблема захисту культурної спадщини набуває особливої актуальності під час війни, як це є зараз в Україні. З огляду на кількість зруйнованих, пошкоджених і вкрадених росіянами з початку війни пам’яток можемо констатувати, що масштабність зазначених злочинів, втрата об’єктів історичної пам’яті, культурного надбання є свідченням геноциду українського народу. Реагування на цей виклик передусім передбачає активізацію державно-управлінського чинника впливу на розв'язання проблем захисту культурної спадщини для притягнення до відповідальності Росії як держави-агресора, а також конкретних фізичних осіб, винних у знищенні, пошкодженні та викраденні культурних цінностей України.

Держава має опікуватися і удосконаленням законодавства щодо захисту об’єктів культурної спадщини (у Верховній Раді України для цього вже створено спеціальну міжкомітетську робочу групу), і плануванням та реалізацією превентивних заходів (включаючи освітні програми та просвітницьку діяльність), і інвентаризацією культурних цінностей та формуванням відповідних баз даних, і аналізом загроз та управлінням ризиками. Тобто йдеться про системну роботу, здійснювану у співпраці з неурядовим сектором, із залученням міжнародних організацій та максимальним використанням можливостей міжурядового співробітництва. Надалі наукові розвідки можуть стосуватися запровадження Україною санкцій до суб’єктів, які беруть участь у незаконному використанні культурних цінностей, а також підтримки України світовою спільнотою щодо правового захисту, осуду незаконних дій, нехтування міжнародного пам’яткоохоронного права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. https://mcsc.gov.ua/news/ukrayinska-kulturna-spadshhyna-materialni-ta-duhovni-nadbannya-nacziyi/
2. Boylan, P. (1993). Review of the Convention for the Protection ofCultural Property inthe Event of Armed Conflict. Paris, UNESCO, 248
3. Hobsbawn, E. J. (1992). Nations and Nationalism since 1780:Programme, Myth, Reality. 2nd ed. Cambridge University Press, 214
4. МКСК : 1169 об’єктів культурної спадщини постраждали в Україні через російську агресію.МКСК : вебсайт.URL: https://mcsc.gov.ua/news/1169-obyektiv-kulturnoyi-spadshhyny-postrazhdaly-v-ukrayini-cherez-rosijsku-agresiyu/ (дата звернення: 25.09.2024).
5. 388 об’єкгів культурної спадщини зруйновано, кількість збільшується кожного дня: Український інститут розповість Про КОЖНИЙ об’єкт проєкті

«Листівки з України». Ukrainian Institute : websit. URL: https://ui.org.ua/news/postcards-from-ukraine-project/ (дата звернення : 25.09.2024).
6. Панасюк В. У листопаді з музеїв Києва таємно вивезли 51 картину : де вони зараз.Meta : websit. URL : https://meta.ua/uk/news/society/60598-u-listopadi-z-muzeyiv-kieva-taemno-vivezli-51-kartinu-de-voni-zaraz/ (дата звернення: 25.09.2024).
7. Бондар Г. На засіданні Радбезу ООН обговорили знищення Росією культурної спадщини України: вебсайт. URL : https://www.unian.ua/war/na-zasidanni-radbezu-oon-obgovorili-zni shchennya-rosiyeyu-kulturnoji-spadshchiniukrajini-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11905119.html (дата звернення : 25.09.2024).
8. L'ICOMOS s'adresse au Conseil de sécurité de l'ONU lors d'une réunion sur le patrimoine culturel ukrainien. ICOMOS : websit. URL https://www.icomos.org/fr/77-articles-en-francais/108292-1-icomos-s-adresse-au-conseil-de-securite-de-l-onu-lors-d-une-reunion-sur-le~patrimoine-culturel-ukrainien (дата звернення: 25.09.2024).
9. Притулюк В.Державна політика у сфері охорони культурної спадщини(на прикладі пам’яткоохоронної діяльності на Волині). Літопис Волині. 2022. Вип. 26. С. 37-41. DOI: https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.26.06.

ДАНІЛЬЧЕНКО АНАСТАСІЯ
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність В2 «Дизайн», факультет дизайну, архітектури та мистецтв
Науковий керівник: **МЕЛЬНИК ЮЛІЯ,** кандидатка політичних наук, доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманіратних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

КОЗАЦЬКЕ БАРОКО ЯК СТИЛЬ: ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА

Українське бароко, а особливо його унікальна форма – козацьке бароко, займає особливе місце в історії національного мистецтва. Цей стиль сформувався у XVII–XVIII століттях на хвилі піднесення української духовності, культури та державності, коли козацтво стало провідною силою в суспільному житті. Козацьке бароко поєднало в собі риси європейського бароко та місцевих художніх традицій, створивши неповторний феномен, що відображає дух свободи, патріотизму та глибокої релігійності українського народу. Воно проявилося не лише в архітектурі, а й у живописі, іконописі, літературі, музиці, утверджуючи ідеали краси, гармонії та духовної сили [5].

Дослідження козацького бароко є надзвичайно актуальним, адже цей стиль став художнім символом української ідентичності та свідченням культурної самобутності народу. У сучасних умовах переосмислення національної спадщини звернення до козацького бароко дає змогу краще зрозуміти витоки української естетики, світогляду та духовних цінностей. Аналіз цього феномену допомагає не лише зберегти культурну пам'ять, а й віднайти натхнення для розвитку сучасного мистецтва, яке спирається на традиції минулого. Саме тому вивчення козацького бароко має не лише історико-культурне, а й глибоке суспільно-мистецьке значення.

Козацьке бароко посідає виняткове місце в історії української культури, адже саме воно стало яскравим відображенням духовного і художнього світу українського народу в період становлення національної самосвідомості. Цей стиль виник у XVII столітті й розвинувся у XVIII, коли в Україні тривало формування власної державності та культури під проводом козацтва. Його поява стала не просто запозиченням європейських художніх тенденцій, а їх творчим переосмисленням у межах українського світогляду. Козацьке бароко стало своєрідним синтезом високої духовності, народної естетики та християнських ідеалів, перетворившись на унікальний культурний феномен, що поєднав європейську витонченість із народною простотою, релігійною глибиною і патріотичним змістом [3].

Формування козацького бароко відбувалося в особливих історичних умовах, коли український народ активно боровся за свою свободу і незалежність. Саме тому стиль набув не лише декоративно-художнього, а й глибокого символічного значення. Він уособлював дух відродження і прагнення до духовної та політичної самостійності. Цей період збігся з розквітом української архітектури, живопису, літератури, музики та освіти. З'являлися величні храми, які несли в собі не лише сакральну, а й національну ідею. У їхніх формах відчувалася сила козацького духу, віра в Бога і в майбутнє власного народу. Таким чином, козацьке бароко стало не лише мистецьким стилем, а й способом самовираження нації.

З найважливіших сфер, де козацьке бароко проявило себе з найбільшою силою, була архітектура. Українські майстри зуміли поєднати риси європейського бароко – динамічність, урочистість, декоративність – з традиційною дерев'яною архітектурою та місцевими будівельними традиціями. В результаті з'явилися споруди, що відзначалися гармонією форм, м'якістю ліній і особливою душевністю. На відміну від європейського бароко, яке тяжіло до пишності й монументальності, українське козацьке бароко мало тепліший, ліричніший характер. Воно відображало народне уявлення про красу, де гармонія з природою поєднувалася зі щирою релігійністю. Саме завдяки цій особливості архітектура козацького бароко здобула неповторність і стала одним із найвідоміших надбань українського мистецтва [1].

Козацьке бароко не обмежувалося архітектурою. Його дух пронизував живопис, іконопис і літературу того часу. У сакральному мистецтві цей стиль набув особливої сили, адже він дозволяв висловити складні духовні переживання через глибокі образи та колористичні контрасти. Українські ікони доби бароко вирізнялися людяністю, теплом і психологічною глибиною. Лики святих набували виразів внутрішнього світу, у яких поєднувалася віра, любов, страждання і надія. Такі образи були близькі простому народові, бо відображали не недосяжних небесних істот, а духовних покровителів, здатних розуміти людські почуття. В іконописі цього періоду з'явилася нова художня мова – гнучка, емоційна, натхненна. Саме вона допомогла сформувати українську іконографічну традицію, що збереглася й донині.

Література та музика епохи козацького бароко також виявили вплив цього стилю. У творчості українських письменників того часу відчувається прагнення до величі, глибини та символічності, властивих бароковому мисленню. Особливе місце займала релігійна тематика, яка поєднувалася з мотивами героїзму, свободи й людської гідності. Барокові проповіді, гомілії, панегірики стали не лише релігійними, а й культурно-національними маніфестами. Вони утверджували цінності духовності, мужності, освіти, виховували в українцях відчуття єдності та історичної місії [2].

Музика доби козацького бароко вирізнялася багатством форм і глибиною змісту. Саме в цей період розвивався український хоровий спів, який поєднував церковну традицію з народними інтонаціями. У піснях і духовних концертах відчувалася сила козацького духу, смуток за втраченою свободою і водночас віра в її повернення. Барокова музика в Україні набула особливого звучання, бо вона передавала не лише урочистість богослужіння, а й глибину душі народу, який співав навіть тоді, коли боровся.

Філософське підґрунтя козацького бароко було тісно пов'язане з духовним життям українського суспільства. Бароковий світогляд, побудований на контрастах – між земним і небесним, життям і смертю, гріхом і спасінням, – особливо яскраво проявився у творчості того часу. Проте в українському варіанті бароко ці протиріччя набували м'якшої, гармонійнішої форми. Тут переважала віра у внутрішню красу людини, у її духовне відродження через любов і милосердя. Козацьке бароко не було песимістичним, воно не відображало трагічності буття, як у Західній Європі, а навпаки – стверджувало життєствердний початок, відчуття гармонії між людиною, Богом і природою.

Саме козацька старшина виступала замовником і меценатом численних мистецьких проєктів – від спорудження храмів до підтримки шкіл і друкарень. Їхнє прагнення до утвердження власної державності втілювалося у створенні художніх символів могутності й духовності України. Через мистецтво вони прагнули зберегти пам'ять про своє походження, про історичну боротьбу і про велич нації. Саме тому козацьке бароко не лише прикрашало Україну, а й

формувало її ідеологічний фундамент, стаючи мистецьким втіленням національного самоствердження [4].

Козацьке бароко мало значний вплив на подальший розвиток українського мистецтва. Його ідейна спадщина збереглася у народному декоративному мистецтві, архітектурі XIX століття, музиці та живописі. І сьогодні, розглядаючи архітектурні пам'ятки тих часів – від київських і чернігівських храмів до монастирських комплексів Полтавщини й Слобожанщини, – можна відчути той самий дух величі й духовності, що надихав наших предків. Вони нагадують про неперервність культурної традиції, про здатність українського народу творити красу навіть у найважчі історичні періоди.

Формування козацького бароко збіглося з періодом піднесення української державності, коли козацтво стало рушійною силою суспільного і культурного життя. Козацька старшина, духовенство та освічені верстви усвідомлювали важливість культури як засобу утвердження національної гідності. У цей час будувалися величні храми, засновувалися школи, друкарні, розвивалися література, музика, живопис. Бароко в Україні набуло власного звучання – воно стало не просто мистецьким напрямом, а відображенням світогляду народу, який, попри історичні виклики, зумів створити гармонійний, глибоко духовний і водночас життєствердний стиль. Роль цього мистецтва полягала у тому, щоб нести віру, красу і надію, формуючи духовний оберіг українського суспільства [3].

З найвиразніших виявів ролі козацького бароко була його архітектура. Вона стала своєрідною мовою, якою народ висловлював свої прагнення до волі, віру в Бога і любов до рідної землі. Храми, зведені в цьому стилі, вражали гармонією, вишуканістю та внутрішнім світлом. На відміну від європейського бароко, де переважала урочистість і монументальність, українське козацьке бароко мало лагідність, теплоту і щирість. Його архітектурні форми ніби перегукувалися з природою українських ландшафтів – м'які лінії бань, симетрія фасадів і декоративність поєднувалися з народним уявленням про красу. У цих спорудах матеріалізувався духовний і художній світ українця, його відчуття гармонії між небом і землею.

Особливу роль козацьке бароко відіграло у розвитку українського іконопису. Ікони цього періоду набули нової емоційної глибини та людяності. Вони перестали бути лише релігійними символами і перетворилися на живі образи, сповнені духовного тепла й співчуття. Обличчя святих стали ближчими до простих людей, у їхніх поглядах можна було відчути біль, радість і надію. Через іконопис український народ виражав не тільки віру, а й власну історичну пам'ять, адже у кожному образі відбивалися його страждання, боротьба і внутрішня сила. Бароковий живопис став засобом духовного самоствердження, він пробуджував у людині відчуття гідності й віри у власну цінність [5].

Твори того часу пронизані глибокими роздумами про сенс життя, мораль, духовність і призначення людини. Українські барокові письменники прагнули не лише передати красу слова, а й виховати у читачах моральну силу, мудрість, віру. Їхні тексти часто мали релігійно-символічний характер, але водночас несли у собі національний патріотичний зміст. Проповіді, панегірики, богословські твори і філософські трактати були насичені ідеями гуманізму, любові до Батьківщини і духовного вдосконалення. У них відчувалася та сама гармонія, що і в архітектурі бароко – поєднання земного та небесного, людського і божественного.

Козацьке бароко мало також потужний вплив на розвиток музичної культури. Саме в цю епоху розквітнув український хоровий спів, який увібрав у себе барокову урочистість і народну мелодійність. Церковна музика того часу звучала як молитва і як мистецьке одкровення. У ній відображався глибокий емоційний світ українця, його здатність відчувати і передавати красу через гармонію звуків. Барокові музичні твори формували не лише естетичний смак, а й національну самосвідомість, бо у кожній мелодії звучала любов до рідного краю, його традицій і духовності [2].

Роль козацького бароко виходить далеко за межі мистецької сфери. Воно стало духовним кодом української нації, відображенням її характеру, прагнення до гармонії і внутрішньої свободи. Цей стиль показав, що українська культура здатна не лише наслідувати європейські зразки, а й творити власні унікальні художні форми. Козацьке бароко стало доказом високого рівня розвитку українського суспільства, його освіченості, духовності й творчої енергії. Воно створило підґрунтя для подальшого розквіту українського мистецтва – від класицизму до модерну, вплинуло на архітектурні традиції, народну творчість і навіть сучасний дизайн.

Важливою складовою ролі козацького бароко є його значення для формування української культурної пам’яті. Цей стиль зберігає у собі історичні символи, що нагадують про героїчні сторінки минулого, про боротьбу за волю і духовну незалежність. Кожен храм, зведений у добу козацького бароко, є не лише пам’яткою архітектури, а й свідченням сили духу, віри і таланту українців. Через століття ці споруди залишаються джерелом натхнення і гордості, адже в їхніх формах закарбовано живу історію нації [1].

Сьогодні роль козацького бароко не зменшилася, навпаки, вона набуває нового звучання в умовах відродження національної свідомості. Повернення до цього стилю означає повернення до духовних витоків, до глибоких етичних і естетичних цінностей, які формували українську ідентичність. У сучасному мистецтві, архітектурі та дизайні дедалі частіше простежується прагнення відродити елементи козацького бароко – не як стилістичний прийом, а як спосіб утвердження національної ідеї через красу і гармонію.

Таким чином, феномен козацького бароко полягає у його здатності поєднувати духовність і героїзм, красу і віру, традицію і творчість. Це мистецтво, яке промовляє до серця кожного українця, бо в ньому закарбована історія народу, його біль і його велич.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вечерський В. В. Бароко українське, козацьке і мазепинське: термінологічні дефініції та сутність явища. Сіверщина в історії України. Київ. 2021. 5 с. URL: https://ucs.knu.ua/article/download/3032/2891/12516.
2. Погрібна Д. Козацьке бароко як державницький історико-культурний стиль: формування та динаміка розвитку. Українські культурологічні студії. Київ. 2024. 4 с. URL: https://ucs.knu.ua/article/download/3032/2891/12516.
3. Коломієць А. В. Чинники формування світогляду будівничих доби бароко. Теорія та практика дизайну: зб. наук. праць. К.: НАУ. 2021. С.55–62. URL: https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/Design/article/view/15393/22396.
4. Кудря І. Культура доби бароко: структурно-функціональний аналіз. Актуальні питання гуманітарних наук. Дрогобич. 2020. 5 с. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/27_2020/part_6/2.pdf.
5. Бровченко А. І. Українське необароко в архітектонічних видах творчості як один із національних самоіндифікаторів.Альманах «АРТ-платФОРМА». Київ. 2023. С.208–227. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47154/1/I_Bratus_artplatform_1_7_2023_FOMD.pdf

БАЛІНСЬКИЙ АРТЕМ
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність F2 «Інженерія програмного забезпечення», Інститут комп'ютерних систем,
Науковий керівник: **ФЕДОРОВА АЛЛА**, кандидатка історичних наук, доцентка кафедри філософії, історії та політології,
Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна

РОЛЬ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ У ПРОГОЛОШЕННІ НЕЗАЛЕЖНОСТІ (1989–1991 рр.)

Проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. стало кульмінацією багатовікової боротьби українського народу за власну державність та логічним завершенням складних суспільно-політичних процесів кінця 1980-х років. Період «перебудови» та «гласності», ініційований радянським керівництвом на чолі з Михайлом Горбачовим, послабив ідеологічний контроль Комуністичної партії та створив умови для виникнення

незалежних громадських об'єднань. На цьому тлі, каталізованому такими трагічними подіями, як Чорнобильська катастрофа 1986 р., що підірвала довіру до радянської системи, та поглибленням економічної кризи, в українському суспільстві сформувався потужний запит на демократичні перетворення, відродження національної ідентичності та реальний суверенітет. Саме в цей час на політичну арену вийшла нова сила, що змогла очолити та організаційно оформити ці прагнення – Народний Рух України за перебудову (НРУ). В умовах сучасної російсько-української війни, коли державність знову доводиться захищати зі зброєю в руках, дослідження досвіду НРУ набуває особливої актуальності. Воно дозволяє зрозуміти механізми мирної боротьби за суверенітет, шляхи консолідації суспільства та еволюцію національної свідомості від культурного відродження до чіткої політичної мети – незалежності.

Метою даної роботи є комплексний аналіз політичної, парламентської та громадської діяльності Народного Руху України в період 1989–1991 рр. як вирішального чинника у здобутті незалежності. Дослідження спирається на аналіз програмних документів НРУ, матеріалів тогочасної преси, спогадів учасників руху та наукових праць, присвячених цьому періоду.

Створення Народного Руху України, Установчий з'їзд якого відбувся у Києві 8–10 вересня 1989 р., стало епохальною подією, яка символізувала перехід українського визвольного руху в нову, масову фазу. Ідея створення широкого демократичного об'єднання визрівала в колах дисидентів та національно свідомої інтелігенції. Важливу роль у підготовці до створення Руху відіграла Спілка письменників України, яка надала легальне «прикриття» для організаційного комітету. Рух об'єднав у своїх лавах колишніх політв'язнів (В’ячеслав Чорновіл, Левко Лук’яненко, брати Горині), відомих письменників, які стали його моральними авторитетами (Іван Драч, Дмитро Павличко), та широкі верстви населення. На початковому етапі, щоб уникнути негайних репресій з боку влади, НРУ офіційно декларував підтримку «перебудови» та створення «демократичного і гуманного соціалізму» в рамках оновленої радянської федерації. Однак його програма вже містила фундаментальні вимоги: утвердження політичного та економічного суверенітету України, надання українській мові статусу державної, реабілітація жертв сталінських репресій [4, с. 6]. Ідейне підґрунтя для створення Руху було закладене попередніми поколіннями борців за Україну. Саме українська інтелігенція, що перебувала в русі опору радянській системі в 1960–80-х роках і чию діяльність детально аналізує дослідник Г. Касьянов, сформувала той світоглядний фундамент, на якому постав Народний Рух [2, с. 4–5]. НРУ став організаційною формою цього національного пробудження, еволюціонувавши від культурно-просвітницької організації до потужної опозиційної політичної сили, яка ставила за кінцеву мету здобуття повної державної незалежності.

Одним з найважливіших напрямів діяльності НРУ стала парламентська боротьба. За результатами перших альтернативних виборів до Верховної Ради УРСР у березні 1990 р. представники демократичних сил, об'єднані у «Демократичний блок», ядром якого був Рух, здобули значний успіх, отримавши близько чверті депутатських мандатів [4, с. 82]. У парламенті вони сформували опозиційну фракцію «Народна Рада» [4, с. 83] на чолі з академіком Ігорем Юхновським, яка налічувала 125 депутатів. Попри те, що «Народна Рада» перебувала в меншості проти консервативної комуністичної «групи 239», вона стала ефективним центром опору та генератором державотворчих ідей. Депутати-демократи активно використовували трибуну Верховної Ради для критики комуністичного режиму та популяризації ідеї незалежності. Саме «Народна Рада» була ініціатором розробки та ухвалення Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 р. [4, с. 91]. Цей документ, хоч і не проголошував повний вихід зі складу СРСР, заклав фундаментальні правові основи майбутньої незалежності: верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади республіки в межах її території, право на власні Збройні Сили, внутрішні війська та органи державної безпеки, а також намір стати в майбутньому нейтральною, позаблоковою державою [1].Ухвалення Декларації стало величезною перемогою демократичних сил і важливим кроком на шляху до незалежності.

Паралельно з парламентською діяльністю, НРУ вдавався до організації безпрецедентних за масштабом масових акцій, які мобілізували суспільство та наочно демонстрували волю народу до незалежності. Найбільш знаковою подією став «Ланцюг Злуки» 21 січня 1990 р., присвячений 71-й річниці Акту Злуки УНР і ЗУНР. Оцінки кількості учасників суттєво різнилися: за офіційними даними радянських органів, які намагалися применшити масштаб події, участь в акції взяли близько півмільйона людей, тоді як організатори з Народного Руху називали цифри до трьох мільйонів. Взявшись за руки, учасники утворили живий ланцюг, що простягнувся від Івано-Франківська, Львова до Києва, символізуючи єдність українських земель [5]. Ця акція мала величезне психологічне та політичне значення, показавши як керівництву СРСР, так і всьому світу, що прагнення українців до самостійності є масовим і незворотним явищем. Іншою важливою подією стала «Революція на граніті» у жовтні 1990 р. Студентське голодування в центрі Києва, активно підтримане Рухом, висунуло чіткі політичні вимоги: відставка голови Ради Міністрів УРСР В. Масола, недопущення підписання нового союзного договору, проходження військової служби юнаками-українцями виключно на території республіки, перевибори Верховної Ради УРСР на багатопартійній основі [6]. Під тиском громадськості та опозиції у Верховній Раді влада була змушена піти на поступки, що стало серйозною поразкою для комуністичного режиму

Діяльність Руху мала і важливий регіональний вимір, адже організація прагнула поширити свої ідеї по всій території України, долаючи стереотипи

про «націоналізм» як суто західноукраїнське явище. Особливо показовою була робота його осередків у південних та східних областях, де рівень русифікації був вищим, а підтримка національно-демократичних ідей – менш вираженою. На Одещині активісти НРУ стикалися з відчайдушним та організованим опором місцевої партійної номенклатури, яка вбачала в ідеях національного відродження пряму загрозу своєму пануванню. Керівні партійні органи мобілізували весь свій ідеологічний та адміністративний арсенал для боротьби з новоствореною організацією. Коли стало зрозуміло, що зупинити процес не вдасться, влада вдалася до прямої протидії: ініціаторам установчої конференції НРУ відмовили у наданні приміщення, посилаючись на «об'єктивні труднощі». Ба більше, партійний апарат перейшов до створення альтернативної, повністю підконтрольної собі структури. Була організована власна «установча конференція» з лояльних делегатів, яка, за задумом, мала перехопити ініціативу та направити на Всеукраїнський з'їзд Руху свою, прокомуністичну делегацію [4, с. 36–38].

Попри такий шалений тиск, демократичні сили Одещини не здалися. Ядром опору стали місцеві патріотичні організації, зокрема «Меморіал» та «Південна громада». Одним із лідерів цього руху був полковник запасу, кандидат філософських наук Віктор Цимбалюк. Зіткнувшись із прямою забороною проводити конференцію в Одесі, рухівці ухвалили безпрецедентне рішення: 26 серпня 1989 р. 120 делегатів з Одеси провели свою обласну установчу конференцію у сусідній республіці – в Будинку кіно у Кишиневі [4, с. 38–39].

Вирішальну роль Народний Рух відіграв під час спроби державного перевороту в СРСР у серпні 1991 р. (т. зв. «серпневий путч»). У той час як комуністичне керівництво УРСР на чолі з Леонідом Кравчуком зайняло вичікувальну та неоднозначну позицію, заявивши лише, що в Україні не запроваджується надзвичайний стан, НРУ рішуче засудив дії ДКНС. Вже 19–20 серпня представники Руху та інших демократичних організацій на пресконференціях назвали події антиконституційним державним переворотом. Рух оприлюднив заяву із засудженням заколоту та закликав народ до акцій громадянської непокори. Активісти Руху організовували мітинги, поширювали листівки, а його представники у «Народній Раді» стали головною рушійною силою скликання позачергової сесії парламенту, на противагу Президії Верховної Ради, якій знадобилося півтори доби, щоб визнати те, що сталося [4, с. 118–119].

Провал путчу в Москві створив унікальне «вікно можливостей». Демократичні сили використали його для того, щоб поставити питання про повний вихід України зі складу СРСР. Саме під тиском опозиції та багатотисячних мітингів біля стін Верховної Ради 24 серпня 1991 р. було ухвалено історичний Акт проголошення незалежності України. Левко Лук'яненко, один з лідерів НРУ, у своїх спогадах підкреслював, що без

організованого тиску з боку Руху та мобілізованого ним народу комуністична більшість, яка боялася відповідальності за пасивну підтримку путчу, ніколи б не наважилася на такий крок [3, с. 423–425]. Історичний момент внесення В'ячеславом Чорноволом до сесійної зали величезного синьо-жовтого прапора став символом остаточної перемоги національно-демократичних сил [7].

Таким чином, діяльність Народного Руху України в 1989–1991 рр. стала ключовим фактором, що уможливив мирне та легітимне відновлення української державності. НРУ вдалося виконати кілька історичних завдань: по-перше, він консолідував розрізнені національно-демократичні сили в єдину потужну організацію, здатну діяти на всеукраїнському рівні. По-друге, він сформулював та популяризував чітку політичну мету – повну державну незалежність, поступово еволюціонуючи від ідей перебудови до повного суверенітету. По-третє, Рух забезпечив цій меті масову народну підтримку через мирні акції, що продемонстрували волю мільйонів українців. По-четверте, він ефективно представив цю мету на парламентському рівні, створивши політичний тиск, який змусив стару комуністичну еліту ухвалити доленосне рішення в критичний момент. Поєднуючи парламентську боротьбу, масові вуличні акції та кропітку роботу в регіонах, Рух створив ситуацію, в якій проголошення незалежності стало єдиним можливим виходом із політичної кризи. Досвід НРУ доводить, що організований громадський рух, спираючись на національну ідею та широку підтримку населення, здатний досягати найважливіших державотворчих цілей навіть у надскладних умовах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Декларація про державний суверенітет України. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
2. Касьянов Г. В. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х років. К.: Либідь, 1995. 224 с.
3. Лук'яненко Л. Г. Не дам загинуть Україні! Київ: Софія, 1994. 510 с.
4. Гончарук Г. І. Народний Рух України. Історія. Видання перше. Одеса: Астропринт, 1997. 380 с.
5. Живий ланцюг. *ВікіпедіЯ*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Живий_ланцюг
6. Революція на граніті. *ВікіпедіЯ*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Революція_на_граніті
7. Громенко С. 30 років, як синьо-жовтий повернувся до Києва. *Історична правда*. URL: https://www.istpravda.com.ua/columns/5f1aa48adf32d

БОДНАРЧУК КАТЕРИНА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність», Інститут права та безпеки
Науковий керівник: **НІВНЯ ГАННА**, кандидатка філософських наук, старша викладачка кафедри державно-правових дисциплін,
Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Одеса, Україна

ЦІННОСТІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В сучасному світі, що швидко змінюється під впливом глобалізації та технологічного прогресу, поняття цінностей і соціальної еволюції набувають нового змісту. Суспільства переживають складні трансформації, які змінюють не лише економічні та політичні структури, а й духовні орієнтири людства. Аналіз взаємозв'язку між еволюційними і революційними процесами дає змогу зрозуміти глибинну природу соціальних і ціннісних змін.

Цінності- це фундаментальні «етичні накази» для людей, що визначають сенс і значущість їхніх вчинків та дій. Вони є ментальними утвореннями, які впливають на долю, звички та умови життя людей, і слугують регуляторами людської поведінки як індивідуальної так і колективної. Цінності є універсальними законами моралі і мають соціальну значущість, оскільки регулюють поведінку та взаємодію людей у групі [4, с. 18].

Розвиток інформаційного суспільства та поширення сучасних технологій змінює світогляд, етику та цінності людей. Це викликає питання про те, як Українське суспільство, яке прямує до європейської інтеграції, балансує свої цінності в умовах глобалізації та інформатизації суспільства.

Успіхи у сфері сучасних технологій(зростання інтелектуального капіталу) можуть призвести як до розвитку демократичних тенденцій, так і до «інформаційної ізоляції» та посилення соціальних проблем. Нідерландський антрополог Г. Хофстеде, досліджуючи європейську та світову культуру, виділив індивідуалізм як ключовий вимір західної культури. Українську ж культуру Хофстеде відніс до змішаних, прикордонних між індивідуалістичними та колективістичними культурами [4, с. 23]. але на нашу думку, українська культура більше тяжіє до колективістичної, адже для українського суспільства характерні взаємопідтримка, спільність, орієнтація на думку оточення та важливість сімейних і дружніх стосунків.

Соціальні зміни відбуваються у двох формах: соціальної еволюції та соціальної еволюції. Соціальна еволюція передбачає поступовість змін, в той час як соціальна революція – несе з собою стрімкі, часом радикальні трансформації.

Соціальна еволюція-це будь-який вид розвитку, що означає кількісні або якісні зміни. Вона пов'язана з позитивним розвитком, прогресом (зміни, які вважаються бажаними) або зворотним розвитком(регресом). Еволюційні теорії передбачають, що суспільство постійно проходить певні стадії розвитку, що веде до послідовного соціального вдосконалення. Наприклад, Огюст Конт ділив еволюцію на військову, теократичну, метафізичну та позитивну, причому в останній стадії розум домінує над агресією. Герберт Спенсер вважав, що в основі еволюції лежить природний відбір, де «кращі» суспільства повинні вижити, а «непристосовані»-загинути. Карл Маркс повязував прогрес із розвитком продуктивних сил і класовою боротьбою [3, с.1].

Сучасний зміст соціальної еволюції відображається зміною форм соціальної організації життя людей та глобалізацією соціальних процесів. Глобалізація починалася як процес перетворення західної цивілізації в наднаціональну. Існує думка, що сучасний процес глобалізації набув вигляду, який характеризується термінами «вестернізація» та «американізація», де цінності та зразки поведінки Заходу поширюються на решту світу [5, с. 170]. Проте, хоча сучасна глобалізація має виразні риси вестернізації та американізації, цей процес не є одностороннім: поширення західних цінностей супроводжується їх локальною адаптацією, гібридизацією та формуванням багатополярного культурного простору.

У контексті сучасних соціальних трансформацій особливого значення набувають процеси, пов'язані з конфліктами та кризами, що впливають на ціннісну структуру суспільства. Сьогодні відбувається переростання збройних конфліктів у форму кризових дій, що яскраво проявилося в російсько-українській війні, яка ведеться із застосуванням гібридних способів ідеологічного, економічного та інформаційного домінування. У світлі актуальних процесів переосмислення потребує поняття «соціальна революція». Сучасна соціальна революція-це вже не боротьба пролетаріату і не фетишизація феномену революції в політичних процесах, а комплекс дій, спрямованих на глибинні соціальні перетворення [1, с. 31].

Дослідження соціальної динаміки та революційних процесів пов'язане з аналізом економічно-господарських, соціокультурних і політико-ідеологічних змін сучасного світу. Вчені досліджують умови, за яких соціальні структури змінюються або трансформуються під впливом конфліктів і революційних процесів. С. Якубін та В. Якубін виділяють філософсько-історичні підходи до аналізу природи конфліктів і соціальної еволюції. К. Маркс визначив три варіанти розвитку революцій: як кардинальну зміну, як фундаментальний рівень перебудови суспільства і як протест проти монополії влади. У соціології революцій підкреслюється важливість розуміння глибинних причин соціальних конфліктів і необхідність їх комплексного аналізу. Дж. Дейвіс вказував, що революційні дії виникають через дисбаланс між очікуванням людей і реальними умовами життя. Соціальний порядок і

розвиток залежить від рівня активності людей у різних формах колективної поведінки-протестах, страйках, революціях [1, с. 32].

Соціальна революція – супроводжується глибокими економічними, соціальними й культурними зрушеннями та тривалою боротьбою за оновлення політичних інститутів і пріоритетів. Сучасні соціальні революції відійшли від класичних марксистських каталізаторів (загострення класової боротьби, що веде до насильницького скидання правлячих класів). Феномен соціальної революції залишається невідємною частиною історії людства, незважаючи на спроби його ігнорувати або забороняти. Революції неможливо звести лише до політологічних термінів або релігійно-ідеологічних міфів. Вони мають глибокий соціокультурний вплив, змінюючи світогляд, цінності, ідеали, норми і, спосіб життя людей [1, с. 36]. Соціальні революції є проявом прагнення людей до змін і справедливості. Вони не лише руйнують старі порядки, а й створюють умови для появи нових ідей, цінностей і форм суспільного життя. .

Революція являє собою «фундаментальну перебудову суспільства» і не може бути вираженням суті тимчасових фрустрацій чи маргінальних порушень. Вона нерідко завершується зміною панівного політичного реживу та зміною основ правового класу(суспільного керівництва) [2, с. 244]. Але революція- це не просто зміна влади чи протест проти існуючого порядку, а глибокий процес оновлення всього суспільства. Вона зачіпає усі можливі інститути- політичні, економічні, культурні. Під час революції відбувається радикальний розрив із минулим, відмова від старих традицій, ідеологій та символів, які втратили свою силу. Найважливішим є те, що революція руйнує не лише старі структури, а й створює нові політико-правові інститути, які мають відобразити нові цінності суспільства. Саме тому ми вважаємо, що революція- це складний, але необхідний етап розвитку, який дозволяє суспільствам оновитися та зробити крок вперед.

Ключовим чинником, що визначає спрямованість соціальної еволюції та глибину революційних перетворень залишаються цінності. Вони формують моральні орієнтири суспільства, впливають на здатність нації зберігати ідентичність у глобалізованому світі та визначають характер соціальної солідарності. У періоди криз і трансформацій саме система цінностей допомагає зберегти внутрішню рівновагу суспільства й уникнути стану дезорганізації суспільства. Глобалізаційні процеси висувають нові виклики, проте саме гармонійне поєднання національних і загальнолюдських цінностей забезпечує поступальний розвиток. Таким чином, соціальні зміни – еволюційні чи революційні – матимуть позитивний характер лише тоді, коли вони ґрунтуються на міцному ціннісному фундаменті.

Резюмуючи, зазначимо, що соціальні зміни є неперервним процесом. Еволюція створює грунт, а революція виступає каталізатором-періодичним, але фундаментальним якісним стрибком у розвитку суспільства. В епоху глобалізації ці процеси ускладнюються через зовнішній тиск наднаціональних

структур та гібридних загроз, що вимагає від нації постійного пошуку спільних ціннісних орієнтирів для збереження культурної ідентичності для національної безпеки. Саме система цінностей визначає, у якому напрямі відбувається соціальний прогрес – сприяє він гуманізації суспільства, чи, навпаки, поглиблює суперечності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вихованець З.С. Феномен соціальної революції як актуальна форма суспільних перетворень у постсучасному світі. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2025. Вип. 52. С. 31-40.
2. Гиря Г. Сутність політичних революцій: концептуальні підходи. *Вісник Львівського університету*. Сер. філос.-політолог. студії. 2014. Вип. 4. С. 240-246.
3. Городиська Н., Соціальна еволюція і соціальний прогрес в умовах глобалізації: Матер. ІІ міжнар. Наук.-теоретичн. Конф. молодих учених та студентів Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, 4-5 груд. 2019 р. Тернопіль, 2019. с. 124-125.
4. Мейжиз І.А. Цінності і соціальна еволюція суспільств. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. 2008. Т.84, вип. 71. С. 18-28.
5. Скворець В.О., Соціальна еволюція в умовах глобалізації: матер. наук. Конф. професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками наук.-досл. роботи за період 2015–2016 рр., 15–18 трав. 2017 р. Вінниця, 2017. С. 169-172.

ВАСИЛЬЄВА ЛАРИСА
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, ОНП «Філософія»
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

МІЖ ЗАКОНОМ І БЛАГОДАТТЮ: ФЕМІНІСТИЧНА АНТРОПОЛОГІЯ ЄВАНГЕЛЬСЬКОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЖІНОЧОГО СТАТУСУ ЯК ПРАВОНАСТУПНИЦЯ-НОВАТОР АНТИЧНИХ ДОГМ

Християнська думка звертається до горизонту елліністичного світу, успадковуючи концептуальні ресурси античної філософії, водночас радикально змінюючи її гуманітарну траєкторію. Античний «здоровий глузд» щодо статусу жінки складався з онтологічно-антропологічних уявлень про «природні» ієрархії, правові механізми підпорядкування та культурні режими честі/сорому. Євангелія, в свою чергу не запроваджують політико-правову

реформу в сучасному розумінні, але вони будують кардинально відмінну символічну економіку. В цій економіці жінки стають суб'єктами учнівства, заступництва та свідчення; людська гідність переважає над ритуальними бар'єрами; подружня етика отримує симетричні стандарти відповідальності для обох статей.

Онтологічні антропологічні схеми часто натуралізували статеву ієрархію, апелюючи до «природного порядку», де активне та досконале відповідало чоловічому началу, а пасивне та «неповне» – жіночому. Соціально-правові механізми – римська влада в домашньому господарстві, опіка над дорослими жінками, норми шлюбу та спадкування – інституціоналізували обмежений доступ жінок до публічних ролей та політичних прав. У єврейській традиції існували соціальні гарантії (шлюбні контракти, зобов'язання щодо утримання), але культові та освітні практики залишалися патріархальними. Юдейське право містило соціальні запобіжники (шлюбний контракт *кетуба*, утримання; заборона чоловікові зловживати), але культове життя і вивчення Тори були виразно «чоловікоцентричними» [7; 8]. Жінки не виконували священицьких функцій у Храмі; існував «двір жінок» як межа просторової участі мирянок. У судовій практиці свідчення жінок обмежувалися (пізніша кодифікація – Мішна), а участь у формальному релігійному навчанні радше була винятком [8]. Не дивлячись на те що дискусії шкіл Гіллеля і Шаммая про підстави розлучення мали місце, на практиці ж ініціатива розлучення частіше належала чоловікові [7]. Античні «побутові кодекси» (*oikonomikē*) розглядали «належні ролі» дружини і матері в межах дому; ідеал жіночності — скромність, замкнутість приватної сфери, материнство. Честь домогосподаря пов’язувалася з поведінкою жінок його дому [10].

Культурна семантика таких понять як: честь і сором пов'язувала репутацію дому з жіночою поведінкою, таким чином легітимізуючи контроль так званих «опікунів » будь то батьки чи чоловік, над приватним простором жінки. Давня етика чеснот розглядала мораль як навичку, що досягається через практику, і здебільшого розглядається як така, що властива чоловікам. Євангельська перспектива ж натомість відкриває властивості чеснотності з позиції християнських дарів та взаємності: любов, милосердя, справедливість усвідомлюються не як привілейований статус, а як норма гідності, відкрита для всіх. Це усуває гендерну монополізацію чеснот і робить жіночі фігури еквівалентними носіями досконалості серед громади. Внутрішня «економіка» античності відводила жінкам роль невидимого внутрішнього управління. Євангельська громада підносить служіння до рівня суспільного престижу і відповідальності. Жіночий патронат, гостинність і турбота про громаду підтримують богословське значення та соціальну видимість, що яскраво простежується в служінні Ісусу під час його місіонерських мандрівок як фінансово, так і надаючи можливість для візиту вчителя і учнів до власних

домівок, зазвичай “закритого” жіночого простору ізольованого для сторонніх. Космічний логос античної думки інтерпретував істину як привілей «сильних» голосів. Євангельське втілення Логосу відкриває іншу епістемологію: істина корелює не зі статусом, а з відкритістю до одкровення. Яскравим прикладом цьому слугує довгий богословський діалог Ісуса з самарянкою біля криниці, де саме її слово започатковує навернення громади. І такі випадки не були поодинокі, на сторінках Біблії ми знаходимо й інші перекази: про звернення Воскреслого до Марії Магдалини на ім’я з дорученням передати звістку учням; легітимація слухання Слова Марією з Витанії, коли «позиція учня» стає доступною жінці. У всіх випадках “меншовартісний” за мірками тієї епохи голос стає носієм істини і каналом її передачі в суспільство.

Євангельська антропологія десакралізує соціальні ієрархії, визначаючи джерело гідності через образ Бога в кожній людині та єдність у Христі. Це інституціоналізує рівність не лише як етичну норму, але й як онтологічну основу. Це виразно прослідковується в унікальному звертанні Ісуса до згорбленої жінки як до «дочки Авраамової», у парних притчах, де чоловічі та жіночі сюжети рівноцінно символізують Божу радість, а також у самому факті наявності учениць і меценаток поруч із найближчим колом учнів.

У євангельських оповідях пріоритет надається життю та гідності: жінка з тривалим кровотечивим недугом, наважившись на дотик, чує публічне звернення «донько» і відновлює соціальне обличчя; дівчинка, піднята з недуги за руку, повертається до спільноти; сцени очищення і зцілення послідовно ламають стигму та повертають їй ім’я, а з ним – місце в громаді. Вона більше не є «нечистою» але очищеною і освяченою правонаступницею Божої благодаті. Євангелія змушують оточуючих переоцінити надану жінкам роль через такі образи: жінка, яка публічно виливає миро на Ісуса, стає взірцем любові й віри; бідна вдова з двома дрібними монетами – мірилом справжньої щедрості; в євангельському світогляді де «перші стануть останніми, а останні – першими» ми бачимо як це відображається на становищі жінок. Апостол Лука фіксує жінок у колі найближчих супутниць Ісуса, які «служили Йому з маєтку свого»: Марія Магдалина, Іванна, Сусана та ін. (Лк 8:1–3). Для мандрівного рабина така публічна роль жінок нетипова. Чи не вперше жінки не лише «об’єкти благодійності», а суб’єкти учнівства і меценатства [11; 12].

Знецінені громадою вони стають першими свідками Ісусового воскресіння. В очах тогочасного соціуму Ісус буквально підіймає найнижчу, незахищену верству населення і робить свідками свого життя і Воскресіння. Підіймаючи їх таким чином не тільки до рівня учнів, але навіть на щабель вище - довіряючи їм місію сповіщення Благої Звістки. Євангелія перевертають сталу для стародавніх шкіл форму навчання «вчитель – учень». Поза «домашньою» роллю вони законно займають позицію студенток, які вивчають теологію, – і таким чином змінюють саму конфігурацію знань у громаді. Марія з Витанії займає «позицію учня» біля ніг Учителя за що отримує докір від

сестри, яка натякнула їй що вона займається «не жіночою» справою замість того щоб допомагати ій з приготуванням їжі; група жінок супроводжує мандрівну місію й забезпечує її в якості фінансових спонсорів та відкриваючи свої будинки для потреб Ісуса та учнів; пасхальне доручення «йти і сказати братам» робить жінок першими носіями найголовнішої звістки. Академічна й місійна конфігурація знання, таким чином, перестає бути гендерно недоступною. Що стосується правових режимів першого століття, загалом вони надавали чоловічій особі перевагу в ініціюванні розлучення та контролі подружнього життя. Євангельський підхід вирівнює моральні вимоги для обох сторін, зміщуючи акцент з односторонньої влади на взаємну вірність та відповідальність. Патристичне переосмислення давніх категорій породжує персоналістську онтологію, в якій «особа» та стосунки мають первинний статус. Це забезпечує міцну метафізичну основу для рівня гідності статей та руйнує модель «жіночої неповносправности».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Біблія або Святе Письмо Старого і Нового Заповіту : пер. І. Хоменка. Рим : Вид-во ОО Василіян, 1963. 1420 с.
2. Josephus, Flavius. Against Apion / tr. W. Whiston // *The Works of Josephus*. Peabody : Hendrickson, 1987. P. 177–376.
3. Philo of Alexandria. On the Special Laws / tr. F. H. Colson. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1937. 544 p. (Loeb Classical Library).
4. Musonius Rufus. Lectures and Sayings / tr. C. E. Lutz // *Yale Classical Studies*. 1947. Vol. 10. P. 3–79.
5. Seneca, L. A. Epistulae Morales ad Lucilium / tr. R. M. Gummere. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1917–1925. 3 vols. (Loeb Classical Library).
6. Gaius. The Institutes of Gaius / tr. W. M. Gordon, O. F. Robinson. London : Duckworth, 1988. 322 p.
7. Ilan, T. Jewish Women in Greco-Roman Palestine: An Inquiry into Image and Status / T. Ilan. Peabody : Hendrickson, 1996 (orig. 1995). 304 p.
8. Wegner, J. Chattel or Person? The Status of Women in the Mishnah / J. Wegner. Oxford: Oxford University Press, 1988. 320 p.
9. Winter, B. W. Roman Wives, Roman Widows: The Appearance of New Women and the Pauline Communities / B. W. Winter. Grand Rapids : Eerdmans, 2003. 349 p.
10. Treggiari, S. Roman Marriage: Iusti Coniuges from the Time of Cicero to the Time of Ulpian / S. Treggiari. Oxford : Clarendon Press, 1991. 580 p.
11. Witherington III, B. Women in the Ministry of Jesus: A Study of Jesus' Attitudes to Women and Their Roles as Reflected in His Earthly Life / B. Witherington III. Cambridge : Cambridge University Press, 1984. 248 p.
12. Bauckham, R. Gospel Women: Studies of the Named Women in the Gospels / R. Bauckham. Grand Rapids : Eerdmans, 2002. 343 p.

ЗОЗУЛИК АНАСТАСІЯ
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 035 «Філологія », факультет «Іноземних мов , медіа та психології»
Науковий керівник: **МЕЛЬНИК ЮЛІЯ,** кандидатка політичних наук, доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманіратних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

ПОКРОВА ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ ЯК ДУХОВНИЙ СИМВОЛ КОЗАЦТВА

За часів козацтва свято Покрови Пресвятої Богородиці було одним з найбільш шанованих свят. Покрова Пресвятої Богородиці мала певне особливе значення для козаків, вони вважали її своє покровителькою та захисницею під час різних битв чи походів [5]. Шанування Покрови визначало не тільки релігійні значення , але в той час і формувало моральні цінності, традиції військ , а також уявлення про небесну підтримку в битвах. Саме тому козацтво, яке було основною військовою силою обрало Покрову своїм головним святом. З часом ця віра стосувалась не лише козаків, а також весь український народ. Народ мав віру, що цей символ надає мужності та сили, а її образ ставав уособленням перемоги та свободи. Вивчення історичних джерел дає змогу зрозуміти, чому саме Покрова стала головним святом для козаків. Це свято символізувало єдність війська, віру в перемогу та надію на Боже благословення. Саме на честь Покрови освячувалася головна церква на Січі , де козаки присягались на вірність війську та молились перед походами [1]. З історії свято Покрови виникло у Візантії в 10 столітті. Під час облоги Константинополля святий Андрій Юродивий разом із своїм учнем Єпіфанієм побачив у храмі видіння Богородиці, яка простягнула свій покров над вірянами рятуючи місто від загибелі. Після цього образ Покрови набув особливого значення як символ небесного заступництва та Божої опіки в часи небезпеки.

Коли прийняли християнство на Русі у 988 році образ Богородиці поширювався дуже швидко і саме на цю честь відкривались перші храми серед яких найвідомішим є храм Покрови на Нерлі. Іконографія Богородиці з омофором над козаками відображає уявлення про особливий духовний зв’язок між Матір’ю Божою та козацьким військом. Основним значенням цієї ікони було те, що Богородиця вкриває омофором своїх дітей, так і козацьке військо мало бути одним цілим у боротьбі за віру та свободу [4]. У 1576 році була збудована Січова церква Покрови Пресвятої Богородиці, яка була духовним центром, що об’єднувала козаків, а також свідчила про високі релігійності запорожців та їхнього прагнення до незалежності. Це була перша дерев’яна церква, зведена на Січі. Запорожці вважали свою церкву незалежною від вищої ієрархії та рішення Кошової старшини ставились вище влади київського митрополита. Ця підтримка Покрови не лише зміцнювала бойовий дух

Запорізьких козаків, але стала важливим елементом української національної традиції, що об’єднувала військові і релігійні аспекти життя. Культ Покрови Богородиці відігравав ключову роль в усвідомленні козацької спільноти свого обов’язку про захист рідної землі та народу , ікони з її зображенням стали важливим елементом церковного інтер’єру та домашнього побуту, символізуючи захист та благословення [2].

Окрім цього, Свято Покрови Пресятої Богородиці займало важливе місце в духовному житті козаків , виконуючи низку важливих функцій, які сприяли формуванню їхнього світогляду та національної ідентичності. Козаки вірили, що Пресвята Богородиця оберігає їх у бою та в житті, а її ікона знаходилася в кожному курені . Перед походами козаки молилися до Богородиці, звертаючись із молитвою «Під Твою милість прибігаємо, Богородице Діво». Через свято передавалися традиції, пісні, легенди та героїчні сюжети, а також воно слугувало прикладом для молодшого покоління козаків, виховуючи в них почуття відповідальності та мужності Ікони на хоругвах та стягах зміцнювали культурну пам'ять та національну свідомість [3].

Опираючись на сьогодення ми можемо побачити, що духовний зміст свята не втратив своєї актуальності, воно набуло нового значення , поєднавши минуле та сучасні реалії. У наш час Покрова стала символом національної єдності та незламності в тяжкі часи. За наказом Президента сьогодні ми відзначаємо це свято як державне. 1 жовтня ми відзначаємо свято Покрови, День козацтва, а також святкуємо День захисників та захисниць України, що саме вказує нам на єдність минулого та сучасності. Особливого значення Покрова набуває в умовах теперішньої війни, коли українські воїни знову захищають рідну землю . Можна побачити , що дуже часто сучасні українські воїни порівнюють себе з козаками та притримуються їхніх традицій та віросподівань. Для них образ Богородиці стає духовним щитом, символом віри та надії в перемогу, він нагадує , що в історії українців завжди була присутня Божа опіка, яка допомогала вистояти у найважчі часи. Таким чином, Покрова Пресвятої Богородиці виступає не лише церковним святом, а й глибоким духовним символом козацтва та всього українського народу, який показує нам неперевність традицій, зміцнює віру, додає сили та впевненості в майбутнє.

Отже, образ Покрови Пресвятої Богородиці мав визначне значення у духовному та культурному житті козацтва, він виступав символом Божого захисту, об'єднував козацькі громади та зміцнював їхню згуртованість. Покрова формувала моральні та етичні цінності, відвагу і готовність захищати рідну землю, а також була символом, який зберігав традиції. Вона об’єднувала воїнів у найважчі часи, залишала віру у власні сили та слугувала духовним захистом у битвах для козаків. Сьогодні свято залишається досить актуальним, нагадуючи нам про традиції минулого, формуючи національну свідомість та духовну спадщину України. Через досить великий період часу Покрова

залишається для всіх нас символом мужності, сили, єдності та духовного захисту, який надихає сучасних українців на збереження культури та віри в перемогу і незалежність .

ЛІТЕРАТУРА:

1. Голобуцький В. О. Запорозьке козацтво. Київ : Вища школа, 1994. 539 с.
2. Коваль В. І. Козацькі святині та релігійні традиції. Львів : Світ, 2005. 160 с.
3. Крип'якевич І. П. Історія українського війська. 4-те вид. Київ : Світ, 1994. 600 с.
4. Культурно-релігійні аспекти козацької доби : збірник наукових праць. Київ: Інститут історії України НАН України, 2018. 350 с.
5. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. Т. 1. Київ : Наукова думка, 1990. 592 с.

ІЛЕЧКО СОФІЯ
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 073 «Менеджмент», навчально-науковий інститут публічної служби та управління
Науковий керівник: **ШАНОВСЬКА ОЛЕНА**, кандидатка історичних наук, доцентка кафедри філософії, історії та політології
Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна

КУЛЬТУРА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА СКЛАДОВА ТА ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ XVII СТ.)

Культура є дуже важливою складовою та водночас засобом вираження національної ідентичності (від англ. identity – тотожність, справжність, самобутність), що розуміється як віднесення особи чи групи людей до певної спільноти співгромадян, воно є унікальним і рівноцінним внутрішнім «Я» інших і є основою людської гідності [5, с. 22]. Виявлення культурно-ціннісних смислів, які об’єднують суспільство – важлива умова збереження власного «Я» у взаємопов’язаному світі.

Власна багата оригінальна, своєрідна українська культура демонструє безперервність національного розвитку, а відтак окремішність українського народу, і є підставою для надання українцям права на власну державність. У часи російської агресії проти України значення культурної спадщини стає ще більш актуальним, оскільки культура відіграє ключову роль у самовизначенні, зміцненні національної єдності, духовного опору.

Українська культура XVII століття пережила період підйому, який став важливим етапом у формуванні первісної української традиції. Як влучно

висловився громадський, політичний і релігійний діяч, професор Іван Огієнко, «XVII вік – це золотий вік нашого письменства, нашої культури» [4, с. 32].

Українське бароко, освіта, література, архітектура та народне мистецтво XVII століття є не лише об'єктами історичного аналізу, а й важливими символами національного відродження. Значний внесок у цей процес зробила Києво-Могилянська академія, яка стала центром освіти і науки всього східнослов'янського світу. Саме в цей період розвивалася полемічна література, філософія, драматургія, іконопис, і українська мова поступово набула статусу літературної. Архітектура та мистецтво в стилі бароко, які поєднували традиції Заходу та власну ідентичність, стали відмінною рисою того часу і збереглися в культурному кодексі українців донині.

Українська культура XVII століття стала етапом потужного національного відродження, яке охопило майже всі сфери духовного, інтелектуального та художнього життя суспільства. Перш за все, варто відзначити значний вплив освіти та книгодрукування на розвиток української культури в XVII столітті. Освіта в Україні в цей період значною мірою розвивалася завдяки православним братствам, які організовували школи та підтримували викладання українською та церковнослов'янською мовами. Одними з найвідоміших були братські школи у Львові (1585), Острозі (1576), Києві (1615) та Луцьку. Їхня освітня програма включала вивчення риторики, граматики, філософії, теології та мов (латинської, грецької, польської) [1].

Київ став центром української науки завдяки діяльності Києво-Могилянського колегіуму, заснованого 1632 року митрополитом Петром Могилом на базі Київської братської школи та Лаврської школи, що невдовзі набув статусу академії. Академія працювала за зразком європейських університетів і надавала студентам якісну освіту, що охоплювала широкий спектр дисциплін, включаючи теологію, філософію, риторику, мови, математику та природничі науки. З розвитком риторики була тісно пов'язана поетика. Рукописний збірник з Острога початку XVII ст., що містить задачі та вправи з арифметики, свідчить про викладання основ математичної науки в Острозькій школі. Так само, як і про викладання арифметики й геометрії в Києво-Могилянському колегіумі доводить «Арифметичний рукопис» середини XVII ст., що належав відомому культурному діячу Симеону Полоцькому [2, с. 769].

Друк книг дозволив українському слову поширитися, зробити його інструментом підтримки православної традиції в умовах загроз асиміляції. Києво-Печерська лавра, яка виробляла релігійні, філософські та наукові твори, стала важливим центром друку. Видавнича діяльність Івана Федорова, Львівської, Острозької та Чернігівської друкарень заклала основу українського друкованого слова.

Однією з найбільш значущих публікацій цього періоду був «Требник» Петра Могили 1646 р. Серед інших праць фундатора Києво-Могилянської

академії були «Православне сповідування віри» 1640 р., «Катехізис» 1645 р. Українська література XVII ст. знає велику низку праць інших уславлених книжників: «Зерцало богословії» 1618 р. і «Євангеліє учительное» 1619 р. Кирила Ставровецького, «Книга о вірі» 1619 р. і «Палінодія» 1620 р. Захарія Копистенського, «Часословец» 1616 р. Єлісея Плетенецького, «Катехізис» 1626 р. Лаврентія Зизанія [4, с. 38–39].

Мовні наукові підвалини заклали: «Граматика» 1619 р. Мелетія Смотрицького, «Лексикон словенороський» 1627 р. лаврського друкаря Памви Беринди, «Синопсис» 1674 р. Інокентія Гизеля [4, с. 50–52]. Театр і музичне мистецтво були тісно пов'язані з розвитком освіти. Театр, який виник у стінах братських шкіл та Києво-Могилянської академії, виконував не лише освітню функцію, але й був потужним засобом моральної, релігійної освіти. Шкільний театр, започаткований наприкінці XVI століття, набув свого подальшого розвитку, про що свідчать знайдені дослідниками декламації (віршовані панегірики у формі привітань, надгробних промов, написів, послань) та діалоги. Головним осередком українського шкільного театру до 30-х років XVII століття був Львів, у другій половині XVII століття – Київ, зокрема Києво-Могилянський колегіум. Виконувалися також інтермедії. До другої половини XVII століття належить перша документальна згадка про ляльковий театр – вертеп [3, с. 1006–1016]. В історії архітектури та будівництва вказаний період позначився активним розвитком національної традиції та розвитком українського бароко, що мало свою специфіку, відмінну від західного. Одним з найяскравіших прикладів українського бароко є Іллінська церква в Суботові, побудована в середині XVII століття за наказом гетьмана Богдана Хмельницького. Цей храм поєднує в собі риси культової та оборонної конструкції – товсті стіни, вузькі вікна бойні та компактну форму. Розвивалися оборонна архітектура, традиційне дерев'яне та муроване церковне будівництво. Поширювалося монументальне, портретне, книжкове малярство.

Розвиток української скульптури позначився оздобленням комплексів іконостасів декоративним різьбленням, як от у церкві собору святого Юра в Дрогобичі 1659, іконостас жовківської міської церкви Різдва Христового (1697–1699). Наявні документи дають можливість характеризувати Жовкву як осередок цього напрямку мистецтва [3, с. 855–858].

Музика XVII століття також відіграла надзвичайно важливу роль у культурному житті України. Значного поширення набула інструментальна музика, що входила до репертуару музичних цехів, які діяли в Острозі, Рогатині, Підгайцях, Дубному, Ніжині, Прилуках, Стародубі, Чернігові. В братських школах формувався концертний хоровий спів, що є основою українського музичного бароко [2, с. 731, 747]. Українські старі козачі думи відомі всьому світу. Кобзари виконували думи, які стали хронікою боротьби українського народу за свободу та віру. Кобзарсько-лирницька традиція, так само, як і церковна музика, були найбільш розвиненими. Розвиток української

духовної музики невід'ємно пов'язаний з ім'ям композитора й фундатора української музичної культури Миколи Дилецького.

Загалом XVII століття можна вважати періодом утвердження української духовності, формування нового культурного кодексу, де синтезувалися релігія, наука, мистецтво та освіта. Незважаючи на політичну залежність, загрозу асиміляції та соціальні катаклізми, українська культура змогла розвинути власні форми опору та самозбереження. Культурні досягнення XVII століття стали основою для подальших визвольних ідей, сформували інтелектуальний та художній потенціал, який живить українське суспільство сьогодні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ісаєвич Я. Братства та їх роль в розвитку української культури XVI– XVIII ст. Київ: Наук. думка, 1966. 248 с.
2. Історія української культури в 5-ти томах. Т. 2: Українська культура XIII – першої половини XVII століть. Київ: Наук. думка, 2001. 848 с.
3. Історія української культури в 5-ти томах. Т. 3: Українська культура другої половини XVII – XVIII століть. Київ: Наук. думка, 2003. 1246 с.
4. Огієнко І. Історія української культури: коротка історія культурного життя українського народу. Вінніпег: Товариство «Волинь», 1970. 272 с.
5. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості. 5-те вид. Київ: Наш Формат, 2024. 192 с.

ОМЕЛЬЧЕНКО ДМИТРО
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», Інститут гуманітарних наук,
Науковий керівник: **АФАНАСЬЄВ ОЛЕКСАНДР**, доктор філософських наук, професор кафедри філософії, історії та політології,
Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна

НАРАТИВ У СУЧАСНИХ ІДЕОЛОГІЯХ

Наратив у сучасному суспільстві посідає центральне місце серед понять, що описують спосіб, у який люди осмислюють реальність. У широкому сенсі наратив – це не просто розповідь або історія, а структура, через яку суспільство конструює сенси, ідентичність і цінності. У філософії та соціальних науках цей термін позначає спосіб організації досвіду у вигляді послідовної історії, яка надає подіям значення та моральну рамку. Саме через наратив люди не лише сприймають світ, але й створюють його, адже кожна культура вибудовує власну систему «історій», які пояснюють минуле, виправдовують теперішнє і

прогнозують майбутнє. Ідеологія, у свою чергу, є системою ідей, що виражають соціальні інтереси певної групи або спільноти. Вона визначає, які цінності вважаються «правильними», а які – «чужими», формує політичну поведінку, ставлення до влади, моралі та культури. У цьому сенсі наратив виступає мовою ідеології, її символічним інструментом. Кожна ідеологія – ліберальна, націоналістична, феміністична чи екологічна – використовує власні оповідні схеми, щоб легітимізувати свою позицію й надати їй емоційно-переконливого змісту. Через наратив ідеологія перестає бути абстрактною теорією і стає живою історією, що може надихати, об'єднувати або, навпаки, розділяти суспільство. Вивчення наративу в контексті сучасних ідеологій дозволяє зрозуміти, як у XXI столітті формуються колективні уявлення про справедливість, ідентичність та майбутнє.

У добу глобалізації, цифрових медіа та інформаційних війн наратив набуває ще більшої ваги: він стає полем боротьби за увагу, довіру і владу над інтерпретаціями реальності. Таким чином, дослідження наративу – це не лише гуманітарне питання, а й інструмент аналізу політичних, соціальних та культурних процесів сучасності, що дозволяє побачити, як ідеї перетворюються на історії, а історії – на суспільні дії. Поняття наративу у філософії XX- XX1 ст. набуло особливого значення завдяки дослідженням, що поєднали лінгвістичний, культурологічний та герменевтичний підходи. Одним із перших, хто системно осмислив наратив як спосіб конструювання досвіду, був Поль Рікер. У своїй праці «Час і наратив» (1983) він стверджував, що людина розуміє світ через розповідь, а отже, наратив є структурою самопізнання і колективної ідентичності. Рікер підкреслював, що розповідь завжди поєднує факти й інтерпретації, тож будь-яка історія – це не лише опис подій, а й акт осмислення часу, пам'яті та моралі. У цьому сенсі наратив є способом перетворення хаотичного досвіду на впорядкований смисл. Інший впливовий мислитель Мішель Фуко розглядав наратив не як нейтральний опис, а як механізм влади та знання. На його думку, кожен історичний період виробляє власний «режим істини», який визначає, які історії дозволено розповідати, а які замовчуються. Через цей підхід Фуко показав, що наративи не просто відображають реальність, а дисциплінують мислення, формують норми та кордони соціально допустимого. Таким чином, наратив постає не лише як культурна форма, а й як політичний інструмент, який визначає структуру суспільного дискурсу. Жан-Франсуа Ліотар у своїй знаменитій праці «Стан постмодерну» (1979) наголошував, що сучасна епоха переживає кризу «великих наративів» – тобто універсальних історій, які колись легітимізували знання, владу та мораль. Згідно з Ліотаром, модерністські ідеології – лібералізм, марксизм, націоналізм – більше не можуть претендувати на абсолютну істину. Їм на зміну приходять локальні, множинні, фрагментарні наративи, які відображають різноманітність людського досвіду. Цей підхід

суттєво вплинув на сучасну ідеологічну думку, показавши, що в епоху постмодерну істина стає питанням інтерпретації, а не універсального знання.

Сучасні дослідники ідеології, зокрема Ернесто Лаклау та Шанталь Муфф, розвинули цю ідею, створивши дискурсивну теорію гегемонії. Вони доводили, що ідеології не є стабільними системами ідей, а радше динамічними наративами, які постійно конструюються у політичному дискурсі. За Лаклау, суспільна реальність існує лише у формі дискурсивних практик, і будь-який політичний суб'єкт – це результат наративної артикуляції певних «порожніх означників» (як-от «народ», «свобода», «демократія»). Тому боротьба між ідеологіями — це боротьба між наративами, які намагаються надати цим поняттям конкретний зміст. Паралельно з цим напрямом Стюарт Голл, представник культурних студій, підкреслював, що наратив є ключовим механізмом репрезентації влади та ідентичності в медіа. Він вважав, що через повторення певних сюжетів і символів культура формує уявлення про «нормальне» та «інше».

Таким чином, ідеологія працює через наратив – через те, як саме суспільство розповідає історії про себе. Цей культурологічний підхід дозволяє побачити, що ідеологічні наративи не просто нав'язуються згори, а циркулюють у повсякденних практиках, мові, рекламі, кіно, соціальних мережах, формуючи колективну свідомість. Наратив виконує функцію головного механізму легітимації ідеологічних систем. Через оповідь ідеологія не просто пояснює світ, вона створює його у певній символічній формі.

У будь-якому політичному чи культурному русі присутня історія, що структурує минуле, теперішнє й майбутнє. Вона відповідає на питання: «Хто ми є?», «Звідки походить наше страждання чи несправедливість?» і «Куди ми прямуємо?». Саме ця здатність формувати сюжет і моральну рамку робить наратив потужним інструментом впливу на колективну свідомість. Як зазначав Рікер, через розповідь індивід і спільнота вибудовують свою ідентичність, і тому ідеологія діє не лише раціонально, а й емоційно – через образи, міфи й символи.

У політичній сфері наратив перетворює ідеї на історії, які можна прожити та відчути. Наприклад, ліберальна ідеологія подає наратив «свободи особистості» як історію звільнення людини від обмежень традицій і влади. Націоналізм формує оповідь про героїчне минуле, втрату незалежності та її відновлення, створюючи образ колективного героя – народу. Фемінізм вибудовує історію боротьби за рівність і справедливість, а екологічні рухи – наратив спільної відповідальності за планету.

Таким чином, ідеологія стає системою сюжетів, що пояснюють соціальні конфлікти, визначають ворогів і союзників, мотивують до дії. Крім того, наратив забезпечує сталість і повторюваність ідеологічних структур. Ідеї можуть змінюватися, але історії залишаються впізнаваними. Через освітні програми, масову культуру, літературу, рекламу чи політичні промови

відтворюються ті самі сюжетні архетипи: боротьба добра зі злом, пригноблених із гнобителями, прогресу з відсталістю. У такий спосіб наратив стає інструментом соціального контролю, адже він формує не лише знання, а й емоційне ставлення до світу. Саме тому сучасна ідеологічна боротьба дедалі частіше розгортається не на рівні теорій, а на рівні конкуруючих історій, тих, які суспільство готове прийняти як «свої».

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьєв О. Наративи як стрижень політичних комунікацій // Збірник наукових праць «Політологічні студії». Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. Випуск 6. 236 с. С.122-130.
2. Колесник І. Український гранд-наратив: [електронний ресурс] / І. Колесник. – Режим доступу: https://core.ac.uk/download/pdf/38335387.pdf
3. Основи наратології : хрестоматія до дисципліни (вибрані статті) / уклад. Р. Л. Савчук. – Івано-Франківськ : ПНУ, 2019. – 40 с.
4. Попович М., Онищенко О., Приятельчук А., Шашкова Л. Ідеологія в сучасному світі: матеріали конференції / М. Попович, О. Онищенко, А. Приятельчук, Л. Шашкова. – Київ: ДПНУ, 2011. – Режим доступу: https://dphs.univ.kiev.ua/files/19_20_10_2011_ideology_konference.pdf

МОРДОВЕЦЬ-ТКАЧ МАРТА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність F1 «Прикладна математика»
ФЕДОРОВА АЛЛА
кандидатка історичних наук, доцентка кафедри філософії, історії та політології,
Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна

МУЗИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ ТА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Історія неперервно пов'язана з музикою. Від козацьких дум до гімнів Майдану – музика супроводжувала важливі суспільно-політичні події в Україні, формуючи духовну єдність народу. Українська музика впродовж століть не лише відображала історичні процеси, а й ставала їхнім рушієм, зберігаючи національну пам'ять, гідність та самоідентичність. Козацькі марші, повстанські пісні, революційні гімни стали потужним інструментом впливу на життя та суспільство. Музика об'єднувала народи в найважливіші часи та нерідко була сильнішою за меч. Вона виступала не лише мистецьким, а й

політичним феноменом, що формував суспільну свідомість і сприяв самоорганізації українців.

Проблема взаємозв'язку музики та політики в українському контексті не є новою в історіографії, але в сьогоднішніх умовах вона набуває особливого значення. Ще у 1990-ті роки Джозеф Най сформулював поняття «м'якої сили» – здатності досягати бажаного через кооптацію (співробітництво) та привабливість на відміну від «твердої сили», що ґрунтується на примусі. В цьому контексті українську музику можна розглядати як форму «м'якої сили» – засіб культурного впливу й пісенної дипломатії.

Метою роботи є аналіз ролі музики як інструменту політичного впливу в різні історичні періоди, з'ясування її значення у формуванні національної ідентичності та культурної пам'яті українського народу від доби козацтва до сьогодення.

Перші прояви музики як політично значущого аспекту історії беруть свій початок ще у добу козацтва. Козацькі думи та історичні пісні вже в той період несли в собі не лише фольклорний та розважальний характер, а й виконували політичну та морально-виховну функції. В них оспівувалися ідеали волі, героїзму, побратимства, неприпустимість зради. Виступаючи голосом свободи, що розповідав про подвиги та об'єднував людей, вони передавали свої погляди та цінності від покоління до покоління, не даючи нащадкам забути власну історію

Особливу роль відігравали кобзарі та лірники, що були не лише музикантами, а й хранителями пам'яті нації та носіями народної ідеології. О.Демчуком справедливо зазначав, що кобзарі виконували важливу роль у формуванні національної ідентичності, відображаючи у своїх творах ключові моменти історії та долі українського народу. Їхня творчість, безперечно, впливала на формування колективної свідомості та посилення національної гордості. Кобзарі – невіддільна частина громадського життя: їхні виступи зближували людей та сприяли формуванню єдності в громаді, їхні твори викликали роздуми про справедливість та спонукали до дій для поліпшення соціально-економічного становища суспільства (3, с.28, 30-31). Відвертість кобзарів нерідко ставала проблемою для влади, яка, впроваджуючи свої політичні ідеї, не бажала розповсюдження альтернативних світоглядів. Трагічним свідченням цього стали репресії радянської влади проти кобзарів у 1930-х роках (поширена легенда про Розстріляний з'їзд кобзарів).

Важливість пісні розуміли діячі українського національного відродження, які з кінця XVIII ст. активно збирали та популяризували народний фольклор. У цій царині уславилися М. Максимович, П. Куліш, І. Срезневський, В. Антонович, М. Драгоманов, П. Чубинський та ін. Українська пісня стає одним з небагатьох доступних способів зберегти самобутність українців та поширити ці ідеї серед усіх верств населення. У 1860-ті роки виникає пісня "Ще не вмерла Україна" на слова П.Чубинського та музику М.Вербицького, яка згодом

стане національним гімном незалежної України. За гімн цю пісню наприкінці XIX ст. визнавали Леся Українка, Іван Франко та інші українські інтелектуали; як офіційний гімн вона була затверджена в Карпатській Україні у 1938 р.[8]. Емський указ 1876 р., який заборонив українське друковане слово та публічні виступи українською мовою, лише підсилював значення музики як символу опору імперській політиці та утвердження українського патріотизму.

Під час Першої світової війни та в роки української революції 1917–1921 рр. музика набуває рис «живої пропаганди». Головне її завдання в цей період – підняття народного духу в часи, коли здавалося, що надії немає. Пісня лунала на фронті, мітингах, зборах, політичних засіданнях. Це були прості для розуміння мелодії, які легко запам'ятовувались та поширювалися серед широкого кола населення. Музика була символом національної єдності яка спонукала суспільство до активних дій. Саме в цей період вона остаточно набуває особливої ролі, стаючи не лише мистецтвом, а й справжнім революційним двигуном та засобом політичного впливу. Пісні Легіону Українських Січових Стрільців надихали населення та просували ідеї незалежної держави. Зокрема, у пісні "Ой у лузі червона калина" викристалізувалася уся програма УСС. В роки Першої світової війни ця пісня стала символом визвольної боротьби [4]. Цей неофіційний гімн українців і в умовах сьогоднішньої війни єднає усіх українців, підтримує моральний дух, пробуджує національну свідомість, уособлює народну віру у відродження держави [1, с.16].

У радянський час музика стала інструментом ідеологічного впливу Радянська влада використовувала мистецтво для конструювання ідеологічної свідомості суспільства та контролю над культурними процесами. З 1920-х років політичні лідери стали насторожено ставитися до експериментальних форм мистецтва, цензура посилилася, створено централізовані творчі спілки, зокрема Спілку композиторів УРСР, що об'єднувала митців виключно на засадах лояльності до радянської влади та ідеологічної лінії Компартії. В перші десятиліття радянської влади музика мала прославляти виключно комуністичні ідеали. Ю. О. Каганов зазначав, що музика перетворилась з елементу повсякденності на потужний ідеологічний та пропагандистський засіб [6, с.159].

Музичний простір в радянський період дуже сильно контролювався. Радянська влада забороняла все, пов'язане з національно орієнтованою музикою українського народу. Влада поширювала саме ті музичні твори, які вважала достатньо патріотичними. В основному це були пісні, які підтримували ідеологію та прославляли основні принципи та напрями розвинення радянської держави. У разі виникнення нового чи поширення наявного музичного твору, в якому містилися ідеї, нетотожні з програмними документами Компартії, або були якісь натяки на піднесення самоідентичності

українського народу, радянська влада докладала всіх зусиль для їх знищиення. Авторів цих творів переслідували.

Показовим є приклад Володимира Івасюка, автора пісень «Червона Рута» та «Водограй». Він став символом епохи, «голосом української душі, що прорвався крізь залізну завісу радянського режиму». Його вбили радянські спецслужби, хоча все представили як самогубство [2]. В. Івасюк виступає символом переходу від радянської централізованої культури до спроб побудови нової національної ідентичності [5, с. 55]. Його творчість стала новим етапом у розвитку української естрадної музики як носія національних цінностей.

У період незалежності музика знов стає рушієм суспільних процесів. Наприклад, пісня «Разом нас багато» стає символом Помаранчевої революції 2004 р., а в часи Революції гідності музика виконувала функції громадської солідарності та духовного опору. Музика знову стає частиною інформаційного фронту держави, засобом мобілізації та консолідації суспільства навколо спільних цінностей.

У період повномасштабної війни росії проти України музика стала компонентом інформаційного та дипломатичного фронту. Пісенна дипломатія транслює світу українську правду про страждання, боротьбу, надію й незламність. Музика стала не просто засобом емоційного вираження, а потужним інструментом впливу, здатним передавати інформацію про війну, героїзм українського народу, підтримку свободи та суверенітету, незламність духу. Музика стала своєрідним «вікном» у реальність, яка часто ігнорується або спотворюється на міжнародній арені. Українська музика успішно формує меседжі, які важко передати через звичайну дипломатію, та емоційну підтримку людей по всьому світу. Артисти виступають у провідних концертних залах і на міжнародних фестивалях, формуючи позитивний імідж держави. Кожен виступ ставав не просто піснею, а маніфестом, що говорить про історичну справедливість і боротьбу за мир. Артисти, виконуючи свої композиції, стають не лише виконавцями, а й амбасадорами національної ідеї, що уособлює стійкість українців у часи випробувань. Українська пісня, яка в мирний час могла б вважатися просто частиною культурного спадку, в часи війни стала потужним інструментом політичного та дипломатичного впливу. Вона підіймає не лише питання про глибину національної ідентичності, але й про важливість культурної дипломатії як елементу зовнішньої політики. Музика відкрила нові можливості для ведення міжнародних переговорів, де слова та звуки працюють не менше, а іноді навіть більше, ніж традиційна дипломатія [7, с. 155].

Пісні, на кшталт «Стефанія» гурту Kalush Orchestra, стали символом війни, поширюючись з небаченою швидкістю, об'єднуючи людей, даючи їм силу для боротьби, підтримуючи бойовий дух. Перемога цього гурта на Євробаченні -2022 стала не стільки музичним тріумфом, скільки потужним

політичним викликом, що привернуло увагу мільйонів людей до українського питання.

Музика протягом всієї історії виступає не просто як культурний феномен, а і як двигун історичного процесу, прагнення суспільства до незалежності. Політична пісня виступає як елемент історичної пам'яті та національної єдності. Від козацьких дум до сучасної пісенної дипломатії українська музика демонструє незмінну здатність консолідувати суспільство, зберігати національну ідентичність та протистояти асиміляційним процесам. Сьогоднішні події демонструють, що українська музика здатна протистояти політичній пропаганді та ставати голосом народу та його свободи, бути ефективним інструментом «м'якої сили».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондарчук К., Чумаченко О. Мова і пісня як чинники національної ідентичності українців. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства.* 2024. Том 30. С. 14-21. https://doi.org/10.31891/2415-7929-2024-30-2
2. Володимир Івасюк: від «Червоної рути» до культурної спадщини України. Вишитий одяг для усієї родини. *SVARGA.* URL: https://svarga.ua/volodymyr-mykhailovych-ivasiuk/?srsltid=AfmBOoqSwULmpDDJvCT8UornQAiBw3MWYvxvPCNI4qMhyTNp43kjYmg
3. Демчук О. В. Вплив кобзарської школи на українську культуру у XVII–XIX століттях. *Молодий вчений*. 2023. No 11 (123). С.27-31. DOI: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-11-123-7
4. Захарчук О. Пісенна творчість українських січових стрільців. *МУЗИКА. Український інтернет-журнал*. URL: https://mus.art.co.ua/pisenna-tvorchist-ukrains-kykh-sichovykh-stril-tsiv/
5. Ільєнко О.О. Творчість Володимира Івасюка в контексті національно-патріотичної кризи періоду пізнього соціалізму. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: філософія, культурологія, соціологія.* 2024. Вип. 28. С.50–57. DOI 10.34079/2226-2830-2024-14-28-50-57
6. Каганов Ю.О. Музика як ідеологічний феномен: радянський контекст і українська версія (друга половина хх ст.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2012. вип. XXXIII. С.159–164. URL: https://old.istznu.org/page/issues/33/kaganov.pdf
7. Редя В. Музика в культурній дипломатії сучасної України. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2024. № 48. С. 153–160.
8. «Ще не вмерла України»: історія державного гімну. *СЛУХ*. URL: https://slukh.media/texts/history-of-the-national-anthem/

АБРАСЬОВА ДАР'Я
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 035 «Філологія », факультет «Іноземних мов, медіа та психології»
Науковий керівник: **МЕЛЬНИК ЮЛІЯ,** кандидатка політичних наук, доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманіратних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

КОЗАЦЬКІ ДУМИ ТА ПІСНІ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЇ ВОЇНА

Пісня! Яке величезне значення вона має в житті українця! У ній – минуле, сучасне й майбутнє народу, його моральні й етичні уявлення, світогляд і душа. Це найдорожчий скарб, справжня душа й крила нації. Саме в пісні зберігається історія, характер і духовна велич українців. Українська народна пісня – це літопис нашої землі, символ незламності й безсмертя духу. Думи й пісні, що дійшли з глибини віків, передають «звитяги наші, муки та руїни». У них оживають давні перекази, княжа доба та героїчна епоха козацтва. Хоч історичних свідчень про Запорозьку Січ і козацькі походи небагато, справжня історія оживає у щирому голосі народної пісні.

У думах і піснях звеличується героїзм козаків, їхня мужність, відвага, лицарська честь і боротьба за волю. Але поряд із цим відчутні й інші мотиви – смуток, туга за батьківщиною, глибока дружба побратимів, вірність і прагнення до свободи. Саме через ці почуття розкривається духовна велич нашого народу. Перше та найголовніше, що можна простежити у будь-якій козацькій думі чи пісні це патріотизм і відданість рідній землі. Воїн готовий пожертвувати особистим щастям, аби відстояти свободу рідного краю [6]. Гарним прикладом щирого патріотизму є козацька пісня XVII століття «Розлилися круті бережечки», більш відома нам зараз за строками останнього куплета: «Ой у лузі червона калина нахилилася. Чогось наша славна Україна зажурилася…». Розлилися круті бережечки: «…Гей, у лузі червона калина, Гей, гей, похилилася; Чогось наша славна Україна, Гей, гей, засмутилася. А ми ж тую червону калину, Гей, гей, та піднімемо; А ми ж свою славну Україну, Гей, гей, та розвеселимо!» [2].

Мужність й героїзм, ті якості, без яких козаки не иогли йти в бій. Гарним прикадом мужності є дума «Самійло Кішка», де оспівується відвага невільників, які після довгих років у полоні підняли повстання й здобули волю. Самійло Кішка:

«…То Кішка Самійло да угадав:
Ляха Бутурлака до ліжка вмісто дитяти спати клав,
Сам вісімдесят чотири ключі з-під голів виймав,
На п'яти чоловік по ключу давав,
То козаки добре зачували,

Самі з себе кайдани скидали,
У Чорнеє море кидали,
Ні одного турчина не збудили.
Тогді Кішка Самійло до козаків промовляє
«Ви, козаки-молодці,
Добре, братіє, майте,
Од города Козлова забігайте,
Турків-яничар упень рубайте,
Которих живцем у Чорнеє море бросайте!» [3].

У цій думі прослідковується приклад психологічної сили, адже попри довгі страждання козаки не втратив віри, зберігли любов до Батьківщини і змогли піднятися на повстання проти гнобителів. Думи й пісні відображають не лише героїзм, а й біль, страждання, усвідомлення високої ціни боротьби. У «Плачі невільників» звучить розпач від безсилля й туга за рідною землею. Тут відбито трагічне світосприйняття воїна, який часто опинявся у полоні.

Плач невольників:
«… То ті слуги Турки-яничари добре дбали,
Із ряду до ряду захожали,
По три пучки тернини і червоної таволги у руки набирали
По тричі в однім місці бідного невольника затинали,
Тїло біле козацьке-молодецьке коло жовтої кости обривали,
Кров християнську неповинно проливали» [4].

Однією з найважливіших рис козацького війська було побратимство – глибока дружба, взаємна підтримка та відданість один одному. Воїн міг вижити і перемогти лише тоді, коли був частиною єдиного братерського кола. Саме тому в думах і піснях так високо оспівується вірність товаришам та суворо засуджується зрада. У думі про Самійла Кішку підкреслюється, що козацьке військо змогло піднятися проти турків і здобути волю завдяки єдності та згуртованості. Навіть у неволі козаки не втратили відчуття побратимства, бо розуміли: лише разом можна вибороти свободу.

Самійло Кішка:
«Кішку Самійла по волі поздоровляли:
«Здоров, – кажуть,– здоров. Кішко Самійле,
Гетьмане запорозький!
Не загинув єси у неволі,
Не загинеш і з нами, козаками, по волі!» [3].

Народні пісні також відтворюють цей ідеал. Часто згадується, що козаки «ділили і сіль, і хліб, і шаблю», що символізувало довіру й рівність між воїнами. Такі образи наголошують: військо трималося не лише на шаблях і гарматах, а й на братерських узах, що робили його непереможним. Однією з найхарактерніших рис цих творів є глибока релігійність і духовність, що переплітається з героїкою, патріотизмом і філософським осмисленням життя

та смерті. Козаки завжди покладалися на Божу волю, віра була для них джерелом сили.

Самійло Кішка:

«… То скоро Кішка Самійло теє зачував,
Словами промовляв:
«Ой, Ляше Бутурлаче,
Сотнику переяславський,
Недовірку християнський!
Бодай же ти того не діждав,
Щоб я віру християнську під нозі топтав!
Хоч буду до смерті біду да неволю приймати,
А буду в землі козацькій голову християнську
покладати!
Ваша віра погана,
Земля проклята!» [3].

У багатьох козацьких піснях показано, що перед походом воїни зверталися до Бога та Пресвятої Богородиці з молитвою, просячи захисту й благословення. Цей звичай свідчить про глибоке духовне зосередження козака. Молитва перед боєм була не лише проявом віри, а й способом морально підготуватися до боротьби, зміцнити дух, подолати страх і відчуття самотності серед небезпек. Навіть найсміливіший воїн залишався людиною, яка тужила за батьками й коханою. Приклад цього можна знайти у думі про «Марусю Богославку», де козаки, які перебувають у турецькій неволі, скаржаться на те, що довгі роки не бачили рідних і втратили надію повернутися.

Маруся Богославка:

«Що тоді бідні невольники зачували,
Дівку-бранку,
Марусю, попівну Богуславку,
По річах познавали,
Словами промовляли:
Гей, дівко-бранко,
Марусю, попівно Богуславко!
Почім ми можем знати,
Що в нашій землі християнській за день тепера?
Що тридцять літ у неволі пробуваєм,
Божого світу, сонця праведного у вічі собі не видаєм,
То ми не можемо знати,
Що в нашій землі християнській за день тепера» [5].

Отже, козацькі думи й пісні є справжнім дзеркалом душі та психології воїна. У них народ зобразив не лише історичні події та героїчні подвиги, а й внутрішній світ козака, його переживання, мрії та духовні орієнтири. Перед

нами постає образ патріота, для якого свобода і незалежність рідного краю – найвища цінність. Це мужній і відважний захисник, здатний покласти власне життя заради Батьківщини, але водночас людина з нелегкою, часто трагічною долею, яку не зламали поневіряння чи неволя [6]. Думи й пісні показують козака як вірного побратима, що ніколи не зрадить товариша, і відданого сина свого народу, який розділяє з ним усі радощі та біди. Водночас він — глибоко віруюча людина, котра покладається на Божу волю та знаходить у молитві джерело сили. Не менш важливою є і чутлива, людяна сторона його характеру: козак тужить за батьками, дружиною чи коханою, дорожить благословенням матері, не забуває рідної домівки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дума про Марусю Богуславку [Електронний ресурс]. URL: https://www.ukrlib.com.ua/narod/printout.php?id=14&bookid=1
2. Дума про Самійла Кішку [Електронний ресурс]. URL: https://www.ukrlib.com.ua/narod/printout.php?id=14&bookid=2
3. Козак Голота [Електронний ресурс]. URL: https://folklore.com.ua/pisni/epichni-pisni/dumy/kozak-holota/
4. Плач невольників [Електронний ресурс]. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=27843
5. Розлилися круті бережечки [Електронний ресурс]. URL: https://www.ukrlib.com.ua/narod/printout.php?id=3&bookid=7
6. Козацькі пісні // Українська музична енциклопедія. гол. редкол. Г. Скрипник. Київ : Видавництво Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України, 2008.

КАРОГОДІНА ЄЛИЗАВЕТА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність F2 «Інженерія програмного забезпечення»
Науковий керівник: **ФЕДОРОВА АЛЛА**, кандидатка історичних наук, доцентка кафедри філософії, історії та політології
Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна

ЗОЛОТО ПОЛУБОТКА: МІЖ ЛЕГЕНДОЮ ТА РЕАЛЬНІСТЮ

Павло Леонтійович Полуботок (близько 1660-1724) – видатний діяч Лівобережної Гетьманщини, полковник Чернігівського полку, який у 1722-1724 рр. виконував обов’язки наказного гетьмана. Його політична діяльність спрямовувалася на обмеження втручання російської адміністрації у внутрішні справи України, що викликало невдоволення Петра І. У 1723 р. Полуботка було заарештовано й ув’язнено в Петропавлівській фортеці, де він помер 29 грудня

1724 р. [1]. На тлі цієї драматичної біографії виникла одна з найвідоміших українських легенд – історія про так зване «золото Полуботка».

Мета роботи: розглянути легенди про так зване «золото Полуботка», визначити походження сюжету в українській історичній пам'яті, проаналізувати поширення міфу та його трансформацію в соціокультурному контексті, зокрема його роль як символу надії на незалежність, процвітання та справедливу винагороду для української держави.

За найпоширенішим переказом, перед арештом гетьман П. Полуботок нібито передав до Лондона в банк Ост-Індської компанії близько 200 000 золотих червонців (іноді згадується сума 500 000) під відсоток, близько 2,5 – 7,5 % (варіюється залежно від джерела) річних. У легендарному заповіті, який приписують Полуботкові, зазначалося, що 80 % коштів мають належати майбутній незалежній Україні, а 20 % – його родині. Повернення вкладу мало відбутися лише після відновлення державності України. Проте жодного автентичного документа, який підтверджував би сам факт існування цього депозиту, не знайдено.

У 1862 р. граф Г. О. Милорадович опублікував «Опись и документы на имущество Павла Полуботка и его детей» у виданні «Чтения в Императорськом Обществе истории и древностей российских при Московском университете» (кн.3), де засвідчив наявність у П. Полуботка значних маєтків і грошових коштів у межах України, але не знайшов жодних ознак переказу грошей за кордон.

Особливої популярності тема «золота Полуботка» набула після публікації статті нащадка П. Полуботка, професора Олександра Рубця в російському журналі «Новое время» у 1907 р. У 1908 р. відбувся з'їзд нащадків П. Полуботка в Стародубі, які розраховували отримати чималі кошти. Впродовж 1908-1910 рр. здійснювалися спроби знайти сліди вкладу в британських банках, проте безрезультатно.

Час від часу тема «золота Полуботка» неодноразово ставала предметом громадських обговорень і політичних спекуляцій. У 1920-1930-х роках деякі нащадки родини Полуботків намагалися відновити пошук золота через радянські дипломатичні канали, але знову невдало. Інтерес до легенди знову посилився в період національного відродження 1960-х років, коли спеціальну комісію для перевірки можливого існування «вкладу Полуботка» очолювала Олександра Апанович (пізніше звільнена з Академії наук). Найбільш відомий сплеск уваги припав на 1990 рік, коли Верховна Рада УРСР створила спеціальну комісію під керівництвом академіка Петра Тронька для перевірки можливості існування «вкладу Полуботка». Британська преса, зокрема Los Angeles Times, писала у 1990 р., що Банк Англії не отримував жодних офіційних запитів і документів, які підтверджували б існування такого депозиту.

Попри численні спроби перевірити цю історію, жодного підтвердження не знайдено. Британські архіви не містять записів про депозити, зроблені Павлом Полуботком чи його представниками. Відсутність банківських документів, невідповідність у сумах і відсотках, а також поява різних версій легенди свідчать про її усну, фольклорну природу.

Сучасні науковці трактують історію про «золото Полуботка» як культурний міф. Сергій Плохій у монографії «Козацький міф. Історія та націєтворення в епоху імперій» розглядає легенду про «золото Полуботка» як частину ширшої традиції міфологізації козацького минулого, що формувала національну пам'ять у добу імперських трансформацій [2, с. 188-193, 199-203]. Сергій Єкельчик у праці «Козацьке золото: історія, міф та мрія процвітання в епоху пострадянського переходу» [3] розглядає легенду про золото Полуботка як пострадянський національний міф, що символізує віру українців у відродження та майбутнє процвітання незалежної держави. Дослідник показує, що цей сюжет відроджується в моменти національних підйомів і стає інструментом переосмислення минулого та формування нової колективної ідентичності.

Отже, історія про «золото Полуботка» не має документального підтвердження, однак має значне культурне й символічне значення. Вона стала частиною української колективної пам'яті, уособленням надії на відновлення справедливості й добробуту держави. Незалежно від її історичної вірогідності, легенда про «золото Полуботка» відображає прагнення українців до свободи, гідності та віри у власні сили. Саме тому вона залишається невід'ємною частиною національного історичного наративу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Оглоблін О. Павло Полуботок. *Інтернет-енциклопедія України*. URL: https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CP%5CO%5CPolubotokPavlo.htm
2. Plokhy S. The Cossack Myth: History and Nationhood in the Age of Empires. Cambridge University Press, 2012. с. 191 URL: https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/9204/file.pdf
3. Yekelchyk S. Cossack Gold: History, Myth, and the Dream of Prosperity in the Age of Post-Soviet Transition. *Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne des Slavistes*. 1998. Vol. 40. No. 3/4, pp. 311-325 с. 317-319 URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Yekelchyk_Serhii/Cossack_Gold_History_Myth_and_the_Dream_of_Prosperity_in_the_Age_of_Post-Soviet_Transition__en.pdf

ЯРМАК СОФІЯ
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 241 «Готельно-ресторанна справа та кейтеринг»
Факультет МГРСтаТ
Науковий керівник: **МЕЛЬНИК ЮЛІЯ,** кандидатка політичних наук, доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманіратних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

ПОЛІТИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ГЕТЬМАНА ЯК ГАРАНТІЯ СТАБІЛЬНОСТІ КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Історія української Козацької держави XVII-XVIII ст. – це не просто історія про боротьбу за владу, а про справедливість та відважність. Головнокомандувачем був гетьман – це не лише очільник війська, а й політичний керівник, від якого залежала доля країни [2, с.112-115]. Гетьманська влада була виборною, тож принцип політичної відповідальності правителя став ключовим чинником стабільності держави [1, с.45-47]. В наш час, коли питання довіри до влади залишається актуальним, дослідження цієї теми в історичному контексті допомагає краще зрозуміти формування української політичної культури [1, с.78].

Мета роботи – це виявити роль політичної відповідальності гетьмана як одного з головних елементів збереження стабільності козацької держави [1, с. 78]. Щоб досягти мети, треба розкрити зміст поняття «політична відповідальність» та показати механізми її втілення в добу Гетьманщини, також з’ясувати, як дотримання принципу політичної відповідальності забезпечувало стійкість держави, а його порушення підривало єдність населення [3, с.60-63]. Українська козацька держава має свій початок в середині XVII століття за умов визвольної війни, що була під проводом Богдана Хмельницького [2, с. 118-122]. В той час і з’явилась потреба в створенні політичної системи, що здатна забезпечити єдність та порядок [4, с. 89-91]. Влада гетьмана поєднувала елементи монархічної та демократичної систем [3, с. 70-72]. Головним принципом її функціонування була виборність і підзвітність перед козацькою радою, що свідчило про наявність політичної відповідальності [1, с. 79].

Богдан Хмельницький розглядав владу як обов’язок перед народом, тож його дії були спрямовані на утвердження самостійної держави [2, с. 145-148]. Також його дії показали, що відповідальний лідер здатний забезпечити стабільність держави навіть у кризові моменти [4, с. 155-157]. Після його смерті гетьманська посада втратила частину авторитету. В державі почалися внутрішні конфлікти, боротьба за булаву, а політична відповідальність поступово зникала. [2, с. 150-156]. Ці події призвели до періоду Руїни. Період

Руїни – це один із найтяжчих етапів в історії України, який тривав приблизно з 1657 по 1687 рік [5, с. 318-321]. Це час занепаду української державності після смерті Богдана Хмельницького, коли країна була розділена на Лівобережну і Правобережну частини та потерпала від внутрішніх чвар і втручання сусідів. Він призвів до економічного руйнування, посилення залежності України від Московії та Польщі і тимчасової втрати політичної єдності [5, с. 320-321].

Політична система Гетьманщини передбачала певні механізми контролю над владою: діяла старшинська рада, що могла схвалювати або скасовувати рішення гетьмана; загальна військова рада виконувала роль своєрідного народного парламенту; традиційні моральні норми і звичаї обмежували зловживання владою. Всі ці елементи створювали баланс між авторитетом правителя і суспільним контролем [3, с. 101-106]. Варто приділити увагу Івану Виговському. Він намагався реалізувати політичну відповідальність через правові механізми. Гадяцька угода 1658 року – це історичний договір між Військом Запорізьким та Річчю Посполитою, укладений за правління Івана Виговського. Ця угода передбачала широку автономію України, але водночас викликала спротив частини старшини, що призвело до зруйнування довіри до влади [4, с. 160-163]. Пилип Орлик, у свою чергу, став одним із перших, хто спробував офіційно зафіксувати цей принцип у Конституції 1710 року [4, с. 165-168]. Там чітко зазначалося, що гетьман має радитися з генеральним старшиною і не може схвалювати важливих рішень одноосібно. Це стало важливим кроком до формування політичної культури та відповідальності [3, с. 107].

Водночас ідея відповідального правління не зникла. Вона залишилася закріпленою в політичній пам’яті українців як ідеал. Гетьман виступав не лише правителем, а символом служіння суспільству [5, с. 346-347]. Цей історичний досвід має значення і сьогодні, адже принцип політичної відповідальності є фундаментом демократичної системи будь-якої держави [1, с. 84]. Політична відповідальність гетьмана була важливою умовою стабільності козацької держави. Вона забезпечувала авторитетність влади, мала вплив на єдність суспільства й запобігала незаконному захопленню влади. Після порушення принципу держава занурювалася в кризу [3, с. 107-108]. З досвіду українських гетьманів ми можемо зробити висновок, що сила лідера полягає не у владі, а в умінні нести відповідальність за свій народ. Ця ідея не втратила актуальності і в сучасному політичному житті України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Куташев І. Політична думка доби становлення Козацької держави. Київ: ІПіЕНД НАН України, 2018. Вип.3. С.45-52, 78-84. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kutashev_politychna.pdf

2. Смолій В., Степанков В. Українська козацька держава: Витоки та шляхи історичного розвитку. Київ: Альтернативи, 1999. Вип. 2. С.112-130, 145-158. URL: https://www.istvolyn.info/storage/uploads/XuDmr7Hg1U5p2sDWceoCtGD33w7CRx4O9BjR6Gai.pdf
3. Терлюк І. Політико-правова доктрина козацького державотворення. Львів, 2010. С.60-73, 101-108. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Terliuk_Ivan/Polityko-pravova_doktryna_kozatskoho_derzhavotvorennia_narys_istorii_ukrainskoi_derzhavnoi_idei.pdf
4. Сергійчук В. Українська козацька держава. Київ: Україна, 2001.Вип. 1. С.89-96, 155-168. URL: http://history.org.ua/JournALL/ukd/ukd_2001/ukd_2001.pdf
5. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Київ: Критика, 2005. Вип. 2. С.311-324, 340-347. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0017259.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0)
6. Мельник Ю. П., Семко Я. С. Кольцов В. М. Нетрадиційні інструменти культурної дипломатії доби Київської Русі. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: історичні науки*. Вип. 67. Ізмаїл 2024. URL: http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/issue/view/41)http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/issue/view/41

ЛУБА ДІАНА
здобувачка фахового передвищого рівня освіти, спеціальність 053 «Психологія»,
Медичний фаховий коледж Міжнародного університету, м. Одеса, Україна
Науковий керівник: **МЕЛЬНИК ЮЛІЯ,** кандидатка політичних наук, доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманіратних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

КОЗАЦЬКІ РАДИ ЯК ФОРМА НАРОДНОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Українське козацтво було не лише військовим станом, а й важливим суспільно-політичним явищем, що формувало унікальну систему самоврядування. Одним із найяскравіших проявів демократичних традицій у структурі Війська Запорозького стали козацькі ради. Вони виступали як форма

народного волевиявлення, механізм контролю за владою та засіб забезпечення політичної відповідальності старшини перед громадою.

Перші згадки про козацькі ради датуються XVI століттям, коли на південних рубежах українських земель почали формуватися вільні військово-землеробські громади – козацькі товариства [1]. Їхня діяльність грунтувалася на принципах рівності, самоврядування та колективного ухвалення рішень.

Поява козацьких рад була зумовлена особливостями розвитку українського суспільства у XVI-XVII ст., коли українські землі перебували під владою Литви, Польщі та Османської імперії. В умовах соціального, релігійного та національного гніту український народ створив власні форми самоорганізації, серед яких Запорозька Січ стала символом вільнолюбства та самоврядування.Запорозька Січ стала не лише військовим табором, а й своєрідною республікою, де головні рішення ухвалювалися на загальній раді найвищому органі влади.

У межах Січі формувалася своєрідна модель політичного устрою, яка поєднувала військову дисципліну з елементами народної демократії. Центральним органом влади була загальна (військова) рада – збори всього товариства, де кожен козак мав рівне право голосу. Це було пряме втілення принципу народовладдя, який у європейському контексті мав риси первісного демократизму [5].

Козацька рада не лише вирішувала питання внутрішнього життя, а й затверджувала гетьмана, укладала договори з іноземними державами, визначала напрямки зовнішньої політики. Козацька рада була універсальним інститутом, який об’єднував законодавчу, виконавчу та судову владу в руках громади. Участь у ній брали всі козаки, незалежно від звання чи майнового стану.

Основними функціями рад були:

• виборча – обрання гетьмана, полковників, старшини;

• законодавча – ухвалення військових постанов, норм поведінки, розподіл земель;

• судова – розгляд суперечок і покарання за порушення звичаїв чи зловживання владою;

• виконавча – затвердження військових походів, рішень щодо дипломатичних стосунків.

Особливістю ради було те, що її рішення вважалися остаточними і обов’язковими для всіх. Участь кожного козака в обговоренні гарантувала колективну відповідальність за ухвалені рішення.Така участь широкого загалу у прийнятті рішень відрізняла політичну культуру козаків від авторитарних чи станових систем, що панували в Європі того часу. Найвищою формою самоуправління була загальна військова рада, що збиралася кілька разів на рік або за потреби. У ній брали участь усі козаки, незалежно від звання та походження. Рішення ухвалювалися відкритим голосуванням або «вигуками»,

що символізувало колективну волю громади. Козацька рада втілювала принцип рівності та братерства, що став одним із ключових елементів української політичної ментальності.

Згідно з описами сучасників, рада вирізнялася високим рівнем відкритості та колегіальності. Іноземні мандрівники, зокрема француз Гійом де Боплан та турецький історик Мустафа Наїма, відзначали демократичний характер козацького правління, підкреслюючи, що запорожці не мали спадкових титулів і визнавали лише виборну владу. Варто наголосити, що участь у радах сприяла формуванню у козаків почуття громадянської відповідальності. Кожен воїн усвідомлював, що його голос має вагу, а від колективного рішення залежить доля війська і держави. Такий досвід народного самоврядування став прообразом пізніших демократичних інституцій в Україні [2].

Козацька традиція вимагала, щоб кожен мав право висловитися, а рішення ухвалювалися спільно. Цей принцип народовладдя знайшов відображення в гаслі «Козацькому роду – нема переводу» та в суспільній свідомості, яка ототожнювала свободу з правом голосу. На відміну від монархічних чи феодальних моделей управління, влада в Січі не була спадковою,вона мала тимчасовий і виборний характер. Це сприяло формуванню політичної культури участі, де громадяни не лише підкорялися законам, а й самі були їхніми творцями. Козацька демократія ґрунтувалася не лише на виборності, а й на підзвітності влади. Гетьман, як найвища посадова особа, мав бути не монархом, а першим серед рівних. Його влада обмежувалася волею ради, а рішення, що суперечили інтересам товариства, могли бути скасовані.

Козацька рада мала право відкликати гетьмана або старшину за зловживання владою, невдалі військові дії чи порушення звичаїв. Такий принцип політичної відповідальності був унікальним для свого часу: навіть у більшості європейських держав XVII ст. влада монархів залишалася практично необмеженою. Історичні джерела фіксують численні випадки, коли козацькі ради позбавляли гетьманів влади. Так, Івана Виговського у 1659 р. усунули після розколу серед старшини, а Івана Брюховецького стратили на раді у 1668 р. за зраду народних інтересів. Це свідчить про те, що рада виконувала функцію не лише виборчого, а й контрольного органу [4]. Козацька традиція звітності керівника перед громадою формувала високу політичну культуру відповідальності. З одного боку, вона стримувала зловживання владою, з іншого стимулювала розвиток почуття справедливості та довіри до колективних рішень. У цьому аспекті козацькі ради можна розглядати як ранню форму механізмів громадського контролю, які нині становлять основу демократичного управління. Досвід козацького самоврядування залишив глибокий слід у суспільно-політичній свідомості українців. Принципи рівності, виборності, підзвітності та колективної відповідальності стали складовими національної ідентичності.

Ці демократичні традиції вплинули на подальші форми українського державотворення від Конституції Пилипа Орлика 1710 року, яка передбачала виборність гетьмана та обмеження його влади Генеральною радою, до сучасних інститутів народного представництва. Козацька рада символізувала не лише політичну свободу, а й морально-етичний ідеал справедливості.

Тож, козацькі ради стали одним із найяскравіших проявів народовладдя в українській історії. Вони поєднували у собі елементи прямої демократії, виборності та політичної відповідальності. Саме через ради здійснювався контроль над владою, забезпечувалася підзвітність старшини, формувалися традиції громадянської участі. Досвід Запорозької Січі є унікальним прикладом самоврядної республіканської організації, що випереджала свій час. Принципи, які лежали в основі козацьких рад, – рівність, справедливість, колегіальність і відповідальність залишаються актуальними і для сучасного демократичного розвитку України. Отже, козацькі ради не лише засвідчили високий рівень політичної культури українського народу, а й стали історичним джерелом формування його державницького мислення та ідеалів свободи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гуржій, О.І. Козацька Україна. Історія Гетьманської держави (XVII-XVIII ст.) https://odnb.odessa.ua/vnn/book/10627?utm_source
2. Дорошко, М. Історія України: Знакові події та особистості. Київ: Основа-Принт Плюс, 2021. 469 с. https://lib.itc.gov.ua/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=2908&utm_source
3. Нагірняк, А.Я. Історія державності та культури України : навчальний посібник. Львів: Львівська політехніка, 2023. 238 с. https://librarygo.lpnu.ua/?elbook=istoriya-derzhavnosti-ta-kultury-ukrayiny&utm_source
4. Світлична, В.В. Історія України : навчальнийпосібник для студентів вищих навч. закладів. Київ : Каравела, 2019. 408 с. https://epkznu.com/wp-content/uploads/2019/02/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8-ilovepdf-compressed-ilovepdf-compressed-ilovepdf-compressed-ilovepdf-compressed-1.pdf?utm_source
5. Чухліб, Т.В. Козаки і Монархи. Міжнародні відносини ранньомодерної Української держави 1648-1721 рр. Київ : Видавництво імені Олени Теліги, 2009. 615 с. https://chtyvo.org.ua/authors/Chukhlib_Taras/Kozaky_i_monarkhy/?utm_source=chatgpt.com

МАЙСТЕРЮК ВІКТОРІЯ
здобувачка передвищого рівня освіти, спеціальність 053 «Психологія»
Медичний фаховий коледж Міжнародного університету, м. Одеса, Україна
Науковий керівник: **МЕЛЬНИК ЮЛІЯ,** кандидатка політичних наук,
доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманіратних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

КВІТИ ЗАМІСТЬ КУЛЬ: ІСТОРІЯ РУХУ «ХІПІ»

Рух хіпі є одним із найпомітніших і найвпливовіших соціокультурних явищ XX століття. Його поява у 1960-х роках стала своєрідною реакцією на політичні кризи, воєнні конфлікти та посилення матеріалістичних тенденцій у суспільстві. Молоде покоління США й Західної Європи прагнуло знайти нові духовні орієнтири, заперечуючи конформізм і споживацькі цінності старших поколінь. Хіпі виступили за мир, свободу особистості та єдність з природою, закликаючи до формування нового, гармонійнішого світу. Саме тому рух хіпі часто називають «революцією свідомості» [4]. Витоки цього руху сягають середини 1960-х років, коли в американських університетських містах – передусім у СанФранциско, Берклі, Лос-Анджелесі – виникли перші спільноти молоді, що протестували проти війни у В'єтнамі та расової дискримінації. Як зазначає історик Вільям Джей Ріш, хіпі стали не лише протестом проти політики, але й «спробою створити альтернативну культуру, засновану на мирі, любові та спільності» [2].

Для цього руху характерне прагнення до духовного самовираження, відмова від соціальних ієрархій і традиційних моделей успіху. Їхній ідеал – людина, яка живе в гармонії з природою, не визнає насильства й матеріальних обмежень. Значне місце в ідеології хіпі займала філософія ненасильства, запозичена з індійських релігійних учень – передусім буддизму та індуїзму. Молоді люди зверталися до східних практик йоги, медитації, вірили у перевтілення душі, карму та духовне очищення. Усе це стало противагою західному прагматизму. Візуально ця духовність виражалася через одяг і зовнішній вигляд: довге волосся, вишиті сорочки, етнічні прикраси, квіти у волоссі, символи миру – усе це відображало внутрішню свободу та відмову від суспільних стандартів [1]. Власне, сам термін «діти квітів» став символом миролюбності, природності та краси, яку хіпі прагнули відродити у світі насильства.

Як підкреслює дослідниця Тетяна Скоропляс, у русі хіпі поєднувалися дві тенденції – анархічна та романтична. Перша виражалася у запереченні державної влади, війни, контролю, друга – у прагненні до кохання, музики, творчості й миру. Ці риси сформували своєрідну субкультуру, яка мала власну систему цінностей, символіку та навіть економіку: замість грошей – обмін

речами, замість кар'єри – подорожі автостопом, замість статусу – духовна гармонія. Рух хіпі став прототипом багатьох пізніших альтернативних культур – від екологічних комун до сучасного «екоактивізму» та фестивальної культури.

Музика відігравала ключову роль у житті хіпі. Вона стала засобом духовного єднання, способом протесту і способом передати внутрішній стан людини, що прагне любові та миру. Гурти The Beatles, The Rolling Stones, The Doors, Jefferson Airplane та інші створювали не просто популярні композиції – вони формували ідеологію свободи. Як зазначає Нафісатул Лутфі, музика хіпі «була формою самовираження, яка перетворилася на соціальну мову протесту проти війни й політичного гніту» [3]. Кульмінацією цього музичного руху став фестиваль Woodstock 1969 року, що зібрав понад півмільйона людей. Він став символом покоління, що об'єдналося під гаслом «Make love, not war» – «Кохай, а не воюй».

Цікаво, що ідеї хіпі проникли не лише в американське, а й у радянське суспільство. У 1970-х роках у Львові, Москві, Вільнюсі з'явилися групи молоді, які намагалися наслідувати західний рух, хоча перебували під суворим контролем влади. Ріш у своїй праці «Soviet Flower Children» зазначає, що радянські хіпі «прагнули втекти від ідеологічного тиску, створюючи власний світ мрій, музики та свободи». Вони зустрічалися у парках, співали пісні Beatles, носили джинси – цей одяг тоді був символом протесту, адже у СРСР він уособлював західну культуру та індивідуальність. Таким чином, навіть у тоталітарному суспільстві ідеї миру та свободи знаходили відгук серед молоді.

Важливою особливістю хіпі було їхнє ставлення до природи. Вони першими заговорили про екологічну рівновагу, життя в гармонії з довкіллям, використання натуральних матеріалів і відмову від надмірного споживання. Ця ідея стала передвісником сучасного екологічного мислення. Хіпі прагнули «повернути людину до природи», вбачаючи у ній джерело духовного оновлення [3, с. 22]. Вони організовували комунальні поселення, ферми та «еко-ком'юніті», де люди жили просто, вирощували власну їжу, займалися творчістю. Такий спосіб життя був альтернативою індустріальній цивілізації, яка, на їхню думку, віддаляла людину від сутності життя.

Однак ідеали хіпі не завжди витримували випробування реальністю. Частина учасників руху з часом втратила первісну духовну суть, звернувшись до надмірного використання психоактивних речовин. У суспільній свідомості образ хіпі часто ототожнювався з безвідповідальністю й утечею від життя. Проте більшість дослідників наголошує, що головна ідея руху – прагнення миру, любові й свободи – не зникла, а трансформувалася у нові культурні форми. Зокрема, багато сучасних ініціатив у сфері захисту довкілля, толерантності, гендерної рівності чи пацифізму мають корені у філософії хіпі.

Хіпі змінили уявлення про молодь, про культуру протесту і навіть про духовність у XX столітті. Їхня контркультура показала, що боротьба може

бути мирною, а революція — духовною. У часи, коли світ знову переживає війни й конфлікти, ідеї хіпі звучать напрочуд актуально: любов, свобода, людяність і єдність із природою залишаються універсальними цінностями, яких потребує кожне покоління. Саме тому рух хіпі став не лише історичним феноменом, а й символом віри у можливість іншого, кращого світу — світу без насильства, де панує мир і взаєморозуміння.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Скоропляс Т. Історія субкультури хіпі в Україні від моменту зародження до сучасності. *Молодий вчений.* 2019. №11. С. 18–23. https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2861
2. Risch W. J. Soviet 'Flower Children': Hippies and the Youth Counterculture in 1970s L'viv. *Journal of Contemporary History.* 2005. Vol. 40(3). https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0022009405054572
3. Lutfi N. The Hippies' Identity in the 1960s and Its Aftermath. *Rubikon: Journal of Transnational American Studies.* 2018. №5. С. 20–22. https://jurnal.ugm.ac.id/rubikon/article/view/34240/0
4. Bach D. R. The American Counterculture: A History of Hippies and Cultural Dissidents. *Journal of American History*. 2022. Vol. 109 (1). https://kansaspress.ku.edu/9780700630103/

ВЄНЦ ІРИНА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, факультет іноземних мов, медіа та психології
Науковий керівник: **МЕЛЬНИК ЮЛІЯ,** кандидатка політичних наук, доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманіратних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

ДУХОВНА КУЛЬТУРА ЯК СПОСІБ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)

Сучасна українська духовна культура справді виступає одним із ключових чинників самореалізації особистості, впливаючи на розвиток внутрішнього потенціалу і ціннісну орієнтацію (систему «подальшої» діяльності та сенсу життя). Наприклад, В. Слюсар зазначав, що система духовної культури суспільства зумовлює характер і спрямованість самореалізації особистості. Водночас її роль посилюється в умовах глобалізації, оскільки духовна культура стає однією з основ національної ідентичності. Так, наголошено, що «українська духовна культура є підґрунтям національної ідентичності» [1]. Духовна культура надає внутрішнім пошукам людини глибокого значення і водночас зв'язує її з історією власного народу,

що унеможливлює відчуженість індивіда від суспільства. Духовна культура в Україні розвивалась століттями під впливом релігійних, філософських та етнокультурних традицій. Вона проявляється у народних обрядах, музиці, літературі, мистецтві та інших культурних формах, що є носіями національних цінностей. При цьому духовна культура не зводиться лише до релігії: вона включає широкий спектр моральних, етичних, інтелектуальних і естетичних цінностей і становить базу формування ціннісних орієнтирів особистості. Як зазначає О. Шкіренко, «від інтересів, потреб, мотивів, ієрархії цінностей залежить вектор спрямованості діяльності людини» [2].

Відтак духовна культура допомагає людині осмислити власне місце у світі, знайти баланс між матеріальним і духовним та визначити життєві пріоритети – фактично задає сенсові орієнтири у житті. Духовна культура відіграє визначну роль у процесі самореалізації особистості. Самореалізація часто розуміється як цілеспрямований розвиток здібностей і внутрішньої сутності людини, спрямований на розкриття її «Я». О. Гудзенко-Александрук описує самореалізацію як «пошукову активність особистості, спрямовану на розкриття свого потенціалу, досягнення особистісних сенсів і цілей» [6]. У цьому контексті духовна культура сприяє формуванню моральної самосвідомості, етичних норм і критичного мислення – тобто спрямовує самореалізацію у гармонійне русло. Вона забезпечує людині усвідомлення цінностей емпатії, відповідальності та соціальної солідарності, необхідних для свідомого самовизначення. Сучасна Україна переживає особливий період, коли національна ідентичність і культурна пам’ять набувають вирішального значення для особистості. У час війни і соціальних потрясінь духовна культура виконує функцію психологічної підтримки: вона зміцнює відчуття єдності та солідарності громадян. Зокрема, встановлено, що духовна культура українців слугує своєрідним «консолідуючим чинником», на основі якого виникає усвідомлення приналежності до нації.

Народна творчість, релігійні та обрядові практики стають не тільки засобом збереження культурної спадщини, а й важливою «опорою» для особистості у скрутних обставинах, допомагаючи знаходити внутрішній спокій і сенс життя. Духовна культура формує систему цінностей, яка регулює поведінку людини та визначає її ставлення до себе, оточення і природи. Вона спонукає до самопізнання, самовдосконалення, розвитку духовної стійкості та соціальної відповідальності. Так, культура виховує в людині здатність співпереживати та глибоко осмислювати мистецтво і літературу: засвоєння художніх образів і символів через духовне осмислення формує світогляд і моральні орієнтири особистості.

Особлива роль у самореалізації належить освіті та культурно-просвітницькій діяльності. Українські навчальні заклади створюють середовище для розвитку духовних цінностей – вони проводять виставки, конференції, волонтерські проєкти, екскурсії до храмів та музеїв тощо.

Завдяки цій діяльності молодь має можливість через практичний досвід усвідомлювати власну культурну ідентичність, розвивати креативні здібності, критичне мислення і громадянську активність. Ідея культурної освіти активно підкреслюється дослідженнями: наприклад, підкреслюється, що духовна культура задає «ієрархію цінностей» і надає людям моральний зміст.

Інтеграція духовних цінностей у навчання через творчі та наукові практики сприяє гармонійному розвитку особистості. Дигіталізація української культури відкриває нові можливості саморозвитку. Онлайн-галереї, віртуальні музеї та цифрові архіви надають доступ до духовної та мистецької спадщини незалежно від місця проживання, що значно розширює горизонти освіти й самовираження. Сучасні автори відзначають, що цифрові технології стають «об'єктами цифрової культури»: саме вони можуть перетворюватися на нові платформи для збереження й популяризації культурної спадщини (вирішення національних проєктів з діджиталізації культурної спадщини, створення цифрових бібліотек і віртуальних музеїв). Це сприяє самоосвіті молоді, стимулює появу нових форм творчості (відеоарт, медіа-проєкти, NFT-колекції тощо) та дозволяє кожному долучитися до глобального культурного простору.Це формує в кожного почуття відповідальності перед майбутніми поколіннями та додає наснаги для реалізації власного потенціалу у суспільно значущих сферах життя. Зрештою, духовна культура сприяє формуванню моральної та етичної свідомості через мистецтво, літературу, релігійні практики та громадянські ініціативи. Вона розвиває в людині емпатію та відповідальність, виховує здатність до саморефлексії. Самореалізація в цьому контексті є цілісним процесом – поєднанням духовного збагачення, творчого розвитку і соціальної активності. Українські дослідники підкреслюють, що завдяки духовним цінностям особистість набуває «вичерпного прояву свого «Я» і водночас реалізовує власні можливості у гармонії з колективними цінностями суспільства. Таким чином, духовна культура України є багатовимірним феноменом, що об'єднує моральні, етичні, інтелектуальні та естетичні засади. Вона створює умови для розвитку особистості, формує світогляд і сприяє самопізнанню та духовному збагаченню. У сучасних соціальних і технологічних умовах духовна культура стає дієвим механізмом самореалізації, який допомагає людині гармонійно розвиватися, самовиражатися та активно долучатися до культурного життя України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Слюсар В. М. Духовна культура суспільства як чинник самореалізації особистості. *Вісник ЖДУ ім. І. Франка*. Вип. 47, 2009. URL: https://www.researchgate.net/publication/38321022_Duhovna_kultura_suspilstva_ak_cinnik_samorealizaciiosobistosti (дата звернення: 19.10.2025).

2. Шкіренко О. В. Духовна культура і цінності особистості як основа розвитку компетентнісної складової майбутнього професіонала. *Pedagogics, Psychology, Medical-Biological Problems of Physical Training and Sports*. 2013. № 8. С. 27–31. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/5828/1/2_Стаття_Шкіренко_Духовна_культура_і_цінності_особистості_як_основа_розвитку_компетентнісної_складової_майбутнього_професіонала.pdf (дата звернення: 19.10.2025).
3. Лопуга О. І. Духовна культура як фактор самореалізації особистості. *Матеріали ІІІ наук. читань пам'яті М. Верникова.* Одеса, 2023. URL: https://dspace.onu.edu.ua/bitstreams/a5b6ebcd-5646-47a0-84ea-0c014be6a432/download (дата звернення: 19.10.2025).
4. Українська національна ідентичність як важливий фактор сучасного культуротворчого процесу. *Інформаційний довідник НБУ ім. Ярослава Мудрого*, 2017. URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematich_ogliadi/2017/Identychnisst.pdf (дата звернення: 19.10.2025).
5. Горбул Т. О. Діджиталізація культурної спадщини в Україні. *Культурологічний альманах*. 2023. № 4. С. 212–218. URL: https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/view/297 (дата звернення: 19.10.2025).
6. Гудзенко-Александрук О. Самореалізація як пошук та знаходження людиною Бога: виклики XXI ст. *Філософсько-Релігійна інтерпретація світу*. 2004. № 3–4. С. 96–108. URL: https://www.religio.org.ua/index.php/religio/article/download/984/983 (дата звернення: 19.10.2025).

ЮН КАТЕРИНА
здобувачка передвищого рівня освіти, спеціальність 053 «Психологія»
Медичний фаховий коледж Міжнародного університету, м. Одеса, Україна
Науковий керівник: **МЕЛЬНИК ЮЛІЯ,** кандидатка політичних наук,
доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманіратних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

КИЇВСЬКА РУСЬ ТА МІЖНАРОДНІ ШЛЮБИ

Шлюбна дипломатія – це явище, що передбачає шлюб між представниками династій, які правлять, щоб налагодити політичні відносини, закріпити союз, залагодити конфлікт або уникнути його [2]. Розвиток централізованої князівської влади та зовнішньополітичні виклики створили потребу у дипломатичних інструментах, серед яких шлюб – один з найефективніших. Від самого початку існування Русі династичні шлюби

ставали ефективним інструментом політичної стратегії, спрямованої на встановлення союзів, уникнення воєн та підвищення престижу київських князів серед європейських монархів. Також використовували, аби налагодити, стабілізувати державне політичне життя, зменшити ризики бунту та вберегти державу від князівських міжусобиць. Найчастіше у таких династичних шлюбах брали участь молодші представники князівської родини: діти, брати чи сестри, що мали владу на місцях, а також нащадки боярських родин.

Науковці стверджують, що княгиня Ольга, одружена з київським князем Ігорем, була болгарською царівною з ім'ям Єлена. Якщо врахувати це, міжнародні шлюбні союзи були започатковані князем Ігорем, дідом Володимира Святославовича. Проте найбільшого успіху у шлюбній дипломатії досягли Володимир Великий та Ярослав Мудрий, за яких держава досягла значного підйому [2]. На час існування Київської Русі найвпливовішими державами Європи були Візантійська та Германська імперії. Саме з цими країнами Рюриковичі прагнули укладати вигідні угоди і скріплювати їх за допомогою шлюбної дипломатії. Міжнародна династична дипломатія була для київських князів засобом досягнення своїх потреб мирним шляхом. І хоча давньоруські монархи були здатні досягти свого військовими засобами, вони частіше обирали саме династичні шлюби [3].

Міждинастичні шлюби київських князів зафіксовано впродовж одинадцяти поколінь, аж до правнуків короля Данили Галицького, що охоплює майже чотири з половиною століття; загальна кількість таких шлюбів перевищує сотню. Династичні шлюби київських князів яскраво засвідчували політичну і певною мірою культурну орієнтацію Київської Русі [1, с. 64]. В добу Середньовіччя виробилися певні закони і традиції укладання династичних шлюбів, хоча були і деякі загальновизнані обмеження щодо шлюбів між кровними особами [2, с.1].

Ще до прийняття християнства Володимир Великий уклав два вигідних шлюби з представницями чеської та болгарської владних родин [3,с.1]. Яскравим прикладом використання шлюбної дипломатії став союз князя Володимира Великого з візантійською принцесою Анною – сестрою імператорів Василія II та Костянтина. Цей шлюб, укладений 988 року, не лише став символом хрещення Русі, а й заклав основи стратегічного партнерства між двома могутніми державами. Важливу роль у розвитку шлюбної дипломатії Київської Русі відіграв Ярослав Мудрий (1019–1054). За використання шлюбів в якості політичних інструментів Ярослав Мудрий отримав прізвище «тесть Європи». В сфері зовнішньої політики Ярослав, як і його батько, більше сподівався на дипломатію, ніж на зброю. Він зумів забезпечити для Київської держави визнання і високий авторитет на міжнародній арені. Ярослав мав трьох доньок і шість синів. Майже кожен шлюб його дітей мав політичне підґрунтя. Всі його доньки згодом стали королевами. Це були заможні, освічені і навіть писемні жінки, що для того

часу було рідкісним явищем [1]. Доньки Ярослава – Анна, Анастасія та Єлизавета – вийшли заміж за правителів Франції, Угорщини та Норвегії [2]. Така політика сприяла зміцненню авторитету Київської держави в Європі, адже монархи Заходу сприймали Русь як рівноправного партнера у політичних і культурних відносинах. Анна Ярославна, ставши королевою Франції, залишила помітний слід в історії цієї країни. Вона брала участь у державних справах, засновувала школи, підтримувала розвиток освіти й культури. Не менш важливою була роль синів Ярослава Мудрого, які через шлюби зміцнювали внутрішньополітичну єдність держави. Наприклад, Ізяслав Ярославич був одружений із представницею польської династії, Святослав – з донькою німецького графа, а Всеволод – з грецькою принцесою. Такі зв'язки засвідчують, що київські князі прагнули не лише розширити вплив Русі на міжнародній арені, а й забезпечити стабільність всередині держави [3]. Після смерті Ярослава Мудрого традиція шлюбної дипломатії продовжилася. Київські князі активно використовували династичні шлюби як засіб вирішення конфліктів, укладення мирних угод і забезпечення династичної спадковості. Наприклад, Володимир Мономах, маючи англосаксонське походження через матір, підтримував зв'язки з багатьма європейськими дворами.

Династична дипломатія була найкращим способом мирного вирішення конфліктів, закріплення укладених угод, як на міжнародному рівні, так і всередині держави. До взаємовигідних шлюбів київські князі запобігали доволі часто, навіть частіше від силових, військових засобів. Своєю величчю та гарною репутацією на міжнародній арені Київська Русь значною мірою завдячувала вигідним династичним союзам [3].

Шлюбна дипломатія мала також релігійне значення. Завдяки таким зв'язкам Русь поступово інтегрувалася до християнської цивілізації. Після прийняття християнства шлюбні союзи між династіями зміцнили церковні та культурні контакти між Сходом і Заходом. Це сприяло формуванню нової системи цінностей, у центрі якої стояла ідея миру, злагоди та духовної єдності народів

Дипломатія доби Київської Русі завжди перебувала серед питань особливої зацікавленості наукової спільноти. Історичне становлення сучасних форм дипломатії привертало увагу крізь необхідність пошуку нових інструментів та розуміння витоків налагодження міждержавних зав'язків під час військових дій, протилежних поглядів на релігійні та культурні цінності, віросповідання, різницю в внутрішньодержавному устрою [1]. Вони дозволяли Київській Русі стати вагомим учасником європейського політичного процесу, впливати на розвиток міжнародних відносин і закладати підґрунтя для формування української державності в контексті світової історії. Дипломатія «м'якої сили», акцентування уваги на культурній дипломатії та її дієвості в сучасному світі, неодмінно актуалізували уточнення її інструментарію в минулому.

ЛІТЕРАТУРА:
1. Мельник Ю. П., Семко Я. С. Кольцов В. М. Нетрадиційні інструменти культурної дипломатії доби Київської Русі. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: історичні науки. Вип. 67. Ізмаїл 2024. http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/issue/view/41)http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/issue/view/41
2. Шлюбна дипломатія. https://uk.wikipedia.org/wiki/Шлюбна_дипломатія
3. Шлюбна (династична) дипломатія в Київській Русі. *Історія України*. https://histua.com/istoriya-ukraini/knyaya-doba/shlyubna-dinastichna-diplomatiya-v-kijivskij-rusi

ЄФТЄНІ КСЕНІЯ
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність F2 «Інженерія програмного забезпечення»
Науковий керівник: **ФЕДОРОВА АЛЛА,** кандидатка історичних наук, доцентка кафедри філософії, історії та політології
Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна

РОЛЬ КНЯГИНІ ОЛЬГИ В ПОЛІТИЦІ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Історія Київської Русі – це не лише історія князів, воїнів і політичних подій, а й історія жінок, які відігравали важливу роль у державному житті. Попри патріархальні уявлення середньовічного суспільства, жінки Давньої Русі часто виявляли неабияку силу духу, розум і дипломатичний хист. Вони брали участь у політичних процесах, виступали радницями князів, регентками при малолітніх спадкоємцях, а іноді й самі ставали правительками, впливаючи на долю держави.

Серед таких жінок особливе місце займає княгиня Ольга – перша жінка, яка правила Київською Руссю самостійно. І. Огієнко зазначав, що це була «жінка міцної волі й великого розуму» [5]. На думку В. Борисенко, вона була «чи не найяскравіша особистість» серед жінок України-Руси княжої доби [1, с.28]. Її діяльність стала прикладом поєднання жіночої мудрості з державницьким мисленням. Саме вона заклала основи адміністративного управління, провела важливі реформи, налагодила дипломатичні зв’язки з Візантією та Священною Римською імперією, зробила перші кроки до християнізації Русі. Період князювання Ольги став важливим етапом у становленні Русі-України як самостійного політичного суб’єкта. Русь в цей

час, за влучним висловом В.Перуніна, перебувала «поряд із двома імперіями та між двома вірознаннями» [6, с. 44].

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі ролі княгині Ольги в політичному житті Давньої Русі та розвитку державності загалом. Представлене дослідження дозволяє краще зрозуміти та переосмислити роль жінки в історії українського державотворення, розширити уявлення про гендерні аспекти політичної влади в період середньовіччя. Постать Ольги є яскравим свідченням того, що навіть у добу, коли влада належала переважно чоловікам, жінка могла бути не лише дружиною чи матір'ю князя, а й самостійною, мудрою й далекоглядною правителькою. Її діяльність стала важливим етапом у розвитку державності, політики, дипломатії та культури Давньої Русі. Вона заклала підвалини реформ, на які надалі спирався її онук, князь Володимир Великий.

Питання походження княгині Ольги залишається дискусійним. Традиційно вважалося, що вона походила з Псковської землі (ця теза сьогодні не витримує критики), відомі й інші версії її походження: скандинавське, болгарське тощо [4, с.191–192, 7; 8, с.38] . Ольга стала дружиною київського князя Ігоря Рюриковича, який у 945 р. загинув під час збирання данини з древлян, що спричинило повстання. Після смерті чоловіка Ольга взяла на себе управління державою від імені малолітнього сина Святослава. Цей період став випробуванням її мудрості та сили волі. Саме тоді вона проявила твердість характеру, здійснивши відому помсту древлянам за вбивство чоловіка [3, с.12; 4, с.194–198; 6, с.48]. Хоча її дії були жорстокими, вони мали політичний зміст. Ольга такими діями відновила авторитет князівської влади.

Після зміцнення своєї влади княгиня розпочала глибокі адміністративно-економічні реформи. Зокрема, було здійснено поділ власності, земель та доходів у Київській Русі на державні, що належали державі загалом, та приватні, що належали князю. Ольга впорядкувала систему збору данини, установивши «уроки» – визначені норми оподаткування, а також «погости» – адміністративні центри, де збиралася данина. Вона встановила княжі адміністрації на підконтрольних землях, шляхом переведення у статус княжих бояр місцевої знаті. Нею створюються органи, що виконують судові функції. Саме Ольга вперше означила географічні кордони держави присутністю озброєної варти [1, с.28–29; 3, с.13; 4, с.199].

Її реформи мали революційне значення для розвитку державності. По-перше, вони усунули хаос у фінансових справах, викликаних нерегламентованим збором данини. По-друге, створення погостів сприяло централізації управління. По-третє, зафіксовані норми оподаткування зменшили ймовірність народних повстань. Отже, реформи Ольги стали першим кроком до створення організованої державної системи на Русі. Саме завдяки їй було зміцнено економічну основу князівської влади, упорядковано відносини між центром і місцевими громадами, що значно підвищило

стабільність у державі. Саме ця стабільність дозволила накопичити ресурси, які згодом використовували її нащадки.

Ольга також проявила себе як талановита дипломатка. Вона прагнула зміцнити міжнародні зв'язки Київської Русі та забезпечити мирні стосунки з сусідніми державами. Зокрема у 955 або 957 році княгиня вирушила з офіційним візитом до Константинополя, де її з великими почестями прийняв імператор Костянтин VII Багрянородний [1, с. 28; 5, 8, с. 39-40]. Ольга прийняла християнство з ім'ям Олена, що стало визначною подією не лише її особистого життя, а й усієї історії Русі. За переказами, імператор навіть пропонував їй шлюб, але Ольга дипломатично відмовила, пояснивши, що після хрещення він став їй духовним батьком, тому шлюб за канонами церкви є неможливим.

Повернувшись із Візантії, княгиня намагалася поширювати нову віру у своїх землях. Вона будувала церкви, запрошувала священників і сприяла утвердженню християнських звичаїв. Проте більшість населення залишалася язичницькою, а її син Святослав відмовився прийняти нову віру, вважаючи її слабкістю. Цікаво, що у 959 році княгиня звернулася із проханням про надсилання місії до імператора Оттона I Великого, що свідчить про її активні контакти із Західною Європою [5]. Посольство німецьких місіонерів під керівництвом Адальберта Магдебурзького не досягло успіху, але цей факт підтверджує її стратегічне бачення Русі як частини європейського християнського світу.

Питання канонізації княгині Ольги також залишається предметом досліджень. У деяких джерелах зазначено, що її шанування розпочалося ще у XI столітті, а офіційна канонізація відбулася у 1547 р.; за свої заслуги Ольга набула статусу рівноапостольної. День її пам'яті відзначається 11 липня [2; 3, с. 14].

Особистість княгині Ольги поєднувала в собі мудрість, далекоглядність і силу духу. Вона змогла втримати владу у складний період, провести реформи, зміцнити авторитет держави й водночас залишилася символом жіночої твердості та розуму. Її правління стало перехідним етапом від родоплемінного устрою до централізованої держави. Княгиня Ольга стала прикладом мудрої та далекоглядної правительки, яка змогла не лише втримати владу, а й перетворити Русь на більш організовану та сильну державу. Вона поєднала мужність і дипломатичність, силу та духовність, політичний прагматизм і релігійну віру. Саме з її іменем пов'язують початок становлення державного управління, перші реформи системи оподаткування, розвиток дипломатичних контактів та поширення християнської культури на Русі. Її життя доводить, що роль жінки у державотворенні може бути надзвичайно важливою, а її приклад назавжди залишиться символом мудрості, віри й любові до своєї землі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борисенко В. Видатні жінки України-Руси. Княгиня Ольга. *Українки в історії*. Київ, 2010. С. 27–29.
2. Гордієнко Д. Час та обставини канонізації княгині Ольги. *Православ'я в Україні.* Київ–Кам'янець-Подільський, 2025. С. 64–75. DOI: 10.5281/zenodo.15163694
3. Карпова І. Г., Олійник О. І., Шумна Л. П. Княгиня Ольга: реформатор і просвітитель Русі (до 1075-річчя з початку правління). *Право та державне управління*. 2021. № 1. С.10–15.
4. Котляр М. Ф. Княгиня Ольга у давньоруській фольклорній традиції. *Український історичний журнал*. 2010. № 5. С. 191–202.
5. Огієнко І. Українська церква: Нариси з історії Української Православної Церкви. К., 1993. URL: http://litopys.org.ua/ohienko/oh.htm
6. Перунін В. Русь-Україна Великої княгині Ольги: поряд із двома імперіями та між двома вірознаннями. *Вісник Книжкової палати*. 2021. № 10. С.44–49. https://doi.org/10.36273/2076-9555.2021.10(303).44-49
7. Пєтков С. Походження великої київської княгині Ольги: версії та аргументи. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2025. Вип. 84. Том 3. С. 4–15. DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/84-3-1
8. Смоляр Л. О. Жінка Київської Русі. *Жіночі студії в Україні: жінка в історії та сьогодні* / за заг. ред. Л. О. Смоляр. Одеса: Астропринт, 1999. С.20–58.

КОБА ОЛЕГ
доктор технічних наук, професор кафедри управління судном, капітан далекого плавання, Дунайський інститут,
Національний Університет «Одесська морська академія», м. Ізмаїл, Україна

БЕЗПЕКА МОРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ: ІСТОРІЯ НАЙБІЛЬШИХ КАТАСТРОФ (НА ОСНОВІ РЕАЛЬНИХ ФАКТІВ)

Намітилося прагнення створити умови для здійснення принципу свободи відкритого моря на користь всього міжнародного співтовариства та уникнути анархії, що веде до небезпечних умов для морського судноплавства. Створення політики морського трафіку не викликало проблем у тих частинах моря, які були територіальними водами прибережних держав, уряди яких мали повну свободу дій для запровадження будь-яких стандартів, які їм подобаються. Проблема переважно торкнулася відкритого моря, де традиційно переважав принцип свободи. Незабаром стало зрозуміло, що в загальних інтересах домовитися про мінімальні правила, яких необхідно дотримуватись як щодо сигналів, так і трафіку. Це призвело до формулювання

«загального закону моря» («common law of the sea»), що включає правила навігації, рятування та поведінки у разі зіткнення.

У перші роки століття кожна держава встановлювала власні умови контролю судів у своїх портах. Три приклади ілюструють цю нормативну та адміністративну різноманітність. У Британії Акт про торговельне мореплавання 1906 р. офіційно застосував вимоги до навантаження та мінімальної ватерлінії до іноземних суден. У Франції положення Акту 1907 р. про екіпажі поширювалися лише французькі судна. Акт про моряків США, березень 1915 (US Seamen's Act), застосовувався до іноземних суден, що виходять з американських портів. Але на практиці пароплави, які не перевозили пасажирів, виключалися. Ця різноманітність законодавчих положень була результатом суттєвої невизначеності, тому що національні допуски та сертифікати мореплавства не мали міжнародної сили. Царювала плутанина до такого ступеня, що, заходячи в порти різних країн, судна іноді зустрічалися з умовами безпеки, що суперечили один одному.

Морська торгівля завжди була предметом гострої міжнародної конкуренції. Морські лиха, що повторюються, поступово переконали національних законодавців, що економічні протиріччя, зокрема, щодо управління флотом, можуть загрожувати безпеці і можуть привести цей вид транспорту до непоправної поганої слави. Стало зрозуміло, що тільки угода серед держав, яка закладає мінімальні стандарти, які має дотримуватися кожного певного судна, яке виконує певну службу, може запропонувати довгострокове задовільне рішення.

Один приклад – законодавства щодо надводного борту. Два ідентичні судна, але належать до різних національностей, часто вступають у конкуренцію на тому самому маршруті. Якщо одне з них більше завантажено, ніж інше, його власник заробить більший прибуток, але піддасть судно більшої небезпеки, і, відповідно, воно матиме нижчий рівень безпеки. Якщо однакова висота надводного борту буде вказана на корпусах обох суден за допомогою максимальної ватерлінії, перевантаження судна перестане бути прийнятною комерційною тактикою. У міжнародному масштабі існування стандарту було важливішим, ніж його зміст, тому що кінцевою метою було аж ніяк не покарання держав, які приймають суворіші правила.

Аварії та великі лиха спонукали держави до співпраці у пошуку безпечного ефективного морського транспорту. Цей рух до інтернаціоналізації закону відбувалося кількома стадіями. Першим етапом була уніфікація місцевих правил шляхом двосторонніх договорів, угод чи меморандумів розуміння серед провідних морських націй. Наступним етапом ці самі нації проводили міжнародні конференції зі створення істинно універсальних правил. Зрештою, міжурядові організації повинні були спонукати до прийняття міжнародних інструментів для регулювання безпеки в морі та захисту морського довкілля.

На початку XIX століття безапеляційно правили догма абсолютної свободи конкуренції. Було цілком можливою справою побудувати судно більшою чи меншою мірою як сподобається, обладнати його такими приладами, як сподобається, та експлуатувати його відповідно до таких стандартів, як може сподобатися, і плавати на ньому на будь-яких морях та у будь-який спосіб, як це може сподобатися. З'явилися лише кілька найбільш загальних навігаційних правил, після чого було проведено перші міжнародні конференції з безпеки морського транспорту. 28 липня 1879 р. 19 держав прийняли загальне правило в Лондоні за міжнародним кодом сигналів. У листопаді 1889 р. зібрався конгрес у Вашингтоні для підготовки відповідного кодексу моря, що включає правила з управління судном та плавання, вогнів та сигналів та аварійних сигналів. Ця перша велика міжнародна морська конференція визначила 13 груп законодавчих принципів, які були пізніше затверджені та впроваджені у всіх державах, не перетворюючи їх на офіційну конвенцію. Початок XX століття ознаменувався появою перших правил бездротової телеграфії, закладених Берлінською конвенцією та правилами від 3 листопада 1906 р. Дві інші основні конвенції були підписані у вересні 1910 р., одна стосувалася зіткнень, а інша – рятування життя та допомоги.

Коли 14 квітня 1912 р. трансатлантичний лайнер «Титанік» потонув біля узбережжя Ньюфаундленду після зіткнення з айсбергом, наступні події характеризувались помітним прискоренням у процесі вироблення стандартів. Моторошне лихо мало величезний вплив на громадську думку і викликало розуміння необхідності процедур колективної безпеки. До липня 1912 р. конференція з бездротової телеграфії, проведена Лондоні, зробила системи зв'язку й радіообладнання на борту судів обов'язковими. Вона виділила певні довжини хвиль для суден та берегових радіостанцій, далеких радіотелеграм та радіомаяків. Застосування її рішень було затримано Першою світовою війною, але знову введено в силу в 1919 р. Найважливішим результатом втрати «Титаніка» була перша Міжнародна конференція з безпеки життя на морі, проведена в Лондоні в січні 1914 р. на запрошення Британського уряду. З великими труднощами конференція склала проект міжнародної угоди: її укладання вимагало консенсусу, який міг бути отриманий тільки після нескінченних дискусій про різні технічні рішення, спрямовані на зменшення кількості аварій. Першу конвенцію з безпеки людського життя на морі (SOLAS) було підписано лише п'ятьма державами, але вона призвела до широкого застосування правил у Британії, Франції, США та Скандинавії.

Процес створення стандартів у міжнародному масштабі поширився між війнами. Конференція 1920 р. Міжнародного союзу електрозв'язку ревізувала правила Конвенції 1912 р. з питань радіотелеграфії та принципів Конвенції SOLAS. Дві інші конференції, одна – у Вашингтоні 1927 р. та інша в Мадриді 1931 р. – завершили створення міжнародних правил радіозв'язку.

Друга конференція з безпеки людського життя на морі відбулася в

Лондоні в 1929 р., де було прийнято нову Конвенцію SOLAS, що містить близько 60 статей щодо конструкції судна, рятувального обладнання, запобігання пожежі та пожежогасіння, радіотелеграфного обладнання, навігаційних приладів та правил запобігання зіткнень. 23 жовтня 1930 р. три важливі тексти, розроблені в Лісабоні під егідою Ліги націй, завершили правила сигналізації на морі. Перший текст стосувався морських сигналів, другий - маяків, керованих людьми, і третій – характеристик маяків та радіомаяків. Ще одна угода, досягнута в Женеві 13 травня 1936 р., гармонізувала існуючі системи захисту навігаційних небезпек. Після Другої світової війни міжнародні конференції з безпеки у морі продовжували доповнювати існуючі тексти. 10 червня 1947 р. конвенція, підписана в Осло, запровадила нову систему реєстрації тоннажу.

У 1948 р. британський уряд запросив держави, які підписали Конвенцію SOLAS, на міжнародну конференцію для ревізії положень конвенцій. Нова версія була прийнята в червні 27 державами і набула чинності 19 листопада 1952 року. Важко повірити, що міжнародне законодавство з безпеки у морі було створено на початку XX століття стараннями міжнародних організацій. Деякі з них намагалися гармонізувати національні правила. Comite Maritime International (CMI), заснований в Антверпені в 1897 р., зробив свій вагомий внесок у роботу кількох дипломатичних конференцій. Ця приватна організація, яка звела разом морські юридичні асоціації західних країн, взяла безпосередню участь у складанні кількох текстів щодо безпеки: про зіткнення в Брюссельській конвенції 1910 р. та про допомогу та рятування в морі в 1910 р.

Створена одразу після Першої світової війни Міжнародна організація праці (International Labour Organisation, 1LO) ініціювала запровадження специфічних правил щодо умов роботи у морі. У 1920 р. було прийнято Конвенцію про мінімальний вік для найму працювати як моряків на судах. У 1930 р. ILO розпочала першу кампанію проти «зручних» прапорів. Іншою організацією, створеною Лігою Націй, яка відігравала важливу роль у гармонізації стандартів, була Тимчасова комісія з транспорту та зв'язку (Temporary Transport and Communication Commission). Вона була ініціатором Женевської Конвенції 1923 за режимом морських портів (Geneva Convention on Maritime Port Regimes). У Лондоні роком пізніше були створені два технічні комітети у структурі цього агентства, один для дослідження проблем, викликаних положеннями щодо уніфікації регістрового тоннажу, та інший для вивчення проблем морської навігації, огорожі фарватеру буями та освітлення узбережжя. Кульмінацією цих старань було ухвалення кількох міжнародних угод на Лісабонській конференції в 1930 р. Агентство продовжувало свою роботу до 1939 р.

Але загалом ініціативи, виявлені першій половині століття, були досить обмеженими. Весь цей період переважала у світовому масштабі перевага

Об'єднаного королівства. Тривалий час британський флот був найбільшим у світі, значно впливаючи на принципи та юридичні концепції. Лондон був визнаним місцем проведення всіх основних дипломатичних конференцій. Британський уряд, будучи єдиним депозитарієм конвенцій SOLAS, таким чином здійснював контроль за ревізіями 1929 та 1948 років. Британська практика фактично надихала значною мірою роботу міжнародних законодавців як щодо обладнання суден, так і правил навігації. Багато спостерігачів зайшли так далеко, що стверджують, що Об'єднане королівство фактично компенсувало всі встановлені вади на міжнародній арені.

Період після Другої світової війни став свідком поступового зменшення британської могутності та впливу. 1948 р. ознаменував поворотний момент у морській історії націй, коли 6 березня було підписано Конвенцію в Женеві про заснування Міжурядової морської консультативної організації (Intergovernmental Maritime Consultative Organisation, IMCO), яка мала взяти на себе відповідальність за проблеми безпеки. З 50-х років почало збільшуватися кількість міжнародних організацій та різних комісій, завданням яких було зменшення аварій на морі. Після цього почалося століття організацій, чиє значення та вплив зростав поступово аж до наших днів.

Як свідчать історичні документи, виходити далеко в море та вивчати навколишній морський простір люди почали близько 16-18 століть до н. е. Таким чином, судноплавство, ймовірно, є одним із найбільш ранніх видів людської інтелектуальної діяльності. Розвиток сучасної судноплавної промисловості бере початок у середині XIX століття будівництвом торгових судів. Було знайдено основний проект суден із сталі, з паровим двигуном, що рухається гвинтом. Судновласники отримали швидкохідний, надійний морський транспорт, який не залежав від погоди та часу. На той час більшість судноплавного бізнесу здійснювалося з урахуванням «ризикованого» (венчурного) капіталу, створювалися консорціуми бізнесменів, які орендували судна реалізації перевезень. Виникли організації лінійного та рейсового (трампового) судноплавства. Основні елементи цієї ранньої транспортної системи все ще існують у сучасній судноплавній індустрії, але значно покращилися технологія, зв'язок, організація, альтернативні форми перевезення людей та товарів. Вони перетворили транспортну систему на дуже складну та динамічну професійну структуру, яка включає велику кількість організацій та підприємств і відноситься не тільки до судів, а й до підтримуючої індустрії та організації ринку виробничих операцій на морі.

Окрім великих торгових суден різних типів (їх нині у світовому флоті близько 50 тис.), у судноплавній індустрії працює приблизно стільки ж малих суден, а саме: буксири, землесоси, постачальники, пороми та ін. Світовий торговельний флот постійно поповнюється за рахунок новозбудованих судів. Щороку в експлуатацію вводяться близько півтори тисячі суден різних типів та розмірів. Таким чином, слідуючи за потребами міжнародної торгівлі, що

швидко розвивається, світовий морський транспорт розширюється кількісно і оновлюється якісно, використовуючи у своїй діяльності новітні досягнення в галузі суднобудування та приладобудування, інформаційних процесів, логістики, засобів і методів навігації, зв'язку та ін.

З початку зародження мореплавання люди визнали, що судам під час перебування у морі загрожують численні і різні за походженням небезпеки. Підтвердженням цьому була велика кількість випадків аварій і загибелі суден у процесі виконання ними виробничих та інших функцій. Тому з давніх-давен найважливішим обов'язком власників і екіпажів судів було забезпечення безпеки плавання за допомогою різних засобів і методів. При цьому накопичувалися та вивчалися дані про небезпечні для мореплавання фактори та розроблялися ефективні заходи захисту суден та людей на борту від їх впливу. В результаті було отримано вражаючі досягнення в частині проектування, будівництва та експлуатації суден, застосування яких у практиці мореплавання сприяло суттєвому зниженню аварійності на морі.

Особливо активно цей процес почав розвиватися після утворення Міжнародної морської організації (ІМВ) у 1948 році. Можна вважати, що в цей період у морському співтоваристві склався певний, досить чітко виражений системний підхід до забезпечення безпеки мореплавання, основний принцип якого – більш різнобічне та глибоке пізнання Світового океану, систематизація та аналіз наявних знань та досвіду плавання у різних його басейнах, розробка та вдосконалення методів та засобів, спрямованих на зниження аварійності на флоті. Поступово у світовому судноплавстві було сформовано сукупність нормативно-інформаційних документів у вигляді міжнародних угод, кодексів, посібників, які регламентують різні аспекти безпеки експлуатації суден. Системність підходу ІМО полягала в тому, що чинні правила та норми були спрямовані на досягнення певних цілей щодо безпеки на морі. Сформований комплекс обов'язкових для застосування документів носить запобіжний та приписний характер: у них містяться «розпорядження», виконання яких у різних умовах плавання дозволяє судновому персоналу завчасно вжити необхідних заходів, щоб запобігти розвитку небезпечної ситуації, яка може призвести до аварії.

Зрозуміло, це була не в повному розумінні цього слова концепція безпеки мореплавання, проте принципові положення цього підходу залишаються актуальними й у наші дні. Таким чином, в даний час основним шляхом підвищення безпеки експлуатації судів є застосування на практиці та підтримка на сучасному рівні ієрархічного комплексу нормативних документів: «Міжнародні конвенції та кодекси – регіональні документи та угоди – національні правила та вимоги судновласника – судові правила, інструкції, розпорядження капітана». Безперечно, такий підхід відіграв і відіграє зараз велику роль у зниженні аварійності світового флоту. Проте за кількісним зростанням торгового флоту, появою нових типів судів і видів

вантажів, обладнання суден новітніми системами навігації та засобами автоматики виникли і нові потенційні небезпеки, які за певних обставин можуть призвести до аварії. Отже, виникла потреба у систематичній коректурі діючих та створенні нових правил і норм, що стосуються безпеки операцій на морі. Цей процес переробки та збільшення кількості діючих обов'язкових вимог, норм та стандартів у сфері безпеки судноплавства триває й досі, що створює суттєві труднощі для їх застосування у практичній діяльності суднового персоналу.

Очевидно, і на це вказують приклади з практики, що спроба охопити за допомогою обов'язкових документів, що наказують, все різноманіття причин аварійних подій з судами і, таким чином, запобігти виникненню небезпечних ситуацій може викликати зворотний ефект. Тому в судноплавній індустрії йде активний пошук нових підходів до підвищення безпеки експлуатації суден. У зв'язку з цим слід зазначити, що, незважаючи на величезну кількість інформаційних матеріалів, присвячених питанням безпеки на морі, загальноприйнята концепція забезпечення безпеки мореплавання досі не вироблена. Очевидно, це пов'язано зі складною структурою та істотною динамікою світової морської галузі, її міжнародним характером, необхідністю обліку великої кількості різних факторів та вимог.

Водночас наявність науково обґрунтованої концепції морської безпеки дозволяє: а) вживати найефективніших заходів захисту судів, людей та природного середовища від дії небезпечних факторів;

б) оперативно реагувати на зміни в умовах роботи флоту, застосування новітніх досягнень у галузі суднової техніки та технології;

в) розробляти адекватні потребам практики методи підвищення безпеки експлуатації суден;

г) цілеспрямовано та з урахуванням вимог на перспективу здійснювати підготовку кадрів плавскладу;

д) забезпечити відповідну підтримку проголошеній ООН політиці переходу до сталого розвитку людства. Як відомо, у сенсі під концепцією розуміється система поглядів певне явище, спосіб розуміння, роз'яснення будь-яких явищ, основна ідея будь-якої теорії. Отже, концепція безпеки мореплавання – це система поглядів забезпечення такий, певне розуміння явищ, процесів, що стосуються забезпечення безпеки мореплавання. Метою розробки концепції безпеки мореплавання є формування цілісного уявлення про підходи, принципи, методи забезпечення безпеки суден та інших морських об'єктів, а також персоналу та навколишнього середовища в сучасних умовах виробничої діяльності. Вона базується на тому, що забезпечити абсолютну безпеку не можна, але можна досягти прийнятного рівня ризику, за якого небезпека мінімальна. Концепція безпеки мореплавання визначає цілі, завдання, принципи, основні заходи безпеки на морі, встановлює єдиний у цій галузі понятійний і технологічний апарат. Вона спрямована на формування

системи захисту морських суден від втрати ними морського стану внаслідок впливу небезпечних факторів, а також охорони людського життя на море, захисту споруд на морі від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Проведені дослідження та досвід мореплавання свідчать, що рівень безпеки операцій на морі залежить головним чином від взаємодії негативних та сприятливих факторів у наступних галузях забезпечення безпеки мореплавання: а) техніко-технологічної;

б) організаційно-управлінської;

в) антитерористичної (захищеності морських об'єктів від протиправних дій)

Не вдаючись у подробиці, відзначимо, що до основних засобів досягнення цілей у цих галузях належать такі:

1) Техніко-технологічний фактор:

– своєчасне забезпечення всіх сторін, що беруть участь у мореплаванні, технічними стандартами та нормативами;

– систематичний контроль та нагляд за технічним станом об'єктів технікотехнологічної безпеки мореплавання;

– планово-попереджувальне обслуговування та ремонти об'єктів безпеки мореплавання;

– забезпечення (стимулювання) науково-технічного прогресу на морському транспорті;

– кадрове та ресурсне забезпечення діяльності підприємств та організацій, зайнятих в операціях на морі.

2) Організаційно-управлінський фактор: створення та вдосконалення методів організації та управління безпечною експлуатацією судів та запобігання забруднення природного середовища;

– організаційно-управлінське забезпечення пошуку та рятування бідних на морі;

– застосування на об'єктах морської безпеки методології оцінки та управління ризиками;

– формування на судах та в компаніях елементів «культури» безпеки;

– організація регулярного контролю застосування на судах, підприємствах та установах галузі міжнародних стандартів та нормативів безпеки.

3) Антитерористичний фактор:

– міжнародні договори щодо боротьби з незаконними діями, спрямованими проти безпеки морського судноплавства;

– національні законодавчі акти проти тероризму на морі;

– науково-технічне співробітництво держав, створення єдиної системи спостереження надводної обстановкою на море;

– створення загальновизнаної договірноправової бази з питань

самооборони судів та захисту морського судноплавства від збройних нападів;

– відповідна сучасним вимогам підготовка правоохоронних органів, покликаних боротися зі злочинними діями на морі.

Очевидно, що це далеко не повний список заходів, які повинні бути позначені в рамках концепції безпеки мореплавання. Остання, таким чином, є перспективною організаційно-технічною стратегією забезпечення безпеки на морі з використанням комплексу методів і засобів, що відповідають сучасним вимогам. Очевидно, що дана концепція, яка формується під тиском численних, різноманітних і нерідко суперечливих факторів, виходячи з потреб світового господарства, що складаються у світі політичних, економічних, екологічних умов, не повинна являти собою застиглу форму з встановленим вмістом, що назавжди. Навпаки, умови мореплавання як виду діяльності, що обслуговує потреби людства, вимагають, щоб концепція безпеки мала гнучкий характер.

Практична реалізація положень концепції повинна здійснюватися за підтримки та під контролем держав, які володіють флотом, шляхом безумовного застосування на об'єктах морської галузі відповідних стандартів, правил, норм та методів, що регламентуються міжнародними та національними документами безпеки на морі. Вироблений у процесі еволюційного розвитку «передбачуваний» підхід до забезпечення безпеки мореплавання та розроблені для його практичного застосування нормативно-правові документи, як і раніше, займатимуть центральне місце в концепції безпеки операцій на морі. Існуючі стандарти та правила безпечної експлуатації суден повинні бути доповнені правилами, що відображають сучасні умови мореплавання та нові методи та засоби захисту суден, людей та природного середовища від впливу несприятливих та небезпечних факторів.

Безсумнівно, цей короткий огляд не охоплює всіх тих відомостей, яким має бути визначено місце в концепції морської безпеки. Формування Концепції – складний, трудомісткий, постійний процес, який має здійснюватись усіма учасниками транспортних операцій на морі.

За даними ЮНКТАД, морським транспортом перевозиться 80% товарів та вантажів за обсягом та 70% - за вартістю. Тому рівень аварійності флоту-критичний чинник для глобальної економіки та об'єкт пильної уваги страховиків.

Статистика говорить про те, що за останні два роки кількість щорічних втрат суден стабілізувалася і вперше опустилася нижче за 100.

За останні 10 років судів загинуло на 45% менше, 123 у 2005-му проти 85 у 2015-му, а порівняно з минулим роком статистика покращала на 3% (88 проти 85). Проте продовжує турбувати регіональний диспаритет. За останнє десятиліття епіцентром втрат світового флоту стали морські води Південного Китаю, Індонезії, Індокитаю та Філіппін. У 2015 році тут загинуло 22 судна, що склало чверть усіх аварії корабля за рік. Рік у рік зростає кількість загиблих суден і в районі Східного Середземномор'я та на Чорному морі. За останнє

десятиліття воно подвоїлося і до 2015 року досягло одинадцяти одиниць за рік.

Понад 60% усіх втрат становлять вантажні (36 од.) та рибальські судна (16 од.). Середній вік загиблих судів становив 29 років. Головною причиною загибелі стала втрата плавучості, причому 75% суден (63 од.) затонуло в погану погоду, що на 25% вище за середньорічні втрати. Особливо неприємно те, що судна стали частіше гинути разом із вантажем. Це підтверджує вічну істину про те, що з морем не жартують.

У 2016 році було зареєстровано 2687 аварійних випадків та інцидентів, що на 4% нижче від середньорічного рівня. 484 аварійні випадки сталося у Східному Середземномор'ї та на Чорному морі. Тут працюють близько двох із половиною тисяч судів. Півтори тисячі їх старше 20 років, серед яких 800-старше 30 років. Незважаючи на Міжнародну федерацію транспортних робітників (ITF), що проводиться протягом ряду років, акцію «Чорне море - море ганьби», рівень аварійності в регіоні залишається високим. МФТ звернула увагу всього світу на десятки покинутих суден у Чорноморському басейні та тяжке становище молдавських, українських, турецьких, російських, болгарських екіпажів та їхніх сімей. Разом із морями, що омивають Британські острови, Північним морем, протокою Ла-Манш, Біскайською затокою в цьому регіоні Європи сталася третина всіх аварій за минуле десятиліття.

36% всіх аварій та інцидентів відбувається через виходу з ладу машин і механізмів, що кажете про небажання судновласників нести витрати на підтримку технічного стану флоту в наш досить складний в економічному відношенні період, а також про прагнення економити на екіпажах.

Найчастіше аварії трапляються у четвер, а субота вважається найбезпечнішим днем тижня для виходу в море. Найнещасливішою назвою стало ім'я судна «Фенікс». Воно особливо часто миготить у доповідях про аварії. Балкер Los Llanitos завдовжки 215 м, дедвейтом 71 665 т, валовою місткістю 38 105 т вийшов з мексиканського порту Мансанільйо, але за добу його наздогнав ураган «Патрісія». Потужності двигуна, щоб протистояти тиску стихії, не вистачило, і 24 жовтня 2015 року судно було викинуто на скелі поблизу селища Барра де Навідад (тихоокеанський берег Мексики). Наступним за розміром «утопленником» став балкер під назвою Panamax Trader грецьких судновласників валовою місткістю 35 890 т, побудований в 1990 році. Судно загинуло в Червоному морі 8 березня 2015 року від надходження води всередину корпусу після посадки на мілину під час прямування на ремонт. Американський ролкер-контейнеровоз EL Faro валовою місткістю 31 515 т, споруди 1975 року вранці 30 вересня 2015 року вийшов з Джексонвілла (Флорида) в Пуерто-Ріко з вантажем 391 контейнер, 294 трейлери та 33 членів), коли ураган «Хоакін», що набирає сили, був за кілька сотень миль на схід. Коли капітан судна зв'язався з призначеною особою компанії з доповіддю про головний двигун, що зупинився, і виник крени 15 градусів, воно знаходилося за 36 миль на північний схід від Багам майже в «очі

бурі». Потім компанія оголосила про втрату судна разом із усім екіпажем. EL Faro був знайдений на дні за допомогою гідрографічних суден з автономними підводними апаратами лише 31 жовтня, для чого потрібно було прочесати площу 630 кв. км. Уроки катастрофи з усією наочністю показали,

190-метровий балкер Bulk Jupiter під багамським прапором валовою місткістю 31 256 т та віком 10 років 30 грудня 2015 р. вийшов з порту Куантан (Малайзія) з вантажем 46 400 т бокситів навалом та екіпажем, що складається з 9 екіпажів. 2 січня за 150 миль від берегів В'єтнаму судно несподівано затонуло, причому сигнал лиха був прийнятий японським, а не в'єтнамським СКЦ. Контейнеровоз Z1M Asia виявив шлюпку та рятувальний пліт цього судна, які виявились порожніми. Пізніше в тому ж районі моря буксиром OLNG Muttrah було врятовано єдиного моряка, який і підтвердив долю судна. Інші 18 членів екіпажу загинули.

У Міжнародному кодексі IMBC боксити наведені у розділі С як вантажі з низькою небезпекою розрідження. Але на думку експертів страхового клубу London P&I, алюмінієва руда походженням з Бразилії та Малайзії може розріджуватись, що підтвердилося загибеллю судів Vinalines Queen та Trans Summer кілька років тому. У зв'язку з цим на сесії Комітету з безпеки на морі, що відбулася в червні 2015 року в Лондоні, до кодексу 1MBC було внесено відповідні поправки. Слід також врахувати, що не в усіх портах світу ще є належним чином обладнані лабораторії для визначення вологості відповідно до вимог IMO.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бюлетень матеріалів наукової конференції «Візуалізація даних математичного моделювання у завданнях психофізіології». - Одеса: УкрНДІ медицини транспорту, 2015.
2. Microsoft Excel-2010 Аналіз та візуалізація даних. Вирішення практичних завдань / О. В. Колешова, 2012.
3. Навчальний посібник із курсів «Диференціальна психологія. Психофізіологія». Е. М. Псядло. Одеський національний університет ім. І.І.Мечнікова. О., 2004. 215 с. Бібліографія: с. 13-123.
4. Лідерство в судновому екіпажі / Є. В. Костиря, В. П. Топалов, Л. А. Позолотін, В. Г. Торський. Одеса: Астропринт, 2011. 128 с.
5. Ризики в судноплавстві / В. П. Топалов, В. Г. Торський. Одеса: Астропринт, 2007. 368 с.
6. Додаткові зміни до МКУБ, внесені Резолюцією КБМ ІМВ MSC 353(92), що набули чинності з 01.01.2015 р.
7. Рекомендації ІМВ, Резолюція КБМ ІМВ А.854(29) «По входу в замкнуті приміщення на судах».

ГРАБАРЬ КИРИЛО
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність F2 «Інженерія програмного забезпечення»
Науковий керівник: **ФЕДОРОВА АЛЛА,** кандидатка історичних наук, доцентка кафедри філософії, історії та політології
Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна

ВІД ВОГНЮ ДО СЛАВИ: ІСТОРІЯ ОДЕСЬКОГО ОПЕРНОГО ТЕАТРУ

Одеський національний академічний театр опери та балету – одна з найвизначніших пам'яток міста та найстаріший оперний театр України. Його історія нерозривно пов'язана з формуванням міста як культурного центру Причорномор'я. У 2023 р. театр отримав статус об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що зумовлює необхідність глибокого аналізу його історичної, мистецької та соціальної цінності. Мета роботи полягає у висвітлені еволюції Одеського оперного театру як феномену європейської архітектури та культурного форпосту, а також в аналізі його значення для історії міста та ролі як символу стійкості.

На початку XIX ст., коли Одеса лише починала свій стрімкий шлях від молодого портового поселення до перлини біля Чорного моря, місто вже відчувало невгамовну жагу до високого мистецтва. Ця енергія, народжена на перетині культур, торгівельних шляхів та сміливих амбіцій, знайшла своє втілення у 1810 р. Саме тоді, за проєктом видатного французького архітектора Жана-Франсуа Тома де Томона, в Одесі відчинив свої двері перший міський театр. Право на зведення театру отримано у 1804 р., а будівництво завершено у 1809 р. Це була не просто будівля – справжній маніфест перетворення дикого степу на європейський культурний центр. Велична зала, що вміщував близько 800 глядачів (при загальній кількості жителів Одесі у 12,5 тис.!) із розкішним партером і витонченими ложами, миттєво стала серцем міста. 10 лютого 1810 р. відбулася перша вистава [2; 3; 4, с.28-29]. В репертуарі театру були комедії, трагедії, водевілі, комічні опери. На сцені звучали найкращі арії італійських та французьких композиторів, перетворюючи Одесу на форпост європейського мистецького життя в імперії.

Проте, як це часто трапляється у великих історіях, вогонь слави виявився не лише метафорою. У 1873 р. трапилася жахлива трагедія: в ніч проти 2 січня від газового ріжка, встановленого на фасаді під годинником, почалася пожежа, яка вщент знищила театр, перетворивши храм мистецтва на згарище[2; 4, с.144]. Для міста, що дихало оперою, це було ударом у саме серце. Але Одеса не була б Одесою, якби скорилася долі. Втрата стала поштовхом до створення ще величної споруди, гідної амбіціям міста. Було оголошено конкурс на проєкт нової споруди, але жоден з них не задовольнив комісію. Тому міська дума поза

конкурсом звернулася до знаних віденських архітекторів – Фердинанда Фельнера та Германа Гельмера [4, с.144]. Їх творіння вже прикрашали Відень, Будапешт, Львів та інші міста Європи, ставши еталонами елегантності та технічної досконалості. Загалом архітектурне бюро Фельнера і Гельмера спроєктувало понад 48 театральних будівель у Центральній та Східній Європі, створивши унікальний стиль, що поєднував функціональність із художньою виразністю. Велика заслуга в будівництві театру належить місцевим архітекторам О. Й. Бернардацці, Ф. В. Гонсіоровському і Ю. М. Дмитренко, які складали робочі креслення і вели спостереження за роботами [4, с. 145; 7].

1 жовтня 1887 р. відбулося тріумфальне відкриття нового театру, що й донині змушує завмирати від захвату [2]. Його архітектура стала витонченим синтезом монументальної величі віденського бароко та грайливої легкості французького рококо, з елементами ренесансної пластики. Фасад будівлі – це ціла симфонія в камені: перший ярус із масивними тосканськими колонами створює відчуття непохитної стабільності та сили, другий ярус здається легким і повітряним завдяки витонченим аркам із тонкими іонічними колонами, над входом витають алегоричні барельєфи «Комедії» та «Трагедії», а вінчає композицію велична скульптурна група Мельпомени в колісниці з чотирма пантерами. Ця скульптурна композиція, виконана за мотивами античної міфології. Вона символізує тріумф мистецтва та невгасиме світло творчості [5]. Інтер'єр театру, виконаний у стилі пізнього французького рококо, вражає своєю розкішшю: зала на 1635 місць оздоблена витонченими ліпними орнаментами, мармуровими колонами та величезною кришталевою люстрою вагою близько двох тонн. Стельові медальйони зі сценами трагедій Шекспіра, створеними Францом Лефлером, доповнюють загальну картину [3].

Справжнім дивом залу театру є його акустика. Фельнер і Гельмер врахували найтонші інженерні нюанси: підковоподібна форма, багатоярусні галереї, система металевих ферм, що підтримує купол. Ці елементи забезпечують неймовірну чистоту звуку, гарантуючи, що навіть найніжніші музичні нюанси (як-то шелест сукні балерини чи піанісимо оркестру) можна почути в кожному куточку зали. На сцені Одеського оперного театру виступали справжні титани світового мистецтва: диригенти Петро Чайковський, Антон Рубінштейн, Микола Римський-Корсаков, Олександр Глазунов, Сергій Рахманінов, співаки Федір Шаляпін, Софія Крушельницька, Антоніна Нежданова, Джузеппе Ансельмі, Енріко Карузо, Тітта Руффо, танцівниці Анна Павлова, Катерина Гульцер, Ісідора Дункан. У драматичних виставах грали неперевершені Михайло Щепкін, Марко Кропивницький, Марія Заньковецька, Микола Садовський, Панас Саксаганський, Марія Єрмолова та інші. Театр відіграв важливу роль у розвитку української національної опери, ставши майданчиком для прем'єр творів Івана Тобілевича (Карпенко-Карий), Миколи Лисенка, Семена Гулака-Артемовського, Миколи Аркаса та ін. [3; 4, с.214-261, 336-338, 350-351, 375; 5].

Історія театру не обмежується тріумфами – вона також про боротьбу та відродження. У 1925 р. сталася чергова пожежа, після якої залу відновили, зберігши дух рококо та позолоту [4, с.531-533]. У 1955–1956 рр. Фундамент укріпили методом силікатизації, а в 1965–1967 рр. провели реставрацію з використанням сусального золота, відновивши первісну розкіш інтер'єрів. Наймасштабніша капітальна реставрація 1996–2007 років оновила сценічні механізми та інженерні системи: кондиціонування, освітлення та пожежної безпеки. Такі заходи довели театр до міжнародних технічних стандартів [3].

У буремному 2022 році театр став символом незламності. З початком війни під його стінами з'явилися барикади. Світлина з забарикадованим театром облетіла увесь світ. Попри воєнний стан театр продовжує діяльність, демонструючи важливу роль театру не лише як архітектурної пам'ятки, але й як живого організму, що підтримує національну ідентичність та моральний дух суспільства. Як справедливо зазначає Н.Бородіна, театральна діяльність під час війни є «не лише засобом відволікання та розради, а й слугує інструментом національної ідентифікації та рефлексії над воєнною реальністю, яка може також дати терапевтичний ефект» [1, с.26]. Своє офіційне визнання як скарбу світового значення Одеський театр отримав наприкінці 2023 р., коли його включили до списку ЮНЕСКО як ключову домінанту історичного центру Одеси, що підтвердило його значення в культурній ідентичності міста та держави [6; 7].

Отже, Одеський національний академічний театр опери та балету є унікальним зразком європейської театральної архітектури кінця XIX ст., що поєднує високі естетичні якості з технічною досконалістю. Театр майже півтора століття виконує роль культурного центру не лише Одеси, але й усього Північного Причорномор'я. Його історія – це наочний приклад стійкості культурних інституцій перед викликами часу. Театр залишається живим символом мистецької досконалості та культурної спадкоємності. Включення театру до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО підтверджує міжнародне визнання винятковості цієї пам'ятки та необхідність її збереження для майбутніх поколінь. У сучасних умовах театр продовжує виконувати свою місію культурного просвітництва, залишаючись не музейним експонатом, а живим організмом, що творить мистецтво та формує культурний простір міста та держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бородіна Н.Трансформація української опери в умовах війни. *Наукові записки НаУКМА. Історія і теорія культури*. 2025. №8. С.22-29. DOI: 10.18523/2617-8907.2025.8.22-

2. Історія театру. *Офіційний сайт Одеського національного академічного театру опери та балету.* URL: https://operahouse.od.ua/ua/about/history/

3. Одеський національний академічний театр опери та балету. *Вікіпедія:*

вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Одеський_національний_академічний_театр_опер и
_та_балету
4. Остроухова Н. В. Одеський оперний театр як музично-історичне явище та художньо-інституціональний феномен. Одеса: Олді+, 2024. 716 с.
5. Самойлов Ф. Одеський національний академічний театр опери та балету. *Енциклопедія історії України*: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. К.: 2010. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Odeskyj_teatr
6. Ще 5 об'єктів культурної спадщини України внесено до Міжнародного списку культурних цінностей, які перебувають під посиленим захистом. 15.12.2023. *Урядовий портал.* https://www.kmu.gov.ua/news/shche-5-obiektiv-kulturnoi-spadshchyny-ukrainy-vnes eno-do-mizhnarodnoho-spysku-kulturnykh-tsinnostei-iaki-perebuvaiut-pid-posyleny m-zakhystom
7. The Historic Centre of Odesa. *UNESCO World Heritage Centre*. URL: https://whc.unesco.org/en/list/1703/

ШМАЛЬКО ОКСАНА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 013 «Початкова освіта», факультет початкової освіти
Науковий керівник: **ПЕТІНОВА ОКСАНА,** докторка філософських наук, професорка, професорка кафедри філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

РОЛЬ ДОСВІДУ У ПІЗНАННІ СВІТУ В ФІЛОСОФІЇ Ф.БЕКОНА (НА ОСНОВІ «НОВИЙ ОРГАНОН»)

Досвід як фундамент пізнання у філософії Ф. Бекона постає ключовою методологічною домінантою становлення сучасної наукової раціональності. У «Новому Органоні» мислитель формує принципово нову епістемологічну парадигму, що руйнує авторитет схоластичної спекулятивності та утверджує індуктивний метод як єдино продуктивний шлях до отримання істинного знання. У контексті постнекласичної науки та епістемологічного повороту XX–XXI століть Беконівська проблема досвіду набуває особливої значущості, адже спрямована на переосмислення ролі емпіричних фактів у побудові теоретичних моделей, прояснення взаємодії між експериментом, індукцією та науковою абстракцією. Повернення до ідей Бекона дозволяє простежити витоки сучасної наукової методології, обґрунтувати необхідність критичного

ставлення до когнітивних упереджень і захисту науки від маніпуляцій й псевдодоказів. Саме тому доцільно здійснити ґрунтовний аналіз ролі досвіду в пізнанні світу у філософії Ф. Бекона як теоретичного та методологічного чинника розвитку сучасної науки.

Методологічною основою дослідження є комплексний підхід, що ґрунтується на поєднанні історико-філософського, компаративного, логіко-аналітичного та герменевтичного методів. Історико-філософський метод дає змогу реконструювати інтелектуальний контекст становлення беконівської концепції досвіду; компаративний – порівняти її з альтернативними епістемологічними моделями; а логіко-аналітичний – виокремити структурні особливості індуктивної логіки; герменевтичний – інтерпретувати текст «Нового Органону» з позицій сучасної наукової раціональності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про значний науковий інтерес до проблеми досвіду у пізнанні світу в концепції Ф. Бекона та її впливу на формування наукової методології. Зокрема, І. Коваль розглядає філософсько-теоретичну діяльність мислителя у контексті визначення місця науки як чинника суспільного прогресу, акцентуючи на поєднанні інтелектуальної та державницької діяльності Бекона. Класичні історико-філософські інтерпретації Д. Юма та Б. Рассела слугують фундаментом для реконструкції епохи та соціокультурних передумов формування емпіризму, тоді як А. Луначарський репрезентує критичний підхід до особистісних і політичних аспектів діяльності Бекона. Сучасні студії, як-от праця М. Грицишиної, поглиблюють аналіз гносеологічних складників беконівської концепції, насамперед вчення про «ідоли розуму» та індуктивний метод. Проте, попри ґрунтовність існуючих досліджень, недостатньо систематизованим залишається аналіз ролі досвіду як методологічного ядра «Нового Органону», що зумовлює потребу у додатковому науковому осмисленні цієї проблематики.

Виклад основного матеріалу. Ф. Бекон жив і творив в епоху, коли Англія в Європі була в авангарді наукового прогресу. Вона вимагала наукових відкриттів, особливо в розповсюдженні нових знань у промисловості, торгівлі, військовій справі і мореплавстві. Англійські мислителі неодноразово заявляли, що він не заради слави і пихатості або через корисливі інтереси займається наукою, а «через всебічні дослідження, він прагнув принести користь людському роду» [1]. Знаменитий англійський філософ Д. Юм характеризував Ф. Бекона як людину, яка «викликала всезагальне захоплення величчю свого генія… Він був великою прикрасою свого покоління і своєї нації» [2]. Вичерпну характеристику своєму земляку дав Б. Рассел: «Основа філософії Ф. Бекона практична, і дати людині можливість оволодіти силами природи за допомогою наукових відкриттів» [3].

Ф. Бекон, як державний діяч та мислитель, розглядав розвиток науки як ключову умову соціальної стабільності та прогресу своєї країни. Його

політичні й філософські погляди були спрямовані на те, щоб Англія уникнула радикальних потрясінь і соціальних конфліктів. На думку Бекона, подолати соціальні суперечності можливо завдяки комплексним економічним реформам, що стимулюють промислове зростання й торговельний розвиток, а також шляхом активного впровадження наукових знань та технічних інновацій. Саме пізнання, засноване на досвіді й експерименті, він розглядав як основу суспільного добробуту та матеріального поступу держави [1]. Разом із тим, діяльність Бекона відбувалася у складному політичному середовищі, в умовах придворної боротьби та корумпованих відносин.

Центральним елементом пізнання у філософії Ф. Бекона є досвід, який постає не як пасивне фіксування фактів, а як активна, цілеспрямована діяльність розуму, спрямована на відкриття закономірностей природи. У «Новому Органоні» мислитель наголошує, що справжня наука починається не з умоглядних принципів, а з накопичення фактичного матеріалу, який піддається систематичному аналізу, порівнянню та уніфікації. Лише після цього можливе формулювання висновків універсального характеру. Таким чином, досвід стає фундаментальним джерелом достовірного знання, а розум виконує роль інструмента, що впорядковує дані, отримані через спостереження та експеримент. Така епістемологічна установка означає радикальний розрив з традицією схоластичного мислення, що надавала перевагу абстрактним дедуктивним схемам, відірваним від природної реальності [5].

Важливою складовою Беконового розуміння досвіду є теза про схильність людського мислення до передчасних, необґрунтованих узагальнень. Розум, за своєю природою, прагне до простих пояснень, тому неконтрольований процес пізнання легко породжує омани, які перешкоджають здобуттю істини. Саме тому Бекон наполягає на необхідності постійної перевірки довільних висновків через експериментально-підтверджений досвід. Ця вимога фіксує системну антидогматичну позицію мислителя, згідно з якою будь-яке знання повинно мати емпіричне виправдання. Особливої ролі в концепції Бекона набуває експеримент як «активне перетворення» природних умов. На відміну від середньовічної традиції, що обмежувалася пасивним спогляданням, Бекон вважав необхідним втручання дослідника у природний процес задля виявлення прихованих властивостей речей. Експеримент, таким чином, стає «допитом природи», коли вчений примушує явища відповідати на поставлені запитання, а не просто очікує випадкових проявів закономірностей. Завдяки цьому емпірія перестає бути хаотичним нагромадженням фактів і перетворюється на методично організований інструмент пізнання. Таке розуміння досвіду висуває на перший план активну, дослідницьку позицію суб’єкта науки, одержимого прагненням не лише описувати природу, а й оволодівати нею [5].

Суттєвим доповненням до експериментальної методики є система таблиць, що їх Бекон пропонує для класифікації явищ: таблиці присутності, відсутності та ступенів прояву. Їхнє призначення – упорядкувати емпіричний матеріал таким чином, щоб можна було елімінувати випадкові фактори, усувати помилкові гіпотези та виокремлювати справжні причинні залежності. Саме на основі таких таблиць формується індукція нового типу, яку Бекон називає елімінативною. Вона не просто узагальнює факти, а відсіює ті, що не підтверджуються повторюваністю та перевіркою. Таким чином, мислитель закладає основу для майбутніх методів статистичного та логічного аналізу в науці, визначаючи необхідність процедури відбору даних як ключ до об'єктивного пізнання [5].

У центрі беконівської епістемології стоїть прагнення до відкриття форм як об'єктивних властивостей явищ, що роблять їх тим, чим вони є. На відміну від метафізичних трактувань сутностей, які розглядалися як абстрактні принципи, форми у Бекона набувають статусу реальних закономірностей природи, доступних досвідному дослідженню. Тобто форма перестає бути теоретичним конструктом і перетворюється на предмет наукового пошуку. Невіддільною частиною розуміння досвіду є боротьба з «ідолами розуму» – упередженнями, що спотворюють пізнання. Бекон виокремлює ідоли роду, печери, ринку й театру, вбачаючи в них перешкоди на шляху до істини, оскільки вони обмежують об'єктивність сприйняття та породжують помилкові висновки. Вони виникають із природи людини, індивідуальних особливостей, мовних непорозумінь і нав'язаних авторитетом філософських доктрин. Поки ці ідоли не усунуті, досвід не може стати повноцінною основою науки, тому очищення розуму від упереджень є передумовою наукового прогресу. Завдяки цій концепції Бекон стає засновником ідеї критичності мислення як ключової умови наукової діяльності [5]. Розглядаючи досвід як основу пізнання, Бекон виступає проти використання поняття «кінцевої причини», що домінувало в арістотелівській традиції. Він стверджує, що пошук мети явищ не розкриває їх природи, а лише відволікає від реального аналізу причин і законів змін. Наука, згідно з Беконом, повинна не шукати метафізичні сенси, а встановлювати фактичні закономірності, які керують поведінкою природних об'єктів. Відмова від кінцевих причин відкрила шлях до модерної науки, яка розглядає природу не як носія «цілей», а як систему причинно-наслідкових відношень, доступних експериментальному вивченню [1].

Досвід у Бекона має не тільки пізнавальне, але й соціальне значення. Мислитель вважає, що справжнє знання повинно трансформувати суспільство, забезпечувати його матеріальне вдосконалення, підвищувати рівень добробуту, військової могутності та технологічної розвитку. Звідси його знаменитий девіз «Знання – сила» («scientia potentia est»), який у беконівському розумінні означає, що сила виникає лише з практично застосованого досвіду. До прикладу, у творі «Нова Атлантида» Бекон

окреслює модель ідеального суспільства, у якому наука стає організованою соціальною практикою, спрямованою на експериментальне перетворення природи. У цьому суспільстві людина не просто споглядає світ, а активно змінює його, керуючись відкритими закономірностями .

Висновки. Розглянута концепція досвіду у філософії Ф. Бекона постає як принципово нова методологічна модель наукового пізнання, що визначила подальший розвиток європейської раціональності. У «Новому Органоні» досвід функціонує не як емпіричне накопичення фактів, а як організована, цілеспрямована діяльність розуму, що реалізується через експеримент, критичне усунення пізнавальних упереджень і логічне впорядкування знання. Беконова ідея індукції як процедурного відбору емпіричних даних засвідчує перехід філософії від умоглядного мислення до системного вивчення природи, що уможливлює встановлення причинно-наслідкових закономірностей світу. Саме ця методологічна переорієнтація формує основи наукової об’єктивності, достовірності та практичної значущості пізнання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коваль І. М. Френсіс Бекон – видатний новатор і пропагандист науки. Часопис Київського університету права. 2021. Вип. 5. С. 8-11. DOI: https://doi.org/10.32837/chern.v0i5.270.
2. Юм Д. Історія Англії. (Вилучення). Твори у двох томах. За заг. ред. і з прямуючи. І.С. Нарського. Пров. з англ.: Думка, 1963. Т. 2. С. 825-850.
3. Рассел Б. Історія західної філософії / пров. з англ. Ю. Лісняка, П. Таращука. Київ: Основи, 1995. 759 с.
4. Луначарський А.В. Літературознавство. Критика. Естетика. Зібрання творів у восьми томах: Видавництво Художня литература.1965. Том шостий. С. 415-512.
5. «Новий Органон» (1620) та університетська філософія. До 400-річчя виходу трактату «Новий Органон» Френсіса Бекона». Матеріали міжнародної наукової конференції, 18–19 грудня 2020 р. Х : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. 160 с.
6. Грицишина М. В. Складники гносеологічної концепції Ф. Бекона: вчення про ідолів розуму, шляхи пізнання та класифікація людських пізнань. *Культурологічний альманах*. 2022. Вип. 3. DOI: https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.3.16.
7. Гумін О. М. Законотворча діяльність Френсіса Бекона. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Вип. 67. С. 21-24. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.67.3.

БАТРУН ІВАННА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 1-го року навчання факультету іноземних мов
Науковий керівник: **АТАМАНЮК ЗОЯ,** докторка філософських наук, професорка кафедри філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ПРОБЛЕМА СЕНСУ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ

Проблема сенсу життя – одна з найдавніших і найважливіших у філософії. Вона хвилює кожну людину, адже без відповіді на питання *«Для чого я живу?»* важко знайти справжню мету, гармонію і внутрішній спокій.

Ще античні мислителі замислювалися над цим. Сократ вважав, що сенс життя полягає у пізнанні самого себе. Арістотель говорив про досягнення *евдемонії* – стану щастя через розвиток чеснот і розуму. У християнській традиції сенс життя часто пов'язують із вірою в Бога, любов'ю до ближнього і служінням добру. У новітні часи цю тему по-новому осмислювали Фрідріх Ніцше, Альбер Камю та Віктор Франкл. Ніцше проголосив ідею «переоцінки всіх цінностей». Він вважав, що людина сама має створювати сенс життя, не покладаючись на Бога чи суспільні норми. Його ідеал – *«надлюдина»*, яка має силу волі й сміливість жити за власними принципами, навіть у світі без абсолютних істин.

Альбер Камю, представник філософії абсурду, говорив, що світ не має заздалегідь даного сенсу. Але саме це відкриває людині свободу: усвідомивши абсурдність існування, ми все одно можемо обирати – жити, діяти, любити, творити. Камю писав, що справжня сила людини полягає в тому, щоб «уявити Сізіфа щасливим» – прийняти життя таким, яким воно є, і знаходити сенс у самому процесі боротьби. Віктор Франкл, який пережив концтабір, вважав, що навіть у найважчих обставинах життя не втрачає сенсу. Людина завжди може знайти мету – у любові, праці, або навіть у гідному стражданні. Він писав: *«Хто має навіщо жити, витримає майже будь-яке як».*

Отже, сенс життя не є чимось готовим – його кожен відкриває сам. Для одних це – любов і родина, для інших – творчість, знання, допомога людям чи духовний розвиток. Головне – не прожити життя марно, а залишити після себе добро, слід у серцях інших. Сучасний світ часто змушує нас бігти, працювати, досягати успіху. Але істинний сенс не завжди у матеріальному. Він – у тому, щоб бути людиною: здатною співчувати, прощати, творити, любити. Як писав Тарас Шевченко:

«І оглушений, і осліплений,
Все-таки – людина!»

Сенс життя – це не відповідь, а шлях. Це постійний пошук гармонії між собою і світом, між прагненням до щастя і відповідальністю перед іншими. І, можливо, найголовніше – жити так, щоб твоє життя мало значення не лише для тебе, а й для тих, хто поруч. У підсумку розуміння сенсу життя – це не разова відповідь, а постійний діалог людини із собою та світом. І важливо пам'ятати: сенс не обов'язково треба шукати десь далеко чи в грандіозних досягненнях. Іноді він відкривається в простих речах – у щирій розмові, у допомозі іншому, у маленькому кроці вперед. Саме з цих дрібниць складається велика цінність людського існування, і кожен із нас здатний зробити своє життя наповненим, змістовним і справді людяним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кириченко В. В. Особистість у сучасному інформаційному суспільстві. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020. 244 с.
2. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Київ: Знання, 2018. 523 с.
3. Попович М. Наука шукає надійних фортець. Філософія науки: *Навчальний посібник.* Київ : Академкнига, 2018. С. 183 -187.
4. Регуліч І.В., Степанюк А.В. Філософське осмислення музики як необхідна умова формування творчої особистості. *Інноваційна педагогіка*. 2018. Т.1. Вип. 7. С. 114-117.
5. Самуйлік М. М. Філософія. Конспект лекцій. Одеса: ОДАУ, 2023, 100 с.
6. Stalmaszczyk Piotr. Philosophy of Language:Definitions, Disciplines, and Approaches. Cambridge University Press. 2021. http://www.cambridge.org/

ДАНДАЛІ АНЖЕЛІКА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 1-го року навчання факультету іноземних мов
Науковий керівник: **АТАМАНЮК ЗОЯ,** докторка філософських наук, професорка кафедри філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ПРИРОДНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА ДУХОВНІ ВИМІРИ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ

Щоб зрозуміти людину, недостатньо дивитись лише на її зовнішність чи поведінку. На нас одночасно впливають і біологічні процеси, і спілкування, і внутрішній стан. Ці три частини працюють разом, як механізм, де кожна

деталь важлива. Тому, вивчаючи людину, ми повинні бачити її цілісно, у всіх вимірах. Природний вимір – це те, з чого починається наше життя.

Наш організм постійно працює, навіть коли ми цього не помічаємо. Також на нас впливає середовище: якість повітря, клімат, навіть рівень стресу навколо. Тому піклування про здоров'я – це не просто бажання, а основа для всіх інших сфер життя. Щоб почуватися добре, організму потрібні базові речі – їжа, сон, рух і безпека. Від генетики ми отримуємо певні здібності й особливості, з якими живемо все життя. Природа також впливає на нас: тепло, холод, чисте або забруднене середовище – усе це формує наш стан. І протягом усього життя тіло змінюється, і нам важливо враховувати ці зміни.

Соціальний вимір починається з перших днів, коли ми вчимося взаємодіяти з людьми. Саме суспільство навчає нас говорити, думати й поводитися певним чином. Через спілкування ми отримуємо досвід, підтримку і знання. Без соціального життя людині було б важко розвиватися та реалізувати свої здібності. Кожен із нас виконує кілька соціальних ролей одночасно, і це допомагає нам адаптуватися. Статуси визначають, яке місце ми займаємо в суспільстві та які обов'язки маємо.

Комунікація робить співпрацю можливою – через неї ми ділимося думками й почуттями. Також нас формує культура, традиції та правила, які допомагають жити разом без конфліктів.

Духовність – це внутрішній світ, який не видно зовні, але він визначає нас найбільше. Саме тут виникають наші цінності, бажання, мрії та моральні орієнтири. Цей вимір допомагає людині знайти сенс навіть у складних ситуаціях. Завдяки духовності ми здатні співчувати, любити й творити щось нове. Цінності визначають, як ми ставимося до інших і до себе. Наш світогляд формує бачення майбутнього і ставлення до подій. Емоції показують, що для нас важливо, і допомагають краще розуміти власний стан. Також духовність проявляється в творчості та бажанні стати кращими.

Ці виміри працюють як одна система: якщо порушується один – страждають інші. Наприклад, коли людина хвора, їй складніше спілкуватися та зберігати позитивний настрій. А коли атмосфера навколо нас добра й підтримуюча, духовний стан зміцнюється. Тому важливо не ігнорувати жоден із вимірів, а підтримувати їх у рівновазі. Гармонія означає, що всі частини нашого життя працюють узгоджено. Коли ми дбаємо про тіло, спілкування і внутрішній світ – відчуваємо себе набагато щасливішими. Така рівновага допомагає легше долати труднощі і краще розуміти себе. Саме завдяки гармонії людина розкриває свій потенціал і почувається повноцінною. Кожен із вимірів робить нас тими, ким ми є. Людина стає зрілою, коли розвиває всі сторони свого життя, а не лише одну. Баланс між тілом, соціальним середовищем і духовністю створює міцний фундамент особистості. Така людина здатна до самореалізації, гармонійних стосунків та успішного життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Попович М. Наука шукає надійних фортець. Філософія науки: *Навчальний посібник.* Київ : Академкнига, 2018. С. 183 -187.
2. Регуліч І.В., Степанюк А.В. Філософське осмислення музики як необхідна умова формування творчої особистості. *Інноваційна педагогіка*. 2018. Т.1. Вип. 7. С. 114-117.
3. Самуйлік М. М. Філософія. Конспект лекцій. Одеса: ОДАУ, 2023, 100 с.
4. Stalmaszczyk Piotr. Philosophy of Language:Definitions, Disciplines, and Approaches. Cambridge University Press. 2021. http://www.cambridge.org/

ОЛТУ ОЛЕКСАНДРА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 1-го року навчання факультету іноземних мов
Науковий керівник: **АТАМАНЮК ЗОЯ,** докторка філософських наук, професорка кафедри філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ІНТЕЛЕКТ, ВОЛЯ, ВІРА – ПРОЯВИ ЛЮДСЬКОЇ СУТНОСТІ

Інтелект допомагає нам розуміти світ і робити правильні вибори, а воля дає силу діяти та долати труднощі. Віра підтримує нас у моменти сумнівів і страху. Разом ці якості формують нашу особистість і характер, допомагають розвиватися, навчатися і змінювати своє життя на краще. Вони показують, що кожен здатний на багато, якщо поєднати розум, силу і віру. Інтелект дозволяє нам знаходити нові ідеї та вирішувати складні проблеми. Завдяки йому ми можемо планувати свої дії і передбачати наслідки. Він допомагає нам краще розуміти інших людей і спілкуватися. Розвивати інтелект можна через навчання, читання та досвід. Чим більше ми його розвиваємо, тим легше досягати своїх цілей і реалізовувати себе.

Інтелект допомагає нам швидко орієнтуватися в нових ситуаціях і знаходити найкращі рішення. Він дозволяє аналізувати інформацію і робити обдуманий вибір. Завдяки інтелекту людина може самостійно планувати своє життя та навчатися на досвіді. Він допомагає краще розуміти оточуючих і будувати стосунки. Розвиваючи інтелект, ми стаємо більш впевненими та успішними у своїх справах. Воля допомагає людині подолати труднощі та не відступати перед перешкодами. Вона дозволяє ставити цілі та наполегливо рухатися до них. Через самодисципліну волю можна тренувати і робити сильнішою. Завдяки волі людина стає більш рішучою та впевненою у своїх

діях. Вона допомагає досягати результатів, навіть коли шляхи здаються важкими.

Воля потрібна нам щодня, коли ми ставимо перед собою завдання і намагаємося їх виконати. Вона допомагає не відкладати справи та робити те, що важливо. Завдяки волі ми можемо долати втому та лінь, навіть коли не хочеться працювати або вчитися. Вона робить людину більш організованою та відповідальною. Коли воля сильна, легше досягати поставлених цілей і розвиватися. Віра допомагає людині зберігати надію, навіть коли здається, що все йде не так. Вона дає внутрішню силу рухатися вперед і не опускати руки. Завдяки вірі ми можемо впевненіше долати труднощі та приймати важливі рішення. Вона робить життя більш змістовним і допомагає знаходити підтримку в собі та в інших. Віра пов'язана з духовним розвитком і формує наші цінності. Віра надихає людину пробувати нове і не боятися помилок. Вона дає відчуття впевненості та внутрішнього спокою. Коли людина вірить у себе, їй легше досягати цілей і долати труднощі. Віра допомагає зберігати мотивацію та знаходити сенс у діях. Вона робить життя гармонійнішим і зміцнює внутрішню стійкість.

Інтелект, воля та віра взаємодіють між собою і роблять людину цілісною. Інтелект допомагає зрозуміти, що потрібно робити, воля дає сили це здійснити, а віра підтримує у важкі моменти. Коли ці якості працюють разом, людина стає більш впевненою, рішучою та гармонійною. Вони допомагають досягати цілей і розвиватися у всіх сферах життя. Цей взаємозв'язок робить нас сильнішими як особистість. У житті ми часто стикаємося з викликами, де важливо мислити стратегічно, проявляти наполегливість і зберігати впевненість у собі. Студент вирішує складні завдання, організовує свій час і переконує себе, що зможе досягти успіху. Спортсмен аналізує суперників, тримає дисципліну під час тренувань і не сумнівається у своїх можливостях. У всіх справах саме поєднання розуму, стійкості та переконаності допомагає досягати мети і розвиватися. Завдяки розумовим здібностям люди створюють нові відкриття, наполегливість допомагає впроваджувати зміни та вдосконалювати життя, а переконання і моральна стійкість зберігають гармонію в суспільстві. Кожна з цих рис робить внесок у поступ і добробут людей. У поєднанні вони формують сильну, згуртовану спільноту, де кожен може реалізувати свої можливості.

Розум, наполегливість і переконання створюють внутрішню міцність людини. Коли ці якості поєднані, ми стаємо гармонійними і здатними до саморозвитку. Вони допомагають краще розуміти себе та інших і проявляють найважливіші риси нашої особистості. Саме завдяки їм людина розвивається, приймає рішення та долає життєві труднощі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Gibson Peter. Philosophy 101. Arcturus Publishing, 2024. 224 p.
2. Данильян О. Г. Філософія : підручник. Харків : Право, 2020. 432 с.

3. Литвинчук О.В., Муляр В.І. Філософія: навч. посібник. Житомир: Житомирська політехніка, 2021. 403 с.
4. Філософія: підручник / В.С. Бліхар, М.М. Цимбалюк, Н.В. Гайворонюк, В.В. Левкулич, Б.Б. Шандра, В.Ю. Свищо. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2021. 440 с.

РОБУ ЛІЯ
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 1-го року навчання факультету іноземних мов
Науковий керівник: **АТАМАНЮК ЗОЯ,** докторка філософських наук, професорка кафедри філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ПРОБЛЕМА ПОХОДЖЕННЯ ТА МІСЦЯ ЛЮДИНИ У СВІТІ

Проблема походження людини є однією з центральних у філософії, тому що визначає, ким є людина і якою є її роль у світі. Розуміння походження формує ставлення до свободи, моралі, відповідальності та сенсу життя. Це питання має міждисциплінарний характер і потребує поєднання наукового та філософського підходів. Саме тому дослідження цієї проблеми залишається актуальним і сьогодні.

Походження людини не можна пояснити однією наукою, адже воно охоплює біологічний, соціальний і духовний виміри. Біологія вивчає тваринне походження, філософія – сенс і сутність, а релігія – духовний вимір. Усі ці підходи описують різні сторони однієї проблеми. Саме тому виникло кілька концепцій, які по-своєму пояснюють появу і природу людини.

Існує шість поширених версій: інопланетна, антропний принцип, версія «фатальної помилки», еволюційна теорія, трудова теорія та креаціонізм. Кожна з них намагається відповісти на питання про механізм виникнення людини та причини її унікальності. Далі я послідовно розкрию зміст кожної версії, щоб показати, які аспекти людської природи вони пояснюють, а які залишають відкритими.

Інопланетна гіпотеза припускає, що життя було занесене на Землю з космосу або створене розвиненою цивілізацією. Ця концепція привертає увагу, бо пояснює нетиповість людського інтелекту в природі. Проте вона не дає відповідей на фундаментальне питання: де тоді виникли ті, хто створив або переніс людину? Тому ця версія радше переносить проблему, ніж розв’язує її.

Антропний принцип стверджує, що властивості Всесвіту «налаштовані» так, щоб у ньому могла з’явитися людина. Фізичні константи, структура

матерії та умови планети роблять життя не випадковим, а закономірним результатом космічного процесу. Проте антропний принцип не пояснює, чому саме людина стала носієм свідомості, культури й моралі. Він відповідає на питання «чому можливе життя», але не «чому саме людське».

Еволюційна теорія пояснює людину як результат природного добору і довготривалого розвитку живих організмів. Археологічні знахідки та генетичні дослідження підтверджують спорідненість людини з приматами. Проте еволюція пояснює лише біологічні зміни, але не походження свідомості, мови, культури та моральності. Людська унікальність виходить за межі строго біологічної моделі. Ця версія розглядає людину як результат збою або аномалії в розвитку природи. Її аргументом є те, що людина має слабке тіло, багато хвороб і нестійку психіку. Однак цей підхід ігнорує найважливіші особливості людини – раціональність, творчість, моральність і здатність до прогресу. Тому концепція «фатальної помилки» не може бути повноцінною основою для пояснення походження людини. Трудова теорія стверджує, що людина сформувалася завдяки праці, виготовленню знарядь і колективній діяльності. Праця сприяла розвитку мозку, мовлення та соціальної взаємодії. Проте вона не пояснює походження духовності, релігії, абстрактного мислення і моральних норм. Тому трудова версія є лише частковим поясненням. Креаціоністська концепція трактує людину як творіння вищої сили, що пояснює наявність розуму, моральності та свободи волі. Вона дає відповідь на питання про сенс життя та духовну природу людини. Однак креаціонізм не має наукових доказів і не узгоджується з даними біології та археології. Це робить його світоглядною, а не науковою моделлю.

Кожна концепція пояснює лише окремий аспект людського походження: біологічний, космічний, соціальний або духовний. Жодна не охоплює людину цілісно. Тому сучасна філософія прагне синтезувати наукові та гуманітарні підходи, щоб отримати більш повне розуміння людської природи. Це дозволяє перейти від суперечок між моделями до їх гармонійного поєднання. Біологічно людина належить до тваринного світу, підпорядковується законам еволюції та потребує природних умов для існування. Організм людини пов’язаний із середовищем і реагує на його зміни. Але біологічна природа не вичерпує сутності людини, адже вона здатна виходити за межі природних інстинктів. Це підводить до соціального виміру людського буття.

Людина створює культуру – мову, знання, мораль, мистецтво, техніку. Саме культура робить її істотою, яка здатна змінювати світ і будувати власну історію. Через працю, спілкування і творчість людина формує нову реальність, яка не існує в природі. Це підкреслює її принципову відмінність від усіх інших живих істот. Свідомість, саморефлексія, свобода волі та моральна відповідальність становлять духовний вимір людини. Вона здатна ставити питання про сенс життя, добро і зло, власне місце у Всесвіті. Саме духовність

робить людину унікальною і піднімає її над біологічною природою. У цьому проявляється її особливе місце в світі.

Проблема походження людини має багатовимірний характер і не може бути пояснена однією теорією. Людина поєднує в собі біологічне, соціальне та духовне начала, що робить її складною і унікальною істотою. Розуміння цього дозволяє оцінити її відповідальність за світ, у якому вона живе, та усвідомити власне призначення. Саме тому дослідження походження людини залишається одним із ключових питань філософії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бичко І.В. Філософія: Підручник для студ. вищих закладів освіти. Київ : Либідь, 2019. 648с.
2. Кириченко, В. В. Особистість у сучасному інформаційному суспільстві. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020. 244 с.
3. Кремень, В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Київ : Знання, 2018. 523 с.

САМСОННІКОВА ОЛЕКСАНДРА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 1-го року навчання факультету іноземних мов
Науковий керівник: **АТАМАНЮК ЗОЯ,** докторка філософських наук, професорка кафедри філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ЛЮДИНА, ІНДИВІД, ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ, ОСОБИСТІСТЬ

Відомий поет Евріпід казав: «Найдивніше з див – людина». І справді, людина – унікальна істота, створена природою, суспільством і власною діяльністю. З давніх-давен філософи намагалися зрозуміти її сутність і сенс життя. Сократ заклав основи філософії людини, а сучасна наука бачить її як продукт еволюції.

Людина відрізняється від тварин свідомістю, мовою, моральними принципами та здатністю до творчості. Її розвиток – не лише біологічний, а й культурний та духовний. Хоч історія появи людини лишається загадкою, сучасна наука окреслює загальні тенденції її розвитку. Філософи виділяють різні типи осіб: рядові, історичні та видатні. Кожна особа живе у конкретному середовищі, і її творчість залежить від соціальних, економічних, культурних і психологічних факторів. Творчість неможлива без свободи волі – саме свобода дозволяє відкривати нове і створювати оригінальне.

Людина – розумна, моральна і вільна істота. Біологічно вона має тіло, структуру і фізичні можливості, а соціально — свідомість, мову, здатність до праці та творчості. Індивід – це конкретний представник людського роду, поєднання природного, психологічного і соціального. Індивідуальність – неповторність індивіда, його унікальні риси, темперамент, здібності та досвід.

Особистість формується у суспільстві: дитина народжується як індивід, а через спілкування і досвід стає особистістю. Вона засвоює соціальні норми та ролі, поєднуючи в собі особисті, природні та соціальні якості. Індивідуальність і особистість взаємопов'язані: внутрішнє «Я» стає основою особистості.

Отже, людина – це рід, індивід – конкретний член роду, індивідуальність – унікальність кожного, а особистість – суспільно і духовно сформована людина, здатна творити і діяти самостійно. Всі ці поняття взаємопов'язані і допомагають нам краще розуміти себе і інших.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Айтов, С. Ш. Сучасна філософія історії: історично-антропологічний горизонт. Дніпро : Ліра, 2018. 364 с.
2. Атаманюк З. М. Свобода як фактор соціокультурних трансформацій сучасного українського суспільства : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 316 с.
3. Бичко І.В. Філософія: Підручник для студ. вищих закладів освіти. Київ : Либідь, 2019. 648с.

ОНОФРЕЙЧУК ДІАНА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 1-го року навчання факультету іноземних мов
Науковий керівник: **АТАМАНЮК ЗОЯ,** докторка філософських наук, професорка кафедри філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ЧИ МАЄ ІСТОРІЯ СЕНС?

Питання про сенс історії важливе саме сьогодні, коли світ дуже швидко змінюється. Ми постійно стикаємося з інформацією, конфліктами, новими викликами. Щоб зрозуміти сучасність, нам потрібно звертатися до минулого. Для України це особливо актуально, бо наша історія впливає на те, як ми сприймаємо власну державність, свободу та ідентичність.

Історія – це не тільки набір фактів чи дат, які треба запам'ятати. Це насамперед досвід людства, який допомагає зрозуміти, чому відбуваються певні події і які наслідки вони мають. Історія – це ще й інтерпретація, тобто ми не просто читаємо про події, а намагаємося оцінити їх, знайти причини та сенс. Через історію формується наша колективна пам'ять і та картина світу, в якій ми живемо.

Філософи давали різні відповіді на це питання. Деякі вважають, що історія має певну закономірність або мету. Інші говорять, що ніякого загального сенсу немає і все залежить від людей. Саме тому це питання і є дискусійним – бо в історії можна знайти як закономірності, так і випадковості.

Гегель був переконаний, що історія має внутрішній сенс. Він говорив, що історія – це шлях розвитку Світового Духу, і кожна епоха рухає людство до більшої свободи. Навіть несправедливі чи трагічні події Гегель розглядав як частину загального прогресу. За його думкою, людина через історію пізнає саму себе, а суспільство поступово стає зрілішим.

Карл Поппер критикував такі погляди. Він вважав, що не можна передбачати хід історії і що вона не має наперед визначеної мети. Поппер підкреслював, що сенс створюють не епохи, а конкретні люди, їхні рішення та відповідальність. Ідея «історичного плану» може бути навіть небезпечною, бо саме під такими гаслами будувалися тоталітарні режими. Тому Поппер стверджує: майбутнє відкрите, і саме люди формують сенс історії своїми діями.

Український досвід показує, що історія має величезне значення для формування національної свідомості. Наш шлях – це боротьба за незалежність, за мову, культуру та право бути вільними. Події минулого допомагають нам зрозуміти, чому сьогодні українці такі об'єднані та чому питання свободи стоїть так гостро. Український філософ Мирослав Попович писав, що історія – це «розмова сучасності з минулим». Це означає, що ми постійно переосмислюємо події, шукаємо в них уроки та відповіді.

Для українців історія – не просто минуле, а джерело сили, приклади мужності та витривалості. Історія дає розуміння причинно-наслідкових зв'язків. Завдяки їй ми можемо аналізувати помилки людства та уникати їх повторення. Вона допомагає формувати моральні орієнтири, бачити цінність свободи і вчить відповідально ставитися до вибору. Філософ Джордж Сантаяна сказав: «Ті, хто не пам'ятає минулого, приречені повторювати його». Ця фраза підкреслює, що історія – це не просто знання, а попередження. Без пам'яті про минуле суспільство може втратити свою ідентичність і здатність розвиватися.

Підсумовуючи, можна сказати, що історія має сенс, але цей сенс не є чимось фіксованим. Одні філософи вважають, що він закладений у розвитку людства, інші – що ми самі повинні його створювати. Для України історія – це фундамент, на якому будується сьогодення. Минуле допомагає нам зрозуміти,

хто ми є, та дає сили рухатися вперед. Отже, сенс історії полягає у пам’яті, відповідальності та здатності творити краще майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Філософія: Підручник / за ред.. Є.Р. Борінштейна. Одеса: Університет Ушинського, 2021. 502 с.
2. Попович М. В. Теорія ментальності / Проблеми теорії ментальності: монографія. Київ: Наукова думка, 2006. С. 3–30.

СЕКЦІЯ № 3. ФІЛОЛОГІЯ В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: МОВА, ЛІТЕРАТУРА, КОМУНІКАЦІЇ

АФАНАСЬЄВ ОЛЕКСАНДР
доктор філософських наук, професор кафедри філософії, історії та політології,
Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна

НАРАТИВНЕ БАЧЕННЯ РЕАЛЬНОСТІ

Методологія науки все частіше звертається до категоріальних основ і методів гуманітарних наук. Однією з причин такої ситуації стало розуміння обмеженості розгляду суб'єкта як автономного, об’єктивного і безкорисливого спостерігача, осмислення його детермінації різними соціокультурними формами, особливо соціальними та мовними стереотипами. Отже поняття наратології, а саме поняття наративу, широко використовуються не тільки в рамках літературознавства, але і в різних областях знання. У зв'язку з цим актуалізується проблема методологічного аналізу сутності наративу як форми існування знання в культурі, зокрема, шляхів його включення в соціокультурну реальність. Наратив (від англійського «narrative» – розповідь) як емпірична

даність дуже різноманітний. Це різні історії: розповіді, дискусії, автобіографії, мемуари. Однак поняття «наратив» означає дещо інше, ніж розповідний текст. Акцент робиться не на розповіді про події, а на подіях, які розповідаються, тобто на «історії», яка начебто впорядкована ще до текстового викладу. Але така впорядкованість виникає саме завдяки наративу, тільки цей процес зазвичай залишається невидимим, що породжує ілюзію об'єктивного опису реальних подій, упорядкованих у просторі та часі.

Наратив став не просто предметом багатьох теоретичних досліджень. Він стає справжньою парадигмою методології гуманітарного і не тільки гуманітарного знання, оскільки наративна форма – як усна, так і письмова – становить фундаментальну психологічну, лінгвістичну, культурологічну та філософську основу наших спроб адекватно описати реальність.

Серед суттєвих ознак наративу відзначають, по-перше, наявність кінцевої мети розповіді, з якої всі згадані події отримують пояснення. По-друге, в наративі відбувається виділення найважливіших подій, безпосередньо пов'язаних з кінцевою метою. По-третє, в наративі події впорядковані в певну часову послідовність. Цю функцію наративу в часовому вираженні часто називають «осюжеченням». Дійсно, сюжет є посередником між подіями і розказаною історією, поєднуючи хронологічне з нехронологічним, перетворюючи події в історію, зв’язуючи їх разом в акті роздумів і направляючи до висновку або мети [3].

По суті, наратив описує не стільки саму реальність, скільки її структуру, як і фізичний або інший науковий опис природних явищ, особливо в некласичній науці. Однак слід підкреслити, що наративна структура породжує особливі наслідки, які перетворюють реальний світ не тільки в теорії або його «картині», але і в самому людському бутті, чого природознавчий опис не робить зі світом природи. Природничо-наукова теорія, не будучи копією реального світу, все ж не переробляє його в буквальному сенсі, хоча і може сприяти цьому за допомогою технічних наук і інженерної практики. Наратив, навпаки, вписується в реальне життя, будучи його невід'ємною частиною, породжуючи багато його аспектів. Тому найважливішою функцією наративу є конституювання, яке породжує саму реальність. В цьому описово-конструктивна функція наративу принципово відрізняється від відповідної функції теорії, особливо природознавчої.

Наприклад, правила гри у футбол можуть бути сформульовані так, як це зазвичай робить теорія з явищами, в даному випадку у вигляді опису відповідних дій футболістів на полі. Це важливо, наприклад, для арбітрів, уболівальників і самих гравців, які можуть завдяки писаним правилам відрізнити правильні дії від неправильних. Але це лише уточнює сенс гри, який вже відомий. Крім того, далеко не кожен опис виражає справжній сенс футболу. Тому добрий дідок Готтабич нагородив усіх футболістів на полі м'ячами, щоб кожен міг грати досхочу і не боровся за єдиний м'яч. Але колись

правила футболу створили футбол як нову реальність з новими сенсами, яких раніше не існувало. І щоразу для тих, хто вивчає футбол і як розуміти гру, його правила виступають наративом, який породжує цілу сферу нового буття зі своїми значеннями: сама гра, гравці, арбітри, вболівальники, стадіони, футбольна інфраструктура, інвестиції тощо. Елементи цього буття, в принципі, можуть описуватися по-різному і виконувати інші функції, реалізуючи різне існування: заробляння грошей, відпочинок , меджемент тощо. Тому часто серед керівників футбольних клубів є менеджери, яким саме футбол як захоплююча гра зовсім нецікавий, а цікавив є ефективність функціювання клубу як підприємства. Це зовсім інший опис футболу і його розуміння.

Аналогічна ситуація і з біографіями і автобіографіями. Це розповіді, які на перший погляд описують реальні життєві ситуації. Але в той же час, і перш за все, вони конструюють життя самого суб'єкта, яке набуває того сенсу, який надає дана форма біографії, тією послідовністю, яку вони обрали, і яка відповідним чином пов'язувала факти, наприклад, як поступальне сходження до певної мети, або, навпаки, як регресивне падіння, сповзання вниз по похилій площині, виродження. Автобіографії чи біографії, могли бути пов'язані іншими наративами, тим самим вибудовуючи інші життя. Більш того, біографічний чи автобіографічний наратив не тільки конструює минулі події в єдине ціле, він також багато в чому зумовлює подальшу поведінку людей, «продовжуючи» смисли, стимулюючи зусилля на досягнення певних цілей, поставлених, наприклад, прогресивним наративом, надаючи завершеність життєвим етапам, націлює на подальші досягнення. Аналогічну функцію виконує і наратив соціального прогресу: зміни, що відбуваються, трактуються як поступальне зростання і розвиток, а наявні незручності, негаразди, страждання розглядаються як неважливі, неістотні чи тимчасові на шляху до щасливого майбутнього. Таким чином, індивідуальна або соціальна реальність у відповідні часові періоди набуває наративну форму, яка виявляється більш придатною для вирішення тих чи інших проблем. При цьому наративи не групують події довільно. Порядок розповіді в певному сенсі об'єктивний: він не задається тільки оповідачем, істориком або іншим суб'єктом. Адже існують різноманітні, але певні культурні норми, в яких сформувався суб’єкт і в яких може розгортатися реальне життя, наукова і культурна творчість і саме оповідання. Тому наратив може виступати специфічною формою зв'язку між особистою реальністю і культурою. Розповідаючи історії, ми конструюємо себе в даній культурі і відповідній соціокультурній ніші, наприклад, в науковому співтоваристві. Наратив імпліцитно встановлює певний набір інструкцій і норм, які наказують, що слід і чого не слід робити в житті, і визначають, як окремий випадок може бути інтегрований в певний культурно встановлений канон [2].

Наратив як модель світу може представляти вигаданий світ, але дослідник або просто читач, перебуваючи в цьому вигаданому світі, мислить і

переживає як в реальному світі. У зв'язку з цим розповідь є своєрідним експериментом, в якому перевіряються властивості вигаданого світу, введеного уявою. Крім того, вигадані персонажі часто продовжують жити в реальному світі як, наприклад, моральні образи або моделі, за допомогою яких перевіряється реальна поведінка людей. Літературні образи, як і біографії реальних людей, були і є моральними орієнтирами або антиорієнтирами для цілих соціальних груп і поколінь. У цьому сенсі наратив – це не просто теоретичний конструкт реальності, а й частина реального людського життя [1].

Як висновок можна зазначити, що наратив є обов'язковим елементом соціокультурної реальності, в яку він включається різними способами. Це дозволяє йому бути і формою представлення знань, і способом соціалізації людини, і засобом конструювання дійсності. Наратив не скасовує інших форм організації знань, але їх вивчення є недостатнім без урахування наративної структури. Виконуючи репрезентативну функцію, наратив сам конструює ту реальність, яку він представляє. Вписуючись в соціокультурну реальність, наратив бере участь у створенні індивідуального і соціального буття.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Афанасьєв О. Наративи як стрижень політичних комунікацій // Збірник наукових праць «Політологічні студії». Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. Випуск 6. 236 с. С.122-130.
2. Brockmeier, Jens and Rom Harre. Narrative, Problems and promises of an alternative paradigm. In Narrative and Identity, Jens Brockmeier and Donald Carbaugh). Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 2001. P. 39-59.
3. Riceur P. Hermeneutics and Human Science. – Cambridge University Press, 1995. C. 286.

КУЛЕШІР МАРІЯ
викладач
Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна

НІКОЛИ НЕ ПІЗНО: МОТИВАЦІЙНИЙ ДИСКУРС У ПОВІСТІ Г.ПРАЙОР «ТУДИ, ДЕ ПІНГВІНИ»

Повість Гейзел Прайор «Туди, де пінгвіни» належить до тих книг, у яких світлі інтонації сусідять із серйозними темами, а життєствердний тон непомітно перетворюється на тонке психологічне дослідження. На перший погляд, це тепла історія про літню жінку, яка вирушає у незвичну подорож. Але за цією мандрівкою прихований складний внутрішній рух – рух до оновлення, переосмислення себе та власного минулого. Героїня роману,

вісімдесятишестирічна Вероніка Мак-Кріді, стає уособленням мотиваційного послання – ніколи не пізно, що проходить крізь усю тканину тексту.

Прайор із перших сторінок створює образ героїні, яка живе у світі чітко встановлених правил та звичок. Вероніка майже не має соціальних контактів, живе самостійно в старому будинку й оточує себе речами, що допомагають їй уникати емоційних ризиків. Її життя здається впорядкованим, але водночас дуже обмеженим: самотність перетворилася на механізм самозахисту. Зовні вона пряма, навіть сувора, але за цією прямотою ховається глибока потреба в теплі, визнанні й належності. Прайор не ідеалізує старість, але показує її як період, у якому все ще можливі зміни, відкриття та перетворення.

Рішення Вероніки вирушити в Антарктику стає ключовою сюжетною подією та основним символом мотиваційного дискурсу. Антарктика – простір білий, заморожений, чужий, дикий, пустельний, на межі людського світосприйняття. Для вісімдесятишестирічної героїні така подорож виглядає майже неможливою. Проте саме ця неможливість і підкреслює головне послання: іноді внутрішній порив сильніший за раціональні обмеження. Вероніка кидає виклик не лише уявленням оточення, а й власному переконанню, що все важливе і головне вже позаду. Цей момент переходу – коли вона обирає рух замість зупинки – і є тим поворотним актом, що підсилює мотиваційний настрій повісті.

Прибуття на антарктичну станцію розгортає ще одну важливу лінію. Зміни в житті Вероніки не відбуваються миттєво, вони не романтизовані і не подані як чудесне переродження. Навпаки, авторка наголошує: внутрішнє зрушення завжди пов’язане з тим, що людина ризикує опинитися в незвичному соціальному й емоційному середовищі. Люди, яких Вероніка зустрічає на станції, молодші за неї, вони ведуть інший спосіб життя, мають інші пріоритети. Але в цьому контрасті й народжується те, чого героїні давно бракувало: досвід прийняття, поваги, живого людського інтересу. Спільність, що з’являється між Веронікою та дослідниками пінгвінів, стає тим мостом, завдяки якому її внутрішній світ починає пом’якшуватися. Власне, тут в образі протагоністки оприявнюється архетип Снігової королеви, який впродовж тривалого часу наче сковував її свободу та самовираження, творчість і дух. Проте поступово особистісна заклякліть і незворушність поступається динамічності, активності, різноманітності, гнучкості, толерантності, відкритості – широкому спектру яскравих природних людських проявів та реакцій, що свідчать про позитивний вплив архетипу творця, а також архетипу матері.

Важливе місце у повісті займає мотив природи. Пінгвіни, яких вона бачить щодня, не лише викликають у неї симпатію – вони відкривають у ній давно заглушену здатність до піклування. Спостереження за їхньою поведінкою, стійкістю, вірністю власній колонії пробуджує в героїні розуміння, що емоційний зв’язок можливий навіть після років ізоляції. У

Прайор природа стає не тлом, а окремим співрозмовником героїні, майже терапевтичним простором, де тиша і лід, студінь і суворість створюють умови для емоційного розкриття. Через це авторка підкреслює: зцілення не завжди приходить від людей; інколи воно народжується із самої присутності у світі, що більший і мудріший за наші власні обмеження.

Мотиваційний дискурс твору проявляється також у поступовому розкритті минулого Вероніки. Читач дізнається про її втрачені стосунки, емоційну вразливість, рішення, які вона колись ухвалювала під впливом страху чи з необхідності самозахисту. Прайор показує, як невисловлене минуле здатне формувати закритість людини, але водночас демонструє, що навіть у літньому віці можна спробувати його переосмислити. Вероніка не перетворюється на іншу людину – вона стає собою, але більш відкритою, уважною до власних почуттів і спроможною дозволити собі вразливість, визнати свою тендітність і слабкість. У цьому полягає сила твору: зміни не зображені як диво-дивне, як щось несподіване, а як поступ, як внутрішнє визрівання.

У повісті простежується рівень особистого прикладу, який м'яко впливає на читача. Мотиваційний ефект не досягається прямими порадами чи нав'язливими повчаннями. Навпаки, Прайор подає все крізь досвід героїні: через її невмілі спроби знайти спільну мову зі співробітниками станції, здивування перед пінгвінами, тихі внутрішні автомонологи. Цей досвід і стає посланням: незалежно від віку, минулого чи самотності, життя може змінитися, якщо дозволити собі хоча б маленький крок. У сучасному культурному контексті, де дедалі більше говорять про активне старіння, подолання вікових стереотипів та ментальне здоров'я літніх людей, книжка Прайор набуває особливого значення. Вона показує старість не як завершення, а як етап, у якому також можливі відкриття. І хоч твір написаний легко, він торкається важливих питань: як подолати внутрішню ізоляцію, прийняти минуле, знайти сенс у літньому віці, не боятися знову відкритися світові.

Завершуючи повість, читач розуміє, що головна зміна не у світі навколо Вероніки, а в її внутрішньому погляді. Антарктика могла б залишитися просто красивим фоном, але вона стала простором переродження. Пінгвіни могли б бути лише екзотичними істотами, але вони стали символом стійкості та взаємної підтримки. І літня героїня могла б залишитися жінкою, що любить порядок, але стала жінкою, яка знову відчула тепло й інтерес до життя. Отже, мотиваційний дискурс повісті можна описати так: ніколи не пізно рухатися, ніколи не пізно відчути себе живою, ніколи не пізно дозволити собі любов, сміливість і диво. Вероніка Мак-Кріді – не просто персонаж, а переконливий доказ того, що особистісна трансформація можлива, навіть неминуча, закономірна там, де є хоча б один початковий крихітний крок назустріч собі та світові.

ФЕРНОС ЮЛІЯ
доцент кафедри української та іноземних мов
факультет менеджменту
Уманський національний університет, м.Умань, Україна

COIL ЯК ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ

Глобалізація освітнього простору та цифрова трансформація висувають нові вимоги до викладання іноземних мов. Традиційна академічна мобільність, попри свою ефективність, залишається недоступною для значної частини студентів через фінансові, візові та логістичні бар'єри. В Україні ці обмеження посилюються воєнним станом, що стимулює пошук альтернативних форм міжнародної співпраці у сфері освіти. Одним із ефективних рішень є впровадження *віртуальних програм обміну (Virtual Exchange Programs, VEP)*, серед яких особливе місце посідає модель *Collaborative Online International Learning (COIL)*

Програми віртуального обміну пропонують нові шляхи інтернаціоналізації, забезпечуючи студентам можливість міжкультурної взаємодії без фізичної мобільності. Віртуальний обмін – це узагальнювальний термін, що охоплює різні моделі онлайн-міжкультурного навчання, зокрема *Collaborative Online International Learning (COIL)* [5]. COIL – одна з найбільш структурованих і педагогічно обґрунтованих моделей у межах віртуального обміну, розроблена у Державному університеті Нью-Йорка (SUNY) у 2006 році [7, с.43]. Цей підхід поєднує дві або більше академічні групи з різних країн, де викладачі спільно розробляють навчальні модулі, що дозволяють студентам співпрацювати в процесі вивчення курсу [6]. COIL вирізняється високим рівнем гнучкості: спільні модулі можуть тривати від чотирьох тижнів до цілого семестру та реалізовуватись у змішаному, очному або повністю онлайн-форматі [3, с. 826-827]. Підхід передбачає асинхронні й синхронні форми взаємодії, адаптовані до академічних календарів і часових відмінностей між країнами [4, с. 49]. Педагогічна структура COIL базується на поступовій моделі міжкультурного обміну, що включає три етапи:

1. Обмін інформацією між студентами з різних культур;
2. Порівняння та аналіз культурних практик і перспектив;
3. Спільна проєктна діяльність, спрямована на створення продукту чи вирішення проблеми [4, с. 49].

Цей підхід інтегрує принципи кооперативного та колаборативного навчання, сприяє розвитку навичок критичного мислення, командної роботи та міжкультурної комунікації [8]. В основі проєктного методу лежить вирішення певної теоретичної чи практичної проблематики, що передбачає

інтеграцію різних методів (дослідницьких, пошукових, проблемних) і засобів навчання, причому з різних сфер наукового знання – технічних наук, природничих і гуманітарних [2]. У форматі віртуального обміну студенти з різних країн працюють у міжнародних командах, проходячи всі етапи проєкту – від планування до презентації результатів. Така взаємодія розвиває не лише професійні, а й комунікативні та міжкультурні компетентності. Досвід українських університетів (УжНУ, ТНПУ, СумДУ), презентований під час тренінгу «Основи україно-американських академічних партнерств» (2024) [1], демонструє готовність адаптувати міжнародні практики до національного контексту. Ці ініціативи доводять, що віртуальний обмін не лише компенсує обмеження фізичної мобільності, а й відкриває нові можливості для інтернаціоналізації освіти, роблячи її доступнішою для широкого кола студентів.

У контексті викладання іноземних мов COIL має особливу педагогічну цінність, оскільки створює автентичне комунікативне середовище, де іноземна мова використовується як засіб міжнародної співпраці, а не лише як предмет вивчення. Студенти спілкуються з носіями мови або представниками інших лінгвокультур під час виконання спільних завдань. Завдяки цьому навчальна комунікація набуває реального змісту, а мовна практика стає більш цілеспрямованою та мотивуючою. У межах COIL-проєктів активізуються всі види мовленнєвої діяльності: читання автентичних матеріалів, наданих міжнародними партнерами; письмо (підготовка спільних документів, звітів, презентацій); слухання та говоріння під час синхронних онлайн-зустрічей.

Такі форми роботи сприяють формуванню інтегрованих мовленнєвих навичок і розвитку міжкультурної комунікативної компетентності, яка охоплює не лише володіння мовою, а й уміння розуміти культурні відмінності, адаптувати стиль спілкування та долати міжкультурні бар’єри. Робота в мультикультурних командах стимулює рефлексію власної культурної ідентичності, розвиток емпатії та толерантності – ключових компонентів успішної комунікації у глобалізованому світі. Успішне впровадження COIL у систему вищої освіти України потребує інституційного підходу.

Важливо створити систему підтримки викладачів, що включає:

- допомогу у пошуку партнерських університетів;
- методичний супровід розробки COIL-модулів;
- визнання участі у COIL як частини професійного навантаження.

Ключовим чинником є підготовка викладачів до реалізації таких проєктів: вони мають оволодіти цифровими інструментами, навичками фасилітації групової роботи онлайн, міжкультурної комунікації та проєктного менеджменту. Проведення систематичних тренінгів і створення спільнот практиків може значно прискорити поширення COIL в українських університетах. COIL є ефективним механізмом інтернаціоналізації освіти, що сприяє розвитку мовної, міжкультурної та цифрової компетентностей

студентів. Для викладання іноземних мов цей підхід створює автентичне середовище реальної комунікації, підвищує мотивацію та практичну спрямованість навчання. Інституційна підтримка та підготовка викладачів є необхідною умовою для сталого розвитку COIL в українських університетах, а накопичений досвід може стати вагомим внеском у міжнародну педагогічну практику. Отже, COIL є не лише педагогічною інновацією, а й важливим стратегічним напрямом розвитку української вищої освіти в умовах глобальних викликів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Нові горизонти міжнародної співпраці: досвід участі Юлії Фернос, доцента кафедри української та іноземних мов, у тренінгу «Основи україно-американських академічних партнерств». (22 листопада, 2024). *Кафедра української та іноземних мов Уманського національного університету садівництва*. URL: https://tinyurl.com/2hnv6us5 (Дата звернення: 5 жовтня 2025).
2. Almulla, M. A. The Effectiveness of the Project-Based Learning (PBL) Approach as a Way to Engage Students in Learning. *Sage Open*, 2020, 10(3). https://doi.org/10.1177/ 2158244020938702
3. Cardoso, Catarina & Duarte, Clara & Silva, Erick & Fardilha, Margarida. (2024). Collaborative online international learning (COIL): an engaging strategy for narrowing learning distances between two continents. *Turkish Journal of Biochemistry.* 49. 825-832. https://doi.org/10.1515/tjb-2023-0039.
4. Kopish, Michael & Marques, Welisson. (2020). Leveraging Technology to Promote Global Citizenship in Teacher Education in the United States and Brazil. *Research in Social Sciences and Technology*. 5. 45-69. https://doi.org/10.46303/ressat.05.01.3.
5. Liu, Yining. (2023). Overview of the Impact of Collaborative Online International Learning on Learners. *SHS Web of Conferences*. 157, 04011 https://doi.org/10.1051/shsconf/202315704011.
6. O'Dowd, Robert. (2018). From telecollaboration to virtual exchange: state-of-the-art and the role of UNICollaboration in moving forward. *Journal of virtual exchange*. 1. 1-23. https://doi.org/10.14705/rpnet.2018.jve.1.
7. Withanachchi, S., Darmon, D., & Sreesing, P. (2022). Building career skills through virtual exchange. *The Business and Management Review*, 13(1), 40-51.
8. Wood, E. A., Collins, S. L., Mueller, S., Stetten, N. E., & El-Shokry, M. (2022). Transforming Perspectives Through Virtual Exchange: A US-Egypt Partnership Part 2. *Frontiers in Public Health*, Volume 10. https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.877547

ФЕДОРОВА ВЕРОНІКА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 035 «Філологія (Східні мови та літератури (переклад включно), перша – китайська)», факультет іноземних мов
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

За останні роки спостерігається тенденція зростання інтересу до вивчення іноземних мов. У сучасному світі, з його швидким темпом життя, дедалі складніше стає приділяти час на відвідування курсів, лекцій та різноманітних вебінарів. Інформаційні технології знайшли застосування у сфері мовознавства у вигляді численних мобільних додатків та застосунків.

Комп'ютерні технології, які стали невід'ємною частиною нашого життя, допомагають у вирішенні проблем навчання. Розроблені із залученням педагогів і психологів комп'ютерні програми для вивчення іноземних мов ураховують кращі практики навчання, імітують мовне середовище, тренажери вимови та функції прослуховування дозволяють формувати правильну вимову та вміння сприймати іноземну мову на слух. У комп'ютера завжди гарний настрій, він ніколи не скаже про відсутність здібностей до навчання, буде повторювати навчальний матеріал стільки разів, скільки треба учню для того, щоб його розуміти. Ігрові методи навчання дозволять вивчати іноземну мову без тривалого й нудного «зубріння» [1].

Інформаційні технології створили ефективні засоби для вивчення мов, і деякі програми є чудовим прикладом цього. Варто зазначити, що додатків для вивчення іноземних мов дуже велика кількість. Знати та використовувати всі їх просто неможливо, тому я розповім лише про ті, що подобаються мені та довели свою ефективність. Зокрема це Duolingo, Rosetta Stone, Memrise та Mondly.

Розгляньмо найпоширеніший додаток серед учнів, студентів і взагалі лінгвістів – Duolingo. В додатку можна вивчати іспанську, французьку, німецьку, португальську, італійську та англійську мови. А якщо ви вже володієте англійською, то вам доступні для вивчення ще близько 30 мов. Увесь навчальний вміст доступний безкоштовно, але завдання можна виконувати лише за наявності «сердець», які можна купувати за «самоцвіти», а «самоцвіти», своєю чергою, заробляти успіхами в навчанні або купувати за гроші. Також можна придбати підписку «Super», як дає необмежену кількість сердець, дозволяє проходити персоналізовану практику та блокує рекламу. Увесь процес навчання максимально гейміфікований – виконуєш завдання, заробляєш «самоцвіти», отримуєш нагороди. Інтерфейс яскравий і моментами

занадто дитячий – з мультяшними героями й совою Duo, яка хвалить за успішне виконання завдань і плаче, коли ви пропускаєте заняття. Є завдання на читання й аудіювання, але акцент передовсім робиться на вивченні слів та перекладі речень і фраз. Також можна запрошувати друзів і ділитися своїм прогресом у соцмережах [3]. На мою думку, цей додаток особливо стане у нагоді тим, кому не вистачає мотивації на самостійне вивчення мови. Серед переваг програми можна відзначити різноманітність вправ та велику кількість мов для навчання. Недоліки програми – немає практики у розмовах та невимушених бесідах, а це необхідно для вдосконалення вимови та інтонації, що є важливим для розуміння та взаємодії за реальних мовних ситуацій. Також поверхневе вивчення граматики відштовхує тих, хто прагне до глибинного вивчення мови.

Інший відомий мобільний застосунок для лінгвістів – Rosetta Stone. Відрізняється від інших додатків технологією інтуїтивного навчання. Тобто немає перекладу на рідну мову, тільки підписані картинки та аудіосупровід. Розробники використали таку методику з метою інтуїтивного розуміння іноземної мови та повного занурення у мовне середовище. Було доведено, що використання інтервалів повторення підвищує швидкість запам’ятовування. Технологія розпізнавання мови допомагає відпрацьовувати правильну вимову. Також є можливість відвідувати онлайн заняття з носіями мови. Увесь навчальний процес відбувається тією мовою, що ви вивчаєте. Я вважаю, що це велика перевага, так як завдяки цьому методу мова швидше та краще сприймається. Недоліком можна вважати те, що безкоштовно можливо пройти декілька уроків, тривалість кожного приблизно 5-10 хвилин.

Ще один додаток для смартфону – Memrise. Відмінність від інших програм полягає у тому, що тут спрощена гейміфікація. Звідси можна зробити висновок, що Memrise орієнтується на дорослу аудиторію. Для підтримки мотивації розробники додали систему цілей та таблицю рейтингу користувачів. Також своїми успіхами можна поділитися з друзями у соцмережах.

Процес навчання базується на комунікативному методі та інтервальному повторенні слів. До переваг додатку можна віднести систему повторень, багато мов та відео замість аудіо. Щодо мінусів, то деякі вправи можуть повторюватися, не дуже зручний інтерфейс, не вистачає практики мовлення та орієнтація тільки на збільшення словникового запасу. Формат Memrise не підходить для чогось іншого, ніж просто для покращення словникового запасу [2].

Отже, серед проаналізованих мною додатків для вивчення іноземних мов можна виділити основні риси ефективної програми:

- Доступність. Додаток має бути доступний як онлайн, так і оффлайн для зручності користувачів. Зокрема, практикуватись навіть тоді, коли немає інтернету.

• Інтерактивність. Інтерактивні вправи, завдання та візуальні елементи сприяють активному залученню користувачів, роблячи процес вивчення більш цікавим та ефективним.

• Персоналізація. Я вважаю, що програми для вивчення іноземних мов мають враховувати індивідуальні потреби та рівень знань. Сюди можна віднести визначення рівня знань на початку користування з метою адаптувати завдання під конкретну людину.

•Відстежування прогресу. Користувач має розуміти свій прогрес, в окремих додатках даний елемент працює як мотивація.

•Елементи заохочування (гейміфікація). Це робить процес навчання захоплюючим та цікавим. Людина не просто вивчає матеріал, а отримує від цього задоволення.

•Відпрацювання навичок. При вивченні іноземної мови необхідно постійно працювати не тільки над граматикою та лексикою, але й відточувати вміння письма, говоріння та аудіювання. Це ключові навички мовлення, які є основою для вивчення будь-якої мови. Вони взаємодіють між собою, створюючи повноцінний комунікативний процес.

•Група користувачів. Також виступає мотивацією та певним колом однодумців, що прагнути однієї мети – вивчити іноземну мову.

Отже, філологія в умовах цифрової епохи зазнає глибоких змін, зокрема у сфері мовної освіти. Використання мобільних додатків для вивчення іноземних мов сприяє розвитку нових форм навчальної взаємодії, що базуються на самостійному опануванні мови, візуалізації та інтерактивності процесу її вивчення. Ці інструменти не лише підвищують ефективність засвоєння матеріалу, а й формують новий тип мовної культури, характерної для цифрового суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Наукове обґрунтування інтенсивних методів вивчення іноземної мови. *Освіта.ua*. URL: https://osvita.ua/languages/how-to-learn/39244 (дата звернення: 27.10.2025).
2. Огляд Memrise 2022. *Poliglot Club*. URL: https://polyglotclub.com/language/english/tool/5/translate-ukrainian (дата звернення: 27.10.2025).
3. Чуловська О. Де самостійно вивчати іноземну мову: 11 популярних додатків. *Happy Monday*. URL: https://happymonday.ua/13-populyarnyh-mobilnyh-dodatkiv (дата звернення: 26.10.2025).

ОБРАЗЦОВА СОФІЯ
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 2 року навчання, спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова і література. Англійська мова і зарубіжна література), історико-філологічний факультет
Науковий керівник: **БОЄВА ЕВЕЛІНА**, кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри української та зарубіжної літератур
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ФУНКЦІЙНИЙ АСПЕКТ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У сучасній лінгвістиці в наш час активно розвивається безліч нових напрямів.

Одним з найактуальніших є політична лінгвістика, яка зосереджена на дослідженні різних періодів розвитку політичної мови та вивченні політичної комунікації. Політична лінгвістика тісно пов'язана з іншими сучасними дисциплінами, зокрема комунікативною лінгвістикою – наукою, яка «досліджує загальні закономірності спілкування людей за допомогою природної мови, організацію засобів мовного коду та інших семіотичних систем у процесах комунікативної взаємодії особистостей, вплив на засоби мови психічних, когнітивних, соціальних, культурних та інших чинників, а також різноманітних ситуативних складових комунікації» [1, с. 7].

Одним із головних завдань, які постають перед політиком, як суб'єктом політичної лінгвістики, є створення свого позитивного образу в свідомості аудиторії. Досягнення цієї мети передбачає широкий вибір різноманітних каналів комунікації, як-то: преса, радіо, Інтернет, телебачення та ін.

У нашій роботі ми дослідили засоби переконання під час спілкування політиків у соціальних мережах. Нами була проаналізована сторінка у «Фейсбук» такого знакового українського політика, як Віталій Кличко. Характерною для комунікації у соціальних мережах є великий обсяг потенційної аудиторії політика: фактично кожен, хто має доступ в мережі Інтернет та акаунт у соціальній мережі, причому не лише громадяни України, а мешканці інших країн можуть переглядати записи політика. Окрім того, часто вони слугують джерелом інформації для засобів масової інформації, які поширюють інформацію, опубліковану в соціальних мережах навіть серед тих, хто не має доступу до Інтернету. Суттєвою перевагою є те, що при спілкуванні у соціальних мережах створюється ілюзія близькості політика і народу, особливо якщо комунікація має не лише монологічний, а й діалогічний характер.

Актуальність роботи полягає у дослідженні впливового потенціалу прийомів, які використовуються у соціальних мережах. Така робота корисна насамперед для прес-служб політиків, які ведуть їхні сторінки у соціальних

мережах або для політиків (якщо вони займаються цим самотужки), а також дозволяє користувачам Інтернету глибше зрозуміти механізми впливу.

Отже, розглянемо детальніше саме політичний дискурс, який є сукупністю всіх репрезентативних форм політичної комунікації. Дослідниця О. Шейгал ототожнює поняття «політичний дискурс» і «політична комунікація», головною рисою політичного дискурсу вона називає його інституціональність [6, с. 22]. Інші риси виокремлює К. Серажим: «евалюативність (зумовлена його ідеологічною спрямованістю, що визначається цінностями тих чи інших соціальних верств, політично активних груп) та аргументативність (ментальна основа дискурсу боротьби за владу)» [5, с. 178]. Політичний дискурс передбачає актуалізацію повідомлення в акті комунікацій між політичним суб'єктом (політиком, політичною партією) та політичним об'єктом (аудиторією, на яку спрямований вплив).

За концепцією А. М. Баранова та Є. Г. Казакевича, політичний дискурс утворює «сукупність усіх мовленнєвих актів, які використовуються у політичних дискусіях, а також правил публічної політики, висвітлених традицією та перевірених досвідом» [1, с. 6]. Вони визначають його за допомогою метафори листкового пирога, у якому є психологічний, соціальний та ігровий прошарки. Основною функцією політичного дискурсу можна вважати його використання в якості інструменту політичної влади (боротьба за владу, оволодіння владою, утримання її, тощо). Але, на думку О. І. Шейгал, ця функція така ж глобальна, як і комунікативна – для мови в цілому.

До основних функцій політичного дискурсу ми відносимо наступні: 1) персуазивну (переконання); 2) інформативну; 3) аргументативну; 4) персуазивно-функціональну (створення переконливої картини кращої світобудови); 5) делімітативну (відмінність від іншого); груповиокремлювальну (змістове та мовне забезпечення ідентичності) [4].

Одна з ключових ролей у політичному дискурсі належить повідомленню, за допомогою якого політик намагається вплинути та викликати потрібну реакцію у виборців. Дослідники визначають наступні характеристики політичного тексту: 1) функціонує у сфері політики; 2) має певну тематику, пов'язану з різноманітними політичними проблемами; 3) створюється людиною, яка займається політичною діяльністю; 4) має, як правило, колективного автора та множинного адресата.

О.Г. Волков вважає, що до політичного варто віднести не тільки текст за зовнішніми ознаками, зокрема за належністю до політичного дискурсу (інститутивний), але і за характером свого впливу, що є причиною, або власне політичною дією, тому ним може бути текст публіцистичний, художній, релігійний [2, с. 5].

Таким чином, політична комунікація – один з типів комунікації, процес спілкування між учасниками політичної діяльності. Політичний дискурс є

конкретним виявом політичної комунікації, який актуалізує політичний текст – повідомлення, що передається політиком з метою впливу на аудиторію.

Зазначимо, що дослідники аналізують різні аспекти функціонування мови в політиці, проте й до сьогодні не вироблено єдиного підходу до розуміння терміну «політична мова». В. В. Петренко пропонує наступне визначення: «Політична мова – це сукупність вербальних структур, які використовуються у мові політики і здійснюють вплив на політичну свідомість індивідів та їх участь у перебігу політичних процесів [4]. Дослідниця Л. П. Нагорна визначає політичну мову як сукупність дискурсивних практик, що формують сферу політичної комунікації [3, с. 72]. Отже, можна вважати, що політична мова – це особлива підсистема національної мови, призначена для політичної комунікації, тобто для пропаганди тих чи інших ідей, емотивного впливу на громадян, вироблення суспільного консенсусу.

Політична мова завжди охоплює не тільки повідомлення про політичну дійсність, а й її інтерпретацію та як явну, так і приховану оцінку, вона орієнтована на те, щоб викликати бажану для суб'єкта мовну чи поведінкову реакцію з боку об'єкта комунікації. У роботі були проаналізовані висловлювання В. Кличка у соціальних мережах. Маніпулятивний потенціал політичної мови проявляється також у політичній пропаганді та рекламі – для цих видів політичної комунікації характерним є активне використання прагматичних можливостей мови. У пропагандистських і рекламних текстах застосовуються різноманітні мовні прийоми, засоби аргументації, які сприяють здійсненню маніпулятивного впливу на суспільну свідомість. У здійсненні мовного політичного маніпулювання значну роль відіграють засоби масової інформації.

Українські політики не залишаються осторонь від загальних тенденцій і тепер разом з публічними виступами на ток-шоу і мітингах активно використовують спілкування з аудиторією в соціальних мережах.

На сторінці Віталія Кличка (https://www.facebook.com/Vitaliy.Klychko) поставили позначку «Подобається» понад 64 тисячі користувачів – таким чином, вони бачитимуть кожну його публікацію, окрім того, кількість людей, які переглянуть запис, зростає за рахунок тих, хто не ставив позначку, але просто зайде на сторінку Віталія Кличка, та тих, хто побачить репост запису у друзів. Варто відзначити, що для спілкування з користувачами Віталій Кличко використовує лише «Фейсбук». За нашими спостереженями, У записах Віталія Кличка домінує монологічна форма спілкування – це дещо погіршує створення ефекту близькості до народу, проте позбавляє потреби відповідати на незручні коментарі тощо. З-поміж проаналізованих записів ми виокремили у Кличка два типи записів, взявши для цього за основу їхнє яскраво виражене функціональне спрямування*: іміджеві*, які мають на меті не результат «тут і зараз», а публікуються в межах створення позитивного образу Кличка в очах

української спільноти та *агітаційні*, більшість з яких закликала до термінової реакції.

Політичне мовлення являє собою досить ефективний інструмент, який не лише забезпечує вироблення й творення політичної інформації, але й виступає творцем політичних смислів, могутнім ідеологічним чинником. Особливо яскраво його роль проявляється під час передвиборчих кампаній. Надзвичайно ефективними тут виявляються притаманні йому елементи гри, спорту та словесної війни. Як зазначає Л. П. Нагорна, специфіка політичного мовлення в його варіативності – воно має бути достатньо доступним та зрозумілим широкому загалу і водночас – бути ускладненим [3, с. 73]. Політичні потреби часто зумовлюють «езопівську» манеру висловлювання, розраховану на читання «між рядками».

Отже, головною метою політика у комунікативному акті є вплив на одержувача інформації з метою привернення його на свій бік, нав'язування своїх політичних поглядів та переконань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баранов А. Н., Казаневич Е. Г. Парламентські дебати: традиції і новації. Київ, 1991. 64 с.
2. Волков О. Г. Прагматика політичного тексту : автореф. дис. канд. філософ. наук : спец. 09.00.03. Сімферополь, 2002. 19 с.
3. Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. Київ: Світогляд, 2005. 315 с.
4. Петренко В. В. Особливості визначення політичної мови [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=69&c=1588.
5. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність. Київ: Київський національний університет, 2002. 392 с.
6. Шейгал Е. И. Семіотика політичного дискурсу. Київ: 2004. 326 с.

МАРГАРИД ДАРИНА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності С7 «Журналістика», факультет іноземних мов, медіа та психології
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна
Науковий керівник: **ПЕТІНОВА ОКСАНА**, докторка філософських наук, професорка кафедри філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ПУБЛІЧНЕ МОВЛЕННЯ ЯК ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЖУРНАЛІСТА

Публічне мовлення є ключовою компетентністю журналіста у сучасному медіапросторі. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю протистояти інформаційному перенасиченню та фейкам, а також вимогою адаптації журналіста до нових цифрових форматів. Ефективний публічний виступ – це не просто передача фактів, а процес формування громадської думки та впливу на свідомість [1]. Метою роботи є дослідження ролі публічного мовлення у професійній компетентності журналіста, визначення його структури, функцій та особливостей удосконалення. Дослідження ґрунтується на комплексному підході, що поєднує положення класичної риторики, журналістикознавства та психології комунікації. Застосовуються методи аналізу та системного підходу для розгляду мовлення як цілісної професійної системи.

Сучасна академічна думка глибоко вивчає цю проблему. Дослідження охоплюють як основи мовної культури та риторики, так і спеціалізовані аспекти для журналістики та адаптацію до сучасних медіавикликів (медіаріторика), що підтверджує динамічний розвиток проблеми. Публічне мовлення – це форма усного спілкування, спрямована на інформування та переконання широкої аудиторії [4]. Для журналіста воно є інструментом професійного самовираження, що охоплює репортажі, інтерв'ю, ведення ефіру та публічні виступи. Головна роль журналіста – бути посередником між фактами та громадськістю. Мовлення реалізує низку ключових функцій: інформаційну, комунікативну, переконувальну та естетичну [5].

Якість публічного мовлення залежить від мовної культури журналіста, яка є показником його освіченості. Журналіст повинен володіти багатим словниковим запасом, точними мовними засобами та чіткою дикцією. Успішний публічний виступ також вимагає врахування психології аудиторії. Це включає: орієнтацію на інтереси слухачів, підтримку уваги (ритм, темп, паузи) та вміння долати страх сцени [6]. Публічне мовлення вимагає ретельної підготовки, що включає добір актуальної теми, збір і перевірку фактів, створення логічної структури та репетицію. Для посилення ефекту використовуються засоби виразності: інтонація, темп, тембр голосу, а також риторичні запитання, метафори, міміка та жести [5].

Етичні принципи – ключова складова публічного мовлення. Справжня сила слова полягає у чесності та відповідальності. Журналіст зобов'язаний дотримуватись правди й об'єктивності, уникати дискримінаційних висловів та не поширювати фейків. Це забезпечує довіру аудиторії [7]. Публічна компетентність журналіста формується шляхом інтеграції кількох складових: риторичної, мовної, комунікативної та етичної. В умовах нових медіа

(Інтернет, подкасти), журналіст має адаптувати своє мовлення до коротких, динамічних та інтерактивних форматів. Він повинен володіти технікою відео- та аудіозапису і підтримувати зворотний зв'язок з аудиторією [3].

Публічне мовлення є фундаментальним елементом професійної діяльності журналіста, який поєднує культуру слова, етику, психологію та техніку комунікації. Уміння виступати публічно робить журналіста впливовим і здатним ефективно формувати громадську думку. Розвиток цієї компетентності вимагає постійної практики та високої відповідальності перед суспільством.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Принципи формування громадської думки та впливу медіа.
2. Методологія наукових досліджень у соціальних комунікаціях. *Електронний ресурс.* URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi77/0057070.pdf
3. Сучасна медіаріторика: виклики цифрової епохи. *Електронний ресурс.* URL: https://svitlit.ippo.kubg.edu.ua/?page_id=1119
4. Основи риторики та мовної культури. *Електронний ресурс.* URL: https://osvita.ua/vnz/reports/rhetoric/30496/
5. Функції публічного мовлення в журналістиці. *Електронний ресурс.* URL: https://journ.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/Posibnyk_pdf.pdf
6. Психологія публічних виступів та комунікації. *Електронний ресурс.* URL: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/12/53.pdf
7. Кодекси професійної етики журналіста. *Електронний ресурс.* URL: https://nuju.org.ua/kodeks-profesijnoyi-etyky-zhurnalista-novyy-tekst/

КАЛІНІНА АЛІСА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність С4 «Психологія»,
факультет іноземних мов, медіа та психології
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна
Науковий керівник: **ПЕТІНОВА ОКСАНА**, докторка філософських наук,
професорка кафедри філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

МОВЛЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У сучасному інформаційному суспільстві мовлення відіграє винятково важливу роль у процесах пізнання, соціальної взаємодії та впливу на

особистість. Людина не лише мислить за допомогою мови, а й формує через неї власну свідомість, ціннісні орієнтири та поведінкові моделі. Саме тому питання мовлення як інструменту психологічного впливу має особливу актуальність у контексті сучасної психології, педагогіки та комунікативних наук.

У добу масових комунікацій і цифрових технологій слово набуває дедалі більшої сили. Через мовлення здійснюється не лише інформування, а й формування ставлення до подій, людей, явищ. Політичні промови, реклама, медіа, міжособистісні стосунки — усюди ми стикаємося з різними формами мовленнєвого впливу. Мовлення здатне створювати емоційні реакції, навіювати переконання, регулювати поведінку, змінювати установки особистості. Саме тому дослідження психологічної природи мовлення є надзвичайно важливим для розуміння механізмів впливу людини на людину [2, с. 45–47].

Мовлення – це складна форма психічної діяльності, у якій реалізується єдність мислення і комунікації. За визначенням О. Леонтьєва, мовлення є діяльністю, що відображає свідомість людини та водночас виступає засобом її формування [4, с. 102–105]. Воно поєднує когнітивний, емоційний і соціальний аспекти психіки, завдяки чому здатне не лише передавати інформацію, а й впливати на внутрішній світ інших. Згідно з підходом І. Беха, мовлення має не лише інтелектуальну, а й морально-виховну функцію. Через слово людина передає не тільки знання, а й етичні цінності, почуття, емоційні оцінки. Таким чином, мовлення стає засобом не просто впливу, а духовно-моральної взаємодії, що формує свідомість, поведінку та внутрішній світ особистості [1, с. 56–60].

У психолінгвістичному вимірі мовлення розглядається як процес, у якому перетинаються когнітивні, соціальні та емоційні складники. Слово може бути носієм не лише смислу, а й певного психологічного стану, енергетики, що впливає на співрозмовника навіть без усвідомлення цього впливу [5, с. 78–82]. Психологічний вплив мовлення реалізується через низку механізмів: переконання, навіювання (сугестію), зараження, наслідування, емоційне віддзеркалення тощо. Переконання базується на логічних аргументах і раціональному мисленні, коли мовець за допомогою доказів формує у слухача певну точку зору. Навіювання (сугестія) відбувається на підсвідомому рівні й передбачає прийняття інформації без критичного осмислення, що робить його особливо ефективним у емоційно насичених або авторитетних ситуаціях [6, с. 33–36].

Емоційне зараження – це передавання емоційного стану через інтонацію, тембр голосу, міміку, ритм і темп мовлення. Людина, яка говорить із натхненням і впевненістю, часто “заряджає” своїм настроєм інших. На ефективність мовленнєвого впливу впливають численні фактори: соціальний

статус мовця, рівень його комунікативної компетентності, культура мовлення, інтонаційні особливості, а також емоційний стан слухача [3, с. 48–52].

А. Коваль зазначає, що мовленнєва поведінка є відображенням загальної культури людини, її інтелектуального та етичного рівня. Саме культура мови й мовленнєвий етикет створюють основу для довіри і відкритості у спілкуванні [3, с. 50].

Оскільки слово може мати як конструктивну, так і деструктивну силу, особливого значення набуває питання етики мовлення. Ефективне мовлення не повинно перетворюватися на маніпуляцію чи психологічний тиск. І. Бех підкреслює, що мовленнєвий вплив має бути спрямований на розвиток особистості, підтримку її гідності, самоповаги та здатності до саморозвитку [1, с. 59]. У цьому сенсі психологічна культура мовця полягає у вмінні впливати на інших, не порушуючи їхньої свободи вибору, дотримуючись моральних принципів комунікації. У контексті професійного спілкування (педагогічного, психологічного, медичного, управлінського) мовлення виступає не лише інструментом передавання знань, а й засобом формування емоційного клімату, стимулювання активності, створення атмосфери довіри [2, с. 46–49]. Тому важливо розуміти психологічні наслідки слова, його здатність мотивувати, заспокоювати, надихати або, навпаки, руйнувати взаємини.

Знання психологічних механізмів мовленнєвого впливу має велике практичне значення. Для психологів це інструмент ефективної комунікації з клієнтом; для педагогів – спосіб формування позитивної навчальної мотивації; для лідерів і керівників – засіб згуртування колективу [5, с. 80–83]. У сучасному медійному просторі ці знання допомагають розпізнавати маніпулятивні технології та формувати критичне мислення.

Мовлення, сповнене доброзичливості, впевненості й емпатії, має колосальну силу впливу. Водночас агресивне, маніпулятивне або зневажливе слово може викликати спротив, психологічну травму чи навіть соціальну ізоляцію. Саме тому вміння володіти словом є показником високого рівня професійної та особистісної культури людини [3, с. 51].

Отже, мовлення є універсальним і потужним інструментом психологічного впливу, що здатне не лише передавати інформацію, а й змінювати внутрішній світ людини. Через слово здійснюється процес емоційного контакту, формуються переконання, відбувається моральний і духовний розвиток особистості. Ефективність мовленнєвого впливу залежить від культури спілкування, етичної позиції мовця, його емпатії, інтонаційної виразності та здатності враховувати психологічний стан співрозмовника. Усвідомлене та етичне використання мовлення сприяє гармонізації міжособистісних відносин, розвитку комунікативної компетентності й підвищенню психологічної культури суспільства загалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 1. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
2. Величковський Б. М. Комунікативна психологія. Київ : Центр навчальної літератури, 2015. 320 с.
3. Коваль А. П. Культура мови і мовленнєвий етикет. Київ : Вища школа, 2012. 192 с.
4. Леонтьєв О. О. Діяльність. Свідомість. Особистість. Київ : Академвидав, 2005. 304 с.
5. Петренко В. Ф. Психолінгвістика: навчальний посібник. Київ : Академія, 2010. 256 с.
6. Слободяник О. М. Мовленнєвий вплив у психологічній комунікації. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2018. 210 с.

СЕКЦІЯ № 4. КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПРАКТИКИ В ЦИФРОВУ ДОБУ

ШАКУН НАТАЛІЯ
кандидатка філософських наук, доцентка,
завідувачка кафедри філософії і суспільних наук
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ГУМАНІТАРИСТИКА У СВІТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Цифровізація сучасного суспільства спричинила глибинну трансформацію способів продукування, обміну та збереження знання. Нові інформаційні середовища, алгоритмічні медіа, технології обробки великих даних та штучний інтелект істотно змінюють структуру соціальної реальності. За цих умов гуманітарні науки вступають у фазу методологічного переосмислення, оскільки традиційні моделі інтерпретації смислів дедалі частіше функціонують у взаємодії з алгоритмічними й цифровими обчисленнями.

Актуальність дослідження зумовлена потребою вироблення методологічних стратегій, які б дозволили гуманітаристиці зберігати ціннісну

та інтерпретативну глибину, не втрачаючи можливостей цифрових технологій. В українському контексті процеси інформатизації та цифровізації посилюються викликами війни, кризою ідентичності та боротьбою за інформаційний суверенітет, що робить актуалізацію гуманітарного знання життєво необхідною.

Цифрова трансформація створює специфічний тип соціальної реальності, у якій цифрові сліди, інформаційні потоки та алгоритмічні структури стають новими смислотворчими елементами. Вони впливають не лише на форми комунікації, але й на механізми формування ідентичностей, моделі взаємодії, структури влади.

Гуманітарні науки не можуть залишатися осторонь цих процесів, адже саме вони відповідають за тлумачення культурних символів, значень і цінностей, які дедалі частіше формуються в цифрових середовищах. «На сучасну соціогуманітарну науку покладено важливе завдання, яке полягає у розробці нових світоглядних та методологічних підходів, які б відповідали викликам сьогодення й сприяли як теоретичному осмисленню, так і практичному формуванню орієнтирів суспільного поступу» [1, с. 56].

Цифрова гуманітаристика постає як відповідь на потребу осмислення феноменів мережевих спільнот, цифрових архівів, візуальних і мультимодальних форм репрезентації культури. На думку сучасних вчених, «цифрові гуманітарні науки не лише адаптують новітні технології для вивчення культури, історії та мистецтва, але й формують нові дослідницькі парадигми, сприяючи між-дисциплінарному діалогу між гуманітаристикою та комп’ютерними науками [1, с.83].

Одним із ключових викликів є необхідність інтеграції інтерпретативних гуманітарних стратегій із цифровими аналітичними інструментами. Аналіз великих масивів даних, штучні нейронні мережі, алгоритми класифікації та прогнозування розширюють можливості дослідження соціальних тенденцій.

Однак вони містять ризики редукції багатовимірності людського досвіду до статистичних параметрів. У цифрових методах легко втрачається індивідуальність, контекстуальність і смислова глибина.

Алгоритмізація знання також ставить питання про нову роль дослідника. Участь штучного інтелекту у створенні текстів, культурних продуктів і аналітичних моделей трансформує уявлення про авторство, суб’єктність та інтенціональність. Це потребує розробки нових теоретико-методологічних концептів, які б адекватно фіксували взаємодію людини й технології.

Гуманітарні науки мають забезпечити етичну рамку та критичну оптику для аналізу цифрових технологій, формуючи етично відповідальні моделі їх застосування. Саме гуманітаристика здатна поставити питання про людяність, відповідальність і свободу в контексті стрімкого розвитку техносфери.

Особливості цифровізації в Україні визначаються поєднанням технологічних і соціокультурних викликів. Війна, криза ідентичності,

деколонізаційні процеси та інформаційні загрози роблять цифрове середовище простором боротьби за цінності та смисли.

У цифровому полі формуються нові образи пам'яті, історичні наративи, моделі солідарності. Гуманітаристика в цьому контексті виступає важливим інструментом культурної рефлексії та духовного самозахисту, здатним протистояти маніпуляціям, симулятивним конструктам і нав'язаним ідеологемам.

Цифровізація відкриває можливості для створення нової гуманітарної парадигми, заснованої на поєднанні різних типів знання. Перспективним напрямом є формування міждисциплінарних методологій, що інтегрують:

- герменевтичний аналіз;
- критичні та постструктуралістські підходи;
- цифрову аналітику;
- мультимодальні стратегії інтерпретації;
- дослідження цифрових культурних практик.

Такі методології дозволяють зберегти смислову глибину гуманітарного знання, не ігноруючи потенціалу цифрових інструментів. У цьому полягає ключ до формування нової культурної та інтелектуальної моделі гуманітаристики XXI століття.

Український контекст надає цим процесам особливої значущості: гуманітарні науки стають інструментом захисту культурної суб'єктності, осмислення історичної пам'яті та формування ціннісних орієнтирів у часи кризових трансформацій.

Розвиток нової гуманітарної парадигми, що інтегрує цифрові й інтерпретативні підходи, є необхідною умовою не лише для теоретичного поступу гуманітаристики, а й для конструювання стратегії сталого розвитку українського суспільства в цифрову добу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шакун Н.В. Методологія соціогуманітарного пізнання крізь призму української філософії. Журнал «Перспективи. Соціально-політичний журнал». № 3, 2025. С.55-63. С. 56.
2. Ніктенко В., Воронкова В., Кивлюк О. Цифровий гуманізм як нова парадигма розвитку сучасних гуманітарних наук. Humanities Studies. 2025. Випуск 22 (99). С.83.

ВАРИВОДА ПЕТРО
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальність 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності»,
факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Науковий керівник: **ВОРОНКО ОЛЕГ**, кандидат історичних наук, доцент кафедри мистецьких дисциплін факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна

РІВНІ УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

В Україні не існує окремого закону, котрий би регулював відносини, що складаються у сфері дозвілля. Часткові норми, що регулюють культурно-дозвіллєву діяльність містяться в таких загальнонаціональних документах як Конституція України, Законах України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про культуру», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про музеї та музейну справу», «Про туризм», «Про охорону культурної спадщини», «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», «Про народні художні промисли», «Про Український культурний фонд», Указі Президента України «Про державну підтримку культури і мистецтва в Україні» та ін. нормативних документах.

Так, Основний Закон держави – Конституція України покладає на органи місцевого самоврядування вирішення майже всіх питань життєдіяльності мешканців територіальних громад, в тому числі й питання забезпечення населення культурно-дозвіллєвою діяльністю. Проте, сам Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» не містить жодного положення, яке б регламентувало повноваження органів місцевого самоврядування у сфері дозвілля. Більше того, в тексті цього закону жодного разу навіть не згадується поняття «дозвілля» чи «культурно-дозвіллєва діяльність». У статті 27 закону є лише загальне визначення повноважень виконавчих органів місцевих рад у сфері культурного розвитку. Так, до власних повноважень ОМС віднесено забезпечення складання балансів фінансових, трудових ресурсів, грошових доходів і видатків, необхідних для управління культурним розвитком відповідної території. Стаття 32 цього ж закону до відання виконавчих органів місцевих рад у якості власних повноважень відносить управління закладами культури, які належать територіальним громадам або передані їм, та організацію їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення [1].

В інших нормативно-правових актах так само містяться лише поверхові згадки про дозвіллєву діяльність. Не дивлячись на це, державна політика у сфері дозвілля є важливою складовою політики Української держави, й

забезпечується на різних рівнях: загальнонаціональному, регіональному, місцевому та локальному.

Основними напрямками діяльності державних органів влади у сфері дозвілля на *загальнонаціональному рівні* є:

1. Захист навколишнього природного середовища, створення природо-заповідного фонду.
2. Збереження та розвиток національної культурної спадщини, в тому числі народних традицій, обрядів, звичаїв, ремесл тощо.
3. Популяризація розвитку аматорської діяльності та художньої творчості.
4. Підтримка та розвиток закладів культури, що належать до інфраструктури дозвіллєвої сфери – бібліотек, центрів дозвілля, культурних центрів, центрів народної творчості, кінотеатрів, спортивних клубів, аквапарків та ін.
5. Розробка нормативно-правового забезпечення дозвіллєвої сфери.
6. Підтримка наукових досліджень проблем культурно-дозвіллєвої діяльності.

Основними державними органами влади у сфері дозвілля загальнонаціонального рівня є Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України та профільні міністерства.

Діяльність державних органів влади у сфері дозвілля на *регіональному рівні* носить більш суттєвий та практичний характер, бо саме від цих органів напряму залежить ефективність функціонування сфери дозвілля конкретного регіону. На регіональному рівні створюються відповідні департаменти, управління, відділи та сектори, агенції, які:

- стимулюють/стримують розвиток певних видів дозвілля;
- створюють сприятливі умови для активного залучення населення в культурно-дозвіллєву діяльність;
- створюють, утримують, розвивають інфраструктуру дозвілля;
- ініціюють, організовують та підтримують проведення різноманітних заходів, програм та проєктів;
- фінансують заклади культури, які підтримують активну культурно-дозвіллєву діяльність та розвивають індивідуальну творчість;
- підтримують різні верстви населення в частині доступу до культурних цінностей тощо.

Нормативне, програмно-проєктне забезпечення дозвіллєвої діяльності регіону здійснюється обласними державними адміністраціями та обласними радами.

Не дивлячись на важливість загальнонаціонального та регіонального рівнів управління культурно-дозвіллєвою діяльністю в Україні, все ж визнаємо, що найвагоміший вплив на організацію дозвілля населення забезпечується на *місцевому рівні* – органами місцевого самоврядування

(місцевими радами та виконавчими комітетами) та структурними підрозділами ОМС (управліннями, відділами, секторами), адже саме ОМС найбільш обізнані з соціокультурною проблематикою, запитами, інтересами та потребами населення в тому чи іншому дозвіллі.

Органи місцевого самоврядування:

- створюють умови та забезпечують участь жителів у місцевих дозвіллєвих заходах, проєктах та програмах;
- планують та організовують культурно-дозвіллєву роботу;
- впроваджують інноваційні дозвіллєві технології;
- займаються пошуком нових дозвіллєвих форм роботи;
- здійснюють методично-організаційний супровід творчих колективів, аматорських об'єднань;
- забезпечують інформаційно-рекламну діяльність видів дозвілля;
- захищають інтереси представників творчих професій;
- створюють та утримують у комунальній власності дозвіллєву мережу (центри народної творчості, культурні центри, парки, басейни, спортивні майданчики, туристичні об'єкти, концертні зали тощо);

Варто зауважити, що реформа децентралізації влади в Україні спричинила відповідні процеси й в культурно-дозвіллєвій сфері. Сьогодні ми вже можемо констатувати, що культурна політика на місцях активно спрямовується на збереження культурної самобутності та національної ідентичності, децентралізацію та демократизацію сфери дозвілля.

Демонстративною відповіддю українського народу на повномасштабне вторгнення РФ в Україну стала стійка тенденція збереження культурної самобутності та національної ідентичності. Практично одразу державні органи управління на всіх рівнях відреагували заходами підтримки національної культури та додатковим створенням умов для національного культурного самовираження, а галузь культури та дозвілля перетворилася на тиловий патріотичний фронт, метою якого стало не лише задоволення власних дозвіллєвих потреб, а й підтримка ЗСУ, конвертування власної творчості в донати.

Безперечно, централізована культурно-дозвіллєва політика неспроможна мобільно й однаково ефективно по всіх регіонах держави реагувати на нові виклики й потреби. Набагато мобільніша в цьому плані місцева політика, яку впроваджують ОМС. З цього приводу влучно виразився французький культурознавець А. Жирар, який зазначив, що для забезпечення актуальності культурних програм, вкрай важливо «обговорювати цілі, завдання й засоби культурної політики на місцевому рівні» [2, с. 172]. Саме тому, метою політики децентралізації є самобутній розвиток регіонів країни, максимальне врахування місцевої специфіки та самобутності, потреб і запитів місцевого населення. У дозвіллєвій діяльності це проявляється в забезпеченні диференційованого підходу до планування, фінансування та проведення

дозвіллєвих заходів, удосконаленні діяльності закладів, які забезпечують дозвілля, через врахування місцевих особливостей.

Політика демократизації сфери дозвілля передбачає досягнення рівності прав людини на культурно-дозвіллєві послуги незалежно від національності, статі, соціального походження, релігійної приналежності тощо. З огляду на зазначене, дозвіллєве обслуговування має ґрунтуватися на врахуванні індивідуальних можливостей та здібностей, потреб та інтересів. Останнім часом, не зважаючи на дію воєнного стану в Україні, державні органи в сфері управління дозвіллєвою діяльністю намагаються створити умови доступності культурно-дозвіллєвих послуг для всіх споживачів – мало мобільних, людей з особливими потребами тощо. Це проявляється у зведенні пандусів, будівництві спеціальних доріжок для мало зрячих/незрячих людей й т. п. Відбувається також орієнтація на демократичні форми культурно-дозвіллєвої діяльності з метою створення умов для задоволення дозвіллєвих потреб всіх верств населення, не дивлячись на їхні статки чи інші можливості. Це проявляється у створенні пересувних клубів, фестивалів, виставок, майстер-класів тощо.

На *локальному рівні* організацію дозвілля населення забезпечують керівники закладів культури, які надають культурно-дозвіллєві послуги, – клубів, центрів культури, центрів народної творчості, бібліотек, музеїв тощо. Найяскравіше це виявляється у створенні та діяльності добровільних дозвіллєвих об’єднань при таких закладах.

В Україні існує чимало видів добровільних дозвіллєвих об’єднань, серед найбільш популярних назвемо: дитячі, любительські та благодійні об’єднання, молодіжні, спортивні та туристичні клуби, жіночі/чоловічі, ветеранські, просвітні та релігійні організації, хобі-об’єднання тощо. Ці та інші об’єднання створюються за ініціативою громадян, вирізняються автономією по відношенню до офіційної влади та демократичним управлінням. Як правило добровільні дозвіллєві організації не орієнтовані на одержання прибутку.

Варто зауважити, що місцева влада через комунальні заклади освіти та культури в своїй більшості заохочують жителів громади до створення різноманітних дозвіллєвих об’єднань, адже участь у таких об’єднаннях розвиває активну громадську позицію. Крім того, необхідно зважати, що малих в групах більш якісно задовольняються різноманітні потреби життєдіяльності людини, які відповідають пізнавальним, культурним, соціальним, дозвіллєвим та іншим запитам. В сучасних глобалізаційних процесах особливої актуальності набирає потреба самоідентифікації людини, що найбільш проявляється у відчутті приналежності індивіда до певної соціальної групи.

З огляду на зазначене, дозвіллєве обслуговування населення на рівні громади вважається найбільш ефективним. Ось чому останнім часом ми

спостерігаємо активну переорієнтацію дозвіллєвого обслуговування з державного до місцевого та локального рівнів.

Насамкінець, визначимо критерії ефективності управлінської діяльності культурно-дозвіллєвою роботою в громаді:

1) дозвіллєві заходи охоплюють різноманітні соціальні верстви населення та відповідають їхнім потребам;

2) до заходів залучаються представники усіх вікових груп;

3) під час організації та проведення дозвіллєвих заходів відбувається взаємодія з добровільними дозвіллєвими об'єднаннями, які є в громаді;

4) відбувається збереження й відродження кращих традицій соціально-культурного життя громади;

5) громада зміцнює свій імідж та авторитет, стає відомою на місцевому, національному та міжнародному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про місцеве самоврядування в Україні. *Закон України* від 21.05.1997 № 280/97. Дата оновлення: 08.01.2025. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280.pdf.

2. Girard A. Cultural Development: Experiences and Policies. P. UNESCO, 1983. 145 p.

ГОНЧАРОВА ОЛЬГА

кандидатка технічних наук, докторантка кафедри філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ПЛАСТИКА ЛЮДИНОМІРНОСТІ ЯК КРЕАТИВНА СОЦІОКУЛЬТУРНА ПРАКТИКА В ЕПОХУ ГЕНЕРАТИВНОГО ШІ

Ми живемо в епоху фундаментальної трансформації соціокультурних практик, каталізатором якої є стрімкий розвиток цифрових технологій і, зокрема, генеративного штучного інтелекту (ШІ). Цифрова доба ставить перед людством *екзистенціальні* виклики, що виходять далеко за межі суто технологічних питань і торкаються самих основ критичного мислення, освіти та екзистенціального здоров'я особистості [2]. Прояснимо сенс поняття *екзистенціал*. За даними словника «Філософія науки і культури» за редакцією відомого українського філософа Назіпа Хамітова «екзистенціал (від лат. *exsistentia – існування*) – ситуація людського буття, що переважно пов'язана з його граничними і трагічними проявами й породжує глибинну зміну стратегій

і смислів існування» [8, с. 127]. Якщо класичний екзистенціалізм (особливо Гайдеггера) використовує поняття «екзистенціал» для аналітичного опису структур буття, часто з акцентом на трагізмі (тривога, смерть), то Назіп Хамітов розширює це поняття та робить його**,** крім означеного трагічного, ще й життєствердним і ціннісно-насиченим. Він показує, що *екзистенціали* – це не просто даність, з якою треба змиритися, а граничні цінності, які є векторами для саморозвитку і творчого виходу за власні межі. Це не лише аналіз того, *як ми є*, а й відповідь на питання, як нам стати більш людяними.

ШІ перестає бути просто інструментом і перетворюється на «цифрове дзеркало» – глобальне середовище, в якому не лише віддзеркалюється, а й активно формується «колективна людина». Креативні індустрії стають головними архітекторами цього нового середовища.

Це породжує фундаментальну проблему. Легкість, з якою генеративний ШІ створює бездоганні, привабливі, але стандартизовані «форми», створює загрозу девальвації унікального, прожитого людського «змісту». Виникає ризик появи культури «блискучої порожнечі», де симуляція емоцій і смислів витісняє автентичне переживання, що прямо загрожує праву людини на автентичне, осмислене життя. Така ситуація веде до кризи традиційних креативних практик, які історично були спрямовані на вираження унікального внутрішнього світу, і створює передумови для нового типу залежності – «цифрового рабства», де людина стає пасивним споживачем форм, втрачаючи свою суб'єктність [10].

Актуальність даного дослідження полягає в нагальній потребі розробити нову філософську парадигму та інноваційну гуманістичну стратегію, здатну дати адекватну відповідь на ці виклики. Ми стверджуємо, що такою відповіддю є свідома соціокультурна практика пластики людиномірності – творчого, динамічного самотворення особистості, що є шляхом до збереження свободи через смисл.

Цифрова доба як нове соціокультурне середовище: виклики для креативних практик та критичного мислення. Сучасна цифрова епоха характеризується формуванням тотального соціокультурного середовища, що змінює основи людської взаємодії. ШІ як «цифрове дзеркало» створює потужний зворотний зв'язок: алгоритми аналізують наші вподобання і генерують контент, який, у свою чергу, формує наші майбутні вподобання. Цей процес веде до гомогенізації культури та стандартизації креативних практик, що є прямою загрозою для критичного мислення. Адже критичне мислення вимагає дистанції, аналізу альтернатив та незалежності суджень, у той час як алгоритмічне середовище створює «ехо-камери», що підсилюють існуючі уявлення і роблять людину інтелектуально вразливою.

Це породжує діалектичну напругу між формою та змістом. Генеративний ШІ пропонує нескінченну варіативність форм, що призводить до інфляції смислів. Коли будь-який текст чи зображення можна створити за

секунду, знецінюється сам акт творення як результат глибокого внутрішнього процесу, як акт проживання. Це веде до соціокультурних наслідків: втрати суб'єктності, посилення маніпулятивних можливостей та становлення культури симуляції, де копія стає важливішою за оригінал, а формальна логіка машини витісняє людську логіку смислу.

Філософія людиномірності як методологічна основа гуманістичної відповіді на сучасні цивілізаційні виклики та стратегія здоров'я. Адекватною методологічною основою для аналізу цих викликів є філософія людиномірності**.** Цей підхід, що спирається на концептуальний потенціал української філософської постнекласичної традиції («нелінійне мислення» Добронравової І. [4], концептуальну модель «ціле в цілому» та гіпертеорію «мозок-психіка-розум/свідомість…» Єршової-Бабенко І. [6], «людиномірність постнекласичної науки» Мєлкова Ю. [7], «багатомірне мислення» Богатої Л. [1] та інші) та *метаантропологію* Хамітова Н. [9] (**«екзистенціали як виміри буття: буденне, граничне, метаграничне»)**, вимагає, щоб будь-які інформаційні системи та технології були не тільки співмірними людині, її гідності та потенціалу до розвитку, а й цифрове середовище сприяло розвитку людяного в людині. У контексті філософії здоров'я це означає, що справжнє здоров'я – це не лише відсутність хвороб, а й повнота екзистенціального буття, наявність сенсу та можливість самореалізації. Постійне перебування у цифровому потоці, що веде до втрати сенсу, можна розглядати як загрозу екзистенціальному здоров'ю особистості.

На противагу технократичному підходу, що прагне адаптувати людину до машини, філософія людиномірності ставить у центр людину як мету, а не засіб. У контексті нашого дослідження це означає, що розвиток креативних індустрій та соціокультурних практик має оцінюватися не за критеріями ефективності чи прибутковості, а за тим, наскільки вони сприяють збагаченню людського досвіду.

Саме на цій основі ми вводимо ключове поняття нашого дослідження – пластика людиномірності. «Пластика» тут означає не пасивну адаптацію, до мінливого світу, а активний, творчий акт самотворення та творення власної реальності [3]. Це свідома соціокультурна практика, яка водночас є й інноваційною освітньою стратегією, спрямованою на збереження та розвиток людської унікальності в умовах алгоритмічної стандартизації. Якщо ШІ пропонує зовнішню пластичність форми, то людина має відповісти на це внутрішньою пластичністю смислу, що і є шляхом до збереження свого духовного та психічного здоров'я.

Перехід від теорії до практики пластики людиномірності здійснюється через працю з особистим тезаурусом. Ми трактуємо тезаурус як унікальну для кожної особистості динамічну систему смислів, цінностей, концептів, метафор та культурних кодів, через яку вона творить свою реальність [5].

Свідоме постійне творіння та перетворювання власного тезаурусу і є головною інноваційною освітньою та креативною практикою нової епохи. Ця праця включає:

- Розвиток критичного мислення (Секція 10): Не просто споживати інформацію, а свідомо обирати джерела, аналізувати їх, порівнювати та інтегрувати у власну картину світу. Це практика критичного мислення, спрямована на опір маніпуляціям та спрощенням.
- Практика екзистенціального здоров'я (Секція 7): Робота з тезаурусом – це форма «ментальної гігієни» або «цифрового детоксу». Глибоке читання, ведення діалогу, мистецька творчість – усі ці практики, що наповнюють життя сенсом, запобігаючи екзистенціальному вакууму та емоційному вигоранню, і є реалізацією права на повноцінне життя.
- Інноваційна освітня стратегія (Секція 8): Навчання вмінню будувати та розвивати власний тезаурус має стати ядром освіти майбутнього. Це перехід від моделі засвоєння готових знань до моделі формування унікальної, творчої та стійкої особистості.
- Мистецтво ставити справжні, прожиті питання до світу, до себе і до самого ШІ, що є актом утвердження власної суб'єктності.

Особистий тезаурус стає інструментом інтелектуального, духовного та екзистенціального суверенітету, головною зброєю у боротьбі з дегуманізуючими тенденціями цифрової доби.

Сучасна цифрова епоха, каталізатором якої став стрімкий розвиток генеративного штучного інтелекту (ШІ), відкриває нову фазу соціокультурної трансформації. Йдеться не лише про технологічні зміни, а й про радикальні виклики для критичного мислення, гуманістичної освіти та екзистенціального здоров’я людини. ШІ перестає бути інструментом і набуває рис «цифрового дзеркала», що не лише відображає, а й активно формує «колективну людину». У такій ситуації виникає ризик втрати автентичності, знецінення унікального людського досвіду та підміни смислів симулятивними формами. Проблема набуває екзистенціального характеру: культура ризикує перетворитися на простір «блискучої порожнечі», де домінують стандартизовані продукти алгоритмів, а людина стає пасивним споживачем форм, втрачаючи власну суб’єктність.

Найбільш продуктивною гуманістичною відповіддю на цей виклик є культивування пластики людиномірності як свідомої соціокультурної практики, яка водночас є інноваційною освітньою стратегією поєднання креативності, критичного мислення й турботу про екзистенціальне здоров'я.

Ключовим інструментом такої пластики є цілеспрямована робота з особистим тезаурусом, що є найвищим проявом критичного мислення в XXI столітті.

Таким чином, майбутнє культури залежить від нашої здатності здійснити перехід від пасивного споживання машинно-згенерованих форм до

активної, творчої практики побудови власних смислів. Це і є шлях до Свободи через сенс в епоху штучного інтелекту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богата Л. Виявлення локального простору смислів. *Методологія сучасної гуманітаристики: деякі напрямки* розвитку. Одеса: С. Л. Назарчук. 2020, 284 с.
2. Гончарова О. Цивілізаційна трансформація соціокультурного середовища: взаємодія «ЛЮДИНА~МАШИНА» в умовах smart-цифровізації. *Studies in history and phylosophy of science and technology*, 2024, 33 (1), 21–32.
3. Гончарова О. Іманентна реальність людської сутності в феноменальній дійсності у постсингулярних умовах метакомунікаційного середовища. *ПЕРСПЕКТИВИ. Соціально-політичний журнал*, 2025, 1(53), 24–33.
4. Добронравова І. Нелінійне мислення. *Філософська і соціологічна думка*, 1991, № 6, 47–60.
5. Єзерський В., Гончарова О., Гауфман Є. Ядро тезаурусу метакогнітивної людиномірності. *Studies in history and phylosophy of science and technology*, 2024, 33 (2), 14–35.
6. Єршова-Бабенко І., Жижко Т. Психомірність людини та її поведінки / І. Єршова-Бабенко, Т. Жижко. К.: ЦП Компринт. 2024, 222 с.
7. Мєлков Ю.А. Людиномірність постнекласичної науки, 2014, К.: ПАРАПАН. 254.
8. Філософія науки і культури: словник. За редакцією Н. Хамітова. К.: КНТ. 2024, 437 с.
9. Хамітов Н.В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. 2022, К.: КНТ. 394.
10. Stovpets, O., Borinshtein, Y., Yershova-Babenko, I., Kozobrodova, D., Madi, H., & Honcharova, O. Digital technologies and human rights: challenges and opportunities. *Revista Amazonia Investiga*. 2023, 12 (72), 17–30.

СЕМКО ЯНА
кандидатка філософських наук, доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

СТИЛІ ЖИТТЯ В УМОВАХ ПЛИННОЇ СУЧАСНОСТІ

Повсякденність сучасного індивіда принципово відрізняється від рутини людини попередніх епох. Середовище епохи модерну було малорухливим, стабільним, передбачуваним, як і спосіб життя людей, що покладалися на соціальні інститути та традиції. Сучасний соціальний простір, навпаки,

характеризується мінливістю, непередбачуваністю. Відповідно, повсякденні практики меншою мірою визначаються заданим соціальним порядком і швидше ситуативні. Тепер стиль життя індивіда є гнучким, безперервно підлаштовується під непостійне середовище. Індивідуальність виходить перший план, оскільки у сучасному суспільстві можлива безліч комбінацій елементів стилю життя, який конструюється під впливом різних чинників. Велику роль при його формуванні відіграють особисті уподобання та переваги індивіда, а найпродуктивнішим середовищем для їх реалізації виявляється сфера дозвілля та споживання. Крім того, споживання продуктів масової культури, зокрема серіалів, може не тільки вбудовуватися в стиль життя індивіда, а й виступати в ролі джерела цінностей, ідей, патернів, схем, тобто змістовно впливати на уявлення індивіда, від чого залежить спосіб конструювання повсякденних практик.

Багато людей сьогодні проживають у містах, що постійно зростають і розвиваються, користуються різноманітними технічними засобами та інтернетом, відносно вільні у виборі професії, дозвілля та споживання. Гідденс, посилаючись на Хагерстранда [4, p. 84], розвиває ідею регіоналізації повсякденності, називаючи її структурні елементи «призмами», при цьому структура призм у кожного індивіда залежить від «просторово-часової конвергенції». Якщо тлумачити цей термін розширювальне, можна сказати, що поведінка людини безпосередньо залежить від її поточного становища, яке, своєю чергою, виявляється у просторово-часових характеристиках. Екстраполюючи цю ідею на аналіз життя сучасної людини, варто розглянути, як властивості справжнього соціального порядку впливають на повсякденні практики індивіда.

Наочним прикладом сучасного суспільного устрою може послужити місто, базові характеристики якого полягають у класичному терміні Gesellschaft [5]. Це велике і складно влаштоване соціальне утворення, йому притаманна наявність великої кількості розрізнених елементів, зв'язків, структур. У місті панує індивідуалізм, а взаємодії між індивідами найчастіше інструментальні. З іншого боку, з урбанізацією прискорюється ритм життя, інтенсифікуються інформаційні потоки, збільшується ймовірність появи нових зв'язків. Звідси виникає безліч різноманітних елементів поведінки, способів конструювання повсякденності. Стрес, великі обсяги отриманої інформації призводять до зростання ролі дозвілля, що стає невід'ємним елементом способу життя.

Однією з трактувань сучасного соціального устрою є концепція сучасності З. Баумана [1]. Відправною точкою для концептуалізації цієї ідеї є спостереження послаблення соціального порядку, правил, які розмиваються, стають гнучкішими та податливішими. Організаційні форми у такому суспільстві створюються і розпадаються стихійно, спонтанно. Іде безумовність традицій, на зміну жорстким зразкам і патернам приходять їх

варіації. Вони більше не задають життєвий курс, а слідують йому, адаптуються залежно від його змін. У кожного індивіда з'являється можливість самостійно конструювати свої уявлення про довкілля і спосіб життя, орієнтуючись на різноманітні джерела і приклади. Доступ до них розширюється завдяки розвитку технічних засобів, ускладненню комунікаційних систем, що, у свою чергу, призводить до інтенсифікації процесу виробництва ідей та форм їхньої трансляції. Масова культура, медіа, що поширюються сьогодні за рахунок засобів комунікації, що розвиваються, – один з найбільш доступних і легких для сприйняття джерел зразків для формування стилю життя.

Безсумнівно, думка безпосередньо впливає на поведінку людини, чиї рішення завжди співвідносяться з актуальною нині системою пріоритетів. Безперервно оновлюється широкий простір можливостей, безмежність якого забезпечується мінливістю елементів. У цьому контексті це означає, що ті чи інші способи поведінки стрімко отримують і втрачають актуальність, це провокує пошук нових зразків, що призводить до ще більшої індивідуалізації як сприйняття, так і поведінки. Виробництво масової культури, своєю чергою, підлаштовується під актуальні зміни довкілля, пропонуючи найбільш привабливі для аудиторії продукти, наприклад, серіали різноманітних жанрів та тематики. Крім того, у плинному плюралістичному суспільстві немає однозначних трактувань подій, дії та рішення не сприймаються як остаточні, незворотні. Здатність до адаптації стає ключовою якістю людини плинної сучасності, дедалі більшого значення набуває горизонтальна мобільність.

Результатами описаних процесів є не тільки як свобода і «легкість», створення широких можливостей самовираження, панування гуманістичних принципів, але й постійне відчуття ненадійності, мінливості, непередбачуваності, відсутності «онтологічної безпеки» [4, p. 112]. Останнє поняття співвідноситься з повторюваністю, передбачуваністю, одноманітністю, що вселяє почуття впевненості, відчуття контролю над ситуацією. Однак у поточній сучасності успішним стає не той, хто «твердо стоїть на ногах», а той, хто здатний змінюватися, своєчасно реагувати на зміну умов. Страх ухвалити неправильне рішення через його незворотність змінюється на постійний аналіз ризиків, і будь-який вибір означає відмову від альтернативних можливостей. У поточних умовах розсіюється віра у закони, порядок, справедливість, формується «суспільство ризику» [2]. Його характерною характеристикою У. Бек вважає неможливість визначити небезпеку з допомогою органів чуття. Продовжуючи постмодерністський дискурс, він пише, що страхи сучасної людини породжуються загрозами, які безпосередньо впливають на прийняття рішень. Він також пов'язує поняття ризику з потребами, що постійно змінюються. Таким чином, затверджується особиста відповідальність кожної людини за власну долю, яка виражається у реалізації проекту власної індивідуальності. Звісно ж, що в кожного члена плинного суспільства є власний потенціал, який він має реалізовувати згідно з

відібраними ним самим цінностями і уявленнями. При цьому успіх розкриття потенціалу вимірюється не близькістю до конкретного ідеалу, а наслідками вибору у кожному окремому випадку. Таким чином, життєвий шлях сьогодні є цілісністю дискретних фрагментів життя індивіда, який прагне наблизитися не до загальноприйнятої межі можливостей, а до власної.

Складність конструювання та реалізації такого проекту полягає у правильному розставленні пріоритетів – простір варіантів неосяжний, будь-який вибір співвідноситься зі втратою альтернативних можливостей, і, як наслідок, із ризиком невдачі. Так, людина перебуває в стані невизначеності, невпевненості, що й штовхає її до змін, спроб знайти відповідну комбінацію, і це ніколи не призводить до остаточного результату. Цей стан змушує індивіда звертатися до «консультантів» [1]. З. Бауман розмірковує про те, що в плинному середовищі індивід потребує наочних прикладів вирішення його особистої проблеми, а не універсальних рецептів, і наводить як приклад популярність ток-шоу. Серіали як продукт масової культури, що виникла в епоху суспільства споживання, пропонують широке розмаїття проблемних ситуацій та способів їх вирішення. Вчені Франкфуртської школи відзначили низку особливостей культурної індустрії, які визначають її затребуваність сьогодні [3, p. 180-188]:

- спрощення смислів та образів, якими оперують твори культури;
- тиражованість та загальнодоступність культурної продукції – аудиторії розширюються, використовується зрозуміла кожному мова;
- культурні артефакти споживаються як товар – медіа пропонує різноманітність культурних продуктів для вибору, а споживачі очікують належної якості;
- розважальний характер культурної продукції – вона легко сприймається та відповідає поділу між часом праці та відпочинку.

Пом'якшуючи трактування індустрії культури критичною школою як інструменту пропаганди, маніпуляції, тим не менш, можна відзначити серйозний потенціал впливу її продуктів на споживача. Динамічний, стресовий спосіб життя сучасної людини призводить до розвитку сфери дозвілля, основною функцією якої є рекреативна. Індивід, що весь час перебуває під впливом різноманітних інформаційних потоків, прагне «скинути» напругу, розслабити увагу і стає сприйнятливим для трансляції ідей, цінностей. Говорячи про сучасність, З. Бауман та Е. Гідденс у своїх роботах часто міркують про трансформацію та розрив простору та часу. Здатність серіалів проектувати віртуальні світи зі своїми вимірами, тобто особливим контекстом є наочною ілюстрацією даної властивості. «Плюралізм вибору» [4] у суспільстві багато в чому зумовлений розвитком медіа, оскільки ЗМІ надає доступ до таких ситуацій і способів їх вирішення, з якими індивід навряд чи зіткнувся б у рамках своєї повсякденності, що штовхає його до нових виборів.

Отже, стиль життя виявляється невід'ємним елементом сучасності. Він умовно протиставляється способу життя як стійкішої системі зразків поведінки, що повідомляється соціальної структурою, тоді як стиль життя передбачає індивідуалізований підхід й у першу чергу залежить від особистих переваг, і навіть унікальності для кожної людини ситуації. Перегляд серіалів, які виступають елементом популярної культури, вбудовується в стиль життя, доповнюючи його як практика дозвілля і виступаючи джерелом інформації про соціокультурний простір, пропонуючи різні патерни поведінки. Незважаючи на те, що сектори стилю життя не обмежуються щоденними практиками і мають деяку довжину, це поняття вбудовується у дискурс проектів індивідуальності. У такому разі стиль життя виступає прикладною категорією для опису переходу від лінійної до проектної життєвої стратегії в умовах плинної сучасності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bauman Z. Liquid Modernity. John Wiley & Sons, 2013. 240 p.
2. Beck U. Risikogesellschaft. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1986. 396 s.
3. Horkheimer M., Adorno T. W. Dialektik der Aufklärung. Philosophische Fragmente, Amsterdam : Querido, 1947. 275 s.
4. Giddens A. Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age. Stanford, CA: Stanford University Press, 1991. 256 p.
5. Tonnies F., Loomis C. P. Community and Society. Imprint Routledge. 1999. URL: https://doi.org/10.4324/9781315080871

ВРАЙТ ГАЛИНА
кандидатка філософських наук, доцентка кафедри філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик
КАЛАЄВА КАМІЛА
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальність В10 Філософія / В12 Культурологія та музеєзнавство
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет, імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ЦИФРОВЕ МИСТЕЦТВО ЯК ФЕНОМЕН КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ XXI СТОЛІТТЯ: НОВА ФОРМА КОМУНІКАЦІЇ

Сучасна культура характеризується всеохопною диджиталізацією, унаслідок якої художня творчість переходить у нові медійні форми. Цифрове мистецтво постає не просто як інструмент технічного оновлення художньої практики, а як феномен, що змінює саму структуру комунікації між митцем, твором і аудиторією. Воно репрезентує глибинні процеси взаємопроникнення

технологій і культури, які стали основою креативних індустрій XXI століття. Конвергенція медіа описує технологічні, індустріальні, культурні та соціальні зміни, які відбуваються, коли контент переміщується між різними медіаплатформами [1, с. 3]. Саме цей процес створює основу для розвитку цифрового мистецтва.

Поняття «цифрове мистецтво» охоплює широкий спектр творчих практик: від графічного дизайну, відеоарту, інтерактивних інсталяцій і 3D-моделювання до VR- і AR-проєктів. Його специфіка полягає у створенні художнього образу через цифрове середовище, що є водночас інструментом, матеріалом і простором взаємодії. У такому контексті мистецький твір втрачає статичність і набуває риси процесуальної комунікації. Участь користувачів у створенні контенту є однією з основних характеристик сучасної медіа-культури [1, с. 5], а колективний інтелект дозволяє спільно вирішувати складні завдання та створювати нові форми мистецтва [1, с. 7].

Одним із ключових наслідків цифровізації є трансформація традиційних ролей у мистецькому процесі. Якщо у класичному мистецтві автор виступав центральною фігурою, то в цифровій культурі глядач стає співтворцем. Прикладом є інтерактивна інсталяція Rain Room (Random International, 2012), де присутність глядача фізично впливає на середовище – «дощ» припиняється там, де він стоїть. Ще один відомий приклад – японський арт-колектив teamLab, який створює цифрові простори, що реагують на рухи відвідувачів, перетворюючи їхню взаємодію на частину художнього процесу. Взаємодія між виробниками та споживачами медіа створює нові можливості для розвитку цифрового мистецтва [1, с. 9].

Комунікативний потенціал цифрового мистецтва полягає в його здатності долати просторово-часові межі. Онлайн-виставки, віртуальні музеї, цифрові перформанси забезпечують доступ до мистецтва для глобальної аудиторії, роблячи культуру інклюзивною. Одночасно це змінює саме поняття культурного простору – тепер воно є не географічним, а мережевим. Мистецька комунікація розгортається у віртуальних спільнотах, де відбувається обмін емоціями, смислами та інтерпретаціями.

У межах креативних індустрій цифрове мистецтво виконує також економічну функцію. NFT-ринок, цифрові галереї та арт-платформи формують нову систему культурного виробництва, у якій цінність визначається не лише естетичними, а й технологічними критеріями. Наприклад, робота Everydays: The First 5000 Days митця Beeple, продана у 2021 році за понад 69 мільйонів доларів, стала символом переходу мистецтва у блокчейн-простір.

Цифрові технології трансформують традиційні форми мистецтва, дозволяючи створювати нові жанри та стилі [1, с. 11]. Цифрове мистецтво не є однорідним явищем. Воно об’єднує різні художні стратегії – від критичних до естетизованих. Однак спільним залишається прагнення до нової мови

комунікації, де технологія стає посередником не між людиною і машиною, а між людьми через машину. У цьому сенсі цифрове мистецтво — це форма філософського осмислення цифрової доби, у якій естетика і технологія співіснують як єдиний культурний код.

Сучасні митці експериментують із синтезом традиційних і цифрових медіа, створюючи гібридні форми художньої виразності. Яскравим прикладом є проєкт Refik Anadol: Machine Hallucinations (2021), де дані мільйонів зображень трансформуються у абстрактні візуальні потоки, що демонструють «бачення» штучного інтелекту. Інший приклад – The Next Rembrandt (Microsoft, 2016), у якому алгоритм відтворив картину в стилі Рембрандта на основі аналізу його творчої манери.

Таким чином, цифрове мистецтво є ключовим чинником розвитку креативних індустрій, адже поєднує економічні, культурні та комунікаційні аспекти сучасності. Його значення виходить за межі естетики — воно формує нову філософію взаємодії людини з технологічним світом. У цьому полягає його головна цінність: перетворення технології на засіб гуманістичного діалогу, де творчість стає універсальною мовою цифрової цивілізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Jenkins H. (2006). Convergence Culture: Where Old and New Media Collide. New York: NYU Press.
2. Bishop C. (2020). Digital Art and Participation. London: Routledge.

ХОБОТНЯ МАРІЯ
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальність 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності»,
факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв
Науковий керівник: **ВОРОНКО ОЛЕГ**, кандидат історичних наук, доцент кафедри мистецьких дисциплін
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПРОЄКТІВ ДЛЯ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Після 2016 року в європейській і українській практиці відбулась комплексна систематизація термінології, методів і підходів у сфері соціокультурного проєктування, орієнтованого на підліткову аудиторію. Особливе значення мали розробки, запроваджені в межах програми Erasmus+ Youth in Action та ініціатив Українського культурного фонду, які

започаткували нову модель роботи з молодіжними ініціативами на перетині освіти, культури, соціального включення та емоційного розвитку.

Замість лінійного планування, притаманного раннім моделям проєктного менеджменту, починаючи з 2018 року почала формуватися тенденція до впровадження інтерактивних схем організації діяльності. Така логіка передбачає не фіксовану послідовність дій, а циклічний процес, у межах якого учасники можуть адаптувати цілі, засоби та зміст проєкту відповідно до змін соціального контексту, локальних потреб або динаміки самої групи [2, с. 8].

Особливо наочно ця тенденція проявилась через поширення методу активного дослідження дій (action research), де підлітки не лише залучаються до виконання завдань, а самостійно проходять повний дослідницький цикл: визначають проблему у власному середовищі, формулюють гіпотезу, розробляють і здійснюють інтервенційний захід, а далі фіксують результати, визначають ефективність і коригують всі етапи взаємодії. Це означає, що класична модель проєктної діяльності змінюється – вона більше не є системою репродукції знань, а перетворюється на простір дії, де досвід формується у безпосередньому контакті з реальністю.

Саме таку модель реалізувала програма «U-Action», що функціонувала в Україні у 2021–2023 роках. У межах цього трирічного циклу понад 400 підлітків із Київської, Черкаської та Хмельницької областей брали участь у створенні локальних ініціатив соціального спрямування. Серед реалізованих проєктів: кампанії з екологічної безпеки, вуличні акції зі збереження історичної пам’яті, освітні мініфестивалі, спрямовані на розвиток міжкультурного діалогу. Методологія, яка застосовувалась у «U-Action», містила обов’язкову початкову фазу емпіричного аналізу соціального середовища. Підлітки самостійно складали мапу зацікавлених сторін, визначали осередки можливих впливів, аналізували конфліктні точки в мікросоціумі і лише після цього переходили до формулювання концепції проєкту, вибору форматів дії та планування їх реалізації.

Такий підхід забезпечував не лише глибину розуміння локального контексту, а й формував у підлітків досвід активного впливу на соціальні процеси, розуміння причинно-наслідкових зв’язків між ідеєю та результатом. У цьому сенсі проєкт переставав бути моделюванням у штучних умовах і набував статусу інструмента живої соціальної взаємодії [4].

Особливістю методичних підходів, що склались у сфері підліткових соціокультурних ініціатив після 2019 року, стала концепція колективного конструювання змісту, за якої зміст проєкту не задається як попередньо сформований набір активностей, а виникає поступово, у процесі спільного планування, обговорення, доповнення. Такий підхід активно використовується у практиці громадських організацій в Україні, серед яких показовим є досвід ГО «Культурні географії», що реалізувала серію воркшопів у Дніпропетровській і Полтавській областях. Учасниками цих програм були

підлітки, які розробляли культурні події, спираючись не на задану інструкцію, а на власну пам'ять, локальну ідентичність та персональні наративи. Основою методичної побудови таких ініціатив став підхід інтермодальної фасилітації, який передбачає залучення одночасно кількох каналів самовираження: вербальних, візуальних, тілесних, звукових. У цьому випадку не лише розширюється діапазон засобів вираження, а й створюється інклюзивне середовище, де кожен учасник незалежно від типу мислення чи комунікативних навичок отримує змогу внести свій зміст у спільну конструкцію [1, с. 12].

Практичний вихід таких проєктів за межі традиційних форм – ще один показник ефективності моделі: створюються відеосесеї, інсталяції з елементами ленд-арту, звукові мапи і всі ці формати не копіюють готові шаблони, а формуються на основі особистісного переживання. У 2022 році в межах цієї ж логіки в місті Кам'янець-Подільський був реалізований проєкт, у якому підліткова група розробила серію аудіогідів, присвячених зниклій єврейській спадщині міста. Методика, що застосовувалась, була багатошаровою: спочатку відбувалась історична реконструкція з використанням місцевих архівних матеріалів; далі – урбаністичний воркшоп, спрямований на аналіз просторової структури міста і виявлення маркерів втраченої присутності; потім – запис інтерв'ю з місцевими жителями, монтаж аудіоматеріалу, публічна презентація. Такий багаторівневий підхід забезпечував не лише інтеграцію знань з різних сфер – історії, географії, комунікації, дизайну – а й надавав місце простору для глибокого співпереживання.

Кожен учасник не просто створював інформаційний продукт, а набував досвіду емпатійного проживання складної культурної теми. Саме в цій точці проєкт виходить за межі стандартної освітньої діяльності: він стає платформою, де культура не передається, а переживається, де знання виникає в дії, а форма – у відповідь на внутрішній пошук. Зміст не задається, а витікає з процесу. Це визначає центральну характеристику подібного типу роботи – процесуальність: проєкт не є лише засобом досягнення результату, але й являє собою структуру, в якій результат випливає з діалогу, взаємодії, присутності.

Системна організація підліткових соціокультурних ініціатив передбачає побудову чіткої багатофазної структури впровадження. В українській практиці зразком такої моделі стала програма «Культура+», реалізована в 2020–2023 роках на території Івано-Франківської та Львівської областей. У проєкті взяли участь понад 900 школярів віком 13–17 років. Методика програми передбачала шість повноцінних фаз: підготовка, дослідницький етап, співтворення, реалізація, рефлексія, публічна презентація. Кожна фаза була не просто логічною ланкою, а й містила індикатори досягнення, конкретні методи й відкриті можливості для коригування. Стартовий етап супроводжувався менторською підтримкою та включенням елементів фасилітованого аналізу

запиту. Підлітки отримували можливість ідентифікувати теми, які викликали інтерес або емоційне залучення.

Дослідницька фаза передбачала польову активність – учасники збирали дані, спостерігали, здійснювали первинне картографування ресурсів і проблем. На етапі співтворення формувались мікрогрупи, які самостійно визначали зону відповідальності: хтось працював з візуальними матеріалами, хтось – з текстами, інші вели соціальні мережі або займались відеопродакшеном. Це забезпечувало не лише горизонтальність структури, а й спеціалізацію на основі виявленого інтересу. Особливу методичну вагу мала рефлексивна складова, реалізована через техніку «рефлексивного зсуву». Після кожної фази учасники створювали «щоденники дій», у яких фіксували власні сумніви, досягнення, непередбачувані ситуації, інсайти. Це дало змогу налаштувати програму відповідно до темпу й ритму кожної групи [3, с. 17].

На останньому етапі проєкту відбувалась публічна презентація – не як формальна підсумкова подія, а як інтерфейс між внутрішнім досвідом і зовнішньою спільнотою. Усі створені продукти – від виставок до документальних роликів – презентувались у відкритому форматі, що додатково формувало навички публічної комунікації й соціального представництва. Важливою складовою методичної конструкції стала візуалізація даних: підлітки створювали ментальні карти, інфографіку, структури взаємодії. Це дало змогу не лише зафіксувати зміст, а й проаналізувати логіку процесу.

Отож, методичне проєктування соціокультурних ініціатив для підлітків після 2016 року зазнало глибокої трансформації – від фіксованих схем до ітерактивних моделей дії, заснованих на принципах фасилітації, емпіричного аналізу та колективного створення змісту. Програми на кшталт «U-Action», «Культура+», реалізували цикли, де підлітки не просто виконували завдання, але й ініціювали, проектували та рефлексували власні дії. Застосовувались техніки action research, мотиваційного профілювання, backward design, інтермодальної фасилітації. Вся структура таких проєктів вибудовується як гнучка система дії, де результат виникає з процесу, а не ззовні заданої форми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зборовський Г.Є. Соціологія дозвілля та культури. Київ. Знання. 2020. 278 с.
2. Івановська Н.В. Шульгіна В.Д. Яковлев О.В. Соціокультурне проектування в мистецтві. Київ. НАКККіМ. 2018. 196 с.
3. Каган М.С. Людська діяльність. Київ. КНЕУ. 2017. 328 с.
4. Кантор К.М. Досвід соціальнопсихологічного пояснення проєктних можливостей. Питання філософії. 2017. №11. С. 84–96.

ОЛІЙНИК ВІРА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальність 053 «Психологія»,
Науковий керівник: **МЕЛЬНИК ЮЛІЯ,** кандидатка політичних наук,
доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманіратних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

СУЧАСНІ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІ КУЛЬТУРНІ ПРОЄКТИ ТА ОБМІНИ

Польсько-українські культурні взаємини становлять унікальний феномен у східноєвропейському просторі, що поєднує століття спільного державного існування, глибокого взаємного впливу, творчого діалогу та спільних мистецьких проектів [1, 3]. Незважаючи на складну політичну історію, відмічену конфліктами та протиріччями, саме культурна сфера часто виступала каталізатором взаєморозуміння між двома народами. Сьогодні польсько-українські культурні проекти стали важливим інструментом європейської інтеграції України, подолання історичних стереотипів та формування нового типу відносин, заснованих на взаємній повазі та спільних цінностях [8, 9].

Багатовікове співіснування в межах Речі Посполитої створило унікальний культурний простір, де відбувалося інтенсивне взаємне збагачення традицій, формування спільної інтелектуальної еліти та синтез мистецьких напрямів [1, 3]. Цей період залишив глибокий слід у культурній пам'яті обох народів і став основою для подальшого розвитку культурних зв'язків. Особливого значення в контексті культурного обміну набули освітні зв'язки. Українська шляхта активно навчалася в Краківському та Замойському університетах, що сприяло поширенню європейських гуманістичних ідей та ренесансних впливів серед української еліти. Знаковим явищем стала діяльність Києво-Могилянської академії, яка не лише виступала центром української освіти, але й мала значний вплив на розвиток освітньої системи в обох країнах. Багато випускників Академії продовжили навчання в польських університетах, створюючи міцні інтелектуальні мости між двома культурами [2].

Літературні взаємини доби Ренесансу та Бароко проявлялися у багатогранному творчому діалозі. Українські автори, зокрема Іван Вишенський та Григорій Сковорода, були добре відомі в Польщі, а їхні твори обговорювалися в інтелектуальних колах. З іншого боку, польська література Яна Кохановського, Вацлава Потоцького та інших представників польського бароко активно впливала на українську книжність, що проявилося як у тематиці, так і у художніх формах [3]. У галузі архітектури спостерігався цікавий синтез стилів: формування унікального стилю «українське бароко»

відбувалося під значним впливом польських архітектурних традицій, але з творчим переосмисленням візантійської спадщини. Цей синтез найяскравіше проявився в архітектурі Львова, Києва та інших культурних центрів Речі Посполитої.

Період національного відродження приніс нові форми культурного діалогу, що розвивалися на тлі ускладнених політичних відносин [1, 2]. У Галичині, яка перебувала під владою Австрійської імперії, Львів став спільним центром розвитку польської та української культури. Знаковими явищами стали діяльність товариств «Просвіта» та «Наукове товариство ім. Шевченка», які не лише відігравали ключову роль у національному відродженні українців, але й сприяли активному культурному обміну [7].

Літературні переклади цього періоду набули особливого значення. Польські письменники, зокрема Юліуш Словацький у драмі «Мазепа» та Зигмунт Красиньський, регулярно зверталися до української тематики, інтерпретуючи її через призму романтичного світобачення. З іншого боку, українські письменники Іван Франко та Леся Українка активно перекладали та інтерпретували польську літературу, знаходячи в ній близькі мотиви та ідеї [2].

Міжвоєнний період, незважаючи на політичну напруженість [5], характеризувався інтенсивним культурним обміном. Творчість польських «скамандритів» та українських неокласиків демонструвала значні паралелі у пошуках нових художніх форм та відстоюванні естетичної автономії мистецтва [2]. Театральний обмін проявлявся через регулярні гастролі українських театрів у Польщі та польських – в Україні, особливо у Львові та Варшаві. Ці вистави ставали не лише мистецькими, але й культурно-політичними подіями, що викликали жваве обговорення в пресі обох країн [7].

Після відновлення незалежності України у 1991 році розпочався новий етап культурної співпраці, що характеризується інституціалізацією обмінів, створенням численних спільних мистецьких проектів та активізацією літературних перекладів [8]. Ключову роль у цьому процесі відіграла діяльність Польського інституту в Києві та інших містах України, який став важливим центром популяризації польської культури та організації спільних культурних ініціатив. Знаковими стали програми обміну «Gaude Polonia» та «Kalyna Language Project», що сприяють поглибленню культурного діалогу через надання стипендій для молодих митців, письменників та перекладачів. Ці програми дозволили цілій генерації українських культурних діячів поглиблено ознайомитися з польським культурним контекстом та встановити міцні професійні зв'язки [9].

У сфері літературних перекладів за останні роки відбувся справжній прорив: реалізовано масштабну програму перекладів української літератури в Польщі, завдяки чому польські читачі отримали доступ до творів сучасних українських авторів, таких як Юрій Андрухович, Оксана Забужко, Сергій Жадан та багатьох інших. Українські письменники активно беруть участь у

польських літературних фестивалях, а видавництва обох країн реалізують спільні проекти з видання антологій та колективних збірник [8].

У галузі мистецтва активно розвиваються спільні виставки сучасного мистецтва, театральні копродукції та кінопроєкти. Особливої уваги заслуговують спільні кінофестивалі та виробництва, що поєднують творчі потенціали обох країн. Яскравими прикладами є спільний польсько-український кінопроєкт «Волинь» Войцеха Смажовського та численні спільні виставки сучасного мистецтва, що експонуються як в Україні, так і в Польщі [6]. Початок російської агресії проти України надав культурній співпраці нового потужного імпульсу [8, 9]. Культурні проєкти стали важливим інструментом підтримки України та її європейської інтеграції, трансформуючись із суто мистецьких ініціатив у форми культурної дипломатії та солідарності.

Польські культурні інституції реалізують численні акції на підтримку України, сприяють інтеграції українських митців у європейський культурний простір. Знаковими стали такі ініціативи, як створення резиденцій для українських митців у Польщі, організація благодійних аукціонів на підтримку української культури, проведення фестивалів української культури в різних містах Польщі [9].

Освітні ініціативи включають програми підтримки українських студентів та дослідників, спільні освітні проекти з євроінтеграційною тематикою, мовні курси та культурні програми для біженців. Ці ініціативи сприяють не лише культурному обміну, але й практичній підтримці української громадськості в складний період, забезпечуючи збереження культурної спадщини та розвиток нових форм творчості [8, 9].

Особливе значення набули спільні проєкти, присвячені осмисленню спільної історії та подоланню травматичного минулого [2, 6]. Історики, культурологи, митці обох країн спільно працюють над складними питаннями спільної історії, шукаючи шляхи примирення та взаєморозуміння. Майбутнє польсько-українських культурних проектів полягає в поглибленні інституційних зв'язків, розширенні участі громадянського суспільства та створенні спільних культурних продуктів європейського рівня [8]. Особливий потенціал мають цифрові проєкти, віртуальні платформи співпраці та онлайн-ресурси, що можуть значно розширити аудиторію культурного діалогу.

Польсько-українські культурні проєкти та обміни пройшли складний шлях від культурного симбіозу в часи Речі Посполитої [1, 3] через період національного самовизначення [2, 5] до сучасного інтенсивного діалогу [8, 9]. Сьогодні вони стали важливим чинником європейської ідентичності України, сприяють подоланню історичних стереотипів та створенню нового формату взаємин між двома народами. Незважаючи на всі складнощі та виклики, культурний діалог продовжує залишатися життєздатною та перспективною

сферою співпраці, що відкриває нові можливості для обох країн у європейському культурному просторі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Снайдер Т. Відбудова націй: Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569–1999. Київ: Дух і літера, 2022. 456 с.
2. Дашкевич Я., Науменко К. (ред.). Поляки та українці: між війною та миром. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013. 512 с.
3. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття. Київ: Генеза, 1997. 380 с.
4. Плохій С. Козацький міф: Історія та націотворення в епоху імперій. Київ: Клуб сімейного дозвілля, 2022. 496 с.
5. Гай-Нижник П., Лозинський Я. Польсько-українська війна 1918 – 1919 рр. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013. 224 с.
6. Мотузка Г. (Motyka G.). Волинь 1943: Про що мовчать польські історики. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2021. 560 с.
7. Hrycak J. Historia Ukrainy 1772–1999: Narodziny nowoczesnego narodu. Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 2000. 400 s.
8. Портников В. Польська криза: чому Варшава стала головним викликом для України. *Європейська правда*. 2023.
9. Україна та Польща: від історичних суперечок до спільного захисту Європи. *Аналітичний центр «Разумков центр»*. 2022.

ПОЗДНЯЯ ДАР'Я
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності», навчально-науковий інститут музичного і перформативного мистецтва та соціокультурних практик,
Науковий керівник: **ПЕТІНОВА ОКСАНА,** докторка філософських наук, професорка, професорка кафедри філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

«ЦИФРОВИЙ АРХІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ» – ПРОЄКТ З ОЦИФРУВАННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНИХ ПАМ'ЯТОК

Актуальність проблеми. У контексті стрімкого розвитку цифрових технологій збереження та репрезентація культурної спадщини набувають особливої ваги, оскільки цифрова культурна спадщина стає невід'ємним

елементом сучасної цифрової культури, оскільки саме цифрові технології забезпечують доступність культурних ресурсів для широкої аудиторії, сприяють їх оцифруванню, захисту та популяризації. Також не варто забувати на потреби інтеграції цифрової культурної спадщини в освітні практики, оскільки цифрові архіви та віртуальні музеї значно розширюють можливості навчального процесу, роблячи його біль доступним і сучасним. Це підтверджують сучасні дослідження Кулиняк та Бедріної, які підкреслюють, що цифровізація стає ключовим інструментом у збереженні та розвитку культурної спадщини.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на комплексному підході, що поєднує культурологічні, технологічні та управлінські аспекти. Зокрема, автори Кулиняк і Бедріна підкреслюють значення цифрових технологій для збереження, доступу та інтеграції культурної спадщини у освітній і соціокультурний простір. Вони обґрунтовують використання сучасних методів оцифрування (3D-сканування, фотограмметрія, VR/AR) як інструментів для забезпечення доступності та популяризації культурних ресурсів.

Сучасні дослідження українських та міжнародних авторів показують, що цифровізація культурної спадщини є багатовимірним процесом, що охоплює технологічні, освітні та управлінські аспекти. Кулиняк М. А. підкреслює, що цифрові архіви не лише зберігають об’єкти культурної спадщини, але й створюють нові способи їх інтерпретації та доступу, дозволяючи інтегрувати спадщину у сучасну цифрову культуру. Бедріна Н. наголошує на освітньому потенціалі цифрових архівів, підкреслюючи роль VR/AR-технологій та інтерактивних платформ у формуванні активної взаємодії студентів із культурними об’єктами, а також звертає увагу на питання доступності, авторських прав та сталості цифрових ресурсів. З технологічного боку DPC Technology Watch Report 14-02 (2020) окреслює використання моделі OAIS як концептуальної основи для організації цифрових архівів, що включає прийом, зберігання, управління метаданими та забезпечення доступу до цифрових об’єктів, наголошуючи на важливості автентичності, цілісності та інтероперабельності цифрових колекцій.

Горбул Т. О. розглядає локальні особливості процесу цифровізації української спадщини, аналізує проблеми стандартизації, управління та фінансування цифрових архівів, підкреслюючи потребу координації між державою, культурними інституціями та технологічними платформами. Таким чином, останні дослідження показують, що цифрові архіви культурної спадщини розвиваються як комплексні системи, де технологічні рішення поєднуються з освітніми, управлінськими та правовими аспектами, що забезпечує їхню ефективність, доступність та інтеграцію у соціокультурний та освітній простір сучасного суспільства.

«Цифровий архів культурної спадщини» передбачає створення комплексної системи оцифрування, збереження та популяризації культурних пам'яток із використанням сучасних цифрових технологій. Кулиняк М. А. підкреслює, що цифрові архіви не лише зберігають культурні об'єкти, а й створюють нові способи їхнього представлення та інтерпретації, інтегруючи спадщину у сучасну цифрову культуру, що дозволяє охопити ширшу аудиторію та підвищити її культурний рівень [1, 28–32]. Бедріна Н. акцентує увагу на освітньому потенціалі цифрових архівів. Вона зазначає, що інтерактивні платформи, VR/AR-технології та цифрові моделі дозволяють залучати студентів до активної взаємодії з культурними об'єктами, що сприяє глибшому розумінню спадщини та формуванню критичного мислення. Авторка також вказує на необхідність забезпечення доступності, авторських прав та сталості цифрових ресурсів [2, 982–985]. DPC Technology Watch Report 14-02 пропонує технічну основу проєкту, спираючись на модель OAIS (Open Archival Information System). Модель визначає ключові функції архіву: прийом цифрових об'єктів, їхнє надійне зберігання, управління метаданими та забезпечення доступу для користувачів. Вона дозволяє гарантувати автентичність, цілісність та довготривалу доступність цифрових даних, а також інтегрувати архіви у національні та міжнародні інформаційні мережі [3, 10–15]. Горбул Т. О. досліджує особливості цифровізації культурної спадщини в українському контексті. Автор зазначає, що успішне створення цифрових архівів потребує не лише технологічних рішень, а й чіткої системи управління, стандартів та фінансування. Він наголошує на важливості координації між державними установами, культурними інституціями та технологічними платформами для забезпечення ефективності та сталості проєктів [4, 29–34]. Рекомендація ЮНЕСКО встановлює міжнародні принципи цифрового збереження спадщини: безперервність процесу з моменту створення цифрових документів, забезпечення їх автентичності, цілісності та інклюзивного доступу, а також стандартизацію та міжнародну співпрацю. Виконання цих принципів дозволяє цифровим архівам культурної спадщини функціонувати як надійні, доступні та інтегровані в глобальний культурний простір ресурси [5, 12–15]. Таким чином, цифровий архів культурної спадщини поєднує технологічний, освітній та управлінський аспекти, створюючи платформу для збереження, популяризації та інтеграції культурних об'єктів у сучасне суспільство. Він включає оцифрування пам'яток, формування метаданих, розробку інтерактивних платформ для освітніх та культурних потреб, управління проєктом та інтеграцію в національні та міжнародні мережі. Завдяки цьому цифрові архіви не лише зберігають спадщину, а й стають активними інструментами культурного та освітнього розвитку [1–5].

Висновки. Цифровий архів культурної спадщини поєднує технологічні, освітні та управлінські аспекти, забезпечуючи збереження та популяризацію

культурних об'єктів. Він створює нові можливості для інтерактивного доступу, навчання та залучення аудиторії, а застосування моделей збереження, гарантує автентичність та довготривалу доступність цифрових даних. Впровадження таких проєктів сприяє збереженню національної ідентичності та інтеграції спадщини у креативні індустрії, освіту та туризм.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кулиняк М. А. «Цифрова культурна спадщина як феномен цифрової культури». Культурологічний альманах. 2022 Вип.3. С. 28-32. https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.3.28
2. Бедріна Н. «Інтеграція цифрової культурної спадщини в освітню практику: можливості та виклики». 2025. Випуск 50. С. 982-985. https://doi.org/10.35619/ucpmk.50.982
3. DPC Technology Watch Report 14-02: The OAIS Reference Model – Introductory Guide (2nd Edition). Digital Preservation Coalition. 2020. https://www.dpconline.org/docs/dpc-technology-watch-publications/technology-watch-reports-1/1359-dpctw14-02/file
4. Recommendation concerning the Preservation of, and Access to, Documentary Heritage including in Digital Form. UNESCO. 2015. :https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-concerning-preservation-and-access-documentary-heritage-including-digital-form
4. Горбул Т. О. Діджиталізація культурної спадщини в Україні: аналіз особливостей в контексті розвитку цифрової культури. *Культурологічний альманах.* Вип. 4. 2023. С. 29-34. https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.4.29

СВЯТОВА СОФІЯ
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 181 «Харчові технології»
Науковий керівник: **МЕЛЬНИК ЮЛІЯ,** кандидатка політичних наук, доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманіратних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

МИСТЕЦТВО МАЙДАНУ КУЛЬТУРА ПРОТЕСТУ ТА НАЦІОНАЛЬНА ГІДНІСТЬ

Значення подій Революції Гідності важко переоцінити, оскільки саме тоді багато людей відкрили для себе справжню українську ідентичність. Революція Гідності стала завершальним етапом пострадянського періоду, символізуючи колективні зусилля щодо виходу з тривалої тіні радянського минулого. Вона

також означала відмову від старих радянських інституцій і практик, водночас прокладаючи шлях до побудови власної незалежної держави.

Майдан і Революція Гідності 2013-2014 років стали ключовими подіями у процесі формування сучасної української державності. Вони суттєво вплинули на політичну систему, сприяли єдності громадян і стали каталізатором усвідомлення національної ідентичності. Ці події не лише представляють боротьбу українського суспільства за демократичні цінності, а й свідчать про глибокі соціально-політичні трансформації. Передумови Революції формувалися протягом тривалого часу, вбираючи в себе складний комплекс політичних, економічних і соціальних факторів. Особливу цінність для сучасних дослідників становить аналіз того, як ці події інтерпретуються закордонними науковцями. Це дозволяє краще зрозуміти не лише внутрішні процеси України, але й те, як ці події вписуються у глобальні тенденції боротьби за демократію та права людини [1].

Існує думка, що для визначення позиції народу у певних історичних конфліктах слід звернути увагу на тогочасну народну творчість. У контексті подій Майдану на це неодноразово звертали увагу брати Капранови. Події 2013-2014 років яскраво підтверджують цю тезу. Народна творчість активно розвивалася навіть під час акцій протесту, які передували Євромайдану. Однак розгін студентів, які виступали проти призупинення євроінтеграції, став каталізатором масових протестів, а разом із тим — і сплеску творчої активності. Протестні гасла на кшталт "Україна встане – Янукович сяде!" з’явилися вже в перші дні протестів. У засобах масової інформації тоді все частіше можна було зустріти згадки про "нову культуру України", яка охоплювала різні галузі мистецтва. Критики й аналітики давали оптимістичні прогнози щодо розвитку цієї культури, хоч не завжди згадували, що фундаментом цих змін стали події Євромайдану. Втім, для істориків і соціопсихологів очевидно, що сплеск креативності часто супроводжує періоди великих соціальних змін і потрясінь.

Справжній митець завжди тонко відчуває найменші коливання історії. У вирішальний період 2014 року блогер Дмитро Різниченко описував митців як тих, хто не може ігнорувати очевидні суспільні розломи. На його думку, художник, який не відображає ключові теми свого часу, або нездара без таланту, або боягуз. Такі слова підкреслюють тісний зв'язок між мистецтвом і суспільними потрясіннями та наголошують на важливій ролі митців у відображенні не лише реальності, а й тих змін, які її формують [3].

На Майдані було безліч творців, кожен із яких привносив щось особливе у загальну атмосферу протесту. Їхні підходи до творчості відзначалися різноманітністю. Якщо застосувати до цієї ситуації принципи відомої піраміди потреб Маслоу, можна стверджувати, що Майдан об’єднало суспільство сформованих особистостей. З приходом до влади Віктора Януковича суспільна напруга зростала через невпевненість у майбутньому, а революція

стала наслідком відчуття небезпеки, яке торкається базових потреб людини. Натомість Революція Гідності висувала вперед цінності справедливості та чесності, демонструючи прагнення до вищого рівня потреб – поваги. Символічно, що протест назвали саме Революцією Гідності, а не іншими романтичними іменами, як трояндові чи тюльпанові революції в інших країнах. Це був винятковий період, коли творчість набула небанального характеру. Вершину піраміди Маслоу, яка означає самовираження, органічно відображала діяльність митців.

На Майдані з'явилося чимало музикантів, художників і артистів, які об'єдналися у Мистецьку сотню. Були й ті, хто працював окремо, залишаючи помітний слід своїми індивідуальними внесками. У документальному фільмі Антона Мухарського «Майдан. Мистецтво спротиву», учасники протесту називають його першим антижлобським повстанням. Творче надбання цього періоду було зібрано і видано у вигляді антології митців Майдану. Один із художників, Іван Семесюк, зазначає, що глибше розуміння цього явища ще попереду і називає київські події ключовим етапом в історії Європи на найближчі сто років [3].

Художники «Артілі Майдан» залишили незабутній слід завдяки розпису касок – символу протесту. Їхні найкращі роботи демонструвалися на виставках у різних країнах і стали частиною приватних колекцій. Деякі були продані на аукціонах, як-от каска, яку придбали у США за тисячу доларів. Це не дивно, адже в роботах поєднувалися майстерність народних митців і оригінальні традиційні техніки, як-от петриківський розпис [2].

Рис. 1. Зразок розписаної каски часів Майдану

Подібним проєктом Мистецької сотні був «Щитопис». Художники розмальовували візерунками та оберегами щити – перш за все представникам Самооборони. Десятки поетів і музикантів зі сцени в серці Києва виконували

твори, народжені Майданом і на тему Майдану. Гітарист і перекладач Віктор Морозов поклав на музику понад 40 гостросатиричних віршів на злобу дня авторства Андрія Панчишина. Звісно, музика Майдану лунала не лише зі сцени. Мистецтво під час Революції Гідності – це й молодий Мар'ян Мацех, який за батькові гроші купив та поставив перед шеренгою міліції піаніно. Його приклад підхопили, й завдяки таким інструментам у різних точках Майдану постали такі зірки, як Антуанетта Міщенко та Piano Extremist [4].

Розголос про українську революцію пішов далеко за кордони нашої держави. Творчість нашим подіям присвячували люди з інших країн. Унікальність була навіть у тому, як майданівці оздоблювали саморобні щити, як розписували свої каски та шоломи. Самі лишень обладунки – то окрема тема. Вони настільки неповторні й так виявляють особистість, що лондонська фотохудожниця Анастасія Тейлор-Лінд облаштувала в Києві неподалік від тих місць, де йшли баталії, освітлений закуток і писала портрети чоловіків у саморобному захисному вбранні (Рис.2). Згодом вона видала широкоформатний фотоальбом і про все це розповіла на цілий світ під час конференції TED [5].

Рис. 2. Зразки робіт лондонської фотохудожниці Анастасії Тейлор-Лінд [5]

Зокрема, цей процес дав поштовх появі постмайданних культурних інституцій, таких як Український культурний фонд, Український інститут, а також оновлення таких установ, як «Мистецький арсенал» і «Довженко-центр». В інших сферах суспільного життя трансформаційні процеси також стали помітними. Наприклад, в освіті це реалізувалося через концепцію «Нової української школи», а в охороні здоров'я – через масштабну реформу та створення Національної служби здоров'я.

Таким чином, Майдан став каталізатором глибоких перетворень у державі. Ці зміни відбувалися повільно, часто неоднорідно та на різних рівнях, але саме тоді вони розпочалися й тривають дотепер. Революція надихнула багатьох митців, які створювали творчі об'єднання, займалися вуличним мистецтвом, організовували виставки біля барикад, розписували каски та шоломи. Художники черпали натхнення в атмосфері Майдану та дії активістів, водночас допомагаючи їм через творчі форми – вони організовували події, які не лише підтримували моральний дух протестувальників, а й пом'якшували сприйняття трагічних подій, що розгорталися на передових лініях спротиву.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Колодій А. Про феномен революції в контексті сучасності. URL: https://political-studies.com/?p=1188 (дата звернення: 18.10.2025)
2. Левченко К. Мистецтво протесту: культурні виміри Революції гідності. Київ: Дух і Літера, 2017
3. Майдан від першої особи. Мистецтво на барикадах / упоряд. Тетяна Ковтунович, Тетяна Привалко. Укр. ін-т нац. пам'яті. Вип. 2. Київ : К.І.С., 2016. 302 с.
4. Проєкт «Мистецтво Майдану» (ArtUkraine). URL: https://artukraine.com.ua (дата звернення: 18.10.2025).
5. Творчість Майдану. URL: https://www.maidanmuseum.org/uk/storinka/tvorchist-maydanu (дата звернення: 18.10.2025).

РАПАЦЬКА НАТАЛЯ
магістрантка 2 року навчання спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності»
Науковий керівник: **Нехай В.,** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри мистецьких дисциплін
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна

РОЗРОБКА СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ІВЕНТІВ В ДІЯЛЬНОСТІ БУДИНКУ КУЛЬТУРИ

Розробка соціокультурних івентів у діяльності Будинку культури є ключовим інструментом активізації локальних спільнот, формування культурної ідентичності та забезпечення сталого розвитку територіальних громад. Ефективне планування таких заходів передбачає інтеграцію сучасних методик культурного менеджменту, врахування соціального контексту, потреб цільових аудиторій та використання інноваційних форматів взаємодії,

що трансформують Будинок культури з пасивного репрезентанта традиційної культури у динамічний центр креативної комунікації.

Фестиваль «Родинна скарбниця», започаткований Городнянською міською радою, став справжнім культурним надбанням громади [1]. Він виник у непростий час – коли карантинні обмеження COVID-19, а згодом і повномасштабна війна фактично зупинили масові заходи. Та попри всі виклики, у 2019 році фестиваль відбувся вперше, і вже тоді він подарував відчуття єдності, радості та гордості за рідне. З самого початку до участі долучилися цілі родини – і міські, і сільські. Вони демонстрували не лише творчі номери чи театралізовані постановки, а й витвори декоративно-ужиткового мистецтва, якими по-справжньому можна захоплюватися.

Найбільше у пам'яті глядачів залишилося національне дефіле. Юні дівчата з танцювальних колективів міського будинку культури «Олена» та «Веселка» стали моделями на імпровізованому подіумі, показуючи розкішні вишиванки й сукні майстрині Надії Харькової. Це було не просто модне шоу – це було справжнє свято української краси, орнаментів, кольорів і символів. Навіть тепер, через кілька років, люди згадують той момент і запитують, де можна побачити чи придбати такі роботи.

Фестиваль – це не лише один яскравий день. Йому передує велика підготовка: збір заявок, розсилання положень та запрошень у сусідні громади, координація творчих колективів. А фінальний день – це, як у музиці, потужний акорд, що підсумовує всі старання й додає сил для нових звершень. На жаль, нині організація ускладнюється. Прикордонне розташування громади, постійні обстріли й небезпека змушують багатьох відмовлятися від поїздок. Люди просто бояться за своє життя. Та попри це, фестиваль зберігає головне – емоцію єдності та родинного тепла. Адже він створений для того, щоб нагадати: навіть у найскладніші часи родина, творчість і культура залишаються нашою опорою та силою.

Коли ми говоримо про фестиваль «Родинна скарбниця», то бачимо передусім красиву картинку – виступи, виставки, усміхнені обличчя учасників. Але мало хто здогадується, скільки підготовчої роботи приховано за цим святом. Адже за лаштунками кипить справжнє життя: виготовляються сценічні декорації, прикрашається сцена, готується відео- та світловий супровід, облаштовуються виставкові столи й місця для майстрів, створюється тепла атмосфера у фойє, де відвідувачів зустрічає виставка народного мистецтва.

Не менш відповідальним кроком є запрошення журі. Хотілося б бачити у складі членів журі знаних фахівців з інших міст та обласного центру, проте прикордонне розташування громади та небезпека бойових дій роблять це завдання майже нереальним. Тож зараз доводиться покладатися на власні сили – місцевих діячів культури, викладачів, художників, музикантів. Але є надія,

що після Перемоги і розширяться горизонти фестивалю, і ми зможемо залучити ще більше цікавих та авторитетних експертів.

Окремий виклик – фінансування. Культурна сфера традиційно обмежена в коштах, а свято такого масштабу вимагає значних ресурсів. Тому організаторам доводиться звертатися до фондів та шукати підтримки серед місцевих підприємців, які завжди готові підставити плече культурі та спорту. Важливим є й створення умов для учасників. Більшість із них – аматори з сіл, які вперше виходять на велику сцену.

Велика зала міського будинку культури у порівнянні з невеликими сільськими сценами здається грандіозною, і це додає хвилювання. Тому для всіх охочих складаються графіки репетицій, аби кожен мав змогу відчути сцену та впевненіше виступити. Ще одна особливість фестивалю – участь гостей з інших громад. Якщо раніше приєднувалися здебільшого найближчі сусіди – Тупичівська громада, то цього року приємним сюрпризом стало подання заявок і від Седнівської громади, яка одразу проявила себе дуже яскраво та здобула призові місця.

Неймовірною подією фестивалю стала участь у виставці народної художниці Чернігівщини Зінаїди Григорівни Лук'яненко – сестри видатного державного та громадського діяча Левка Лук'яненка [2]. Її рушники та картини з соломи вразили і глядачів, і журі. Зокрема, особливе захоплення викликав рушник, вишитий до 940-річчя заснування Седнева. Роботи пані Зінаїди були гідно відзначені – вона здобула перше місце, а для всіх учасників стала справжнім прикладом поєднання таланту, праці та любові до рідного краю. Фестиваль «Родинна скарбниця» доводить: навіть у складних умовах, попри всі труднощі й небезпеки, культура залишається тим простором, де люди об'єднуються, де народжується новий досвід, а разом із ним – надія і віра в майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Городнянська міська рада. Комунальний заклад «Міський будинок культури» Городнянської міської ради. URL: https://www.facebook.com/profile.php?id=61555687808357 (дата звернення: 01.10.2025).
2. Лук'яненко Зінаїда Григорівна. URL: https://choim.org/17502-2/ (дата звернення: 01.10.2025).

БИЧИК АНГЕЛІНА
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальність 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності»,
факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв,
Науковий керівник: **ВОРОНКО ОЛЕГ,** кандидат історичних наук,
доцент кафедри мистецьких дисциплін
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ЛОКАЛЬНІ КУЛЬТУРНІ ІНІЦІАТИВИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КУЛЬТУРНИХ ПОДІЙ У ПЕРІОД ВОЄННИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Глобалізація як тенденція розвитку сучасного світу, об’єктивний соціокультурний процес викликала активні дискусії про її наслідки для відтворення й збереження культурної ідентичності й самобутності націй та народів [1]. Водночас глобалізація створює можливості для культурної взаємодії, обміну та гібридизації, що може призвести до розвитку нових форм ідентичності. Однак цей процес порушує філософські питання про автентичність, належність і збереження культурної спадщини у світі, що швидко глобалізується [2].

Глобалізація впливає на всі види ідентичності – від наднаціонального виду ідентичностей, національних ідентичностей до культурних та соціокультурних ідентичностей на індивідуальному рівні. Глобалізація постає як комплекс взаємопов’язаних процесів: економічних, культурних, технологічних, політичних, інвайроментальних. Наслідком таких процесів є необмежений плин інформації, образів, ідей, товарів, капіталів, людей, стилів життя, загроз та ризиків через кордони.

Процес культурної глобалізації здійснюється через створення глобальної мережі культурних кодів, символів та значень. Інтернет, мода, реклама, кінематограф, природні катаклізми, політичні події, наукові відкриття, курси валют – усі ці різноякісні явища, повідомлення й знаки існують одночасно, для усіх, сприймаються усіма однаково та справляють відповідний вплив [3, с. 234].

Локальні культурні ініціативи можна визначити як культурні практики, проєкти й акції, що виникають «знизу» – на рівні громади, міста чи регіону. Їхня мета полягає у зміцненні локальної ідентичності, підтримці та осучасненні культурної спадщини, розвитку креативних індустрій і стимулюванні нових форм мистецького самовираження.

У сучасній Україні локальні культурні ініціативи функціонують у кількох ключових вимірах, які відображають як традиційні, так і новітні потреби суспільства [4].

По-перше, це збереження й ревіталізація культурної спадщини, яка є основою формування національної ідентичності та історичної пам'яті суспільства. Відновлення пам'яток архітектури, музеїв, архівів, підтримка традиційних ремесел і фольклору сприяють не лише збереженню минулого, а й створенню умов для культурного розвитку майбутніх поколінь. По-друге, значну роль відіграють міські культурні інновації, які формують нові простори для творчості, взаємодії та комунікації. Урбаністичні проєкти, креативні хаби, артрезиденції та сучасні культурні фестивалі стають платформами для діалогу між мистецтвом, технологіями й соціальними змінами, що стимулює розвиток креативної економіки. По-третє, вагоме місце належить громадським культурним ініціативам в умовах війни, які виконують важливу функцію соціальної підтримки, збереження морального духу та консолідації суспільства. Волонтерські проєкти, мистецькі акції, культурно-просвітницькі заходи спрямовані на підтримку військових, переселенців, дітей і всіх, хто постраждав від воєнних дій, стають символом стійкості та єдності. По-четверте, сучасні локальні ініціативи активно інтегруються в глобальні процеси, долучаючись до міжнародних культурних мереж, грантових програм і партнерств. Це сприяє взаємному обміну досвідом, залученню іноземних інвестицій у культуру, а також популяризації українського мистецтва та креативного потенціалу на світовій арені [5].

В Україні, де триває воєнний стан, глобалізація є джерелом як загроз, так і можливостей. Вона може нести ризик запозичення чужих моделей, але водночас надає можливості для широкої підтримки та популяризації української культури у світі. Культурна подія - це організована активність, яка має мистецьке, історичне, освітнє чи соціально-культурне значення. Мета – зміцнення культурної ідентичності, популяризація мистецтва, сприяння спілкуванню серед людей, розширення кругозору, збагачення суспільного життя. Культурна діяльність має величезне значення для психологічного здоров'я нації під час війни. Вона допомагає людям впоратися зі стресом і тривогою, надає можливість виразити свої емоції та переживання через творчість, мистецтво, спільні події та символічні акти пам'яті. Завдяки культурі суспільство отримує ресурс для відновлення внутрішньої рівноваги, віри у майбутнє й відчуття спільності. У цей період мистецькі ініціативи, виставки, концерти, літературні вечори, театральні постановки або навіть невеликі локальні акції стають потужним інструментом психологічної підтримки, формуючи колективну стійкість і національну єдність.

На економічному рівні культурні заходи відіграють важливу роль у підтримці місцевої економіки, збереженні наявних і створенні нових робочих місць у галузі культури. Вони стимулюють розвиток суміжних секторів –

туризму, сфери послуг, малого бізнесу, ремесел, а також сприяють залученню інвестицій у регіони. Культурні фестивалі, виставки, ярмарки та мистецькі форуми не лише збагачують духовне життя громади, а й стають каталізатором економічної активності, сприяючи зростанню місцевих бюджетів. Таким чином, культура виступає не лише як духовна, а й як економічна сила, здатна забезпечити сталий розвиток територій навіть у складних умовах воєнного часу.

Культурний розвиток під час війни не лише можливий, але й необхідний. Він допомагає нації вистояти, зберегти свою ідентичність та підтримати моральний дух. Підтримка культурного життя створює відчуття нормальності та сприяє психологічній стабільності [6].

Ефективність культурних подій у воєнний час визначається не лише кількісними показниками (участь, відвідуваність), але й якісними – психологічним відновленням, зміцненням національної єдності, посиленням громадянського суспільства, а також здатністю культури виконувати дипломатичну та благодійну функцію. Ефективність культурних подій у воєнний час вимірюється не лише кількістю учасників, а і їхнім багатоплановим впливом – від психологічного відновлення та національної єдності до міжнародної підтримки та благодійності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Хохлова М. Феномен концепту «транснаціональної ідентичності» та його кристалізація через призму глобалізації. *Філософія та політологія вконтексті сучасної культури.* 2021. №13 (2). С. 122–129. DOI: https://doi.org/10.15421/352132
2. Верменич Я. Глобалізація vs локалізація: діалектика взаємодії у сучасному світі. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки.* 2021. № 30. С. 207–224. DOI: https://doi.org/10.15407/mzu2021.30.207
3. Гавріна Н. До проблем етнокультурної ідентифікації та регіонального виміру глобалізації. *Соціальні виміри суспільства*. 2006. Вип. 9. С. 233–239.
4. Мороз О. В. Філософські аспекти глобалізації та її впливу на культурну ідентичність. *Вісник Житомирського державного університету*. 2023. № 1. С. 45-51. URL: https://eprints.zu.edu.ua/43656/1/1.pdf
5. UNESCO. Ukraine on the 2005 Convention Monitoring Platform. URL: https://en.unesco.org/creativity/countries/ukraine
6. Культурний розвиток під час війни: чому не варто ставити життя на паузу. *Volynpost*. URL: https://www.volynpost.com/articles/2509-kulturnyj-rozvytok-pid-chas-vijny-chomu-ne-varto-stavyty-zhyttia-na-pauzu

ТКАЧЕНКО КАТЕРИНА
кандидатка філософських наук, викладачка
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ЦИРКОВЕ МИСТЕЦТВО У СВЯТКОВИХ ПРАКТИКАХ МАЛИХ МІСТ ТА СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД КНР

У контексті малих міст та сільських регіонів важливим елементом святкових заходів є циркові вистави, що виконують не лише розважальну, а й культурно-освітню та соціальну функцію. Циркові вистави під час Свята Весни у малих містах і сільських громадах відіграють ключову роль у збереженні та трансляції культурної спадщини.

Традиційні циркові номери, такі як акробатика, жонглювання, танці левів і драконів, фокусні вистави та комедійні сценки, базуються на багатовікових китайських культурних мотивах. Ці вистави часто організовуються мандрівними цирковими трупами або місцевими колективами, які спеціалізуються на виконанні традиційних шоу. Особливістю є запрошені іноземці, які зазвичай зустрічають глядачів біля входу та виконують класичні всесвітньовідомі танці.

Часто іноземці не є професійними танцюристами. Зазвичай це іноземні студенти, або іноземці, що перебувають на території держави за «культурною візою». Це віза, що дає можливість брати участь у культурних заходах в різних галузях з можливістю постійного оновлення раз на три місяці. Іноземці тут відіграють роль агентів соціалізації населення і дають можливість побачити представників різних культур та країн. Оскільки культурна інфраструктура малих міст обмежена, для багатьох мешканців таких регіонів циркові вистави стають єдиною можливістю побачити масштабне театралізоване дійство, що зберігає традиції та передає їх наступним поколінням.

Крім культурного значення, циркові вистави під час Свята Весни виконують важливу соціальну функцію. Вони сприяють згуртованості місцевих громад, створюючи спільний простір для колективного святкування. Вистави залучають широку аудиторію, що включає представників різних вікових груп – від дітей до людей похилого віку. Це сприяє міжпоколіннєвій передачі традицій, формуванню колективної пам’яті та підтримці ідентичності місцевої громади.

Важливим аспектом циркових вистав є їхній символічний та національний зміст. Багато номерів ґрунтуються на традиційних китайських образах і міфологічних сюжетах, що посилює почуття національної гордості та культурної приналежності. Використання символіки драконів, левів, давніх героїв і традиційних костюмів інтегрує циркові вистави в ширший контекст

китайської культурної політики, яка спрямована на збереження та популяризацію національної спадщини.

Циркові вистави зазвичай включають такі елементи:

- акробатика (杂技, zájì) – вважається одним із найдавніших мистецтв у Китаї; символізує гармонію, витривалість і силу духу;
- жонглювання (抛接, pāojiē) – традиційне китайське мистецтво, яке включає маніпуляцію ножами, тарілками, паличками та іншими предметами. Жонглери демонструють високий рівень координації та концентрації, а їхні виступи супроводжуються динамічною музикою;
- виступи з левовими та драконовими танцями (舞狮, wǔshī; 舞龙, wǔlóng) – ці видовищні номери є центральною частиною святкування Свята Весни. Танці виконуються акторами в яскравих костюмах, які імітують рухи левів і драконів. Вважається, що такі вистави відганяють злих духів і приносять удачу;
- ходіння на ходулях (高跷, gāoqiāo) – популярна розвага, особливо в сільській місцевості. Актори на ходулях одягаються в традиційні костюми та виконують танцювальні рухи, створюючи атмосферу святкової феєрії;
- фокуси та ілюзії (魔术, móshù) – китайська циркова традиція містить багато елементів магічних трюків, включаючи зникнення предметів, зміну костюмів та майстерну гру з вогнем і водою;
- театралізовані сценки (小品, xiǎopǐn) – у багатьох циркових виставах є комедійні номери, що базуються на традиційних китайських сюжетах та історичних анекдотах, вони додають святу розважального та комунікаційного характеру.

Таким чином, циркові вистави у малих містах КНР під час Свята Весни є невід'ємним елементом соціокультурної діяльності, що забезпечує збереження традицій, сприяє соціальній згуртованості та підтримує культурну тяглість. Завдяки акробатичним шоу, жонглюванню, театралізованим виставам і традиційним танцям циркове мистецтво зберігає свою актуальність, адаптуючись до сучасних викликів, але зберігаючи автентичний зміст. У такому форматі цирк не лише розважає, а й виконує функцію культурної дипломатії всередині країни, сприяючи зміцненню локальних і національних традицій у святковому контексті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Петінова О., Ткаченко К. Соціокультурні аспекти розвитку китайського суспільства: традиції та інновації. Fine Art and Culture Studies, № 1, 2025. С. 387–398. doi: https://doi.org/10.32782/facs-2025-1-55

БИЧИК АНГЕЛІНА
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальність 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності»,
факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Науковий керівник: **ВОРОНКО ОЛЕГ,** кандидат історичних наук,
доцент кафедри мистецьких дисциплін
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна

КУЛЬТУРНА ПОДІЯ: ПОНЯТТЯ, ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ. ФОРМИ ТА ТИПИ КУЛЬТУРНИХ ПОДІЙ. РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ

Поняття «культура» є багатозначним і часто використовується в різних контекстах, що сприяє виникненню численних дефініцій. Культурологи та філософи намагаються охопити всю багатогранність цього явища, що містить не тільки мистецтво чи традиції, а й соціальні, економічні, політичні аспекти життя суспільства [1].

Слово «культура» має глибоке коріння в історії, і його початкове значення стосувалося фізичного обробітку землі та догляду за рослинами й тваринами, що вказує на важливість праці та турботи як основи життєдіяльності. З часом це слово набуло більш абстрактного значення, пов'язаного з розвитком людської особистості, вихованням, формуванням моральних та етичних норм і правил [2].

Культура виховання, моральна культура чи гуманітарна культура відображають різні аспекти цього явища. Ці уявлення вказують на те, що культура – це не тільки набір матеріальних об'єктів чи зовнішніх проявів, але й внутрішня складова, яка визначає світогляд і поведінку людей, формується через освіту, виховання та взаємодію у суспільстві. З метою глибокого розуміння суті культури це явище необхідно розглядати як багатовимірне, яке включає усю сукупність зв’язків духовної культури з матеріальною, сам процес духовного виробництва, а також процеси передачі духовних і естетичних цінностей, їх сприймання та функціонування у суспільстві.

У сучасній вітчизняній та зарубіжній культурологічній науці спостерігається значна різноманітність підходів до трактування сутності та змістового наповнення поняття «культура». Така багатоваріантність пояснюється насамперед тим, що культура постає як складний феномен, який віддзеркалює глибинні та невичерпні виміри людського буття, охоплюючи всі форми та аспекти взаємодії людини з навколишнім світом. До провідних форм культурних подій відносять фестивалі, виставкові практики та історичні реконструкції, кожна з яких вирізняється специфічними характеристиками, структурою організації та етапами реалізації. Поняття масових заходів

охоплює масштабні суспільно-політичні, спортивні, культурні та інші події, що передбачають залучення значної кількості учасників, відвідувачів, туристів і представників місцевих громад.

Культурно-масові заходи включають театралізовані вистави, карнавали, фестивалі, дискотеки, народні гуляння, виступи артистів, шоупрограми, вечори відпочинку та ін. Загалом, культурні події є важливим компонентом культурного розвитку та взаємодії між різними соціальними групами, а також здатні впливати на зміни в культурному середовищі. Культурні події відіграють важливу роль у формуванні та збереженні національної ідентичності. Вони є не лише засобом вираження культурних традицій, але й способом відновлення історичної пам'яті, національної самосвідомості та спільних цінностей [3].

Культурні події справляють суттєвий вплив на суспільну свідомість, охоплюючи як психологічний, так і соціальний виміри. Вони здатні трансформувати індивідуальне й колективне сприйняття, коригувати ціннісні орієнтації, соціальні настанови та моделі поведінки, а також виступати каталізатором формування нових соціокультурних норм і цінностей. Художні практики на кшталт концертів, театральних постановок чи кінопрем’єр нерідко спричиняють інтенсивні емоційні переживання, що можуть варіюватися від почуття національної гордості до емоційного піднесення, пов’язаного з естетичним досвідом.

Такі події виконують важливу інтегративну функцію, сприяючи усвідомленню особистістю власної належності до певної культурної традиції та формуванню відчуття спільності й колективної мети. Завдяки спільному переживанню культурних практик посилюється ідентифікація з колективом та зміцнюється соціокультурна згуртованість. Яскравим прикладом виступають національні свята, музичні чи театральні фестивалі, які формують символічний простір єдності, у якому індивіди відчувають себе частиною єдиної культурної спільноти. Культурні події можуть бути платформою для висвітлення важливих соціальних тем, таких як рівність, права меншин, боротьба з дискримінацією тощо. Через мистецтво можна активно стимулювати обговорення соціальних проблем та пропонувати нові погляди на старі питання. Вони можуть бути рушійною силою для змін у суспільстві, стимулюючи нові погляди на соціальні норми та цінності [4; 5].

Культурні події не тільки впливають на індивідуальні емоційні стани, але й сприяють розвитку певних соціальних настанов і моделей поведінки, які своєю чергою можуть змінювати психологічну динаміку суспільства в цілому. Наприклад, через мистецькі виставки або фільми можуть виникати нові погляди на актуальні соціальні проблеми, що зрештою впливатиме на поведінку та цінності в суспільстві. Загалом, культурні події не лише відображають стан суспільної свідомості, а й активно формують його, допомагаючи адаптуватися до змін і сприяючи соціальним інноваціям.

У сучасних умовах культура постає як один із ключових чинників суспільного розвитку. Саме завдяки їй суспільство здатне реалізовувати свій творчий потенціал, інтегруватися у глобальний цивілізаційний простір, забезпечувати збереження та примноження не лише матеріальних, науково-технічних і інтелектуальних ресурсів нації, але й історико-культурної спадщини у всій її багатогранності. Актуальні соціокультурні реалії актуалізують необхідність посилення ролі держави у сфері культурного розвитку, що передбачає реструктуризацію культурної інфраструктури з урахуванням стратегічної потреби відродження традиційних культурних практик; формування ефективної системи соціального захисту культурної спадщини корінних нечисленних народів; а також вдосконалення ринкових механізмів, здатних забезпечити стале функціонування та розвиток культурної сфери.

Культура є основою для розвитку креативних індустрій, таких як дизайн, мода, реклама, музика, кіно, література, цифрові технології. Ці індустрії не тільки створюють нові робочі місця та можливості для підприємців, а й залучають інвестиції, розвивають інноваційні технології та сприяють міжнародному співробітництву. Креативна економіка має величезний потенціал для зростання та формування нових ринків.

Культура – це те, що допомагає людям відчувати зв'язок з минулим, з історією та традиціями свого народу. Через підтримку культурних ініціатив держава може допомогти громадянам глибше зрозуміти свою ідентичність, зміцнити почуття гордості за свою країну. Це важливо для стабільності та згуртованості суспільства, адже люди, які мають спільну культурну основу, легше знаходять порозуміння в складних ситуаціях. Культурна підтримка сприяє розвитку громадянського суспільства, створюючи можливості для взаємодії та діалогу між різними групами населення. Культура може бути потужним інструментом для зміцнення соціальних зв'язків, зокрема в умовах різноманіття, інтегруючи різні соціальні та етнічні групи. Це допомагає побудувати більш відкриту та толерантну спільноту, де кожен може відчувати себе частиною цілого. Крім того, культура є важливим фактором зовнішньої політики. Через культурні обміни, фестивалі, мистецькі ініціативи країна може підвищувати свій імідж на міжнародній арені, що також має значення для розвитку туризму, дипломатії та економічного співробітництва.

Отже, підтримка культури не лише зберігає національну спадщину, але й приносить економічну вигоду та сприяє створенню здорового і гармонійного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойченко І., Хамітов Н. Культура. *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. ; Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України. Київ : Абрис, 2002. С. 313-314.

2. Енциклопедія сучасної культури. Київ: Наукова думка, 2019. 456 с.
3. Петренко О. П. Роль культурних подій у формуванні національної ідентичності. *Матеріали Міжнародної наукової конференції "Культура та ідентичність"*. Київ, 2021. С. 45-50.
4. Петренко О. П. Культурні події як чинник формування національної ідентичності: автореф. дис. … д-ра культурології: 26.00.01 / Київський національний університет культури і мистецтв. Київ, 2021. 40 с.
5. Петренко О. П. Культурні події як чинник формування національної ідентичності: дис. … д-ра культурології: 26.00.01 / Київський національний університет культури і мистецтв. Київ, 2021. 320 с.

СЕКЦІЯ № 5. ФІЛОСОФІЯ БІЗНЕСУ: ВІД ЦІННОСТЕЙ ДО ІННОВАЦІЙ

СІНЕЛЬНИК АНАСТАСІЯ
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 073 Менеджмент, факультет права, публічного управління і менеджменту
Науковий керівник: **ЗУБАР ІВАН**, кандидат економічних наук, старший викладач кафедри публічного управління та менеджменту
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

АДАПТИВНІ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ЗБУТОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан створює безпрецедентні виклики для підприємств, зокрема у сфері збуту. Руйнування логістичних ланцюгів, скорочення платоспроможного попиту, зміни в споживчій поведінці та висока економічна невизначеність змушують менеджерів швидко реагувати та переглядати традиційні підходи до управління продажами [6]. У таких умовах стає критично важливо впроваджувати адаптивні моделі управління збутовою діяльністю, які дозволяють оперативно реагувати на зміни та забезпечувати стійкість підприємства.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну спричинило масову міграцію близько 7,8 млн українських біженців. ВВП України від початку 2022 року скоротився на 29,2%, рівень бідності зріс до 24,1% [4]. Економічні втрати перевищили 135 млрд дол США, при цьому найбільше постраждали сектори транспорту, енергетики та промисловість. Суттєвих деструктивних наслідків зазнав також агропромисловий комплекс. Так, загальна вартість знищених активів агросектору станом на кінець 2023 р. становив 10,3 млрд дол. США. Найбільшою категорією збитків стала пошкоджена та знищена сільськогосподарська техніка, що оцінюється у 5,8 млрд дол. США – 56,7%. Значної шкоди зазнали зерносховища та елеватори та логістика [2]. Це, разом із морською блокадою України, суттєво повпливало на сферу збуту, як агропродовольчої продукції так і товарів інших сфер виробництва.

Воєнні конфлікти завжди створюють труднощі для бізнес-середовища, підвищуючи невизначеність та ризики для компаній: порушення ланцюгів постачання, втрату активів, зміни попиту і пропозиції, нові регуляторні умови. Дослідження адаптивних моделей у такій ситуації допомагає визначити ефективні підходи до управління цими ризиками. Підприємствам у зонах конфлікту потрібні гнучкі стратегії, що забезпечують адаптивність та стійкість [4]. Аналіз успішних практик дозволяє мінімізувати негативні наслідки та забезпечити стабільність бізнесу, оскільки багато підприємств змушені скорочувати виробництво або закриватися. Конфлікт також підкреслив необхідність впровадження корпоративної відповідальності та екологічної безпеки. Компанії змушені переглядати свою роль у суспільстві, співпрацювати та адаптуватися до ризиків. Адаптивне середовище поєднує стратегічне планування з щоденною діяльністю, вимагаючи довіри, психологічної безпеки та обґрунтованих рішень.

Досвід України показує, що вітчизняні підприємства демонструють високу стійкість і поступово стають більш гнучкими та інноваційними. Відновлення та розвиток збутової діяльності вітчизняного бізнесу залежать від стабілізації політичної ситуації, продовження реформ і міжнародної підтримки. Під час і після війни важливими є інвестиції з соціальним та екологічним ефектом (impact investments), що поєднують фінансову віддачу та значний соціальний і екологічний вплив. Зростає роль корпоративної соціальної відповідальності та ESG-інвестицій. Політика інвестицій має підтримувати проекти, що зміцнюють спільноти, покращують екологію та підвищують управлінські практики. Важливо також вкладати у професійний розвиток персоналу, його безпеку та добробут для забезпечення ефективності та лояльності працівників [5].

Для трансформації логістики в умовах воєнного стану в Україні стали критично важливими інформаційні технології, зокрема: автоматизовані системи управління ланцюгами постачання, Big Data для прогнозування ризиків, GPS-моніторинг транспорту. Вдосконаленню збутової логістики

сприяв також розвиток онлайн-торгівлі, прискореної пандемією та війною. Ця адаптивана модель стимулювала зростання швидкості доставки, пошук нових каналів дистрибуції, розширення дистрибуції у складних умовах. Підвищення транспортних ризиків у зонах війни, у свою чергу змусили удосконалювати цю модель. Підприємства почали розробляти більш складні стратегії управління ризиками: страхування вантажів, контракти безпеки, аварійні процедури, резервні маршрути та накопичення критичних товарів та ін.

Трансформація логістики в Україні під час конфлікту стала критичною для адаптації бізнесу. Відновлення експорту стало життєво важливим для економіки, оскільки війна значно вплинула на логістичні та виробничі процеси. Попри виклики, український бізнес демонструє високу гнучкість і інноваційність, однак геополітичні ризики продовжують залишатися ключовим викликом для ланцюгів збуту. Перспективи подальшого розвитку адаптивних моделей збутової логістики пов’язані з відновленням інфраструктури, інтеграцією у європейські ринки та впровадженням сучасних технологій [5].

Як стверджують вітчизняні вчені, Т. І. Лепейко, А. Д. Чикуркова та О. В. Федірець,на сьогодні не існує адаптованої цілісної ефективної системи стратегічного менеджменту для суб'єктів господарювання в сучасних умовах воєнного стану. Тому науковці наголошують на необхідності формування укрупненої моделі включення процесу менеджменту підприємства в систему стратегічного розвитку [3]. Адаптивна модель стратегічного менеджменту дає змогу підприємствам ефективно діяти в умовах невизначеності, спираючись на постійний аналіз інформації та гнучке прийняття рішень.

Для відновлення збутової діяльності підприємств після війни важливо розвивати інструменти ефективної комунікації з інвесторами. Світовий ринок демонструє значне зростання інвестицій з соціальним та екологічним ефектом (impact investing), що свідчить про важливість інвестицій, спрямованих на принципи сталого розвитку. Водночас українські підприємства поки недостатньо впроваджують практики корпоративної соціальної відповідальності та звітності зі сталого розвитку, що стримує розвиток impact investing в Україні. Вітчизняні підприємства, в складних умовах воєнного стану продовжують демонструвати переваги гнучкості. Такі обставини детермінують необхідність оперативно змінювати напрямки збутової діяльності. У цьому випадку основним викликом для стратегічного та операційного менеджменту підприємств стає створення адаптивних моделей, що включають впровадження нових продуктів або послуг у відповідь на ринковий попит, коригування методів роботи або впровадження нових технологій для підвищення ефективності залучення клієнтів [1]. Цей підхід має вирішальне значення для підтримки релевантності та конкурентоспроможності підприємств.

Отже, умови військового конфлікту постійно змінюються та ставлять специфічні виклики для менеджменту збутової діяльності, зокрема: руйнування логістичних ланцюгів, скорочення платоспроможного попиту, необхідність релокації виробництва, міграція трудових ресурсів, непередбачувані зміни ринку та поведінки споживачів. У таких умовах традиційні довгострокові стратегії збуту втрачають ефективність, а роль ефективного менеджменту стає критично-важливою. Оскільки умови військового конфлікту постійно змінюються, адаптивні стратегії дозволять бізнесу швидко реагувати на нові загрози та можливості, уникати втрат і підтримувати критичні процеси. Підприємства повинні забезпечувати ефективність, використовуючи нові технології, оптимізуючи процеси, створюючи запаси критичних матеріалів та комплектуючих. Адаптивні стратегії збутової діяльності дозволяють підтримувати репутацію та довіру клієнтів, партнерів і інвесторів, ефективно комунікувати, дотримуватися нових юридичних і регуляторних вимог, уникати штрафів і проблем із законом. Таким чином війна в Україні стимулює інновації, пошук нових ринків і продуктів, а стійке управління ризиками та логістикою є критично важливим для виживання бізнесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кінарьов, В., Алькема, В. Адаптивні стратегії розвитку підприємств малого бізнесу в умовах інтегрування цифрових технологій на базі штучного інтелекту. Вчені записки Університету «КРОК» №3 (75), 2024. 143–149.
2. Лазор О.Я., Заболотний А.В., Зубар І.В. Роль критичної інфраструктури у забезпеченні державної політики продовольчої безпеки в Україні. Актуальні питання у сучасній науці. №4 (20). 393-409. https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4(22)-393-408.
3. Лепейко Т. І., Чикуркова А. Д. та Федірець О. В. Адаптивна модель стратегічного менеджменту підприємства в умовах управління змінами. Агросвіт № 16, 2024. С. 10-15.
4. Яременко О.І., Страхніцький Я.О, Зубар І.В., Намазова Ю.І. Менеджмент підприємств критичної інфраструктури в умовах сучасних безпекових викликів: Монографія - Вінниця: ФОП Рогальська І.О., 2025. 236 с.
5. Varakin, D., Osipenko, D., Ishchenko, V., Hlevatska, N., Hordieieva, I. (2024). Adaptive Management Strategies for Decision-Making in Business in the Context of Armed Conflict. Pakistan Journal of Life and Social Sciences. 22(2). 10452-10465 pp.
6. Zubar I, Yu O. Prospects of Heliciculture Development as an Innovative Industry of Agriculture in Ukraine. The Scientific Heritage, 2021, 60-3.

ВРАЙТ ГАЛИНА
кандидатка філософських наук, доцентка, доцентка кафедри філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик
ДАНИЛЕНКО АНАСТАСІЯ
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальність В10 Філософія / В12 Культурологія та музеєзнавство
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ В СУЧАСНОМУ БІЗНЕСІ УКРАЇНИ

У сучасному українському бізнес-середовищі питання етики набуває особливої актуальності. Після масштабних змін у політичній та економічній сферах, що відбулись у країні протягом останнього десятиліття, бізнес в Україні поступово переходить від орієнтації виключно на прибуток до розуміння важливості соціальної відповідальності, прозорості та дотримання моральних норм.

Одним із основних етичних принципів, який визнається більшістю українських компаній, є чесність та прозорість у веденні бізнесу. Це проявляється у відкритому веденні фінансової звітності, справедливих умовах працевлаштування та партнерства, а також у боротьбі з корупцією. Як зазначено у наукових дослідженнях Вінницького національного технічного університету, етика ділового спілкування вимагає відкритості не лише у словах, а й у діях [1].

Ключовим принципом є також відповідальність перед суспільством. Бізнес повинен не лише дотримуватись норм законодавства, а й сприяти сталому розвитку, збереженню довкілля, підтримці соціальних ініціатив. Дослідження свідчать, що українські підприємці все частіше впроваджують принципи корпоративної соціальної відповідальності (КСВ), що збільшує довіру до бізнесу з боку громадськості [2].

Не менш важливим є принцип справедливості, що означає рівне ставлення до всіх учасників економічного процесу, запобігання дискримінації за ознаками статі, віку, національності тощо. Згідно з аналітичними матеріалами, сааме порушення цього принципу найчастіше стає причиною трудових конфліктів та втрати довірив середині колективів [3]. Сучасна етика бізнесу також вимагає раціонального та ефективного підходу до прийняття рішень, з урахуванням не лише економічної доцільності, але й моральних наслідків для всіх зацікавлених сторін. Бізнес повинен утримуватись від заподіяння шкоди – як у внутрішній, так і в зовнішній діяльності [4, с. 55].

Важливою складовою етичної культури є формалізація етичних норм – через прийняття внутрішніх кодексів честі, етичних стандартів або корпоративних маніфестів. Такі документи допомагають працівникам краще

розуміти очікувану поведінку в тій чи іншій ситуації, а також демонструють зовнішнім партнерам серйозність підходу компанії до моральних питань [5, с. 43]. Разом із тим, на шляху до етичного бізнесу в Україні існує чимало викликів. Це і залишки пострадянської ментальності і толерантність до неформальних практик. Проте в умовах євроінтеграції український бізнес адаптувався до високих стандартів доброчесності, прозорості та соціальної відповідальності.

Варто підкреслити, щодо тримання етичних принципів – це не лише прояв високої моралі, а й потужна конкурентна перевага. Компанії, що діють етично, мають вищу репутацію, кращі стосунки з партнерами, легше залучають інвестиції та професіоналів. Одним із яскравих прикладів дотримання етичних принципів є компанія «Нова пошта». Вона активно впроваджує політику клієнтоорієнтованості, забезпечує чесний сервіс і демонструє повагу до працівників. У компанії діє етичний кодекс, який регламентує взаємодію з клієнтами та партнерськими організаціями. Особливо варто відзначити участь «Нової пошти» у соціальних ініціативах – зокрема, в доставці гуманітарної допомоги під час війни. Ще один приклад – інтернет-магазин «Rozetka», який дотримується принципів прозорості та чесного бізнесу. Компанія веде відкриту комунікацію з клієнтами, не приховує негативні відгуки й оперативно реагує на зауваження. Під час криз, таких як пандемія COVID-19 або війна, Rozetka забезпечувала стабільну роботу та утримувалась від штучного підвищення цін.

Етичні принципи є важливою основою для стабільного та відповідального розвитку бізнесу. Дотримання моральних норм сприяє зміцненню довіри з боку суспільства, партнерів і працівників. У сучасних умовах етика в бізнесі стає не лише вимогою часу, а й запорукою довгострокового успіху.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Прішак О. В. Етика ділових стосунків: [Електронний ресурс]. Режим.доступу:https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/10prishak_etyka_dilovyh_stosunkiv/p1-1.html?utm_source (дата звернення: 16.10.2025)
2. Підприємницька етика: як будувати бізнес на принципах чесності та відповідальності: [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://proffice.com.ua/posts/predprinimatelskaja-etika-kak-stroit-biznes-na-printsipah-chestnosti-i-otvetstvennosti?utm_source (дата звернення: 18.10.2025)
3. Київський юридичний журнал: [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://journals.fpk.kyiv.ua/index.php/kyivlawjournal/article/view/77 (дата звернення: 19.10.2025)
4. Утеченко Д. М., Биба В. А. Ділова етика в сучасному управлінні: виклики та переваги // Збірник тез доповідей науково-практичної конференції «Сільське господарство в умовах глобальних викликів» (6–7 жовтня 2022 р.,

Біла Церква). Біла Церква: БНАУ, 2022. С. 55. Режим.доступу:.https://science.btsau.edu.ua/sites/default/files/tezy/zb_tez_sg_umov_global_viklik_6-7.10.2022.pdf (дата звернення: 17.10.2025)
5. Лесько О. Й., Прищак М. Д., Кушнір В. В. Кодекси етики ділових відносин як фактор становлення етичних засад бізнесу та менеджменту. *Вісник Вінницького політехнічного інституту.* 2011. № 1. С. 41–45. Режим доступу: https://visnyk.vntu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/1358 (дата звернення: 18.10.2025)

КАРАСТАН СЕРГІЙ
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
ОНП «Філософія»
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ТИПИ АКТОРІВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У сучасних соціально-економічних системах тіньова економіка становить складне й багатовимірне явище, що впливає на структурну стабільність держав і суспільств, ефективність публічного управління та якість соціального простору. Вона охоплює широкий спектр неформальної економічної активності (від незареєстрованої праці, ухилення від сплати податків – до участі в незаконних ринках), і формується на перетині економічних, психологічних, етичних, політичних та інституційних чинників. Незважаючи на прихований характер тіньового сектору, його роль у формуванні макроекономічних показників, інституційної довіри та фіскальної дисципліни є незаперечною.

Дослідження тіньової економіки має міждисциплінарний характер, адже вимагає поєднання підходів з економіки, філософії, політології, соціології та юриспруденції. У центрі наукового інтересу перебувають не лише масштаби тіньових операцій, але й їхні причини, наслідки та механізми відтворення в умовах різного ступеня інституційної розвиненості соціокультурного середовища. Особливе значення має аналіз впливу державної політики, податкового навантаження, рівня корупції та легітимності інститутів на інтенсивність тіньової активності.

Вивчення природи та особливостей тіньової економіки актуалізується як потребою у розробці ефективних регуляторних механізмів, так і необхідністю поступового переосмислення усієї парадигми економічного розвитку в сучасних технологічних та соціокультурних реаліях. У контексті глобалізації, цифровізації та посилення суспільного запиту на прозорість управління,

феномен тіньової економіки потребує системного аналізу як загроза, що трансформується у відповідь на технологічні, соціальні та нормативні зміни. Відтак, дослідження її природи має не лише теоретичне, але й прикладне значення для формування стратегій зміцнення державної спроможності та соціальної довіри.

В структурі національної економіки кожної держави об'єктивно існує компонент, який виходить за межі усталених та нормативно закріплених форм взаємодії між економічними суб'єктами. Тіньова економіка, попри свою позаправову природу, демонструє надзвичайну гнучкість, адаптивність до змін соціально-економічного та політико-правового середовища, а також здатність уникати – хоча іноді з істотними втратами – репресивних заходів, що вживаються як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Важливо зазначити, що тіньовий сектор виявляється в кожній країні у специфічній формі, зумовленій історичними, культурними, правовими та економічними обставинами. Економічні практики, які в одних державах офіційно визначаються як нелегітимні або маргінальні, в інших можуть сприйматися як звичні, соціально прийнятні й навіть необхідні для підтримання економічної активності або виживання певних груп населення. Це вказує на релятивізм у підходах до визначення меж між формальною та неформальною економікою.

Попри тривалий інтерес до проблематики тіньової економіки з боку фахової спільноти, до цього часу не сформовано загальноприйнятого термінологічного апарату, уніфікованих концептуальних рамок чи загальної методології оцінювання цього феномену. Відповідно, існують значні розбіжності не лише у називанні та трактуванні сутності тіньової економіки, але й у розробці інструментів її кількісного вимірювання та стратегій протидії. Дослідження в цій сфері часто носять фрагментарний, ситуаційний характер, зумовлюються дослідницькими інтересами, наявністю емпіричної бази, теоретичними установками та інституційною приналежністю авторів. Це, в свою чергу, ускладнює як міждисциплінарну координацію, так і формування цілісного підходу до аналізу тіньових економічних процесів.

Формування комплексного уявлення про тіньову економіку, починаючи з визначення її сутності, класифікації ключових проявів, ідентифікації суб’єктів та їхньої градації залежно від ступеня участі у розвитку цього сектора, і завершуючи аналізом підстав його існування та чинників динаміки на сучасному етапі, є важливою передумовою для вироблення ефективної стратегії протидії цьому феномену. Усвідомлення внутрішньої структури тіньового сектора дозволяє не лише діагностувати його масштаби та вплив на національну економіку, але й адаптувати політико-правові інструменти під конкретні форми прояву цього явища.

Тіньова економіка постає як складна самоорганізована система відносин між економічними агентами, що охоплює всі стадії суспільного відтворення -

від виробництва до розподілу, обміну та споживання. Її функціонування орієнтоване на отримання матеріальних чи фінансових вигод, результати яких, а також механізми їх досягнення, з тих чи інших причин – економічних, правових, політичних або моральних – навмисно маскуються, спотворюються, замовчуються або приховуються як від безпосередніх учасників взаємодії, так і від інституційних посередників (державних органів, контролюючих структур, регуляторів). У цьому контексті тіньова економіка не просто порушує правові норми – вона створює паралельну логіку економічного функціонування, яка часто суперечить принципам прозорості, чесної конкуренції та соціальної справедливості, на яких здебільшого ґрунтується формальна економіка.

У науковому дискурсі тіньової економіки акторами (тобто учасниками або суб'єктами) цього сектору вважаються як окремі індивіди, так і організовані групи чи інститути, діяльність яких здійснюється за межами офіційно визнаного економіко-правового поля. Типологізація акторів тіньового сектору базується на різних критеріях: рівень організованості, мотивація участі, масштаб діяльності, зв’язок із формальною економікою, а також ступінь криміналізації дій.

Серед основних типів акторів тіньової економіки можна виділити таку категорію, як *домогосподарства та індивідуальних неформальних учасників*. Ця група охоплює фізичних осіб, які залучені до неформальної трудової діяльності, наприклад: репетиторство, побутові послуги («халтура», сторонній підробіток), нелегальні таксі, дрібна торгівля без ліцензій, самозайнятість без реєстрації. Їхня участь у тіньовій економіці здебільшого зумовлена прагненням уникнути надмірного податкового навантаження або адміністративних бар'єрів (оформлення дозволів, обов'язкове підтвердження наявності фахової освіти та формальної кваліфікації у сфері надання відповідних послуг, придбання страховок, тощо).

До іншої категорії належать *малі та середні підприємства* (МСП), що діють частково або повністю поза правовим полем. Такі підприємства можуть приховувати частину доходів, здійснювати виплати заробітної плати «в конвертах», порушувати трудове законодавство або уникати ліцензування. Часто вони формально зареєстровані, однак частину діяльності свідомо ведуть у тіні, з метою зниження витрат.

Ще одна категорія представляє *крупний бізнес і транснаціональні структури, що вдаються до схем оптимізації*. Цей тип акторів залучений до більш витончених форм тіньової діяльності – через офшорні юрисдикції, фіктивні контракти, трансфертне ціноутворення, злиття з корупційними практиками. Формально вони можуть діяти в межах закону, однак фактично створюють паралельні непрозорі механізми перерозподілу ресурсів на користь обмеженого кола осіб.

Є категорія, яка не може бути однозначно віднесена до кримінальної, однак в ряді випадків результати діяльності акторів з цієї категорії можуть бути кваліфіковані як злочинні. Йдеться про т.зв. *«сірих» фінансових посередників*, які реалізують нелегальну конвертацію, фінансове шахрайство, фіктивне підприємництво, незаконне виведення готівкових коштів, створюють фірми-прокладки, виконують роль номінальних директорів з метою заплутати фіскальні служби та фінансових регуляторів, займаються пошуком т.зв. «дропів» для незаконних фінансових оборудок, організують фінансові піраміди, сприяють легалізації доходів через крипто-інструменти, аукціони з перепродажу предметів мистецтва, фіктивні благодійні фонди, тощо.

Окрема категорія – *кримінальні угруповання та мафіозні структури*. Ці актори становлять той рівень тіньової економіки, де економічна діяльність повністю криміналізована. Йдеться про наркоторгівлю, торгівлю зброєю, контрабанду, вироблення контрафакту, сприяння нелегальній міграції, організацію проституції, відмивання грошей, нелегальні фінансові схеми, трафікінг, чорну трансплантологію, тощо. Подібні операції супроводжуються погрозою або застосуванням насильства, контролем територій та корупційними зв’язками з політичними чи силовими структурами (які виступають в ролі інтересантів або протекторів).

І наступна категорія, безпосередньо пов'язана із попередньою – це *посередники та корумповані чиновники*. Це актори, що формально є частиною державного або регуляторного апарату, але сприяють тіньовій діяльності через надання «дахування», непомічання та покривання порушень, створення сприятливих умов для функціонування нелегальних схем. Це можуть бути як посадові особи державних інституцій, так і рядові співробітники й навіть топ-менеджери банків, кредитно-фінансових та будь-яких інших установ, які приймають рішення у сфері матеріальної чи фінансової діяльності, а також мають доступ до інсайдерської інформації (і можуть інколи маніпулювати нею), можуть торгувати персональними даними, клієнтськими базами. Роль подібних посередників (чиновників, менеджерів) особливо важлива в системах з низьким рівнем інституційної доброчесності.

Отже, тіньова економіка є багаторівневою системою з різнотипними акторами, діяльність яких варіюється від частково неформальної до відверто злочинної. Водночас, багато з цих суб’єктів мають певну легітимність у свідомості населення або навіть функціонують як «альтернатива» державі, особливо в умовах інституційної слабкості. Для ефективного аналізу та протидії тіньовим процесам необхідно враховувати не лише формально-правовий статус акторів, але й соціальні, економічні та культурні чинники, що визначають їхню поведінку в певній країні.

CHABAN NELIA
PhD Student, Educational and Scientific Program «Philosophy»
State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky», Odesa, Ukraine

PHILOSOPHICAL DIMENSIONS OF BIOTECHNOLOGICAL ENTREPRENEURSHIP: ANTHROPOLOGY, AXIOLOGY, AND THE CULTURE OF INNOVATION

Philosophical discourse makes it possible to understand biotechnological entrepreneurship not only as a tool for economic growth but also as a complex sociocultural phenomenon that opens new horizons for anthropology, axiology, and the worldview paradigms of contemporary society. The biotechnology sector produces material goods and technologies while simultaneously transforming social relations, value orientations, and cultural conceptions of the human being, their capacities, and the limits of responsible intervention in natural processes. Thus, biotechnological entrepreneurship emerges not merely as an economic practice, but as a factor of civilizational development that reshapes modern culture and modes of thinking.

Anthropological aspect. Biotechnological entrepreneurship forms new conceptions of the human being and their potential. The traditional image of *homo economicus*, oriented toward rationality and profit maximization, is gradually being transformed into the model of *homo creative* – a subject capable of innovation, creative activity, and responsible engagement with life, nature, and technology. This transition is accompanied by a re-evaluation of concepts such as human freedom, autonomy, creative agency, and the limits of technocultural influence on the biosphere and the human body.

Axiological aspect. Biotechnological activity generates new value horizons that require philosophical reflection. Questions arise concerning the ethical limits of biotechnology use, the fairness of access to bioproducts, responsibility toward future generations, the protection of biodiversity, and the prevention of technological inequality. Biotechnological entrepreneurship compels society to rethink the principles of bioethics, strengthen global ecological awareness, and cultivate a new ethical culture of development.

Cultural–civilizational aspect. Within the sphere of biotechnology, a new "culture of innovation" emerges, integrating science, business, education, and social practices. Biotechnological entrepreneurship becomes a symbol of civilizational transformation: from an industrial economy to a bioeconomy; from a culture of mass consumption to a culture of sustainability, creativity, and ecological responsibility. This process reshapes not only economic models but also everyday perceptions of progress, well-being, and cultural evolution.

Therefore, biotechnological entrepreneurship cannot be reduced to a practical business tool or a narrow economic model. It is a multidimensional phenomenon that unites technological innovations, social practices, and profound cultural transformations. In philosophical discourse, it appears as a space of transition from *homo economicus* to *homo creative*, where innovation, ethical responsibility, and the formation of a new civilizational culture of the twenty-first century interact.

СЕКЦІЯ № 6. ЕКОЛОГІЧНА ФІЛОСОФІЯ І СТАЛИЙ РОЗВИТОК: ЕТИКА, ПРИРОДА, СУСПІЛЬСТВО

ЖАРКИХ ВОЛОДИМИР
доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, історії та політології
Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна

СУЧАСНА ЕКОЛОГІЧНА КРИЗА У СВІТЛІ ПОСТУЛАТІВ ФІЛОСОФІЇ ПРАГМАТИЗМУ

Проблеми сучасної загальнопланетарної екологічної кризи є однією з головних тем міжнародного філософського і соціального дискурсу. Вони значною мірою ґрунтуються на постулатах класичного прагматизму та підкреслюють роль людини в розвитку екологічної парадигми Землі. Традиційно вважається, що первинною причиною плачевного стану екології Землі є марнотратна виробнича діяльність людини. І дійсно, як у давнину, так і тепер філософське сприйняття навколишнього земного простору, його надр, життєвій енергії рослинного і тваринного світу ґрунтувалося на концепції даності постійного розвитку і відновлення ресурсів життєзабезпечення. У рамках цієї концепції людина щедро і безладно ними розпоряджалася. Не менш активно в якості виробничої енергії застосовувалася сила вітру і сонячного випромінювання.

З розвитком індустріального виробництва, потужності традиційно вживаних ресурсів енергії було недостатньо. Настала епоха розвідки і здобичі копалин. Впродовж декількох століть головним джерелом і ресурсом промислової енергетики стало вугілля, поки в XX-му столітті не знайшли нафту, а потім і способи застосування атомної енергії.

Разом з розвитком індустріального виробництва прийшло усвідомлення про те, що запаси корисних копалини не нескінченні. В середині XX століття прозвучали тривожні сигнали про скорочення запасів нафти, а вугільні шахти взагалі були закриті унаслідок нерентабельності експлуатації. Але головні побоювання були пов'язані з тяжким станом екології довкілля. Практично усі способи застосування енергетичних ресурсів руйнували екологічну гармонію Землі. Безліч державних постанов і штрафів з приводу загрози безпеки і забруднення екологічного середовища не давали позитивного результату.

В середині минулого століття виникла думка повернутися до природних поновлюваних джерел енергії – сили вітру і сонячного випромінювання – для виробництва електрики. У всьому світі виросли стовпи з величезними лопатями і з'явилися сонячні батареї на дахах. Проте і ці заходи не усунули небезпеки порушення екологічного середовища.

Впродовж багатьох віків проблема екологічної рівноваги залежала від людини, передусім від її виробничої діяльності. Тому, слід зазначити, що саме людина могла, може і повинна вжити заходи для захисту довкілля. Впродовж останньої чверті XX століття проблема екології звучала гостро. У всьому світі її намагалися усунути і якоюсь мірою це вдавалося зробити. Сьогодні ситуація зовсім інша. Небезпека порушення не лише екології, але і загроза існуванню усієї живої природи Землі виходить не лише від людини з її димлячими заводами і фабриками а через трансформації усередині Земної кулі і навколоземного простору. Людина поступово перетворюється з руйнівника екологічної гармонії Землі в жертву згубного впливу змін в навколоземному просторі і турбулентності усередині Землі. Вчені спостерігають дивовижні явища в атмосфері Землі. З'явилися нові терміни – атмосферні річки і парасольки. Вони визначають погоду, в якій ураганні вітри йдуть за нестерпною, задушливою жарою.

Всесвітня зміна клімату і багато інших невідповідностей звичним змінам сезонів, зливи подібні до біблейського потопу, порушення погодних патернів відбуваються всюди. Якщо у минулому для рішення таких ситуацій досить було зусиль однієї держави або навіть окремих ентузіастів – вчених, зараз проблема переходить в компетенцію всесвітніх організацій. Згідно постулатам прагматизму необхідно створити програму дій для адаптації в нових умовах. Для цього треба зосередити інтелектуальний потенціал людства на рішенні практичних задач, застосування експериментальних дій та ефективних методів для захисту планети. Слід відмовитися від звичного споживчого відношення до довкілля і виробити умови міжнародного консенсусу для подолання

всесвітньої екологічної кризи. Філософія прагматизму наголошує на тому, що рішення екологічних проблем лежать у сфері практичної діяльності, а не лише абстрактної теорії.

БАРКОВ СТЕПАН
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, ОНП «Філософія»
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

СУСПІЛЬСТВО І СТАЛИЙ РОЗВИТОК: СОЦІОЕКОЛОГІЧНА ПЕРСПЕКТИВА

Сучасна цивілізація переживає кризу надмірного споживання, технологічного експансіонізму і духовної втоми. Це свідчить про необхідність нового типу світогляду – соціоекологічного, у якому природа, культура і суспільство розглядаються не ізольовано, а як взаємопов'язані рівні єдиної системи. Починаючи із Всесвітнього саміту, якій пройшов у Йоганнесбурзі у 2002 році, сталий розвиток стає основою порядку денного та темою глобальної політики розвитку. Цю концепцію презентують як механізм, за допомогою якого суспільство повинно взаємодіяти з навколишнім середовищем, зберігаючи ресурси для майбутніх поколінь, що означало, що сталий розвиток – це спроба гарантувати баланс між економічним зростанням, цілісністю навколишнього середовища та соціальним добробутом. Навіть були розроблені і прийняті ООН у 2015 році 17 цілей – як частина «Агенда 2030» – глобальної програми, спрямованої на те, щоб «ніколи нікого не залишити поза увагою» [1].

Одначе, вже у 2024 році головними висновками щодо реалізації цих цілей став той факт, що лише 16 % з них буде досягнуто до 2030 року, тоді як за рештою 84 % спостерігається обмежений прогрес або навіть регрес. Причинами цього стали зростаюча нерівність, зміна клімату та скорочення біорізноманіття. Пандемія COVID-19 у 2020–2023 роках з одного боку поглибили ці проблеми, але з іншого показали їх неспроможність і однобічність, що є характерним для сучасної політики та економіки [2].

Наразі існує кілька альтернативних концепцій, які доповнюють або навіть критикують традиційну модель сталого розвитку. Вони розглядають альтернативні шляхи еволюції суспільства, економіки та екології, часто пропонуючи нові парадигми співіснування людини та природи. Серед альтернативних концепцій, які критикують, але і доповнюють концепцію сталого розвитку перш за все слід зазначити біоцентризм, який, по-перше, розглядає природу як головний пріоритет, а не економіку чи соціальні

системи, по-друге, виступає за екосистемний підхід, тобто права природи мають бути рівноцінними правам людини, і по-третє, орієнтований на глибоку екологію та принципи ненасильства щодо природи.

Таким чином, у біоцентризмі сталий розвиток постає не лише як стратегія економічного балансу, а як етико-філософська модель гармонії між людиною і середовищем. У цьому сенсі він є проявом зрілості людства – переходом від епохи експлуатації природи до епохи співіснування з нею. Із цією концепцією співзвучна концепція ноосферного розвитку українського вченого Володимира Вернадського, яка розглядає людство як потужну геологічну та духовну силу, що здатна перетворювати біосферу через розум, науку та моральну відповідальність. Якщо концепція сталого розвитку орієнтується на баланс між економічними, соціальними та екологічними цілями**,** то ноосферна ідея Вернадського доповнює її метафізичним і антропологічним виміром: розвиток не може бути сталим без еволюції свідомості. Вернадський підкреслював, що майбутнє планети залежить від «організованої наукової думки людства», яка має перейти від хаотичного впливу на природу до свідомої творчої взаємодії з нею**.**

Тобто ноосферна концепція – це духовне поглиблення сталого розвитку, де головним чинником стає не технологічна чи економічна ефективність, а етика розуму й культура відповідальності перед життям. Саме тому ця концепція не набула розвитку у часи панування радянської влади. Але в наш час потенціал ноосферної концепції може стати тим тригером, якій максимально буде сприяти післявоєнної відбудові держави та розвитку соціоекологічної ідеології.

Сутність соціоекологічної ідеології полягає у системі цінностей, світоглядних принципів і стратегічних орієнтирів, які виходять із розуміння єдності суспільства і природи. Вона розглядає розвиток держави не лише як економічний процес, а як взаємодію соціальних, культурних і природних систем, у якій людина є не споживачем ресурсів, а їхнім співтворцем і хранителем.

Можна сказати, що це філософсько-політична парадигма, яка поєднує соціальну справедливість, екологічну рівновагу й духовну відповідальність. Її основою повинно бути переконання, що економічне зростання не має сенсу без відновлення природного та соціального балансу.

Головними принципи соціоекологічної ідеології виступають:

- холістичність, тобто суспільство, економіка, культура й природа є частинами єдиного організму;
- відповідальність, тобто будь-яке рішення має оцінюватися не лише економічно, а й за впливом на життя людей, екосистем і майбутні покоління;
- справедливість, тобто екологічна безпека є правом кожної людини;
- децентралізація і солідарність, тобто громади стають носіями екологічних рішень і місцевих інновацій;

- освіченість і культура співбуття, тобто екологічна свідомість формується через освіту, мистецтво, філософію, а не лише через закони.

Отже, соціоекологічна ідеологія як можлива перспектива, потрібна Україні, щоб перетворити відбудову на відродження, і не лише матеріальне, а й духовне. Вона є дороговказом до суспільства, де розвиток вимірюється не швидкістю будівництва, а глибиною гармонії між людиною, природою й культурою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Take Action for the Sustainable Development Goals.URL: https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/
2. Sustainable Development report 2024/ URL: *https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2024/sustainable*
3. Вернадський В. І. Наукова думка як планетне явище. Вибрані праці. К : Наукова думка, 2005. 584 с.

СЕКЦІЯ № 7. ФІЛОСОФІЯ ЗДОРОВ'Я: ВИЗНАЧЕННЯ, ЦІННОСТІ ТА ПРАВО НА ЖИТТЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

БАЗЕЛЮК ОКСАНА
здобувачка першого (бакалаврськогоо) рівня вищої освіти, 4-го року навчання, спеціальність 013 «Початкова освіта. Логопедія», факультет початкового навчання
Науковий керівник: **ПЕТІНОВА ОКСАНА**
докторка філософських наук, професорка кафедри філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ВИКЛИКИ ТА СТІЙКІСТЬ ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ

Homo digitalis або «цифрова людина» – це новий антропологічний тип, що формується в процесі цифровізації [2]. В цю категорію, перш за все належить студентська молодь або покоління «зумерів», адже саме вони постійно перебувають у контакті з цифровими ресурсами, що створює інформаційне перенавантаження на здоров'я. Впровадження цифрових технологій значно

полегшує доступ до інформації, проте нехтування правил безпечного використання несе низку викликів, що негативно впливають на фізичне, психічне й соціальне благополуччя населення [1].

Попри переваги використання соціальних мереж, наголошують і про негативні наслідки. Виклики сучасної цифрової епохи формують основні проблеми зі здоров'ям молоді. До фізичних викликів відносимо надмірне перебування в соціальних мережах, а особливо вплив пристроїв з підсвічуванням вночі. Постійне світло від екранів порушує природний цикл сну, пригнічує секрецію гормону мелатоніну, підвищує зорове навантаження та знижує бадьорість. Тому провівши низку досліджень зарубіжні науковці вводять поняття «цифрова інсомнія» як загальне порушення сну у зв'язку із зловживанням гаджетами.

Надмірне використання соціальних мереж може негативно вплинути на ваше психічне здоров'я та працездатність у багатьох аспектах. Серед основних соціально-психологічних характеристик властивих поколінню «зумерів» можна виділити їх постійне залучення до цифрових платформ, здатність швидко споживати інформацію та виконувати кілька завдань одночасно. Водночас тривале користування та перебування у віртуальному середовищі створює передумови для формування цифрової залежності, ознаками якої є емоційні коливання, зниження когнітивної продуктивності, підвищеного рівня емоційного виснаження та психічної втоми [1].

Відомий критик цифрової епохи, нейробіолог Манфред Шпітцер, у своєму бестселері «Цифрова деменція» досліджує вплив цифрових технологій на мозкову діяльність. Він поділяє побоювання, що сучасні засоби комунікації, і зокрема комп'ютерні мережі, призводять до деградації людства, а не до їх інтелектуального розвитку [7].

Когнітивне перенавантаження, багатозадачність та увага справді є серйозними проблемами, деякі з них призводять до неприємних емоційних станів (інформаційної тривоги). М. Шпітцер застерігає від постійного відволікання на виконання багатьох задач, для яких наш мозок не пристосований еволюційно. Він посилається на численні дослідження, які демонструють, що навчання на екранах є менш ефективним, навіть шкідливим, а інтенсивне використання інтернету та комп'ютерні ігри – не мають позитивного впливу на когнітивні здібності дітей та підлітків, не кажучи вже про їхнє соціальне життя та здоров'я [7].

Викликом, з якими зіштовхуються учні шкіл та студенти в сьогоденні, є перехід на дистанційне навчання, внаслідок пандемії COVID-19 та повтомаштабного вторгнення. Постійне перебування в онлайн-середовищі призвело до зниження фізичної активності через сидячий спосіб життя втрати інтересу до навчання у офлайн-форматі та активностей. Як свідчать зарубіжні дослідження, під керівництвом M. Tremblay малорухливість є незалежним

фактором ризику розвитку хронічних неінфекційних захворювань, включаючи ожиріння, діабет ІІ типу, гіпертонії [2].

Актуальною загрозою цифрової доби є втрата доступу до соціальних мереж і так званий «феномен номофобії» – страх залишитися без свого мобільного пристрою. Безперервне оновлення стрічки новин, очікування реакції на публікації в соціальних мережах негативно впливають на когнітивні функції, знижують здатність до концентрації уваги та сприяють емоційному виснаженню. Зокрема, західні дослідники акцентують увагу на проблемі «мультитаскінгу», коли під час навчання усі відволікаються на сповіщення, що негативно відображується на академічній продуктивності. Нейронауковці Вебер, Карр та Ширрмахер, посилаючись на свої висновки, наголошують на негативних наслідках постійної пильності та соціального стресу, що виникають внаслідок нездатності зосередитися на завданні та відмовитися від швидкого реагування на сигнали сповіщень, дзвінків тощо [5].

Ще одним різновидом психологічної проблеми є формування феномену FOMO, психічного стану, коли активізується відчуття страху втратити щось потенційно важливе [8]. Наприклад, в гонитві за трендами, популярністю, користувачі буквально втрачають своє власне «я», свою ідентичність, оскільки переживають цикли «порівняння та відчаю», коли вони вимірюють свою цінність за відфільтрованими фотографіями або вірусним успіхом. І як наслідок, стан їх емоційного благополуччя виснажується і починає все більше залежати від зовнішнього схвалення у вигляді реакцій (лайків, коментарів), підвищується тривожність, та відчуття хронічного незадоволення собою через негативізм критиків. Такий тиск, значно впливає на самооцінку, особливо серед молоді і призводить до депресивних стані. [3, 4].

Цифрова тривожність охоплює й стрес, занепокоєння та проблеми психіки, які безпосередньо пов'язані з використанням нами технологій. На відміну від традиційних тривожних розладів, цифрова тривожність унікальним чином пов'язана з нашим онлайн-досвідом та моделями використання пристроїв. Дослідження Американської психологічної асоціації показує, що 86% дорослих повідомляють про постійну перевірку своїх пристроїв, а 74% відчувають стрес через це [5].

До того ж, дослідники зосереджують свою увагу переважно на проблемах і побоюваннях щодо грамотності в цифрову епоху: читання та письмо це навички, що знаходяться під загрозою зникнення, з негативним впливом електронної пошти, Google, Telegram, Instagram, SMS та інших нових засобів комунікації. Це супроводжується попередженнями про загальний занепад мови погіршення мовного стану, яке особливо впливає на молодих людей. Смайлики, акроніми, відсутність вживання великих літер, фонетично орієнтоване написання та інші особливості онлайн-спілкування розглядаються як симптоми загального занепаду писемної мови [7]. До того ж втрачається здатність до самовираження, оскільки емоції замінюються використанням

віртуально-кодових способів їх вираження (емодзі, короткі відеореакції по типу GIF і т.п.).

У цьому контексті неминуче згадати, що грецький філософ Сократ колись висловлював серйозні заперечення проти культурних технік читання та письма, які були відносно новими за його життя та в його культурі. Це посилання часто використовується як приклад того, як старше покоління часто ставиться до інновацій зі скептицизмом та страхом. Це підтверджує аргумент, що скарги на занепад мови та моралі такі ж старі, як і західна історія, і тому абсолютно безпідставні мова, можливо, змінилася, але вона не погіршилася; зрештою, ми все ще здатні висловлюватися розгорнуто [7].

Хоча цифровізація є невід'ємною частиною сучасності, варто виділити способи усвідомленого і збалансованого користування технологій. Для формування підтримки інформаційного благополуччя особистості особливого значення набувають поняття «інформаційна гігієна» та «інформаційний детокс» [6]. Згідно, з Оксфордським словником, «детокс» – це свідома тимчасова відмова від користування електронними пристроями. Основна мета підходу – зменшення цифрової залежності, переорієнтування на офлайн-життя та поліпшення соціальних зв'язків і відновлення своїх особистих ресурсів. Важливо розуміти, що цифровий детокс це не повна ізоляція від технологій. Це встановлення чітких меж їх використання, що враховуватимуть фізичний, психічний і соціальний добробут індивіда [3].

У наукових працях українських дослідників говорять про «цифрову детоксикацію» або «голодування», яке розглядається як короткочасне утримання від усіх цифрових пристроїв (на день або тиждень), а також обмеження часу у соціальних мережах та вебсайтах [6].

Власне знаходження балансу у цифровій ері дозволить людству створити чіткі межі, які сприятимуть збереженню їх психологічного здоров'я, зниження ризику емоційного вигоряння, посиленню концентрації уваги та відновлення душевного спокою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Digital Anxiety How Technology Affects Mental Health Across Generations URL: https://www.communityminds.com/resources/digital-anxiety-how-technology-affects-mental-health-across-generations/
2. Lomachinska, I. Volynets, and S. Khrypko, «Socio-Psychological Aspects of Students' Digital Health in the Context of Digital Age Challenges», *OD*, vol. 50, no. 3, pp. 94–106, Oct. 2025. DOI: https://doi.org/10.28925/2312-5829/2025.3.9
3. Marvin Holtwiesche & Mira Fauth-Bühler «Selbstfürsorge im digitalen Zeitalter: Wie wir gesund mit sozialen Medien umgehen können» URL: https://de.in-mind.org/article/selbstfuersorge-im-digitalen-zeitalter-wie-wir-gesund-mit-sozialen-medien-umgehen-koennen/

4. Mental Health in the Digital Age: Navigating Social Media and Screen Overload URL: https://americanbehavioralclinics.com/mental-health-in-the-digital-age-navigating-social-media-and-screen-overload/
5. Social Media and the Cost of Caring : Psychological Stress and Social Media Use By Keith Hampton, Lee Rainie, Weixu Lu, Inyoung Shin and Kristen Purcell, 2015 URL: https://www.pewresearch.org/internet/2015/01/15/psychological-stress-and-social-media-use-2/
6. TIM ONG «Resilienz im digitalen Zeitalter: Strategien gegen digitale Überlastung» URL: https://tim-ong.de/resilienz-im-digitalen-zeitalter-strategien-gegen-digitale-ueberlastung/
7. Zu viel Information? Kognitionswissenschaftliche und linguistische Aspekte der Datenflut Heike Ortner p. 149-164.
8. Експертки Центру когнітивно-поведінкової терапії : «FoMO: як у гонитві за можливостями не втратити себе?» URL: https://berezhy-sebe.com/yak-daty-radu-z-fomo/

БАРАНЮК ПОЛІНА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, 1-го року навчання, спеціальність А2 «Дошкільна освіта», факультет дошкільної педагогіки та психології
Науковий керівник: **АТАМАНЮК ЗОЯ**, докторка філософських наук, професорка, професорка філософських та соціологічних студій та соціокультурних практик
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

САМОГУБСТВО ЯК ПРОБЛЕМА ФІЛОСОФІЇ

Проблема самогубства супроводжує людство протягом усієї його історії. Вона зачіпає не лише медичний чи соціальний вимір, а насамперед – філософський. Адже питання: «Чи має людина право позбавити себе життя?», «Чому існування інколи здається нестерпним?», «Що робить життя вартим продовження?» – це питання про сенс буття, свободу, відповідальність і межі людської суб'єктивності. Філософія, прагнучи зрозуміти природу людини, не може оминути тему самогубства. І хоча мислителі різних епох давали різні відповіді, спільним залишається усвідомлення – це одна з найсерйозніших філософських проблем.

1. Античні корені: свобода, доброчесність і «гідна смерть»

У давньогрецькій філософії самогубство не завжди вважалося злочином або моральним гріхом. Навпаки, інколи воно розглядалося як прояв мудрості та самоконтролю. Стоїки, зокрема Сенека й Епіктет, бачили у свободі людини

найвищу цінність. Якщо зовнішні обставини позбавляють людину можливості жити відповідно до чесноти, вона має право «піти гідно». Сенека писав: «Життя не є благом за будь-яких умов; благом є добре життя». Для стоїків самогубство могло бути останнім актом вільної волі, не продиктованим слабкістю, а мудрістю.

Платон, однак, займав стриманішу позицію. У «Законах» він допускав самогубство лише в чотирьох випадках: при невиліковній хворобі, глибокому соромі, наказі держави або надзвичайних обставинах. Арістотель, позначивши людину як істоту політичну, стверджував, що самогубство є порушенням обов'язку перед державою, адже позбавляє суспільство члена, який йому належить.

Отже, в античності самогубство розглядалося не лише морально, а й політично. Уже тоді постає ключове філософське питання: чи належить наше життя нам самим, чи ми відповідальні перед суспільством, космосом, Богом?

2. Християнське розуміння: життя як дар і гріх самознищення

З утвердженням християнства сформувалася інша система цінностей. Людське життя проголошується даром Божим, а отже, людина не має права його переривати. Августин Аврелій у «Про град Божий» писав: «Не вбий» – це заповідь, яка стосується і нас самих». Самогубство стає гріхом, адже людина позбавляє себе можливості покаяння й розвитку душі.

Християнська традиція вводить важливе філософське поняття – сакральність життя. Життя перестає бути лише біологічним процесом і постає як духовна цінність. Тома Аквінський додавав, що самогубство суперечить природному прагненню людини до самозбереження і є актом несправедливості щодо Бога, суспільства та самої себе.

У середньовіччі це приводило до суворих соціальних норм: суїцид розглядався як злочин, самогубців не хоронили на кладовищах, їхнє майно конфісковували. З погляду філософії, це означає перехід від античного індивідуалізму до теоцентричної етики.

3. Новий час: раціональна критика та права індивіда

У XVIII столітті Просвітництво переглядає багато моральних уявлень, зокрема й дихотомію «гріх – злочин». Девід Юм у трактаті «Про самогубство» зазначав: «Якщо моя смерть не завдає шкоди іншим, то чому вона має бути аморальною?» Він стверджував, що Бог не потребує нашого життя більше, ніж будь-якого іншого природного явища: якщо шторм або хвороба знищує людину, це вважається частиною природного порядку. Чому ж, питає Юм, людина не може завершити життя сама?

Юм робить важливий крок: він переносить проблему самогубства з площини моральної заборони в площину раціонального аналізу. Це відкриває шлях до подальшого філософського переосмислення.

Іммануїл Кант, однак, різко критикує самогубство. Його категоричний імператив – «дій так, щоб ти завжди ставився до людства як до мети, а не лише

як до засобу» – забороняє людині ставитися до себе як до речі. У самогубстві він бачить суперечність моральному закону, адже людина знищує суб'єкта моральності.

Так у філософії Нового часу зіткнулися два підходи: раціонально-індивідуалістичний (Юм) та етико-універсалістський (Кант).

4. Екзистенціалізм XX століття: самогубство як відповідь на абсурд

У XX столітті проблема самогубства постає в новому світлі – через кризу сенсу, переживання абсурду та екзистенційну тривогу. Саме в цей період вона стає, за висловом Альбера Камю, «єдиною по-справжньому філософською проблемою».

У «Міфі про Сізіфа» Камю ставить радикальне запитання: якщо світ позбавлений сенсу, чи варто жити? Він пише: «Вирішити, варте життя проживання чи ні, – означає відповісти на основне питання філософії». Камю вводить ключове поняття – абсурд, тобто суперечність між людським прагненням до осмисленості і байдужістю світу. Перед обличчям абсурду людина постає перед вибором: самогубство, втеча у віру або – камюсівський «бунт», прийняття абсурду без підкорення. Самогубство для Камю – капітуляція, а не свобода. Жити – означає перемагати абсурд щодня, як Сізіф котить свій камінь.

Жан-Поль Сартр робить інший акцент. Для нього свобода – фундаментальна характеристика людини. «Людина засуджена до свободи», – пише він. Самогубство може здаватися крайньою формою свободи, але Сартр вважає його втечею від відповідальності та можливостей самотворення. Він наголошує: свобода реалізується через дію, а не через самознищення.

Екзистенціалісти виводять проблему самогубства з релігійно-етичної сфери в площину суб'єктивного досвіду: переживання свободи, страху, абсурду, самотності.

5. Соціологічний погляд: Еміль Дюркгейм і роль суспільства

Наприкінці XIX – на початку XX століття виникає ще один впливовий підхід – соціологічний. У праці «Самогубство» Еміль Дюркгейм вперше систематизує дані про суїцид, доводячи, що це не лише особиста трагедія, а й соціальний феномен.

Він виділяє три типи самогубств:

егоїстичне – коли слабкі соціальні зв'язки ведуть до відчуження;

альтруїстичне – коли особа жертвує собою заради ідеї або групи (наприклад, харакірі в Японії);

аномічне – спричинене кризами, втратою стабільності, невідповідністю між очікуваннями та реальністю.

Дюркгейм робить революційний висновок: суспільство формує умови, в яких самогубство стає більш або менш імовірним. Це розширює філософський діалог: питання про самогубство – не лише питання індивіда, а й питання соціальної структури, цінностей, солідарності.

6. Самогубство в літературі та мистецтві: індивідуальні трагедії як універсальні смисли

Мистецтво неодноразово зверталося до теми самогубства, намагаючись передати складність людських переживань. Так, у романі Гете «Страждання юного Вертера» самогубство головного героя стає символом нещасного кохання і романтичної чутливості. Гете показує, як внутрішні переживання можуть виявитися непосильними, коли людині бракує підтримки.

Пауло Коельйо в романі «Вероніка вирішує померти» порушує питання: що справді штовхає людину до самогубства – втома від життя чи відсутність справжнього сенсу?

У кіно проблема самогубства часто постає через призму психологічних криз. Наприклад, фільм «The Hours» демонструє, як різні жінки різних епох переживають відчай і внутрішню боротьбу. Фільм «A Star Is Born» показує тягар слави, руйнівний вплив залежностей і глибоку самотність.

Ці твори не дають готових відповідей, але поглиблюють філософське розуміння проблеми, показуючи її багатогранність.

7. Сучасні філософські виміри: свобода, психіка, цінність життя

Сучасні філософи намагаються поєднати екзистенціальний, етичний і психологічний підходи. Вони ставлять питання:

Чи має людина право на смерть так само, як має право на життя?

Де межа між особистою свободою і відповідальністю перед близькими?

Чи є самогубство актом свідомості чи наслідком психічної хвороби, яка зменшує свободу?

Сучасна етика вказує, що самогубство часто не є вибором у повному філософському значенні, бо депресія, травма, наркотична залежність або соціальна ізоляція суттєво звужують здатність особи діяти вільно.

Філософи також наголошують: підтримка, діалог, спільнота – це не лише соціальні, а й філософські цінності, бо вони є умовами, в яких людина може шукати сенс.

Висновок: Самогубство – це складна проблема, у якій поєднуються моральні, екзистенційні, соціальні, психологічні та культурні аспекти. Від античних стоїків до екзистенціалістів, від релігійних мислителів до соціологів – кожна епоха намагалася дати свою відповідь на питання: що робить життя вартим проживання? Філософія показує, що самогубство не може розглядатися лише як гріх, лише як злочин чи лише як акт свободи. Це завжди подія, у якій зосереджено драму людської свідомості, зіткнення зі стражданням, свободою, абсурдом і пошуком сенсу. Усвідомлення цього робить філософське осмислення самогубства не просто теоретичною проблемою, а способом глибше зрозуміти людину, її крихкість, її силу, її відповідальність і її здатність шукати сенс навіть у найскладніших обставинах.

СЕКЦІЯ № 8. ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ В ОСВІТІ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

ПІДДУБНИЙ ОЛЕКСАНДР
курсант гр 347, факультет тилового забезпечення
Науковий керівник: **КАДІЄВСЬКА ІРИНА**, докторка філософських наук, професорка кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін
Військова Академія, м. Одеса, Україна

ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ ПОЗИТИВНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В ВІЙСЬКОВІЙ ОСВІТІ

В умовах Війни руйнівний вплив здатні чинити деструктивні ідеї, сенси та психологічні установки. Вони постійно бентежать розум і пригнічують людей, викликають спалахи фрустрації агресії. Подібно до хвороботворних бактерій і вірусів похмурі песимістичні інформаційні послання порушують захисні властивості організму, викликаючи загальний спад життєвих сил, дратівливість, тривогу і збентеження. На жаль, такі дистресові стани регулярно виснажують як духовні, так і фізичні сили громадян України. Усвідомлюючи тривалість повномасштабної війни проти російських загарбників та надзвичайної ситуації, що склалась в нашій державі, більшість українців відчувають дуже високий рівень дистресу. В цих умовах формування та розвиток у військових фахівців таких сильних духовних якостей, як: стійкість, рішучість, сміливість, доброчесність, відповідальність,

відкритість, завзяття, оптимізм та ін. набуває особливої актуальності. В умовах війни кожного дня ми спостерігаємо загострення та поглиблення економічних, соціальних та духовних проблем. Освітяни, як й інші українці, потерпають від емоційного перенапруження, стресів, підвищення рівню тривожності та страхів за власне життя та життя близьких. Об'єктивна складність та не прогнозованість ситуації в країні призводить до розвитку синдрому хронічної втоми та емоційного вигорання у громадян. В результаті зростають такі небезпечні тенденції, як загальне зниження соціального настрою, працездатності, самооцінки та мотивації до роботи. Громадяни України страждають від різноманітних проявів неврозів, апатії, депресії, тощо. Виходячи із вищезазначеного варто усвідомити, що нині моральна та психологічна підготовка військових фахівців в Україні терміново потребує осучаснення та оновлення відповідно до визнаних світових стандартів.

Так, аналіз опрацьованих наукових джерел засвідчує, що останнім часом в освітній практиці активно просувається напрямок практичного застосування можливостей позитивної психології для ефективного прояву лідерства в освіті. На сьогоднішній день меншість наукових розробок про освітнє лідерство досліджують позитивні аспекти лідерства. Переважна кількість досліджень присвячена проблемам булігну, відсіву, неуспішності, ніж про те, як створити позитивний клімат у закладах освіти. Позитивна психологія, на відміну від проблемно орієнтованої, наголошує на благополуччі та задоволенні, як на ключових елементах успіху! Активне застосування позитивної психології має величезні перспективи для ефективного розвитку лідерства в українській військовій освіті. В першу чергу це пов'язано з тим, що в системі психологічної підготовки військовослужбовців на перший план виходить розвиток таких цінностей, як: позитивна мотивація до військової служби та життя в цілому, виховання у особового складу честі, відваги, відданості і братерства. Саме позитивна психологія здатна надавати дієві інструменти для подолання страху та недопущення паніки, встановлення та зміцнення позитивних доброзичливих взаємин серед військовослужбовців, розкриття позитивних моральних якостей воїнів та високий моральний дух.

Якщо звернутися до робіт у галузі позитивної та гуманістичної психології можна виявити багату палітру різноманітних методик спрямованих на трансформацію деструктивних патернів мислення. При цьому важливо розуміти, що позитивна психологія, як правило, концентрує свою увагу на пошуку факторів, умов і методів формування, створення та набуття людиною здібностей сили: внутрішньої сили, впевненості, відчуття перспективи, влади над подіями та власним життям, власними думками та переживаннями. Ключ до успіху з цього погляду криється в раціональному аналізі укорінених у свідомості та підсвідомості патернів мислення людини. І якщо людина звикла мислити песимістично, руйнівно чи хибно подібні думки, проникаючи в підсвідомість, можуть погіршувати здоров'я, настрій та якість життя. Але за

бажання кожен може виявити і замінити руйнівні установки на позитивні, конструктивні та життєствердні. У деяких роботах сучасних позитивних психологів наводяться вражаючі приклади того, як віра здатна фактично творити чудеса у житті людей. Поняття «віра» походить від латинського veritas (істина), тобто об'єкт віри саме те, що претендує на істинність. Людина вірить у те, що сприймає як найсуттєвіше у своєму житті, чим вона дорожить, чому служить, що становить предмет її прагнень. Предмет віри стає для людини джерелом радості. У предметі віри перебувають його думки, почуття, уява – весь внутрішній світ людини. Саме тут є реальний центр людського життя: любов, служіння, здатність йти на жертви. Людина поступово уподібнюється до того, у що вона вірить, – це духовний закон. Віра – це глибоке, щире, пронизане емоціями прийняття якогось становища чи уявлення, іноді передбачає певні раціональні підстави, але зазвичай обходиться без них. Віра дозволяє визнавати деякі твердження достовірними та доведеними без критики та обговорення. Загадки віри протягом багатьох тисячоліть безуспішно намагалися розгадати багато видатних теологів, богословів і філософів. Дослідники звертають увагу на те, що сила віри як у творчі, так і в руйнівні ідеї та установки може призводити до їхньої подальшої маніфестації в реальності. Свідомість при цьому аналізує і критично оцінює інформацію, що надходить, після чого будь-які ідеї, сприйняті на віру як істинні, можуть перетворюватися на команди, що надходять на більш глибокий рівень підсвідомості. І якщо все те, у що ми повірили, дійсно здатне перетворюватися на команди, які виконують підсвідомість, що визначають здоров'я, настрій і поведінку людини, варто з усією серйозністю поставитися до того, що ж ми впускаємо у власну свідомість. "Що посієш те й пожнеш". Таким чином, можна зробити висновок, що людям шкідливо вірити в те, що їх руйнує. Водночас корисно вірити у міцне здоров'я, щастя, кохання, успіх, райдужні перспективи та в Перемогу!

ЛІТЕРАТУРА:

1. Оуен Хілларі, Ходжсон Вікл, Газзард Найджел. Покликання – лідер: Повний посібник з ефективного лідерства / Пер. з англ. Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2005. 384 с.
2. Біляцький Н.П. Основи лідерства [Текст]: навч. / Н.П.Бєляцький. Мн.: БДЕУ, 2006. 268 с.
3. Кадієвська І.А., Остапчук Т.С. Використання можливостей позитивної психології для розвитку лідерства у військовій освіті (соціально-філософський аспект) Перспективи. Соціально-політичний журнал. №4. 2023 С.85-91.

МІЩУК ВІТАЛІЙ
курсант гр. 345, факультет тилового забезпечення
Науковий керівник: **КАДІЄВСЬКА ІРИНА**, докторка філософських наук, професорка кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін
Військова Академія, м. Одеса, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В ВІЙСЬКОВІЙ ОСВІТІ

Сучасні тенденції реформування вищої військової освіти потребують не тільки організаційних, але й світоглядних змін, що стосуються вибору більш актуальних методів та підходів у навчальній роботі із курсантами. Успішна реалізація нової Доктрини Лідерства в військовій освіті потребує осучаснення та оновлення всього навчального процесу. Так на сьогоднішній день є цілком зрозумілим, що застарілі звички в освіті, пов‘язані із домінуванням пасивних методів навчання не відповідають окресленим в Доктрині провідним цілям та завданням. Професорсько-викладацький склад прекрасно розуміє, що головним недоліком таких звичних для нас пасивних методів навчання як звичайні лекції та семінари, є недостатність повноцінної комунікації, діалогу та творчої взаємодії між викладачами та курсантами. Натомість активні методи навчання вражають своєю функціональністю, різноманіттям та виявляються набагато більш ефективними. На щастя в реальному освітньому процесі все більше й більше викладачів починають це усвідомлювати та активно застосовувати інтерактивні лекції, рольові та діалогові ігри, вікторини та методи проектів. Проводяться дебати та круглі столи. Особливої популярності в сучасній військовій освіті набуває тімбілдінг, кейс метод та мозковий штурм. Очевидно через таке розширення методологічної бази вже зараз ми можемо спостерігати позитивні зміни у навчальному процесі. Саме завдяки регулярному та цілеспрямованому застосуванню подібних методів набагато краще досягається мета навчання, якою є підготовка фахівців до виконання конкретних видів діяльності за рахунок формування в них відповідних зазначених в Освітніх програмах компетентностей. Також можна із впевненістю зазначити, що самі курсанти із вдячністю та цікавістю ставляться до подібних інноваційних підходів у навчанні. Їм приємно проявляти креативність та гнучкість мислення під час виконання практичних вправ на заняттях. Вони з ентузіазмом залучаються до командної роботи, намагаючись проявляти свої найкращі якості та бути корисними для своєї команди. До речі саме такої роботи й вимагає від нас Доктрина Лідерства, коли кожен курсант стає відповідальним та ініціативним учасником процесу навчання. Коли ми розглядаємо досить широкі можливості використання активних методів навчання в військовій освіті варто усвідомлювати, що вони реально сприймаються молоддю набагато краще, ніж пасивні. Тут велике

значення має не тільки можливість проявити свої творчі та лідерські якості, але й швидше оволодіти професійними компетентностями. Таким чином можна зробити висновок про те, що комплекс активних методів навчання орієнтований на особистісний розвиток курсантів. В цьому контексті краще й легше відбувається отримання професійних компетентностей та креативне розв‘язання конкретних проблем. Під час використання вищезазначених методів здобувачі вищої військової освіти краще навчаються, що в майбутньому дозволить їм успішно застосовувати набуті професійні компетентності на практиці. Також слід відмітити, що завдяки застосуванню активних методів навчання у курсантів формується проактивна життєва позиція, покращується рівень комунікації та співпраці із іншими людьми. Особливої актуальності в цьому контексті набуває широке застосування можливостей тімбілдінгу. Перші згадки про подібні експерименти можна знайти у літописах Стародавнього Риму, в яких зазначається, що вже тоді активно використовувались різноманітні спеціальні заходи та ігри для підтримки бойового духу воїнів. У сучасній військовій освіті США успішно практикують т.з. «Мотузковий курс». Це програма курсу психологічної та фізичної реабілітації. Успішний колектив, за цією філософією має працювати ефективно та злагоджено, як єдиний організм. Керівник, як будівельник команди, повинен вміти враховувати можливості та потенціал всіх членів колективу. Саме для того, щоб знайти індивідуальний підхід до кожного в команді та з‘ясувати, хто є хто у колективі, й існує тімбілдінг. Він дає прекрасну можливість кожному проявити свої позитивні якості, краще зрозуміти своїх колег та зблизитись із ними. Доречі варто підкреслити, що окрім підвищення ефективності в роботі, така приємна та насичена враженнями комунікація прекрасно задовольняє духовні потреби, знімає напругу та психологічно розвантажує. Крім цього варто усвідомити, що саме тімбілдінг ненав‘язливо розвиває у співробітників теплі почуття як симпатії один до одного, так й загальної прихильності до роботи. Мабуть кожен із нас знає, як приємно отримувати «позитивний зворотній зв‘язок» від членів своєї команди!Тімбілдінг – це процес, спрямований на зміцнення команди і підвищення настрою всіх співробітників. Цей підхід ґрунтується на розумінні ключових принципів, що сприяють успішності командної роботи. По-перше це розвиток довіри. Надзвичайно важливим завданням є створення творчої, вільної та розкутої атмосфери ентузіазму та взаємопорозуміння. Оригінальні вправи, ігри та завдання зазвичай допомагають членам команди комфортно познайомитись, спілкуватись та проявляти креативність у спільній роботі. Також особливого значення набуває стимулювання ефективної комунікації. Тімбілдінг дозволяє прекрасно розвивати такі важливі навички комунікації як: уважне слухання, взаємопорозуміння та вираження власних ідей. Тімбілдінг чудово сприяє розвитку творчих навичок та постійно стимулює нестандартне мислення. Тімбілдінг взмозі підвищувати мотивацію в роботі

команди. Ігри, командні завдання та досягнення спільних цілей створюють позитивну атмосферу та надихають на досягнення успіху. Таким чином тімбілдінг являє собою сукупність різноманітних активних заходів (тренінги, дебати, ігри тощо), спрямованих на згуртування колективу та покращення якості командної роботи. Найпопулярнішими видами тімбілдінгу є: психологічний, творчий, спортивний, історичний та екзотичний. Психологічний тімбілдінг перш за все передбачає проведення цікавих ігор на розвиток емоційного інтелекту та емпатії, взаєморозуміння, виявлення лідера та покращення якості командної роботи. Актуальним є використання тренінгів, тестів, спільного вирішення завдань, пошуків виходу зі складних ситуацій. Їх сенс полягає в тому, щоб члени колективу вчились краще розуміти логіку прийняття рішень іншими людьми та із задоволенням проявляли свої вміння, таланти та здібності в колективі. Важливою частиною такої роботи є з'ясування ролей та психологічних установок своїх колег. Найпростіший приклад такого тімбілдінга – вправи "на довіру", «на підвищення впевненості у собі», «на підвищення стресостійкості», тощо. Досить розповсюдженим та популярним є спортивний тімбілдінг. Незважаючи на назву, спеціальна фізпідготовка тут не потрібна: завдання підбираються з урахуванням віку та фізичного стану учасників. Історичний, екзотичний та творчий тімбілдінг також містять багату палітру різноманітних рольових ігор, цікавих вправ та інших активностей, спрямованих на підвищення ефективності командної роботи, психологічне розвантаження та вдале поєднання приємного з корисним. Тут учасники можуть ставити п'єси, співати в караоке, спільно малювати картини, влаштовати танцювальні заходи, проводити костюмовані історичні реконструкції. За бажанням це може бути навіть сплави по річках, рафтинг, сходження в гори, спільні подорожі тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Архипова С. П. Основи андрагогіки : навч. посібник. Черкаси–Ужгород: Мистецька лінія, 2002. 184 с.
2. Дяченко-Богун М. Активні методи навчання у вищому навчальному закладі. Вісник педагогічної майстерності. 2014. Вип.№14. С. 74–76.
3. Кадієвська І.А., Остапчук Т.С. Подолання емоційного вигорання та хронічного стресу як один із пріоритетів в військовій освіті (соціально-філософський аспект) Перспективи. Соціально-політичний журнал № 4, 2024, С. 60-67.
4. Кадієвська І.А., Остапчук Т.С. Новий вектор розвитку військової освіти в Україні (соціально-філософський аспект) Наукове пізнання. Методологія та технологія Випуск 2(54), 2024 С.46-53.

В'ЯЗОВЧЕНКО ІЛЛЯ
курсант гр. 346, факультет тилового забезпечення
Військової Академії м.Одеса, Україна
Науковий керівник: **КАДІЄВСЬКА ІРИНА**, докторка філософських наук, професорка кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін
Військова Академія, м. Одеса, Україна

ЛІДЕРСТВО ЯК ПРОВІДНА УМОВА РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ

На сучасному етапі розвитку вищої військової освіти в Україні однією із найважливіших завдань є підготовка лідерських компетентностей особистості. Однак у курсантів існує чимало індивідуально-психологічних особливостей, які можуть стати на заваді реалізації вищезазначеної мети. Серед таких особливостей одне із провідних місць займає стресостійкість. Так зокрема безперечним досягненням можна вважати затвердження у Збройних Силах України нової державної Доктрини лідерства в Військовій освіті, в якій досить вдало та обґрунтовано визначаються актуальні пріоритети. Лідерство залишається ключовим компонентом забезпечення професійної діяльності як окремих військовослужбовців різних категорій, так і органів військового управління, військових частин, підрозділів під час виконання завдань за призначенням, не дивлячись на різноманіття визначень та методів реалізації. Вагому роль лідерство військовослужбовців відіграє, зокрема, у цінностях, традиціях, етиці поведінки, дотриманні військової дисципліни та корпоративної військової культури в арміях держав членів НАТО. Дана Доктрина – це документ, що відображає систему поглядів на процес, роль, місце та завдання військових організаційних структур щодо військового лідерства. Вона має на меті систематизувати ідеї, переконання, погляди і принципи військового лідерства, визначити та розкрити сутність засадничих лідерських цінностей у ЗС України та надати чіткі характеристики ідентичності лідера в українському війську. Практична реалізація цієї Доктрини дозволить підняти рівень професійної підготовки, розвинути моральні та психологічні можливості особового складу сил оборони, розкрити та реалізувати національно-духовний потенціал бойових традицій українського війська, підтримувати психологічну готовність та ефективно виконувати завдання за призначенням.

Якщо серйозно та неупереджено подивитись на нові, сформульовані в Доктрині завдання, то стає цілком зрозумілим, що їх якісна реалізація може принести довгоочікуваний успіх. Безумовно ставлення до цієї нової доктрини можуть суттєво відрізнятись, однак переважна більшість працівників військової освіти щиро підтримують ключову ідею Доктрини, а саме: пріоритетність підготовки, виховання та розвитку нової генерації Українських

офіцерів-лідерів. В Доктрині чітко визначене значення та роль гуманітарної складової. Обґрунтовано посилення уваги до ідеологічної, психологічної та філософської підготовки. Особливого значення також набуває патріотичне виховання. Серед ключових якостей сучасних офіцерів-лідерів визначаються такі як: мужність, стресостійкість, витривалість, надійність, честь, гідність, патріотизм, гуманізм тощо. Якщо проаналізувати окреслені цілі, стає цілком зрозуміло, що попереду нас очікує дуже багато кропіткої, але надзвичайно цікавої, значущої та корисної роботи, спрямованої на Відродження, осучаснення та оновлення Української Військової освіти в контексті загальної євроінтеграції.

Що ж таке військове лідерство? В чому його сила та переваги? Чому саме зараз на всіх рівнях в нашій державі підтримується саме цей напрямок розвитку військової освіти? На перший погляд відповіді здаються цілком очевидними. Адже саме зараз наша держава особливо потребує нових сил, які допоможуть швидше досягти Перемоги, захистити мир та врятувати багатонаціональне населення України. Але якщо з філософської точки зору глибоко зануритись до самої сутності концепції лідерства, відразу з‘являється ціла низка нових та вагомих питань, що вже зараз потребують невідкладного прояснення, уточнення та відповіді. Справа полягає в тому, що задля успішної реалізації пріоритетних завдань Доктрини лідерства в військовій освіті, має бути проведена серйозна робота із підготовки та перепідготовки всього професорсько-викладацького складу. Здатність самостійно працювати в стресових ситуаціях є одним із найважливіших факторів підтримання та збереження продуктивності в військовій діяльності. Лідери здатні спокійно виконувати свої завдання та приймати виважені та врівноважені рішення. В той же час бажання постійно уникати боротьби, складнощів та конфліктів можуть призводити до того, що людина не розвивається, а лише постійно чіпляється за досить вузьку зону психологічного комфорту. Здатність приймати виважені рішення, не піддаватись паніці в стресових ситуаціях можна вважати саме такою компетентністю, яка робить із людини справжнього лідера. Тобто статус лідера обумовлюється вмінням адекватно сприймати конфліктну ситуацію та тверезо діяти, залишаючись не вразливим до руйнівного впливу різноманітних стресорів. Саме ця незворушність та не чутливість до стресу виступає тією компетентністю, яку можна ефективно розвивати шляхом тренування та самовдосконалення. Таким чином можна стверджувати, що на сучасному етапі найбільший попит спрямований на підготовку висококваліфікованих військових спеціалістів, здатних виконувати свої службові обов‘язки на найвищому рівні.

Як зазначається в Доктрині лідерства в військовій освіті, це мають бути сучасні фахівці своєї справи із розвиненими морально-психологічними якостями, які вміють регулювати свій емоційний стан та протидіяти впливу стресових факторів. Майбутні офіцери-лідери мають зберігати здатність до

ефективного виконання завдань в стресових умовах. Важливо також гарно розуміти та усвідомлювати, що нашій державі потрібна не лише професійні компетентності військовиків. На перше місце безумовно виходить гармонійне поєднання кваліфікації, особистих якостей та вміння використовувати їх в конкретних ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: курс лекцій / Л. Б Наугольник. Львів: Ліга-Прес, 2013. 130 с.
2. Психологія лідерства: Хрестоматія / Упоряд. К.В.Сільченок. Мн.: Харвест, 2004. 368 с.
3. Кадієвська І .А., Остапчук Т. С. Психологія стресу в надзвичайних умовах (соціально-філософський аспект). *Наукове пізнання. Соціально-політичний журнал.* №1. 2024, С.21-28.

КОЛОМІЄЦЬ ТЕТЯНА
PhD, доцент кафедри мовної підготовки
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця,
м. Київ, Україна

ЛІДЕРСТВО Й УПРАВЛІНСЬКІ НАВИЧКИ У МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ: ВІД ТРАДИЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ ДО ІННОВАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ

Сучасна медична освіта перебуває у стані постійних трансформацій, що зумовлені як глобалізаційними процесами, так і потребами українського суспільства в умовах війни та післявоєнного відновлення. Одним із ключових чинників ефективності підготовки майбутніх лікарів та медичних сестер є формування лідерських та управлінських навичок, які дозволяють майбутнім фахівцям діяти не лише як компетентні виконавці, а й як організатори, координатори та новатори у сфері охорони здоров'я.

Традиційні моделі медичної освіти в Україні та Європі акцентувалися переважно на розвитку професійних знань і клінічних компетентностей, тоді як управлінські навички залишалися поза увагою. Лідерство у класичному розумінні розглядалося як функція старших лікарів або адміністративного персоналу. Водночас виклики XXI століття – зокрема пандемія COVID-19, міграційні кризи та війна в Україні – показали, що кожен медичний працівник повинен володіти базовими управлінськими та лідерськими компетентностями.

Розвиток таких навичок включає декілька аспектів. По-перше, це ефективна комунікація з колегами, пацієнтами та представниками інших інституцій. По-друге, управління командою та розподіл завдань, що особливо важливо в екстремальних умовах. По-третє, здатність приймати рішення у ситуаціях невизначеності. Нарешті, важливою складовою є емоційний інтелект, який допомагає уникати професійного вигорання та підтримувати психологічне здоров'я колективу. У світовій практиці існують різні моделі інтеграції лідерства у медичні навчальні програми. У США акцент робиться на симуляційних тренінгах, кейс-стаді та програмному моделюванні клінічних ситуацій [2, с. 35]. У країнах ЄС поширеними є курси з менеджменту в охороні здоров'я та міждисциплінарні проєкти, що поєднують студентів різних спеціальностей [1, с. 43].

Для України важливим завданням є адаптація міжнародного досвіду до локальних умов. Впровадження інноваційних стратегій розвитку медичної освіти можливе через:

• включення курсів із медичного менеджменту у навчальні плани;

• використання цифрових технологій (онлайн-симулятори, платформи для управління командними проєктами);

• співпрацю з міжнародними організаціями (WHO, ECDC) у сфері тренінгів і стажувань;

• розвиток soft skills у студентів-медиків через інтерактивні форми роботи (дебати, рольові ігри, проектні групи).

Особливу роль відіграє формування управлінських навичок у майбутніх лікарів у воєнний час. Ситуації надзвичайного стану потребують швидкої мобілізації ресурсів, здатності організувати медичну допомогу в обмежених умовах та готовності брати на себе відповідальність. У цьому контексті лідерство постає не як адміністративна функція, а як життєво необхідна компетентність кожного медичного професіонала.

Водночас розвиток управлінських і лідерських якостей неможливий без педагогічної підтримки. Необхідно формувати освітнє середовище, що сприяє співпраці, рефлексії та розвитку ініціативності. У навчальних програмах важливо застосовувати проблемно-орієнтоване навчання (Problem-Based Learning), яке стимулює аналітичне мислення й уміння приймати рішення в реальних умовах. Також доцільним є застосування методу менторства, коли досвідчені фахівці допомагають студентам розвивати управлінські компетентності через реальні клінічні завдання. Інноваційні підходи передбачають також інтеграцію міждисциплінарного навчання: медицина, психологія, менеджмент і комунікації мають поєднуватися для створення цілісного бачення професійної ролі лікаря як лідера команди. Наприклад, британські та скандинавські університети запроваджують модулі «Leadership and Professionalism in Healthcare», де студенти беруть участь у симуляціях

кризових ситуацій, обговорюють етичні дилеми та відпрацьовують командну взаємодію [4, с. 52-56].

Для української системи медичної освіти пріоритетним завданням є створення національної моделі формування лідерських компетентностей, адаптованої до українського контексту - з урахуванням військових реалій, дефіциту кадрів і потреб реформування медичних закладів. Доцільним є залучення міжнародних експертів до розробки освітніх стандартів, спільних курсів і програм академічного обміну.

Отже, розвиток лідерства та управлінських навичок у медичній освіті є стратегічним завданням для українських університетів. Перехід від традиційних моделей навчання до інноваційних стратегій дозволить сформувати нове покоління лікарів, здатних ефективно діяти у складних суспільних умовах та інтегрувати українську медицину у світовий освітній і професійний простір.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Goodwin N. *Leadership in Health Care: A European Perspective*. London : Routledge, 2005. 200 p.
2. Pane J. F., Steiner E. D., Baird M., Hamilton L. S. *Continued Progress: Promising Evidence on Personalized Learning*. Santa Monica, CA : RAND Corporation, November 2015. 57 p.
3. Holmes W., Bialik M., Fadel C. *Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning*. Boston, MA : Center for Curriculum Redesign, 2019. 243 p.
4. Pangaro L. (ed.). *Leadership Careers in Medical Education*. Philadelphia: American College of Physicians (ACP Press), 2010. 289 p.

ГОЦУЛЯК ВІОЛЕТА
здобувачка освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 231 «Соціальна робота. Соціальна педагогіка», педагогічний факультет
Науковий керівник: **ГОЦУЛЯК КАТЕРИНА,** кандидатка педагогічних наук, викладачка Івано-Франківського фахового коледжу
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна

ГЕЙМІФІКАЦІЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ (ІГРОВІ МЕТОДИКИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК КОНСУЛЬТУВАННЯ)

Запровадження гейміфікації у підготовку соціальних працівників розглядається як перспективний напрям підвищення якості освіти, що поєднує теоретичну підготовку з практичною діяльністю та сприяє підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних працювати у динамічних соціальних умовах. Ігрові технології сприяють підвищенню мотивації здобувачів освіти, активізації їхнього пізнавального інтересу та створенню безпечного простору для відпрацювання реалістичних професійних кейсів. Особлива увага приділяється інтеграції рольових ігор, симуляцій та онлайн-платформ у навчальний процес.

Сучасна система підготовки соціальних працівників потребує інноваційних підходів, які поєднують теоретичну підготовку з практичною діяльністю. Однією з ефективних освітніх стратегій є гейміфікація**,** що передбачає використання ігрових елементів та методик у навчальному процесі. Завдяки ігровим технологіям здобувачі освіти отримують можливість розвивати критичне мислення, емпатію, комунікативні навички та вміння вирішувати реальні життєві проблеми клієнтів у безпечному освітньому середовищі [1]. Гейміфікація розглядається як процес інтеграції елементів гри (змагання, бали, нагороди, рівні, сюжетні сценарії) в освітню практику з метою підвищення залученості та мотивації студентів. У контексті підготовки соціальних працівників особливого значення набувають:

- рольові ігри та симуляції**,** які моделюють реальні консультаційні ситуації;
- кейсові ігри**,** що формують навички прийняття рішень;
- онлайн-платформи та інтерактивні тести, які дозволяють оцінювати прогрес студентів.

Використання ігрових методик у навчанні майбутніх соціальних працівників сприяє:

1. Формуванню практичних навичок консультування завдяки відпрацюванню сценаріїв взаємодії з клієнтами.
2. Розвитку емоційного інтелекту через рольові вправи, що моделюють кризові ситуації.
3. Підвищенню мотивації до навчання за рахунок змагальності, заохочень та активної участі.
4. Створенню умов для рефлексії та саморозвитку, адже студенти можуть аналізувати власні дії та результати [2].

Прикладом ефективних практик є використання інтерактивних тренінгових ігор для відпрацювання етапів консультування, групових рольових сценаріїв (наприклад, «Соціальний працівник – клієнт – спостерігач»), а також платформ для віртуальної симуляції консультування (Kahoot!, Classcraft, Mentimeter). Гейміфікація є дієвим інструментом підвищення якості підготовки соціальних працівників. Вона забезпечує активну участь студентів у навчальному процесі, створює умови для

формування практичних навичок консультування, підвищує рівень їхньої професійної компетентності та готовності до майбутньої діяльності [3].

Упровадження ігрових методик у педагогічну практику вищої школи можна розглядати як одну з ключових інноваційних стратегій, що дозволяє поєднувати теорію і практику, забезпечуючи більш високу ефективність освітнього процесу.

Гейміфікація є важливим інструментом інноваційного розвитку освіти у сфері соціальної роботи. Вона дозволяє поєднувати академічні знання з практичними вміннями, формувати навички консультування та комунікації в умовах, наближених до реальних професійних ситуацій [4]. Використання ігрових методик забезпечує підвищення мотивації студентів, сприяє розвитку критичного мислення, гнучкості та креативності, що є необхідними компетентностями сучасного соціального працівника. Отже, впровадження гейміфікаційних технологій у підготовку фахівців соціальної сфери має значний потенціал для удосконалення освітнього процесу та підвищення його ефективності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Биков В. Ю., Спірін О. М., Лупаренко Л. А. Гейміфікація в освіті: теоретико-методологічні основи та практичні реалізації. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2021. Т. 81, №1. С. 1–19.
2. Бондаренко В. В. Роль гейміфікації в освітньому процесі закладів вищої освіти. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Педагогіка*. 2022. №4. С. 56–62.
3. Зубов О. І., Зайцева І. О. Використання ігрових технологій у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2020. Вип. 2 (47). С. 87–92.
4. Савченко С. В. Інноваційні освітні технології у підготовці фахівців соціальної сфери: можливості та перспективи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. №7. С. 134–143.

КОБА ОЛЕГ
доктор технічних наук, професор кафедри управління судном, капітан далекого плавання, Дунайський інститут,
Національний Університет «Одесська морська академія», м. Ізмаїл, Україна

АВТОРСЬКА ШКОЛА В УКРАЇНІ (НА ОСНОВІ РЕАЛЬНИХ ДОСЛІЖЕНЬ)

Проблема становлення та розвитку авторської школи в Україні є особливо актуальною в умовах модернізації освітньої галузі. Одним із шляхів

її наукового розв'язання є уточнення змісту поняття «авторська школа». Зважаючи на те, що вчені по-різному інтерпретують це поняття, є потреба застосувати контент-аналіз як метод наукового дослідження понятєво-категоріального апарату педагогіки. Над порушеною проблемою працювало багато вчених, однак найбільший науковий інтерес становлять розвідки І. Заєць, О. Новак, М. Проц, Ю. Юрчонок, у яких представлено цілісні концепції дослідження авторської школи. Це поняття обрано предметом контент-аналізу, зважаючи на те, що саме в ньому концептуалізується розуміння сутності досліджуваного феномена.

Отже, ми виокремили одну з реконструкційних гіпотез, яка потребує наукового обґрунтування, а саме: авторська школа характеризується «високим рівнем розвитку інноваційного потенціалу, що є необхідною передумовою і результатом саморозвитку її конкурентоспроможності». Це й визначає наукову новизну дослідження задля подальшого уточнення сутності поняття. Тож поняття «авторська школа» тлумачимо так: загальноосвітній навчальний заклад з високим рівнем розвитку інноваційного потенціалу як необхідної передумови і результату саморозвитку його конкурентоспроможності засобами експериментально перевіреної оригінальної авторської концепції моделювання педагогічної системи, технологізованої за суттю, що забезпечує стабільні позитивні результати діяльності.

Щодо критерію «об'єкт» (загальноосвітній навчальний заклад) – відсутня єдина думка про розуміння сутності поняття, оскільки авторську школу витлумачують як «експериментальний» (38,1%), «інноваційний» (14,3%), «новаторський» (9,5%) типи закладів. Отже, більшість дослідників (61,9%) не визначають її як окремий тип, чого меншість не сприймає (38,1%). Цей факт можна пояснити тим, що сама ідея становлення та розвитку авторської школи потребує подальших наукових розвідок. Зауважимо, що на думку вчених авторська школа є синонімом інноваційної, або новаторської, за типом, незважаючи на відмінності процесу моделювання змін. Варто зазначити, що вони не ототожнюють її з експериментальною, а розглядають як феномен інноваційної освітньої практики, який потребує вивчення з подальшим виокремленням у самостійний тип загальноосвітнього навчального закладу, інноваційного за суттю (М. Проц, В. Заєць; О. Новак та ін.). Стосовно поняття «процес» (характеристика змісту діяльності) також відсутня спільна думка, оскільки поняття «авторська школа» витлумачують на основі різних змістово-процесуальних характеристик, а саме: «концепція» (63%), «система» (22%), «технологія» (11%), «модель» (4%). Це можна пояснити відмінністю наукових концепцій, зумовлених специфікою предмета, мети, гіпотези й завдань дослідження, що позначилося на способі розуміння сутності поняття «авторська школа»; належністю дослідників до різних наукових шкіл, які мають власні традиції і відповідні парадигмальні настанови, що вплинуло на розроблення моделі розв'язання наукової

проблеми й тлумачення поняття; рівнем розробленості ідеї у теорії і практиці, адже аналізуються наукові праці різних періодів становлення та розвитку авторських шкіл тощо.

З метою інтерпретації результатів контент-аналізу за цим критерієм перелічені показники доцільно згрупувати у два блоки, що характеризують сутність поняття на основі: а) розуміння способу діяльності («концепція»), що відображає певні ціннісно-смислові, мотиваційні, цілепокладальні тощо настанови щодо осмислення сутності, особливостей та специфіки моделювання змін в авторській школі; б) конструювання засобів діяльності («система», «технологія», «модель»), які забезпечують реалізацію авторського задуму.

Незважаючи на поліфункціональність поняття «авторська школа» та різні інтерпретаційні парадигми, можемо зробити такі висновки.

По-перше, частина учених (63%) акцентують на доцільності розроблення авторської ідеї та концепції школи, що вказує на потребу осмислення способу діяльності, однак відсутнє спільне розуміння змістово-процесуальних характеристик самої концепції. Зокрема пропонують розробляти концепції психолого-педагогічну або організаційно-управлінську, психолого-педагогічну (Г. Гаудінг; Ю. Юрчонок; М. Ярмаченко), концепцію розвитку школи (Н. Побірченко) як управлінський інструментарій моделювання змін (стратегічний менеджмент). Це пояснює наявність різних типів моделей та видів авторських шкіл, практичну реалізацію принципу варіативності моделювання.

По-друге**,** дослідники наполягають на доцільності розроблення не тільки авторської ідеї, але й задуму. «Ідея в педагогіці, та і в соціальному розвитку взагалі, розуміється як думка про способи перетворення дійсності, про способи переходу від існуючого стану в необхідне, бажане (потрібне майбутнє), а задум трактується як уявне втілення ідеї, її інструментовка в плановій системі дій і засобів». Тому вчені обґрунтовують доцільність конструювання відповідної системи (С. Гончаренко; В. Заєць; Ю. Юрчонок), технології (О. Новак) чи моделі (Г. Матвєєва).

По-третє, більшість науковців (22%), конструюючи засоби діяльності, надають перевагу розробленню системи, оскільки вона технологічна за суттю (О. Новак), здебільшого представлена окремими структурними компонентами – підсистемами, як-от: дидактична, методична чи виховна (С. Гончаренко), виховна й навчальна (В. Заєць), цілісними оригінальними системами, зокрема освітньою чи загально педагогічною (С. Гончаренко). Значно менше дослідників вказують на розроблення окремих технологій (11%), моделей (4%), що забезпечують інструментальну складову реалізації змін. Зауважимо, що результатом моделювання є модель, тому засобами контент-аналізу поняття «авторська школа» важко ідентифікувати характер змін (4%), оскільки

можна розробляти як модель системи, так і модель технології чи методики тощо.

По-четверте, деякі вчені (37%) у визнання поняття «авторська школа» уводять тільки практичну реалізацію задуму - конструювання засобів діяльності (С. Гончаренко; В. Заєць; Ю. Юрчонок; О. Новак та ін.), не акцентуючи на розробленості авторської ідеї та відповідної концепції, що розкриватимуть розуміння способу діяльності. Типи моделей та види таких авторських шкіл розробляють з «урахуванням надбань психології, педагогіки, вікової фізіології та інших наук, вітчизняного й зарубіжного педагогічного досвіду» (Гончаренко, 1997:374), «на підґрунті культурологічної парадигми освіти, синтезі знань та досвіду» (Матвєєва, 2016 - № 32:12), «життєвому й професійному досвіді її творця» тощо. Їх становлення та розвиток здійснюється в рамках панівної парадигми; характер моделювання змін – модифікаційний. Наявність авторської ідеї та оригінальної концепції забезпечує авторській школі можливість розроблення власної філософії змін, формування нової проектної культури як чинника парадигмальних зрушень у пошуку й розробленні нової моделі вирішення конкретної проблеми в теорії і передовій педагогічній практиці; характер моделювання змін – трансформаційний. Зауважимо, що поєднання трансформаційної та модифікаційної складових забезпечує змішаний характер (31,6%) моделювання змін (В. Заєць; Г. Матвєєва; Ю. Юрчонок).

Щодо «результату» (характеристики продукту діяльності), зазначимо: у більшості визначень поняття «авторська школа» є опис очікуваного результату (68,4%), що засвідчує його смислову цілісність та прогнозовану результативність діяльності. (Поняття як форма мислення і як форма пізнання перебувають у взаємозв’язку, що створює певну систему, яка відображає предмет дослідження у його сутнісних (інваріантних) ознаках та зв’язках). Розкриваючи розуміння досліджуваного феномена цілісно, вчені уводять до визначення поняття характеристики не лише об’єкта та процесу, що відображає певний спосіб діяльності на основі процесуально-змістової характеристики, а й результату. Однак він недостатньо репрезентований дослідниками (31,6%) у понятті «авторська школа».

З метою інтерпретації результатів контент-аналізу за цим критерієм перелічені показники доцільно згрупувати у два блоки, що характеризують сутність поняття на основі: а) продуктивності діяльності («ефективність», «результативність», «технологічність»), яка відображає набутий досвід реалізації змін в авторській школі на основі продукту діяльності; б) характеристику продукту діяльності («суб’єктність», «гуманність», «креативність», «своєрідність», «специфічність», «оригінальність»), що характеризує здобутий результат діяльності, оскільки основним продуктом роботи є досвід інтегрованої практико-теоретичної діяльності, креативний за суттю.

За результатами проведеного контент-аналізу можемо зробити певні висновки. Продуктивність діяльності (52,1%) характеризують такі показники: «ефективність» (20,8%) більшість авторів розкриває на основі функціонування авторської школи (достатнє тривале, довготривале), не зазнаючи сутнісної характеристики її розвитку та саморозвитку засобами нововведень; «результативність» (14,6%) – стабільні позитивні результати навчання, виховання та розвитку учнів; «технологічність» (16,7%) - набутий досвід (нову освітню практику).що, як зазначає В. Заєць (10,5%), «може бути використана іншими освітніми закладами». Адже «будь-яка новизна потребує для себе визнання у термінах повторення й традиції» [1].

Характеристику продукту діяльності (47,3%) описують такі показники. «Оригінальність» (12,5%), що в філософії культури є маркером «бунту проти традиції»; у психології - новизни й самобутнього характеру інтелектуальної й творчої діяльності автора, який не вдається до копіювання чи наслідування чужого досвіду, а конструює власний на основі найновіших досягнень науки й передовій практики, виявляючи гнучкість мислення; в педагогіці – новизни продукту інноваційної діяльності (оригінальна педагогічна система, технологія тощо) як засобу розв’язання виявлених проблем та суперечностей. Зауважимо: поняття «оригінальність» (інваріантна ознака; 12,5%), «своєрідність» (який відзначається чимсь неповторним) характерний, специфічний, особливий (із рисами, властивими тільки йому), оригінальний, самобутній. «Креативність» (10,4%) яскраво виявляється в набутому досвіді інтегрованої практико-теоретичної діяльності, оскільки педагогічне проектування (прогнозування, моделювання, конструювання, програмування, планування) авторської школи описує цілісний проєктний цикл – від авторської ідеї до втілення задуму, що його «обґрунтовують процеси «практизації» теоретичних розробок, заповнення гносеологічного інтервалу між теорією і практикою інтегрованою практико-теоретичною діяльністю» [3]. Зокрема, вчені характеризують авторську школу як складно організовану, саморозвивальну систему з яскраво вираженим ядром цінностей, «орієнтовану на творчий пошук форм життєдіяльності, що породжує унікальність окремих сторін діяльності.

«Суб’єктність» (6,4%) передбачає реалізацію суб’єкт-суб’єктної взаємодії в авторській школі, втілення ідей співпраці та партнерства, що засвідчує сформованість специфічної педагогічної культури, гуманістично зорієнтованого закладу

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гатальська С.М. Статус традиції як особливої реалії культури. Філософія культури: підручник / С.М. Гатальська. К.: Либідь, 2005. 326 с. URL: http://pidruchniki.com/12980108/filosofia/status_traditsiyi_osoblivoyi_realiyi_kulturi

2. Гончаренко С. Український педагогічний словник К.: Либідь, 1997. 374 с.
3. Кримський С.Б. Запити філософських смислів. К.: Парапан, 2003. 240 с.
4. Кузьмінський А. Гуманітарно-екзистенційна педагогіка академіка Зязюна І. А. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/
5. Лещенко М.П. Наукова школа академіка Івана Зязюна. Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи: зб. наук. Праць. *Освіта України*. 2016. № 32, С. 12.
6. Сулаєва Н.В. Підготовка вчителя в педагогічному просторі неформальної мистецької освіти: монографія. Полтава: ПНПУ, 2013. 408 с.

БАЛАН ДЕНИС
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальність 017 «Фізична культура і спорт»,
Навчально-науковий інститут фізичної культури, спорту та спеціальної освіти,
Науковий керівник: **ЩЕКОТИЛІНА НАТАЛЯ,** кандидатка педагогічних наук, доцентка
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТРЕНЕРА З ФУТБОЛУ В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ СТРАТЕГІЙ

У системі сучасної освіти тренер з футболу поступово виходить за межі суто спортивного фахівця та набуває ролі педагогічного наставника, модератора розвитку та психологічного підтримувача. Інноваційні освітні стратегії підкреслюють важливість цілісного підходу, де навчання поєднує інтелектуальну, емоційну та соціальну складові. Саме такий підхід визначає ефективність роботи сучасного тренера з футболу.

Психолого-педагогічна діяльність тренера формується на перетині кількох ключових завдань: створення сприятливого середовища, підсилення мотивації, розвиток емоційної стійкості та формування взаємодії в команді. Як і в інноваційних освітніх практиках, успішність тренувального процесу залежить від характеру взаємин «спортсмен – тренер» та «спортсмен – команда», «спортсмен – спортсмен» при провідній узагальнюючій ролі «спортсмен – тренер» [2, 5, 6]. Ці взаємовідносини можуть по-різному відбиватися на ефективності змагальної діяльності колективу, незалежно від їх вікової категорії.

На сучасному етапі розвитку футболу в Україні гостро стоїть проблема виховання висококваліфікованих фахівців у галузі спорту, зокрема, тренерів з

футболу, які здійснюють особистісно-орієнтований підхід і грамотний психолого-педагогічний супровід тренувального процесу в спортивних організаціях. Психолого-педагогічний супровід – це цілісна, системно організована діяльність, в процесі якої створюються соціально-психологічні та педагогічні умови для успішного навчання і розвитку особистості дорослого або дитини. Повноцінний розвиток спортсмена складається з двох складових:

• реалізація тих функціональних можливостей, які підлітку відкриває даний етап вікового розвитку;

• реалізація тих можливостей, які пропонує йому дане соціально-педагогічне середовище [5]. І ця складова дуже важлива для становлення майбутнього професійного спортсмена. Необхідно також враховувати специфіку спортивної спеціалізації.

Очевидно, що стратегія психолого-педагогічної підготовки в індивідуальних видах спорту, наприклад, легкоатлетів, відрізняється від стратегії підготовки футболістів. У першому випадку – це один спортсмен, одна особистість, а в другому – єдиний колектив, який складається з безлічі індивідуальностей зі своїми психологічними особливостями.

Характеризуючи футбол як ігрову спортивну діяльність, виділяють такі специфічні особливості:

• командний характер діяльності;

• необхідність взаємодії з партнерами;

• обов'язкова наявність у спортсменів хорошого розвитку таких спортивно важливих психічних процесів, як довільна увага, оперативна пам'ять, тактичне мислення, стресова стійкість;

• висока динамічно-вибухова робота організму спортсмена в режимах максимальної інтенсивності;

• підпорядкованість ігровому амплуа, вимогам до дій окремого гравця загальнокомандним завданням і цілям;

• складність дій футболістів;

• необхідність єдиноборства в тісному контакті з суперником;

• часті швидкісні переміщення гравців на досить великі відстані, стрибки, ривки, фінти;

• чергування успіхів і невдач;

• залежність успішної діяльності команди від узгодженості дій партнерів між собою, чіткого розподілу ігрових функцій, взаємозамінності та взаємодопомоги на полі;

• наявність більшої кількості глядачів і публічності змагань;

• суспільна значимість гри;

• інтерес до футболу з боку преси, уболівальників, широкої громадськості та засобів масової інформації;

• часті переїзди, ігри на чужому полі.

Формування фундаменту загальної та спеціальної фізичної підготовки і

становлення особистості спортсменів-футболістів відбувається в категорії дитячо-юнацького спорту. Тому ставиться завдання реалізації психологічної підготовки юних спортсменів і футболістів різного віку. Разом з тим, відомо, що в професійний спорт потрапляє не велика кількість випускників футбольних шкіл, більшість же закінчують їх і до 18 років припиняють грати [3, 4]. Хотілося б зрозуміти причини цього явища. Українська система підготовки молодих футболістів відрізняється від зарубіжної системи великим обсягом навантажень з «виведенням» на функціонально-фізіологічний пік до 17 років.

Підготовка здійснюється переважно в спортшколах і спецінтернатах, в умовах спеціального навчання з авторитарним стилем управління і відриву від сім'ї, що може впливати деструктивно на підлітка і призводити до різкого зниження мотивації в плані продовження занять спортом. Тому важливо не допустити випадкових педагогічних помилок і необережних вчинків, враховуючи, що в психологічному аспекті одна із загальних вікових якостей спортсмена-футболіста – це необхідність у самоствердженні, яке формується в процесі тренувальної роботи. Досить повну оцінку результату спільної роботи педагога і учня можна дати до 15 років. Перехід з юніорського віку в дорослий висуває високі вимоги до психологічної підготовленості юнака. Тільки чітко складений і правильно організований тренувальний процес спільно з професійним психолого-педагогічним супроводом є тією важливою основою, яка допоможе вивести спортсмена на високий рівень готовності. Реалізувати всю психологічну програму супроводу спортивного резерву практично неможливо без участі спортивного психолога. Однак на практиці до допомоги спортивного психолога звертаються дуже рідко, а на постійній основі ці фахівці в спортивних організаціях фактично не працюють. Таким чином, психологічний аспект підготовки спортсменів залишається дефіцитним [1].

Зазначимо, що тренерська діяльність у футболі містить низку психологічно складних умов: високу конкуренцію, чергування успіхів і невдач, публічність, тиск результатів [7]. Для підлітків це може стати чинником зниження мотивації й навіть відходу зі спорту. Тому інноваційні освітні підходи передбачають не лише фізичну чи технічну підготовку, а й розвиток навичок саморегуляції, командної взаємодії, стійкості до стресу. Значну роль у цьому відіграє створення «психологічно безпечного поля», де футболіст не боїться помилки і здатний приймати зворотний зв’язок як ресурс для росту. Аналогічно до сучасних педагогічних стратегій, ефективність діяльності тренера забезпечують рефлексивні практики: самоаналіз, оцінка власної педагогічної позиції, здатність будувати партнерську взаємодію з вихованцями. Професійний розвиток тренера сьогодні пов’язаний із розширенням психолого-педагогічних компетентностей, включенням спеціальних курсів у програми підготовки фахівців фізкультурного профілю.

Висновки. Інноваційні стратегії в освіті відкривають нове бачення ролі тренера з футболу – як педагога, психолога та фасилітатора розвитку. Саме інтеграція психологічного супроводу, сучасних технологій та педагогічної чутливості створює умови для формування мотивації, впевненості та сталого особистісного зростання юних спортсменів. Це робить психолого-педагогічну діяльність тренера ключовим ресурсом у підготовці майбутнього спортивного резерву. Підвищення ефективності підготовки спортивного резерву можливе, на наш погляд, за рахунок підвищення якісного рівня психолого-педагогічної освіти майбутніх тренерів з футболу. Цього можна досягти за рахунок введення в навчальні плани підготовки фахівців і магістрантів вузів фізкультурного профілю спецкурсів з психолого-педагогічного супроводу спортсменів командних видів спорту. Професійний психолого-педагогічний супровід допоможе змінити ставлення до себе у тих футболістів, які недооцінювали свої можливості, і створити сприятливий психологічний клімат у команді, що має позитивно позначитися на спортивних результатах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Воронова В. І. Психологія спорту. К.: «Олімп. л-ра», 2017. 272 с.
2. Ґоулман Д. Емоційний інтелект /Д. Ґоулман. Х. : Віват, 2019. 512 с.
3. Маліновський А. І. Особистісні детермінанти формування іміджу тренера з футболу як фактор професійного вдосконалення…дисертація. К.: НУФВСУ, 2020. 225 с.
4. Петровська Т. В. Технології психолого-педагогічного супроводу та розвитку суб’єктів спортивної діяльності. К.: Видавець Позднишев, 2021. 166 с.
5. Платонов В. М. Сучасна система спортивного тренування. К.: Перша друкарня, 2020. 704 с.
6. Ферґюсон А. Менеджмент у стилі «Манчестер Юнайтед». Як стати чемпіоном. К.: Наш формат, 2018. 280 с.
7. Шевченко А. Шляхетна сила. Моє життя, мій футбол. Х.: Фоліо, 2021. 252 с.

СЕКЦІЯ № 9. ПОЛІТИКА І СУСПІЛЬСТВО: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

ОЗЕРНЮК ГАННА
кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри міжнародних відносин та права
Національний Університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ФОРМУВАННІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ АФРИКАНСЬКИХ ДЕРЖАВ

У сучасній системі міжнародних відносин африканські держави функціонують у складній архітектоніці глобальних та регіональних взаємозалежностей, що обумовлює необхідність опори на діяльність міжнародних організацій як ключових інституцій формування зовнішньополітичних пріоритетів. З огляду на внутрішньополітичну

нестійкість, нерівномірний економічний розвиток і поширені безпекові виклики саме міжнародні організації забезпечують країнам Африки доступ до ресурсів, дипломатичних майданчиків, механізмів миру та розвитку, а також інституційної підтримки, що дозволяє вибудовувати стратегічні моделі міжнародної взаємодії.

Л. Шворак зазначає, що «процеси регіональної інтеграції на африканському конти-ненті незважаючи на помірність розвитку національних економік країн є доволі глибин-ними та поширеними. Метою такої інтеграції є зазвичай прагнення до підвищенняефективності виробництва за допомогою ефектів економії на масштабі та підвищення обсягів взаємної торгівлі країн» [3, с. 147].

Міжнародні організації виступають системними акторами зовнішньої політики, формуючи нормативні рамки, стандарти поведінки та механізми взаємодії, які впливають на прийняття зовнішньополітичних рішень. Для африканських держав вони виконують функцію інституційних посередників між національними інтересами та глобальними вимогами, забезпечуючи підзвітність, узгодженість та підтримку політичних і економічних реформ. Через участь у міжнародних інституціях країни Африки посилюють свій дипломатичний потенціал і здобувають можливість формувати колективні позиції на міжнародній арені.

Центральне місце в інституційному просторі континенту посідає Африканський Союз, який координує політичну та безпекову взаємодію держав-членів. Його інституції, зокрема Рада миру і безпеки, забезпечують раннє попередження конфліктів, медіацію та розгортання миротворчих операцій, що визначає зовнішньополітичні моделі держав відповідно до континентальних рішень. Програми економічної та політичної інтеграції Африканського Союзу формують єдині підходи до торговельної політики, інвестиційного співробітництва та партнерства з глобальними акторами, що посилює переговорні позиції континенту.

Важливу роль у формуванні зовнішньополітичних стратегій відіграють і регіональні економічні співтовариства – ECOWAS, SADC, EAC, IGAD, які виступають субрегіональними осередками політико-економічної координації. Їхня діяльність охоплює питання демократизації, безпеки, економічної інтеграції та транскордонного співробітництва. ECOWAS демонструє високу ефективність у підтримці демократичних переходів і миротворчих втручань, SADC – у зміцненні економічної автономії, тоді як східноафриканські об’єднання забезпечують діалог з питань врегулювання конфліктів і розвитку транскордонної інфраструктури. Через вимогу узгоджувати позиції на регіональному рівні ці організації істотно впливають на зовнішньополітичний вибір держав.

Глобальні міжнародні організації – насамперед ООН, Європейський Союз, Світовий банк і Міжнародний валютний фонд – формують ширший

контекст зовнішньої політики Африки. Місії ООН забезпечують безпекову стабільність і сприяють політичному врегулюванню конфліктів, що створює умови для розвитку зовнішньополітичних стратегій національного рівня. ЄС реалізує масштабні програми політичного діалогу, розвитку та безпеки, які визначають напрями співпраці з африканськими державами у сферах міграції, прав людини, зеленої трансформації та торгівлі. Фінансові інституції через кредитні програми та рекомендації впливають на макроекономічну політику держав, тим самим орієнтуючи їх на структурні реформи, інституційне зміцнення та інтеграцію у глобальний ринок.

О. Мішин вказує, що «країни Африки увійшли до переліку пріоритетних стратегічних напрямів сфери двосторонніх відносин, хоч і потрапили до четвертої групи – географічно віддалених держав» [2, с. 654].

Поряд з традиційними міжнародними інституціями активізуються «нові центри сили», зокрема Китай, Туреччина, Індія та держави Перської затоки. Вони пропонують альтернативні дипломатичні та економічні формати співробітництва, що змінює зовнішньополітичну конфігурацію континенту. Китай через FOCAC реалізує масштабні інфраструктурні й інвестиційні проєкти, які формують економічні та політичні орієнтири держав. Туреччина та Індія використовують освітні та культурні програми як інструменти м’якої сили. Держави Перської затоки активно інвестують у продовольчу та енергетичну безпеку африканських партнерів. Конкуренція зовнішніх акторів стимулює уряди африканських країн до багатовекторності у зовнішній політиці, але водночас створює ризики надмірної залежності та політичної вразливості.

Міжнародні організації відіграють важливу роль у врегулюванні конфліктів і забезпеченні демократичних трансформацій. Вони виступають медіаторами, забезпечують спостереження за виборами, застосовують санкційні режими та підтримують реалізацію мирних угод. Однак ефективність цих механізмів часто обмежена дефіцитом ресурсів, зовнішньополітичними інтересами глобальних акторів та інституційною слабкістю окремих держав.

Проте, незважаючи на позитивний вплив міжнародних організацій, існують і суттєві виклики. До них належать проблеми суверенітету, необхідність збереження автономності політичних рішень, нерівність у переговорах із глобальними акторами та структурна залежність від міжнародної допомоги. Крім того, фрагментованість присутності міжнародних організацій та конкуренція між ними інколи створюють додаткові політичні напруження, що ускладнює формування узгоджених зовнішньополітичних стратегій.

Безумовно, що «ключом до розуміння процесів на Африканському континенті, дій тих чи інших держав, народів або етносів, подій, рішень, які приймають лідери африканських держав, формування колективної безпекової

системи, створення міжнародних організацій та їх органів, а також багато іншого, на наше глибоке переконання, нерозривно пов'язано з історією континенту та соціально-економічними умовами, в яких перебували африканці протягом багатьох десятиліть» [1, с. 134].

Таким чином, міжнародні організації є одним із визначальних чинників, що формують зовнішньополітичні стратегії африканських держав, надаючи інституційну, фінансову, безпекову та дипломатичну підтримку. Їхній вплив сприяє структурованості міжнародної взаємодії, узгодженню політичних позицій та інтеграції Африки у світове співтовариство. Подальше посилення ролі міжнародних організацій залежатиме від інституційного зміцнення африканських держав, розширення регіональних інтеграційних процесів та здатності континенту зберігати стратегічну автономію в умовах глобальної конкуренції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мішин О. Африка як пріоритетний напрям зовнішньої політики України. *Україна дипломатична*. 2021. Вип. 22. С. 651-668.
2. Улиганець В. Є. Передумови виникнення міжнародних та міжетнічних спорів та конфліктів у Африці. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2024. Т. 34. С. 130-137.
3. Шворак Л. О. Новітні механізми регіональних інтеграційних угруповань на африканському континенті. *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* 2015. Випуск 125 (частина І). С. 147-154.

МЕЛЬНИК ЮЛІЯ
кандидатка політичних наук, доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін,
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ

У процесі демократичного транзиту політична відповідальність набуває якісно нового змісту, зумовленого трансформацією інституційного середовища, зміною характеру взаємовідносин між владою та суспільством, а також переосмисленням стандартів публічної підзвітності. Перехід від авторитарних або гібридних моделей управління до демократичних засад передбачає формування нових механізмів відповідальності, спроможних забезпечити прозорість, легітимність та ефективність політичної влади. У таких умовах політична відповідальність постає не лише як інструмент контролю над публічною владою, а й як системний чинник стабілізації

політичних інститутів, зміцнення демократичної культури та формування довіри громадян до держави.

Поняття політичної відповідальності традиційно пов'язують із здатністю державної влади діяти відповідно до суспільних інтересів та нести наслідки за прийняті рішення.

На думку В. М. Торяника, політична відповідальність становить особливий різновид соціальної відповідальності, що проявляється через застосування політичних санкцій до суб'єктів політики, які порушують політичні норми, домовленості або взяті на себе зобов'язання. Учений підкреслює, що політична відповідальність може мати як індивідуальний, так і колективний характер, а її зміст перебуває у взаємозв'язку з історичною, моральною та юридичною відповідальністю, хоча й вирізняється специфічністю застосовуваних санкцій [2, с. 16]. Г. М. Малкіна розглядає політичну відповідальність як форму соціальної відповідальності, яка виявляється у відповідності дій політичних суб'єктів — індивідів, груп чи організацій — суспільним очікуванням щодо реалізації публічної влади. Виходячи зі змісту таких суспільних вимог, дослідниця виокремлює два ключові різновиди політичної відповідальності: морально-політичну та політико-правову [1, с. 24]. Згідно з підходом А. М. Черниша, політична відповідальність постає як ставлення громадян до політичних цінностей свого чи домінуючого класу, а також як форма взаємовідносин між класом і відповідальними суб'єктами, що реалізуються у процесі їхньої політичної діяльності [1, с. 12].

Безумовно, що у стабільних демократіях механізми відповідальності спираються на чітко визначені інститути – вибори, парламентський контроль, незалежні суди, медіа. Проте в умовах перехідних демократій ці механізми часто демонструють низьку ефективність через недорозвинутість інститутів, слабку політичну культуру та обмеженість процедурної підзвітності. Тому класичні моделі відповідальності потребують переосмислення з урахуванням реалій транзитних політичних систем. Більшість перехідних демократій характеризуються нестійкістю політичних інститутів, високою персоналізацією влади та недостатністю формалізованих механізмів контролю. Інституційна слабкість сприяє поширенню неформальних практик, клієнтелізму та політичного патронажу, що істотно обмежує дієвість традиційних інструментів підзвітності. Водночас у транзитних режимах зростає роль громадянського суспільства, незалежних медіа та міжнародних організацій, які компенсують слабкість державних інститутів, виступаючи додатковими каналами контролю над владою.

У демократичному транзиті політична відповідальність зазнає істотної еволюції. Вона переходить від виключно формального, процедурного виміру до змішаних моделей, у яких поєднуються інституційні та неформальні механізми.

Крім того, персоналізація політичної влади, властива перехідним демократіям, зумовлює зміщення акценту з партійної відповідальності на індивідуальну відповідальність політичних лідерів. Цифровізація політичної комунікації посилює цей процес, оскільки соціальні мережі створюють нові канали тиску громадськості та змінюють логіку політичної підзвітності. Одним із головних викликів демократичного транзиту є гібридизація політичних режимів, коли демократичні інститути поєднуються з авторитарними практиками. За таких умов підзвітність стає фрагментованою та вибірковою. Корупція, клієнтелізм, політичний популізм та концентрація влади суттєво ускладнюють реалізацію відповідальності у її класичному розумінні. Додатковий виклик становлять інформаційні загрози – фейкові новини, маніпуляції та зовнішні впливи, які змінюють поведінку виборців і знижують можливість громадян здійснювати усвідомлений контроль над владою. Підвищення рівня політичної відповідальності в транзитних демократіях потребує комплексних інституційних реформ. Серед пріоритетів – зміцнення незалежності судової системи, підсилення парламентського контролю, розвиток механізмів антикорупційної політики та забезпечення реальної автономії наглядових органів. Значну роль відіграють цифрові інструменти публічного контролю, такі як електронні петиції, відкриті дані, онлайн-звітування органів влади, що сприяють підвищенню прозорості та взаємодії між державою та суспільством. Не менш важливою є підтримка розвитку незалежних медіа та громадських організацій, які виступають критично важливими агентами контролю в перехідних політичних системах.

Отже, трансформація політичної відповідальності в умовах демократичного транзиту є багатовимірним процесом, що охоплює зміну інституційних структур, політичної поведінки та комунікативних практик. Вона відбувається у контексті нестійкості інститутів, персоналізації влади та цифровізації політичної сфери. Успішність демократичного транзиту значною мірою залежить від здатності держави забезпечити реальні механізми підзвітності, подолати корупційні та клієнтелістські практики й створити умови для ефективного контролю над владою з боку суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Малкіна Г. Демократія і політична відповідальність. Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Київ, 2010. Випуск 21. С. 23-32.
2. Торяник В. М. Взаємна політична відповідальність державної влади і громадянина в сучасній правовій державі: Автореф. дис ... канд. політ. наук: 23.00.02. Дніпропетр. нац. ун-т. Дніпропетровськ., 2006. 17 с.
3. Черныш А. М. Политическая ответственность в системе социалистического народовластия: монография. Харьков: Вища школа, 1987. 191 с.

ЯРОВА ЛІЛІАНА
докторка політичних наук, професорка, завідувачка кафедри соціології
КУРТІКОВ МИХАЙЛО
магістр зі спеціальності «Інформаційні управляючі системи та технології»
Національний університет «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна

ТЕХНОЛОГІЇ ЛОБІЮВАННЯ У КІБЕРПРОСТОРІ: ВІД МЕДІА-СКАНДАЛІВ ДО «РЕЄСТРУ ПРОЗОРОСТІ»

На сучасному етапі суспільного розвитку, в умовах становлення цифрового суспільства та новітнього простору соціальної взаємодії – кіберпростору, відбуваються суттєві зміни у технологіях лобіювання. Передусім, йдеться про інтеграцію різних технологій політичного впливу на владу та громадську думку у межах однієї кампанії, широке застосування технології «медіа-скандалів» з метою просування інтересів певних груп інтересів та одночасної інформаційної атаки на імідж опонентів. У кіберпросторі використовується комплексна стратегія лобіювання, яка включає ефективну комунікацію з правлячим класом та інформаційну роботу із громадською думкою. У технологіях лобіювання враховуються проблеми та уразливі місця правлячого класу.

Варто погодитись із наступною думкою: «В основі проблем української політичної еліти та правлячого класу насамперед лежать не економічні проблеми, які, звичайно, загострилися з початком повномасштабного воєнного вторгнення. Першопричиною є криза представництва правлячого класу України, яка породжує всі інші кризи політичного розвитку. Справедлива війна консолідує суспільство навколо влади і лише пригальмовує внутрішні конфлікти… Якщо інтереси правлячого класу, його міжособистісні домовленості суперечать потребам та інтересам широких верств населення, а також пріоритетам міжнародних партнерів, це ставить під загрозу досягнення поточних завдань та унеможливлює довгострокове врегулювання ситуації в країні» [1, с. 202].

Відзначимо, що криза демократичного політичного представництва, яка є характерною ознакою сучасного світу, виступає одним із факторів активізації груп інтересів та лобістських структур. Адже, це санкціонує не лише переконувати окремих осіб в інститутах публічної влади щодо необхідності певного політичного чи економічного рішення, але й підвищує ефективність технологій формування громадської думки. Це дозволяє стверджувати синергетичний ефект лобістських кампаній у кіберпросторі: поєднання впливу на владу та суспільство задля забезпечення необхідного рішення.

Солідаризуємось із наступним: «…особливість новітніх технологій політичного лобіювання полягає у поєднанні усіх можливих технологій політичного тиску, які реалізуються у рамках однієї кампанії лобіювання… Безпосередня інформаційна робота з представниками політичної еліти, аналітична діяльність та законопроектів може поєднуватися у рамках однієї акції із масовими кампаніями протесту та опосередкованим впливом на громадську думку через мас-медіа та інші суспільні канали комунікації. Все це виражається у тому, що кампанія з лобіювання із довготривалої операції перетворюється на жорстку та короткотривалу атаку, що, загалом, повністю відповідає загальній логіці світу, що характеризується пришвидшеним темпом суспільно-політичних процесів» [3, с. 91].

Однією із головних проблем у процесі використання технологій лобіювання у цифровому суспільстві є правове регулювання кіберпростору. Це – виклик глобальному світовому устрою, а не лише національним урядам.

Слід безумовно погодитись із тим, що «Упродовж останніх десяти років питання регулювання кібернетичного простору перестає бути виключно «внутрішньою справою» окремих держав.

Можливість використання кіберпростору організованими злочинними угрупуваннями, зловмисниками-одинаками, формалізованими та неформалізованими деструктивними політичними групами, військовими і спеціальними службами держав з метою вчинення злочинів, здійснення хакерських атак за політичними мотивами, деструктивного впливу на військову й цивільну інфраструктуру (у т.ч. – критичну), збір чутливої інформації, а також пряме шпигунство в інтересах держави чи потужних корпорацій, робить неможливим ігнорування цієї проблеми світовою спільнотою» [2, с. 3].

Регулювання кіберпростору потребує координації дій національних урядів на основі міжнародного та інформаційного права; адже проблема лобіювання із використанням новітніх технологій у кіберпросторі вийшла за межі окремих держав. З’явились нові глобальні гравці – транснаціональні корпорації, хакери, власники соціальних мереж та платформ (які змінили власників медіа-голдінгів в якості «медіакратії»).

Зрештою, глобальним став феномен штучного інтелекту, який також у найближчі роки буде впливати на розвиток технологій лобіювання у кіберпросторі. І якщо нещодавно в якості однієї із основних технологій лобіювання використовувався медіа-скандал, то на сучасному етапі йдеться вже про глобальні трансформації технологій лобіювання та презентації інтересів класів, груп та спільнот у публічному просторі. Адже кіберпростір є публічним простором, у якому презентуються різноманітні інтереси.

Погодимось із тим, що кіберпростір сприяє вираженню волі різних соціальних та політичних меншин: «В даний час більше, ніж будь-коли раніше, політичні меншини мають можливості озвучити свою думку за

рахунок нових технологій і інтернет-додатків. Невеликі організації та приватні особи більше не залежать від засобів, раніше доступних тільки урядам і великим корпораціям. Сьогодні громадяни можуть вибрати ті новини, які вони хочуть отримувати, і просувати в власних соціальних медіа ті соціальні та суспільні програми, які їм подобаються. Провідні організації, що займаються захистом громадських інтересів, стають повноправними учасниками онлайн-спільнот» [3, с. 93].

Зокрема, саме кіберпростір сприяє утворенню нового класу – креативного класу, який завдяки свободі самовираження та можливостям розвитку бізнесу у кіберпросторі об'єднує творчих людей, підприємців, та фахівців в IT-сфері – розробників програмного забезпечення, тестувальників (QA-інженерів), системних адміністраторів, фахівців з кібербезпеки та аналітики даних (включно із хакерами). Зі становленням креативного класу пов'язуються сподівання на демократизацію політики та економіки в Україні.

Погодимось із тим, що «креативний клас – це чергова «маска» середнього класу на сучасному історичному етапі. Маска політично активних громадян, які за об'єктивними (рівень доходу, сфера зайнятості) та суб'єктивними (самоідентифікація) маркерами становлять окремий соціальний клас, політичні цінності та інтереси якого є протилежними щодо олігархії та найбідніших верств. Якщо середній клас під маскою креативного класу буде спроможний нарешті собі забезпечити повноцінне політичне представництво та сформувати більшість у парламенті, то це буде означати перемогу політичної та економічної демократії в Україні» [7, с.104].

В Україні зроблено певні кроки щодо регулювання лобістської діяльності. З 1 вересня 2015 року введено у дію Закон України «Про лобіювання» [4] (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3606-20#n122).

Відповідно до вимог цього Закону утворено «Реєстр прозорості» [6]. У ньому вже зареєстровано 88 суб'єктів лобіювання. Слід безумовно погодитись із тим, що «Початок функціонування Реєстру означає, що особи, які здійснюють лобіювання – вплив чи спробу впливу, зокрема на органи державної влади, щодо ухвалення нормативно-правових актів у власних чи комерційних інтересах бенефіціарів, зобов'язані отримати статус суб'єкта лобіювання. Зробити це може (за відсутності обмежень, передбачених ч. 4 ст. 10 Закону):

- фізична особа, яка має повну цивільну дієздатність; - юридична особа, зареєстрована за законодавством України;

- іноземна юридична особа, яка має на території України своє представництво відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»… Реєстр став першою інформаційно-комунікаційною системою, яка за сприяння Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, пройшла авторизацію з безпеки за новими стандартами, встановленими законодавством України» [5].

Відтак, технології лобіювання в Україні пройшли шлях від медіа-скандалів, за допомогою яких представники правлячого класу та медіакратії зберігали політичну та економічну монополію у пострадянському суспільстві до новітніх технологій лобіювання у кіберпросторі, які комплексно впливають на інститути публічної влади та громадську думку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни : монографія / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майбороди. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 672 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/01/Adaptyvni-zminy_monohraf_2023.pdf.
2. Дубов Д. В., Ожеван М. А. Майбутнє кіберпростору та національні інтереси України: нові міжнародні ініціативи провідних геополітичних гравців : аналіт. доп. Київ: НІСД, 2012. 32 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2013-02/Kyberprostyr-17541.pdf
3. Олещук П. Інформаційні технології лобіювання за сучасної демократії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія.* 2021. № 1(4). С. 89-96. URL: https://doi.org/10.17721/2523-4064.2021/4-9/12
4. Про лобіювання: Закон України від 23.02.2024 № 3606-IX. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3606-20#n122
5. Реєстр прозорості розпочав роботу: можливості, функції, умови реєстрації *Національне агентство з питань запобігання корупції.* 1 вересня 2025 року. URL: https://nazk.gov.ua/uk/reestr-prozorosti-rozpochav-robotu-mozhlyvosti-funktsii-umovy-reestratsii/
6. Реєстр прозорості. *Національне агентство з питань запобігання корупції.* URL: https://transparency.nazk.gov.ua/home
7. Яковлев Д.В. Креативний клас – феномен інформаційного суспільства. *Трансформація українського суспільства в цифрову еру* : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 22 березня 2024 р. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 100-104. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5abd5fdc-4dfc-484a-a62a-b8792fd39957/content.

КОВРА КАТЕРИНА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, 3-го року навчання, спеціальність 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності»,
Навчально-науковий інститут музичного і перформативного мистецтва та соціокультурних практик
Науковий керівник: **ЛІСЄЄНКО ОЛЕНА**, докторка соціологічних наук, професорка кафедри філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ЗА ЧИ ПРОТИ МЕЦЕНАТСТВА

Культурна політика є надзвичайно важливою для держави. Саме вона впливає на формування ідентичності, визначає цінності суспільства, покращує міжнародні зв'язки тощо. Культурна політика має тісний зв'язок з меценатством, хоча на сьогодні в Україні окремого закону про меценатство у сфері культури досі немає. Не дивлячись на це, така діяльність регулюється іншими законами та актами.

Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» визначає меценатську діяльність як благодійну діяльність у сферах освіти, фізичної культури і спорту, культури та мистецтва, охорони культурної спадщини, науки і наукових досліджень, яка здійснюється у порядку, визначеному цим Законом та іншими законами України [1]. Меценатство в нашій країні існувало завжди, проте саме кінець XIX і початок XX століття вважають «золотою добою» українського меценатства. Адже воно стало важливою складовою національного руху та культурного розвитку [4].

Меценатом ж прийнято вважати багату людину, яка безкорисливо підтримує певну діяльність, надаючи фінансову чи іншу допомогу. Наприклад, відомим українським бізнесменом, меценатом та філантропом є Віктор Пінчук. Він є засновником фонду Viktor Pincuk Foundation та артцентру PinchukArtCentre, який є одним з найбільших і найдинамічних приватних центрів сучасного мистецтва в Центральній і Східній Європі. PinchukArtCentre став міжнародним хабом сучасного мистецтва, що розвиває українську артсцену і генерує критичний публічний дискурс для суспільства в цілому. За час існування артцентр відвідали понад 3,5 мільйони осіб [2]. Культурна політика недооцінює внесок меценатів у сферу культури й потребує активнішої уваги до питань, пов'язаних із їхньою діяльністю.

Сфера культури сучасного українського соціуму потребує змін та нововведень. 12 липня 2024 року відбулося виїзне засідання Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики, під час якого Ростислав Карандєєв презентував законопроєкт про меценатську

діяльність у сфері культури, розроблений МКІП у співпраці з профільним комітетом. Йдеться про законопроєкт «Про внесення змін до деяких законів України щодо меценатської діяльності у сфері культури», що передбачає наступні зміни:

– введення понять «меценатська діяльність у сфері культури», «меценатська допомога», «меценат культури», «отримувач меценатської допомоги», «бенефіціар»;

– встановлення напрямів, за якими може здійснюватися меценатська діяльність;

– визначення видів меценатської діяльності;

– визначення напрямів, за якими бенефіціар може використовувати отриману меценатську допомогу;

– встановлення вимог та істотних умов до договору про меценатську допомогу;

– запровадження державної підтримки меценатів та гарантування вільного вибору у здійсненні меценатської діяльності;

– інформаційне забезпечення меценатської діяльності відповідно до Закону України «Про рекламу»;

– надання можливості як фізичним, так і юридичним особам-меценатам у визначених розмірах зменшувати базу оподаткування на вартість наданої меценатської допомоги;

– звільнення від оподаткування товарів (крім підакцизних) та послуг на митній території України, які надаються як меценатська допомога;

– звільнення бенефіціара від сплати податку на нерухомість за об’єкти житлової та нежитлової нерухомості, які були передані як меценатська допомога.

Проєкт закону є особливо важливим в умовах обмеженого фінансування сфери культури та відсутності чіткого законодавчого регулювання меценатської діяльності [3]. Ухвалення цього законопроєкту дійсно позитивно вплине на розвиток української культури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text (дата звернення: 30.10.2025).
2. Про PinchukArtCentre. *PinchukArtCentre*. URL: https://pinchukartcentre.org/pro-pinchukartcentre (дата звернення: 30.10.2025).
3. Ростислав Карандєєв презентував розроблений МКІП законопроєкт про меценатство у сфері культури. *МКСК*. URL: https://mcsc.gov.ua/news/rostyslav-karandyeyev-prezentuvav-rozroblenyj-mkip-zakonoproyekt-pro-meczenatstvo-u-sferi-kultury/ (дата звернення: 30.10.2025).

4. Українські благодійники та меценати XIX–XX століття. *Щедрий вівторок*. URL: https://givingtuesday.ua/statti/ukrayinski-blagodijnyky-ta-meczenaty-xix-xx-stolittya/ (дата звернення: 30.10.2025).

ШКРЕБІЙ КАТЕРИНА
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальність 052 Політологія, Навчально-науковий інститут психології та суспільних наук
Науковий керівник: **ГЕДІКОВА НАТАЛЯ**,
докторка політичних наук, професорка кафедри політичних наук і права
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ ТА ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ЗРІЛОЇ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА

Сучасна українська держава переживає період активної переоцінки цінностей, що безпосередньо впливає на формування політичної культури громадян. В умовах воєнного стану, глобальної нестабільності та інформаційної війни особливої ваги набуває питання поєднання громадянської освіти з патріотичним вихованням. Саме інтеграція цих двох напрямів сприяє розвитку зрілої політичної культури, яка базується на поєднанні національної самосвідомості, демократичних принципів і соціальної відповідальності.

Громадянська освіта є одним із головних інструментів побудови демократичного суспільства, оскільки формує розуміння цінностей свободи, справедливості, солідарності, верховенства права та людської гідності. Вона розвиває критичне мислення, уміння аналізувати суспільно-політичні процеси, сприяє усвідомленню ролі кожного індивіда у зміцненні державності. За спостереженнями вітчизняних освітніх аналітиків, громадянська освіта є не лише частиною навчальної програми, а культурним і соціальним процесом, який забезпечує взаємодію знання, відповідальності та активної участі у житті громади [2, с. 8].

Водночас патріотичне виховання доповнює цей процес морально-емоційним компонентом. Воно виховує почуття належності до національної спільноти, гордості за країну, готовності діяти на її благо та захищати її інтереси. Справжній патріотизм, у сучасному розумінні, не зводиться до гасел і декларацій – це форма громадянської відповідальності, що поєднує любов до Батьківщини з повагою до інших народів і культур.

В Україні поняття патріотичного виховання поступово трансформується – від традиційного уявлення про «виховання любові до Батьківщини» до

інтегрованої концепції, яка охоплює моральні, політичні, правові, культурні та інформаційні аспекти. Державні програми останніх років у цій сфері все більше орієнтовані на розвиток громадянських компетентностей, таких як соціальна активність, відповідальність, повага до законів, участь у волонтерських і громадських ініціативах [3, с. 34]. Це свідчить про системний перехід від декларативного патріотизму до діяльнісного, який передбачає реальну участь громадян у суспільних змінах.

Інтеграція громадянської освіти та патріотичного виховання має глибоке методологічне підґрунтя. Обидва напрями ґрунтуються на принципі соціалізації особистості через освіту та культурні практики. Громадянська освіта формує раціонально-ціннісний вимір політичної культури, тоді як патріотичне виховання наповнює його емоційно-моральним змістом. Поєднання цих аспектів створює умови для цілісного формування громадянина, який не лише розуміє демократичні принципи, а й внутрішньо сприймає їх як особисті переконання.

Педагогічна практика засвідчує, що ефективне формування громадянської ідентичності молоді можливе лише за умови системної взаємодії освітнього середовища, виховних практик і соціальної активності [3, с.18]. Це означає, що громадянська освіта має виходити за межі формального навчання і стати частиною повсякденного досвіду учасників освітнього процесу. Для цього важливими є такі інструменти, як студентське самоврядування, молодіжні ради, проєктна діяльність, участь у волонтерських ініціативах. Саме через практику демократії формується усвідомлений патріотизм – не як емоція, а як життєва позиція.

Важливу роль у цьому процесі відіграє інформаційний простір. У сучасному цифровому суспільстві, де формування поглядів часто відбувається через соціальні мережі, надзвичайно важливо забезпечити медіаграмотність молоді. Громадянська освіта має навчити критично сприймати інформацію, відрізняти правду від маніпуляції, що є ключовим чинником політичної стійкості. Патріотичне виховання, у свою чергу, може протидіяти інформаційним атакам через формування позитивної національної ідентичності, поваги до власної культури й історії.

У період воєнних випробувань інтеграція громадянської освіти та патріотичного виховання набуває безпосереднього державотворчого значення. Освітні експерти наголошують, що громадянські компетентності виступають засобом підтримки соціальної стійкості суспільства, а поєднання патріотичних і демократичних цінностей стає фундаментом виживання держави в умовах агресії [1, с. 19]. Цей досвід підтверджує: освіта – це не лише галузь знань, а й фактор національної безпеки, адже саме вона формує покоління, здатне захищати державу не тільки зброєю, а й інтелектом, переконаннями, активною позицією.

Інтеграція громадянської освіти з патріотичним вихованням сприяє створенню нової педагогічної парадигми, у якій освіта розглядається як простір формування громадянської зрілості. Замість одностороннього впливу на учня чи студента акцент робиться на співтворчості, співучасті, партнерстві між педагогами, громадськими організаціями, місцевими громадами. Саме така модель освіти сприяє становленню активного громадянства, яке є невід'ємною рисою демократичного суспільства.

Отже, інтеграція громадянської освіти та патріотичного виховання є не лише педагогічним або виховним завданням, а стратегічною передумовою формування політичної культури зрілої демократії. Вона створює підґрунтя для консолідації українського суспільства, відновлення довіри до державних інститутів, посилення національної ідентичності та європейського вектору розвитку. Для України сьогодні це не абстрактна ідея, а практична потреба, від реалізації якої залежить стійкість держави й єдність нації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Davydenko, O. (2024). Civic competences as a tool for building a democratic society in Ukraine. Dnipro Academy of Continuing Education Herald. Series: Philosophy, Pedagogy, 2(2), 116-124.
2. Демчук Т. М. Громадянська освіта: міждисциплінарність у становленні політичної культури України.Empirio: гуманітарні науки –2024. № 4. С. 5–13.
3. Бевз Т. А. Національно-патріотичне виховання в Україні: нормативно-правові основи. Наукові записки Інституту державного управління. 2023. № 78. С. 33–41.

СЕМЕНОВ ЄВГЕНІЙ
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальність 052 Політологія, Навчально-науковий інститут психології та суспільних наук
Науковий керівник: **НАУМКІНА СВІТЛАНА**, докторка політичних наук, професорка, завідувачка кафедри політичних наук і права
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ПОПУЛІСТСЬКА РИТОРИКА ОБІЦЯНОК: МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ НА СТАБІЛЬНІСТЬ ДЕМОКРАТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ

Популістська риторика обіцянок сьогодні виступає одним із складних викликів для функціонування демократичних інститутів. В умовах зростаючої нестабільності та загостренням суспільно-політичних криз популізм набирає ваги як стиль політичної комунікації, що апелює до «народу» проти «еліти» і будує політичні обіцянки як символи змін і відновлення довіри. Українська

ситуація демонструє, що у воєнних і поствоєнних умовах популістська комунікація здатна впливати на структуру політичного поля, створюючи нові лінії розмежування, змінюючи баланс між владою та суспільством, перекроюючи політичні інституції та очікування громадян [1, с. 60-65].

Популістська риторика обіцянок характеризується спрощенням складних політичних процесів, масовою мобілізацією емоцій, зосередженістю на персоналіях і створенні образу «народної волі». Результатом такої комунікації стає підрив довіри до класичних інститутів — парламентів, судів, партійної системи – які в очах виборців починають сприйматися як дистанційовані, неконтрольовані «еліти». У міжнародному контексті дослідження показують, що популістські рухи використовують кризові ситуації для нарощування впливу, а інституційна стійкість демократії в таких країнах виявляється під значним тиском [3].

Українська політична дійсність під час війни та після неї створює додатковий простір для популістської риторики обіцянок. Серед ключових викликів є відсутність чітких перспектив завершення конфлікту, зміна місця держави у міжнародній системі, трансформація політичного устрою і зниження довіри населення до влади [1, с. 77-80]. В такому контексті політики, звертаючись із обіцянками до «народу», часто не стикаються з інституціональними обмеженнями, що створює ризик побудови політичного порядку, базованого не на системі збалансованих інститутів, а на персоналізованій лідерській моделі.

Популістські лідери, які будують свою легітимність через обіцянки та емоційні апеляції, часто супроводжуються зниженням довіри до політичних систем, адже їхній стиль управління та комунікації негативно впливає на сприйняття стабільності та надійності державних інститутів [4]. Водночас глобальний тренд – демократичний відкат (backsliding) – та показує, що популістські режими або партії стають агенціями змін, які знижують ефективність інституцій, послаблюють поділ влади та судову незалежність [3].

Механізми впливу популістської риторики обіцянок на демократичну стабільність можна описати таким чином: по-перше, через комунікативний канал – коли обіцянки стають інструментом емоційної мобілізації, що замінює аргументовану політичну дискусію; по-друге, через інституційний канал – коли інститути систематично делегітимізуються, а політики апелюють до «народу» напряму, минаючи або підриваючи традиційні механізми контролю; по-третє, через психологічний канал – коли виборці стають частиною «емоційної спільноти», об’єднаної не програмою реформ, а спільним ворогом чи кризою.

Для України ці механізми мають особливий вимір, адже війна, трансформація суспільства, міжнародна інтеграція та внутрішні виклики створюють середовище для активного використання популістської риторики обіцянок. З одного боку, це дає можливість політикам реагувати на гострі

запити громадян, з іншого – створює ризик того, що політична стабільність і довіра до інститутів будуть підмінені ілюзіями змін.

Отже, стабільність демократичних інститутів у контексті популістської риторики обіцянок стане залежною від здатності політичних акторів і громадянського суспільства перейти від логіки емоційних обіцянок до логіки системних реформ, від персоналістичних моделей до інституційної культури, від мобілізації до відповідальності. Формування такої політичної культури і потужного громадянського контролю – це той фундамент, на якому може бути збудована стійка демократія.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Майборода О. «Проблемні напрями реструктуризації політичного поля України в умовах війни: прогнозні варіанти». Політичні дослідження. 2023. № 2 (6). С. 58–86.
2. Reznik O. «Populism in a society with an excess of challenges». Стратегічні та міжнародні дослідження. 2022. № 3. С. 45-54.
3. Schiffers M. «Democratic backsliding and the populist challenge for liberal democracies». Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft. 2025. Vol. 19.
4. Kuczyński P. «Credible Leaders and Unreliable Politicians: Populist Leadership and Decline of Public Trust». Politics & Governance. 2025. Vol. 13, № 2.

БАБЕНКО АНДРІЙ
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальність 052 Політологія, Навчально-науковий інститут психології та суспільних наук
Науковий керівник: **ГЕДІКОВА НАТАЛЯ**, докторка політичних наук, професорка кафедри політичних наук і права
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ЦИФРОВИЙ ЛОБІЗМ ЯК НОВА МОДЕЛЬ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ УХВАЛЕННЯ РІВШЕНЬ В УМОВАХ ОНЛАЙН-КОМУНІКАЦІЇ

В нинішніх політичних реаліях цифрові технології докорінно змінюють способи, у які громадяни, бізнес і громадські організації взаємодіють із владою. Просування інтересів – як інструмент впливу на політичні рішення – також зазнає глибокої трансформації, переходячи у цифрову площину. Саме тому актуалізується поняття «цифоровий лобізм», що поєднує елементи класичного лобіювання з технологіями масових комунікацій, штучного інтелекту та соціальних мереж.

Як зазначають науковці, цифрове просування інтересів – це сукупність практик, що використовують інтернет-інструменти для просування політичних інтересів через формування інформаційних потоків, таргетованих рекламних кампаній, онлайн-петицій та маніпуляцію суспільною думкою [1, с. 24]. Відбувається зміщення акценту з особистих контактів між лобістами й політиками на цифрові механізми комунікації, де соціальні медіа та аналітика даних відіграють роль основних каналів впливу.

Цифровізація політичних процесів в Україні створила нові можливості для прозорості та підзвітності у сфері просування інтересів. Прийняття Закону України «Про лобіювання» визначило правові рамки регулювання впливу приватних інтересів на публічну політику, водночас передбачивши механізми електронної звітності та реєстрації суб’єктів просування інтересів [2]. У такий спосіб Україна зробила крок до імплементації європейських стандартів відкритості, що відображає тенденції розвитку електронної демократії.

Проте розвиток цифрового просування інтересів несе й ризики політичної маніпуляції. Завдяки алгоритмам соціальних мереж з’являються умови для мікротаргетингу виборців, створення «інформаційних бульбашок» та дезінформаційних кампаній. За даними звіту European Digital Media Observatory (2023), майже 40 % політичних кампаній у країнах ЄС мають елементи неформального онлайн-просування інтересів через соціальні мережі, зокрема через персоналізовану рекламу та інфлюенсерів [3, с. 63]. Це свідчить про зростаючу складність і гібридність політичної комунікації у цифрову добу.

В українському контексті цифрове просування інтересів проявляється у діяльності громадських ініціатив, аналітичних центрів і медіаактивістів, які використовують цифрові платформи для впливу на порядок денний органів влади. Онлайн-консультації, електронні петиції, участь у відкритих обговореннях нормативних актів формують нову модель участі громадян у політичному процесі. Цифрові інструменти створюють умови для демократизації доступу до процесу ухвалення рішень, проте водночас посилюють конкурентну боротьбу за увагу публіки та інформаційні ресурси [4, с. 58].

Варто наголосити, що «цифровий лобізм» має двосторонню направленість. З одного боку, воно сприяє розширенню участі громадян у політичному процесі, відкритості даних і підзвітності влади. З іншого — створює ризики тіньового впливу, підміни реальної участі віртуальною активністю, використання бот-мереж і фейкових акаунтів для симуляції суспільної підтримки. Саме тому важливо поєднати розвиток цифрових технологій із механізмами етичного регулювання лобістської діяльності, прозорості алгоритмів і відповідальності онлайн-платформ.

Міжнародний досвід свідчить, що держави, які впровадили електронні реєстри лобістів і систему цифрової звітності, мають вищий рівень довіри громадян до політичних інститутів. Зокрема, дослідження OECD (2024)

підкреслює, що інтеграція цифрових технологій у систему просування інтересів сприяє зниженню корупційних ризиків, підвищенню ефективності державної політики та формуванню нової політичної культури взаємодії між владою та суспільством [1, с. 29].

Таким чином, «цифровй лобізм» постає як ключовий феномен сучасної політичної комунікації, який не лише змінює традиційні механізми ухвалення рішень, а й переосмислює природу політичного впливу в епоху цифрової інформації. Його ефективність і легітимність залежать від балансу між інноваційністю технологій і етичними стандартами демократичного врядування. Для України особливо важливо формувати власну модель «цифрового лобізму» – прозору, публічну та відповідальну, що стане запорукою сталого політичного розвитку та інтеграції у європейський демократичний простір.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). *Lobbying in the 21st Century: Transparency, Integrity and Access.* – Paris : OECD Publishing, 2023. P.120.
2. Закон України «Про лобіювання» (дата звернення: 26.10.2025) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3606-20#Text
3. European Digital Media Observatory (EDMO). *Political Advertising and Online Influence in the European Union: Annual Report 2023.* Brussels : EDMO, 2023. P.92.
4. Горбач К. В. Цифрові комунікації у політичному процесі: виклики та ризики демократизації *Політичний менеджмент.* 2022. № 4 (97). С. 55–60.

КВІТОВА КАТЕРИНА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 081 «Право»
Навчально-науковий інститут права
Науковий керівник: **ГРИГОРЕНКО ОЛЕНА,** кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного права
Навчально-науковий інститут права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРАВОВА КОНЦЕПЦІЯ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Сучасний розвиток міжнародних відносин, глобалізаційні процеси та активна участь України у світовому економічному просторі обумовлюють постійне зростання кількості справ, пов’язаних із визнанням та виконанням

іноземних судових і арбітражних рішень. У цьому контексті ключове значення набуває правова концепція публічного порядку, яка є своєрідним «бар'єром» проти застосування норм іноземного права чи виконання рішень, що суперечать основоположним принципам правопорядку всередині держави.

Таким чином, дослідження правової концепції публічного порядку у міжнародному приватному праві є не лише теоретично цікавим, а й практично важливим для формування узгодженої судової практики та забезпечення належного захисту прав учасників міжнародних правовідносин.

Виникнення концепції публічного порядку загалом сягає часів Середньовіччя. Особливістю її виникнення в країнах загального права є те, що вона сформувалась під впливом суддівського правозастосування англійських судів, коли у разі відсутності належного прецедентного рішення чи норми права суддя мав можливість відмовити у позові. Тому перше й початкове призначення концепції в країнах загального права зводилось до того, що ця концепція використовувалася як інструмент для відмови в задоволенні позовних вимог чи взагалі відмові в позові через те, що підстава позову не відповідала нормам права, або порушувала моральні засади тогочасного суспільного устрою, або суперечила інтересам громади [4, p. 209–210; 5, p. 592]. Наступні спроби визначити межі та сутність концепції публічного порядку в англійському праві коштували невдалих спроб через розмитість її критеріїв, а тому за «принципом мовчазної згоди» функції визначення сутності, тлумачення та встановлення меж і принципів застосування концепції публічного порядку поступово сконцентрувались у руках суддів. Судді в кожному конкретному випадку оцінювали наслідки застосування правових норм та їх «узгоджуваність» з наявними правилами співжиття. У цьому контексті доречно буде згадати відому тезу судді Бюрроу, висловлену ним у 1824 році, яка на сьогодні широко цитується у спеціалізованій юридичній літературі: «Я заперечую те, що не узгоджується із публічним порядком. Тому що це дуже некерований кінь, одного разу осідлавши якого, ти ніколи не знатимеш, куди він тебе домчить» [6]. Вищенаведена метафора майстерно ілюструє втрату контролю над правовим інструментом та непередбачуваність наслідків його застосування.

Разом з тим не всі судді так обережно, навіть насторожено ставилися до концепції публічного порядку. Хоча й заклики до широкого тлумачення цієї концепції превалювали. Як наслідок, більшість судових рішень виходили із широкого розуміння публічного порядку та в разі його конфлікту з правом місця суду судді широко застосовували відповідні норми. Починаючи з початку XX ст. у суддівській практиці все ж намітилась дещо інша тенденція, коли в деяких рішеннях судді більш скрупульозно підходили до встановлення фактичних обставин, норм та прецедентів, які підлягають застосуванню і виявленню наслідків правозастосування для публічного порядку. [5, p. 592].

Французька концепція ordre public, будучи аналогом англійського public policy, все ж мала свої певні специфічні риси. Насамперед французький ordre public interne – внутрішній публічний порядок був наслідком дії позитивних норм французького права, що встановлювали загальний стандарт, яким послуговувались суди у разі, коли необхідно було мати підстави та повноваження (discretion) оспорити правочини, які порушують публічний порядок. Таким чином, породжуючи аналогічні правові наслідки, як і англійська модель публічного порядку, французька концепція була продуктом позитивного правотворення, у той час як концепція ordre public externe – зовнішнього публічного порядку формувалася у Франції переважно під впливом судової практики та тлумачення. Основною ідеєю ordre public externe було те, що складає сутність англійського public policy: жодна країна не може дозволити відкрити свою юрисдикцію перед законодавчими органами інших країн без попереднього наділення своїх суддів повноваженнями для відмови в застосуванні іноземного права в разі, якщо воно шкідливе для країни місця суду [3, p. 52].

Аналіз наукових підходів та історії розвитку концепції публічного порядку у вищезгаданих країнах показує, що єдиного визначення публічного порядку досі немає. Проте, слід відзначити судову практику, яка відіграла визначальну роль у формуванні та еволюції цього правового інституту в міжнародних правових системах.

Принагідно зауважимо щодо визначення поняття «публічний порядок» або «ordre public» в судовій практиці нашої держави. Відповідно до п. 12 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України» від 24.12.1999 року, під публічним порядком розуміється правопорядок держави, визначальні принципи та засади, які становлять основу сформованого в ній ладу (незалежність, цілісність, самостійність, недоторканність, а також основні конституційні права, свободи та гарантії) [2].

Подальша практика Верховного Суду конкретизувала ці положення. Зокрема, у постанові від 06 березня 2025 року у справі № 824/32/24 (провадження № 61-708ав25) суд зазначив, що міжнародний публічний порядок будь-якої країни включає фундаментальні принципи і засади правосуддя, моралі, які держава бажає захистити навіть тоді, коли це не має прямого стосунку до самої держави; правила, які забезпечують фундаментальні політичні, соціальні та економічні інтереси держави (правила про публічний порядок); обов`язок держави з дотримання своїх зобов`язань перед іншими державами та міжнародними організаціями. Це ті незмінні принципи, які виражають стабільність міжнародної системи, зокрема,

суверенітет держави, невтручання у внутрішні справи держав, не порушення територіальної цілісності тощо.

Основною метою застереження про публічний порядок у міжнародному праві є вирішення правових колізій різних країн. Об`єктом застереження про публічний порядок є міжнародні приватноправові відносини, а предметом – незастосування іноземного права, яке обране для регулювання цивільно-правових відносин з іноземним елементом, якщо його застосування порушує публічний порядок держави. У цьому разі застереження про публічний порядок врегульовує самостійну сферу суспільних відносин, яка не залежить від сфери міждержавних відносин [1].

Таким чином, застосування категорії «публічного порядку» є винятковим інструментом, покликаним захистити основи національної правової системи. Судова практика виходить з того, що відмова у визнанні та виконанні арбітражного рішення можлива лише у випадках, коли таке рішення дійсно порушує фундаментальні засади правопорядку. Інакше кажучи, будь-які «незручності» чи навіть відхилення від національних правових норм самі по собі не можуть вважатися достатньою підставою для відмови у виконанні іноземного рішення.

На нашу думку, надмірне або необґрунтоване використання концепції публічного порядку може призвести до порушення міжнародних зобов’язань України, підриву її репутації як надійного партнера та негативного впливу на інвестиційну сферу держави. У цьому сенсі категорія публічного порядку має застосовуватися обережно, як винятковий засіб правового захисту.

Аналіз положень законодавства та судової практики дозволяє дійти висновку, що правова концепція публічного порядку є особливою та винятковою підставою для відмови у визнанні та виконанні іноземних арбітражних рішень.

З нашої точки зору, сучасний підхід Верховного Суду є виваженим і відповідає як національним інтересам України, так і міжнародним стандартам. Він дозволяє одночасно гарантувати виконання зобов’язань, що випливають із міжнародних договорів, та захистити фундаментальні правові засади, які становлять основу державності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Постанова Верховного Суду від 06.03.2025 у справі № 824/32/24 (провадження № 61-708ав25) URL : https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=125710764&red=100003d6c22139d23e9f356842c98ce4378f7f&d=5

2. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного

комерційного арбітражу на території України» від 24.12.1999 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-99#Text
3. Bodenheimer E. The Public Policy Exception in Private International Law: A Reappraisal in the Light of Legal Philosophy. Washington, 1954. P. 51-98.
4. Knight W. S. M. Public Policy in English Law. *Law Quarterly Review*. 1922. № 38. P. 207-214.
5. Murphy K. The Traditional View of Public Policy and Ordre Public in Private International Law. *The Georgia Journal of International and Comparative Law*. 1981. Vol. 11. URL : https://digitalcommons.law.uga.edu/gjicl/vol11/iss3/9/
6. Richardson v. Mellish In the court of common pleas, and other courts. Original Citation: (1824) 2 Bing 229. English Reports Citation: 130 E.R. 294. URL : http://www.uniset.ca/other/css/130ER294.html.

КОВАЛЬЧУК ОЛЕКСАНДРА
здобувачка фахового передвищого рівня освіти,
спеціальність 053 «Психологія»,
Медичний фаховий коледж Міжнародного університету
Науковий керівник: **МЕЛЬНИК ЮЛІЯ**
кандидатка політичних наук, доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

УКРАЇНА В СИСТЕМІ НОВОЇ АРХІТЕКТУРИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року стало точкою неповернення для попередньої системи європейської безпеки,заснованої на ілюзії стратегічного партнерства з Росією. Сьогодні формується нова архітектура безпеки, в якій Україна відіграє не пасивну роль об'єкта, а активну й ключову роль суб'єкта. Вона виступила як детонатор змін, «щит» Європи та центральний елемент у переосмисленні стратегічних підходів НАТО та ЄС.

Геополітичний вимір: Україна як центральний актор у євроатлантичному просторі. Геополітичне значення України було теоретично обґрунтоване ще до ключових подій сьогодення. Збігнєв Бжезінський у своїй праці «Велика шахівниця» наголошував, що Україна є ключовим «геополітичним півнем» на євразійському просторі. Він стверджував, що безпека Чорноморського регіону та стабільність Центральної Європи безпосередньо залежать від статусу України, а також, що Росія, позбавлена України, не здатна створити імперію [4, с. 89]. Ця теза повністю підтвердилася

у 2022 році, коли Росія розв'язала повномасштабну війну саме з метою відновлення контролю над цим критично важливим простором.

Україна фактично перетворилася на тилову базу безпеки Європи [3]. Її боротьба безпосередньо стримує імперські амбіції Кремля і дає Європі та НАТО час на переозброєння та перегрупування. Таким чином, з геополітичної точки зору, незалежна та спроможна Україна є не «буфером», а основним бастіоном на шляху російської експансії, що робить її інтеграцію в євроатлантичні структури питанням стратегічної необхідності для самого Заходу.

Після анексії Криму у 2014 році Україна розпочала глибоку трансформацію своєї безпекової та оборонної політики, яка значно прискорилася з початком повномасштабного вторгнення. Ключовими напрямами цієї трансформації стали:

1. Перехід на стандарти НАТО: Україна послідовно впроваджує стандарти Альянсу в сфері управління, логістики, оперативної сумісності (інтероперабельності) та системи підготовки особового складу.
2. Розбудова оборонно-промислового комплексу (ОПК): Акцент зміщується на розвиток власного високотехнологічного виробництва озброєнь та військової техніки, що робить Україну не лише споживачем, але й майбутнім партнером у сфері безпеки.
3. Розвиток територіальної оборони: Створення ефективної системи територіальної оборони стало одним з ключових чинників успішного опору на початку повномасштабної війни [1, с. 33-34].

Ці зміни не лише підвищили обороноздатність України, але й значно наблизили її до вимог євроатлантичних інституцій. Сьогодні Україна має найбільший і найбільш обкатаний у реальних бойових умовах досвід протидії російській армії, що є унікальним активом для колективної безпеки НАТО.

Формування нової архітектури європейської безпеки: роль України. Повномасштабна війна Російської Федерації проти України виступила каталізатором кардинальних змін у підходах ЄС та НАТО до безпеки.

Трансформація НАТО: Україна стала головним фактором прийняття нової Стратегічної концепції НАТО на саміті в Мадриді у 2022 році, де Росія була офіційно визнана «найбільш безпосередньою та значною загрозою». Прагнення України до членства в Альянсі отримало чітке підтвердження на саміті у Вільнюсі у 2023 році, де було скасовано План дій щодо членства (ПДЧ) і запроваджено формалізований механізм політичного діалогу у форматі Ради Україна-НАТО. Це дозволяє Україні безпосередньо впливати на процес прийняття рішень щодо власної безпеки [2].

Посилення Європейського Союзу: Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС, що має не лише політичне, але й безпекове значення. ЄС вперше в історії почав надавати масштабну військову допомогу через Інструмент підтримки миру (European Peace Facility), фактично ставши одним

з ключових донорів безпеки України. Це свідчить про формування спільної євроатлантичної політики щодо України. Таким чином, Україна інтегрується в нову архітектуру безпеки не як пасивний об'єкт, а як активний учасник, що формує цю архітектуру через свою стійкість, бойовий досвід та інтеграційні прагнення.

Висновки: Таким чином, роблячи підсумки аналізу місця та ролі України у новій архітектурі європейської безпеки, можна стверджувати, що Україна перетворилася з об’єкта геополітичного впливу на ключового суб’єкта, котрий сам формує цю архітектуру. Ідея критичного «геополітичного півня» Збігнєва Бжезінського була повністю матеріалізована на прикладі України сьогодні, оскільки ситуація, коли незалежність країни співпадає з безпекою та цінностями усього демократичного світу, породила унікальну ситуацію. Україна, завдяки своєму героїзму, бойовому досвіду та стратегічній важливості насправді є «щитом» Європи – міцним, стримувальним та дестабілізуючим фактором для російської агресії. Трансформація країни напрямом на реформування безпекового сектору та повномасштабну інтеграцію зі стандартами НАТО дала не лише плюс обороноздатності, а й дала змогу Україні стати унікальним та цінним партнером для Альянсу. Інформаційна інтеграція країни в інституціональні структури НАТО та ЄС вже є логічним і необхідним кроком, що забезпечить закріплення нової реальності. Відповідно, майбутня європейська безпека вже неможлива без сильної, суверенної та євроатлантично інтегрованої України, що робить її не просто учасником, але й одним з важливих елементів нової системи безпеки на континенті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Політична безпека України: проблеми політичного і державного правління. Прогнозна оцінка, механізми забезпечення (колективна монографія за ред. С. Носова). Київ 2023. 304 с. Politychna_bezpeka_Ukrainy_kol.monohrafiia.pdf https://share.google/o1eP3pqTVr5ufh6S5
2. Дослідження Національного інституту стратегічних досліджень «Результат Вільнюського саміту НАТО 11-12 липня 2023 року» https://share.google/T2bG3wHwlIX28CMkB
3. Дослідження Національного інституту стратегічних досліджень «Стратегічна переорієнтація України на Захід як ключовий чинник безпеки Центральної Європи» https://share.google/PNXCKuoBDaxG1eCXz
4. Brzezinski Z. The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives. New York : Basic Books, 1997. 288 p. https://share.google/M33p4Ez8NgHLdVFcd

ТАРГОНІНА МАРІЯ
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 052 «Політологія»,
Навчально-науковий інститут психології та суспільних наук
Науковий керівник: **ШВЕЦЬ СВІТЛАНА,** кандидатка політичних наук,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

У сучасній європейській політиці питання міграції розглядається не лише у безпековому чи економічному вимірі, але й у контексті гендерної рівності. Незважаючи на посилення уваги до включення гендерної рівності в регулювання міграційної політики ЄС, це зобов'язання залишається несистемним і часто не відповідає очікуванням на практиці, при цьому, досвід міграції значно відрізняється для жінок, чоловіків та небінарних персон. Прийнято вважати, що саме жінки-мігрантки, біженки та шукачки притулку є особливо вразливою категорією, оскільки вони частіше зазнають гендерно зумовленого насильства, торгівлі людьми чи примусових шлюбів [7].

Гендерно нейтральні політики нерідко ігнорують подібні специфічні проблеми, що призводить до відтворення існуючих нерівностей. Тому інтеграція гендерної перспективи у міграційну політику перебуває у центрі уваги Європейського Союзу через поступове запровадження механізмів гендерного мейнстримінгу [4, с. 5].

Формування гендерного виміру в міграційній політиці ЄС значною мірою ґрунтується на міжнародно-правових зобов’язаннях. Важливим орієнтиром виступає Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, яка зобов’язує держави-учасниці забезпечувати захист прав жінок у контексті міграції, зокрема у протидії торгівлі людьми та експлуатації [1]. Додаткову підгалину становить Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок та домашньому насильству, що, особливо в главі VII окреслює механізми захисту жінок-мігранток, які зазнають гендерно зумовленого насильства [2]. В межах правової системи ЄС ключовим елементом є Спільна європейська система притулку, яка поступово включає гендерний підхід. Так, Директива про кваліфікацію прямо визнає гендерно зумовлене переслідування підставою для надання статусу біженця чи додаткового захисту. Директива про процедури надання притулку передбачає проведення гендерно чутливих інтерв’ю, оцінку вразливості жінок та можливість залучення перекладачок. Крім того, Директива про умови прийому вимагає спеціальних заходів для забезпечення безпеки й доступу до медичних послуг для осіб, які постраждали від гендерного насильства [6].

Знаходить свій вияв у забезпеченні гендерного виміру міграційної політики ЄС і спеціалізовані інституції. Зокрема, Європейський інститут з питань гендерної рівності розробляє методичні інструменти, рекомендації та механізми моніторингу, які сприяють системному впровадженню гендерного мейнстримінгу у сфері міграції та інтеграції. Разом із цим, інституційна практика ЄС передбачає обов'язкове проведення оцінки гендерного впливу у процесі підготовки політичних ініціатив [5].

Інтеграція є ключовим компонентом комплексної міграційної політики ЄС, що слугує ключовим механізмом зміцнення соціальної згуртованості та інклюзивності. Явище розглядається як взаємний процес взаємодії між мігрантами та суспільствами, що їх приймають, який має невід'ємно включати гендерний вимір, значущість якого особливо загострилася у контексті російсько-української війни, коли більшість біженців до ЄС становили жінки та діти, що поставило перед політиками й органами влади завдання впроваджувати «гендерно-чутливі» та «гендерно-орієнтовані» ініціативи, які б враховували специфічні потреби новоприбулих, водночас уникаючи відтворення стереотипних ролей [3, с. 2].

На думку Роберто Кортіновіса, Ліни Восюліуте та Гелени Вакко, інтеграційна політика ЄС має враховувати структурні бар'єри, що обмежують доступ жінок-мігранток до безпечних і легальних каналів працевлаштування, особливо у секторах, де домінують жінки. Політики повинні бути гендерно-орієнтованими, заснованими на потребах мігранток, підсилювати їхню автономність і включати їх у процеси розробки та моніторингу рішень. Водночас підхід має бути критичним до стереотипів і забезпечувати дотримання прав людини, охоплюючи всіх мігрантів, включно з тими, хто перебуває у неврегульованому статусі [3, с.62].

Отже, є підстави зробити наступний висновок: врахування гендерної перспективи при розробці та реалізації міграційної політики ЄС має вирішальне значення для ефективності, справедливості та інклюзивності міграційних процесів. Незважаючи на існування нормативно-правової бази та інституцій, впровадження залишається фрагментарним і не завжди відповідає потребам жінок-мігранток та інших уразливих груп. На нашу думку, вкрай важливо подолати структурні бар'єри, розширити можливості жінок для самостійних дій, залучити їх до розробки політики та моніторингу. Системний гендерно-чутливий підхід сприяє соціальній інтеграції, економічній автономії та захисту прав мігрантів, підвищуючи ефективність політики та зміцнюючи соціальну згуртованість у країнах ЄС.

ЛІТЕРАТУРА:

1. «КОМПАС»: Посібник з освіти з прав людини за участю молоді. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. *Council of*

Europe. URL: https://www.coe.int/uk/web/compass/148 (дата звернення: 06.09.2025).
2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) : Конвенція від 11.05.2011 № 994_001-11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#n261 (дата звернення: 06.09.2025).
3. Cortinovis R., Vosyliute L., Wacko H. Gendered migrant integration policies in the EU Are we moving towards delivery of equality, non-discrimination and inclusion?. *Centre for European Policy studies*. URL: https://cdn.ceps.eu/wp-content/uploads/2023/03/ITFLOWS_Report-on-gendered-migrant-integration-and-outcomes.pdf (date of access: 06.09.2025).
4. Gender mainstreaming and gender-disaggregated data on migrant women: WEMov's Open Letter. *Open research Europe*. 2025. Vol. 4, no. 197. P. 18. URL: https://doi.org/10.12688/openreseurope.18103.2 (date of access: 05.09.2025).
5. Migration. *European Institute for Gender Equality*. URL: https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/policy-areas/migration (date of access: 06.09.2025).
6. Shreeves R. Gender aspects of migration and asylum in the EU: an overview. *The European Parliamentary Research Service (EPRS)*. URL: https://epthinktank.eu/2016/03/07/gender-aspects-of-migration-and-asylum-in-the-eu-an-overview/ (date of access: 06.09.2025).
7. Sida. Migration and gender equality – what does the evidence tell us?. *sida.se*. URL: https://www.sida.se/en/about-sida/publications/migration-and-gender-equality-what-does-the-evidence-tell-us (date of access: 06.09.2025).

БУЯНОВ ІВАН
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Спеціальність 052 «Політологія»,
Науковий керівник: **ГЕДІКОВА НАТАЛЯ**, докторка політичних наук,
професорка кафедри політичних наук і права
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКА КЛІМАТИЧНА ПОЛІТИКА ТА АДАПТАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Європейський Союз протягом останніх десятиліть послідовно формував свою кліматичну політику, яка являє собою складну систему стратегій, директив та регламентів. Головна мета цієї політики – досягнення кліматичної

нейтральності до 2050 року, що передбачає значне скорочення викидів парникових газів, активний розвиток відновлюваної енергетики та трансформацію економіки в бік низьковуглецевих технологій. Ключовим етапом у цьому процесі стало прийняття Європейського зеленого курсу, який визначає довгострокові пріоритети ЄС та впливає на його внутрішню та зовнішню політику, включаючи співпрацю з іншими країнами.

Для України, яка з 2014 року активно рухається шляхом європейської інтеграції, адаптація до кліматичної політики ЄС стала невід'ємною частиною міжнародних зобов'язань та внутрішньої модернізації. Угода про асоціацію України з ЄС передбачає імплементацію численних екологічних та енергетичних директив, реформування системи моніторингу та контролю викидів, а також стимулювання розвитку відновлюваних джерел енергії. Однак, повномасштабна війна, розпочата Росією у 2022 році, кардинально змінила контекст кліматичної політики. Масштабні руйнування інфраструктури, знищення промислових об'єктів та численні екологічні злочини поставили Україну перед безпрецедентними викликами. Водночас, ці трагічні події відкривають унікальні можливості для "зеленої" реконструкції країни. Європейські підходи до кліматичної політики базуються на гармонійному поєднанні інституційної координації та ефективних економічних механізмів. Одним із найважливіших інструментів є Система торгівлі викидами (EU ETS), яка стимулює підприємства до скорочення викидів шляхом створення ринкових механізмів. Не менш значущим є механізм прикордонного вуглецевого коригування (CBAM), який матиме прямий вплив на український експорт, зокрема на такі галузі, як металургія та цементна промисловість. Це вимагає від України не лише формального приведення законодавства у відповідність до європейських норм, але й глибокої технологічної модернізації виробничих процесів.

Одним із ключових аспектів дослідження є аналіз того, як Україна може максимально ефективно використати можливості, що відкриваються у післявоєнний період. Руйнування традиційної енергетичної системи створює сприятливі передумови для переходу до нової архітектури енергозабезпечення. Ця нова архітектура має бути децентралізованою, стійкою та базуватися на широкому використанні відновлюваних джерел енергії. Європейські партнери вже активно спрямовують фінансові та технічні ресурси на розвиток малої генерації, модернізацію тепломереж, впровадження систем накопичення енергії та розбудову інфраструктури для виробництва та використання "зеленого" водню. Реалізація цих проєктів не тільки допоможе Україні відновити свою енергетичну безпеку, але й сприятиме її глибшій інтеграції до єдиного енергетичного ринку Європейського Союзу. Значний потенціал для модернізації має українська промисловість. Через руйнування частини застарілих промислових потужностей з'являється можливість створювати нові виробничі об'єкти, які одразу відповідатимуть

найсучаснішим європейським екологічним стандартам. Це включає впровадження передових технологій низьковуглецевої металургії, енергоефективного виробництва, систем цифрового моніторингу та принципів циркулярної економіки. Перехід на сучасні стандарти не тільки дозволить суттєво знизити викиди парникових газів, але й забезпечить українським підприємствам конкурентні переваги на міжнародних ринках, дозволяючи їм успішно адаптуватися до вимог CBAM та інших європейських екологічних регуляцій. Усе це відкриває шлях до створення більш стійкої та конкурентоспроможної економіки, яка буде готова до викликів майбутнього та відповідатиме найвищим міжнародним стандартам. Отож, адаптація України до європейської кліматичної політики, хоч і ускладнена війною, стає не лише необхідністю, а й потужним стимулом для модернізації та відновлення країни на засадах сталого розвитку. Це процес, що вимагає комплексного підходу, залучення міжнародної допомоги та активної участі всіх секторів суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Проєкт Green Deal Ukraine (GDU). «Ukraine towards the EU energy and climate agenda». URL: https://greendealukraina.org/uk/events/ukraine-towards-the-eu-energy-and-climate-agenda
2. The impact of Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) on the EU-Ukraine trade. Organisation for Sustainable Development (RAC Ukraine) / EU4USociety, 2021. URL: https://rac.org.ua/en/eu-accession/european-green-deal/the-impact-of-carbon-border-adjustment-mechanism-cbam-on-the-eu-ukraine-trade/
3. Government of Ukraine. Ukraine's govt approves roadmap for ETS implementation. Interfax-Ukraine, 21 February 2025. URL: https://en.interfax.com.ua/news/general/1049958.html
4. European Energy Vision 2060: Charting Diverse Pathways for Europe's Energy Transition - Barani M. та ін., 2025. arXiv. URL: https://arxiv.org/abs/2501.12993
5. Офіційний портал Кабінету Міністрів / European integration portal. Угода про асоціацію між Україною та ЄС - Загальний огляд. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/agreement/overview/
6. EEAS. A year of war and energy and climate crises. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/year-war-and-energy-and-climate-crises_en

ІВАХНЕНКО АНАСТАСІЯ
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 052 «Політологія»
Навчально-науковий інститут психології та суспільних наук
Науковий керівник: **ПРОНОЗА ІННА,** кандидатка політичних наук,
доцентка кафедри політичних наук і права
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

РОЛЬ УКРАЇНИ У ЗМІЦНЕННІ СИСТЕМИ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

У контексті трансформаційних процесів, що визначають безпекове середовище Європи після 2014 року та особливо після повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році, роль України у зміцненні системи загальноєвропейської безпеки набуває принципово нового значення. Україна виступає одночасно форпостом стримування агресії, драйвером оновлення політик безпеки ЄС та НАТО [3], а також чинником формування нової архітектури міжнародних відносин.

Передусім варто зазначити, що оборонний опір України суттєво змінює баланс сил у Європі. Україна фактично стримує подальшу ескалацію агресивних дій РФ щодо інших держав Східної та Центральної Європи, виконуючи роль ключового «буферу безпеки». За оцінками провідних аналітичних центрів, зокрема Європейської служби зовнішніх дій, саме український спротив дозволив ЄС переглянути стратегічні підходи до оборонної політики та зміцнити власні оборонні спроможності [2].

Крім того, Україна стимулює розвиток європейських безпекових інституцій. Після 2022 року ЄС активізував інструменти Європейського фонду миру, вперше профінансував масштабні програми підтримки держави, що веде війну. Український кейс став поштовхом до переосмислення ролі ЄС як військово-політичного актора. Україна також посилює взаємодію з НАТО, зокрема у сферах кіберзахисту, стандартизації озброєння та обміну розвідданими.

Значний внесок Україна робить і у формування нової регіональної ідентичності Центрально-Східної Європи, побудованої на принципах демократії, свободи та колективної стійкості. Люблінський трикутник, Квадрига Україна–Туреччина, партнерство з Балтійськими та Скандинавськими державами зміцнюють міждержавну безпекову взаємодію.

На нашу думку, роль України у європейській безпеці є не лише військовою, але й концептуальною. Україна стимулює оновлення безпекової архітектури Європи, посилює єдність держав перед спільними загрозами та задає нові стандарти стійкості.

ЛІТЕРАТУРА:
1. European External Action Service. *Security Developments in Europe 2024*. Brussels, 2024. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/EU%20Assistance%20to%20Ukraine%202024.pdf
2. European Union. *EU Military Assistance Mission to Ukraine: Annual Review 2024*. Brussels, 2024. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/11/08/ukraine-council-extends-the-mandate-of-the-eu-military-assistance-mission-for-two-years/pdf/
3. NATO. *NATO–Ukraine Cooperation Reports 2023–2025*. Brussels, 2023–2025. URL: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-ukraine

КАЗЮК АНАТОЛІЙ
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 052 «Політологія»,
Навчально-науковий інститут психології та суспільних наук
Науковий керівник: **ПРОНОЗА ІННА,** кандидатка політичних наук,
доцентка кафедри політичних наук і права
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ЧОРНЕ МОРЕ ЯК ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ФРОНТИР: ПРОТИСТОЯННЯ ЗАХОДУ Й СХОДУ У XXI СТОЛІТТІ

Кінець Холодної війни для геополітики увів багато нових правил для Заходу та Сходу. Розпочалося урегулювання конфлікту між двома блоками – НАТО та соціалістичним табором, що призвело до перебудови світу в нових реаліях. На зміну боротьбі ідеологій прийшло протистояння режимів, культур, постання нових цивілізацій та реваншистських проектів.

Програш Радянського Союзу у Холодній війні спричинив хвилю реваншизму в новоутвореній Росії, яка втратила свій контроль над Чорним морем і, що ще важливіше, над Кримом. Відхід України від співпраці з Росією призвів до того, що Росія розпочала окупацію Криму, використовуючи для цього російський чорноморський флот. Це стало сильним ударом по економічних, торговельних, нейтральних та логістичних шляхах між Україною та Заходом.

Це стало серйозним викликом не лише для України, але й для Туреччини, продемонструвавши певну бездіяльність блоку НАТО, який мав би протистояти будь-якій агресії у світі. Туреччина – яка має одну з

найсильніших армій НАТО та ключовий контролер Чорного моря – стала одним із головних центрів співпраці з Україною у Чорноморському регіоні [2].

Так, у 2015 році Туреччина збила російський літак Су-25, який порушив турецько-сирійський повітряний простір. Це стало сигналом Москві, що Туреччина не дозволятиме порушувати свій суверенітет, водночас закликаючи НАТО не допустити перетворення Чорного моря на «російське озеро». З геополітичної точки зору Чорне море відіграє важливу роль для Туреччини, яка формує власний «трикутник доступу»: Чорне море – Близький Схід – Середземномор'я. Це дозволяє Туреччині регулювати військово-морський простір відповідно до Конвенції Монтре 1936 року.

Туреччина фактично перетворилася на жандарма Чорного моря, що дозволяє країнам НАТО стримувати російський флот у регіоні.

Однак події лютого 2022 року призвели до нової катастрофи для Чорноморського регіону. Блокада українських портів – Одеси, Миколаєва, Чорноморська – продемонструвала важливість України серед країн НАТО як потенційного економічного та військового партнера, здатного протистояти Росії в Чорному морі.

У відповідь, згідно з резолюцією №485 Парламентської асамблеї НАТО, яку ухвалили у 2023 році, повинна була сформуватися нова стратегія безпеки в Чорноморському регіоні. НАТО офіційно визнало головну аксіому геополітики нашого простору: «хто контролює Чорне море – той контролює безпеку Східної Європи».

Саме з цього моменту Чорне море перетворюється на ключову арену нового геополітичного протистояння. Війна проти України показала, що Росія не просто прагне контролю над регіоном – вона намагається зруйнувати весь безпековий порядок, який виник після завершення Холодної війни. І саме тут країни НАТО, особливо Туреччина та Румунія, почали відігравати абсолютно нову роль.

Румунія, яка тривалий час залишалася на периферії геополітичних процесів, сьогодні стає одним із центральних форпостів НАТО у Чорноморському регіоні. Масштабне розширення авіабази «Міхайл Когелнічану» перетворює її на найбільшу базу Альянсу в Європі - навіть більшу за Рамштайн. Це не просто військовий об'єкт - це символ того, що НАТО нарешті починає системно вибудовувати оборону Чорноморського напрямку [1].

Для України це означає посилення підтримки та створення умов для швидкої інтеграції в євроатлантичний простір. Адже, попри відсутність офіційного членства, Україна сьогодні фактично виконує функції східного щита НАТО, стримуючи російський флот та не дозволяючи Москві повністю взяти під контроль Чорноморську акваторію.

Темпи, з якими Україна знищує кораблі Чорноморського флоту РФ, стали несподіванкою для всього світу. Безекіпажні морські дрони, високоточні

ракети, розвідка – усе це показало, що Росія вже давно не є домінуючою морською силою, якою вона хотіла здаватися.

Сьогодні Москва втрачає кораблі, логістику, та навіть психологічний контроль над морем, тоді як Україна та союзники НАТО формують нову реальність у Чорноморському регіоні. Туреччина блокує перекидання російських кораблів через протоки, Румунія зміцнює свій повітряний компонент, Болгарія бере участь у спільних програмах розмінування, а інші країни Альянсу інвестують у регіональні безпекові ініціативи.

У підсумку Чорне море перестає бути периферією – воно стає серцем європейської безпеки. І саме результати війни в Україні визначать, хто володітиме цим серцем у XXI столітті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Oboladze L., Latsabidze A. The Black sea: regional dynamics and the security strategy of the north atlantic treaty organization. Tbilisi : Tbilisi Free University, 2024.
2. Understanding Russia's Black Sea strategy: How to strengthen Europe and NATO's approach to the region [Електронний ресурс] URL: https://www.chathamhouse.org/2025/07/understanding-russias-black-sea-strategy

ПЕШТЕРЄВА ОЛЬГА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 052 «Політологія»
Навчально-науковий інститут психології та суспільних наук
Науковий керівник: **ПРОНОЗА ІННА,** кандидатка політичних наук,
доцентка кафедри політичних наук і права
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ЦИФРОВА ДЕМОКРАТІЯ ПРОТИ ЦИФРОВОГО АВТОРИТАРИЗМУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ

У XXI ст. інформаційно-комунікаційні технології змінили суспільну участь та політичну владу. З плюсів – цифрові платформи гарантують нам революцію у демократії, тому що роблять урядування більш прозорим та залучають населення до ухвалення рішень та дають кожному право голосу через електронні голосування, петиції і тд. З мінусів – зростають можливості для спостереження і аналізу даних користувачів, в свою чергу, ці технології важливий і впливовий інструмент контролю для авторитарних режимів.

Одна з ключових концепцій для розуміння цифрової демократії це ідея «технології експертизи» , яку розвиває в своїх працях Бет Симон Новек. Вона

стверджує, що всі цифрові інструменти мають «зіставити поставку громадянської експертизи з попитом на неї в уряді» [2].

Новек каже, що класична демократія, яка полягає у голосуванні раз на кілька років – це недостатньо, натомість пропонує «глибшу форму участі, засновану на знаннях і вмінні людей» [2], де громадяни мають можливість долучитися не тільки до виборів, а і до вирішення публічних проблем. За цієї концепцією технології мають стати засобом, який би підвищив легітимність та ефективність влади та публічного управління, тому що дозволив би уряду враховувати думку і державних службовців, і громадян.

На практиці дуже успішний приклад це Естонія, де запровадили електронне голосування, онлайн доступ до державних послуг та цифровий паспорт, схожа ситуація і в Тайвані, де є платформи vTaiwan і Join.gov.tw, які дозволяють суспільству брати участь у законодавчих рішеннях. І, звісно, українська «Дія», як приклад цифровізації для зменшення бюрократії, доступності великої кількості державних послуг та цифрових документів.

На протилежність виступає концепція цифрового авторитаризму, як форми політичного режиму, де цифрові технології використовуються для контролю, спостереження і впливу на населення. За Ларрі Даймондом, це називається «постмодерним тоталітаризмом», він каже, що цифрові платформи в авторитарних режимах мають «потенціал посилювати загрози, що походять від авторитарного порушення приватності, ехо-камер і поширення дезінформації» [3]. Також, Стівен Фельдштейн запевняє, що саме «штучний інтелект буде головним інструментом для авторитарних держав, він дозволить відстежувати громадян в реальному часі, аналізувати їх та намагатися передбачити можливості протестів» [5] та революційної діяльності.

Яскравим прикладом цифрового авторитаризму є Китай, влада використовує відеоспостереження, біометрію та інтернет-контроль, щоб моніторити населення. Цензура, система соціального рейтингу, фактично окремий інтернет, відомий як «Великий китайський фаєрвол» дають змогу контролювати інформаційний простір та зменшити вплив міжнародних користувачів на своє населення. В інших авторитарних державах, таких як Іран, Туреччині та Росії, цифрові технології також використовують для блокування різних платформ, маніпуляції інформацією та соціальними мережами. Вивчивши звіти від Freedom House, можна побачити, що щороку зростає кількість країн, які впровадили цифрові інструменти для цензури.

Демократії та автократії використовують однакові інструменти, такі як цифрова ідентифікація, біометрія, відеоспостереження, але функціонал цих інструментів кардинально різний. Цифрова демократія має за мету посилення прозорості і підзвітності, зібрані дані використовують щоб залучати громадян та поширити інклюзивність. Натомість цифровий авторитаризм має мету легітимізувати контроль, цензурити свободу слова та формують думку і

середовище, де владу критикувати неможна, бо це неприйнятно та послідує покарання. Дослідження від Oxford Internet Institute дають нам розуміння, що в авторитарних режимах соц.мережи просто інструмент для поширення дезінформації та впливу на населення, а в демократіях це канали для політичної участі, обговорення, критики та мобілізації.

Але у більшості держави світу демонструють нам такі моделі цифровізації, які поєднують елементи прозорості та контролю, спостереження і участі це називають гібридними режимами. Гібридні режими так поширені тому що у держав та влади є потреба зберігати свою легітимність, але не відмовляючись від контролю і впливу. Гібридні цифрові режими поєднують і демократичне електронне урядування, прозорість, але поєднують це з прихованими методами для контролю за інформацією. Знову звертаючись до аналітики від Freedom House і Brookings Institution, держави з гібридною цифровізацією підвищують зручність для громадян, пропонують інновації, але обмежують свободи, наприклад вираження поглядів, або, маніпулюють простором та застосовують засоби для нагляду. Тут метою є модернізація держави, а не демократизація, ці режими балансують між демократичною прозорістю і потребою контролювати населення. Яскравим прикладом є Об'єднанні Арабські Емірати, вони дуже активно запроваджують GovTech, штучний інтелект, але уряд контролює свободу слова, цензурить та спостерігає для підтримки політичної стабільності. Також можна привести у приклад Сінгапур, там дані викриваються вибірково, а громадяни мають доступ до цифрових послуг. У Сінгапурі є значний державний контроль над ЗМІ, тобто держава сучасна, інноваційна, але зберігає контроль.

У висновку, ми бачимо, що цифровізація не гарантує демократизацію, це звісно великий потенціал і для політичної участі, і для підвищення прозорості, і для підзвітності влади, проте просто впровадження нових електронних сервісів не є розвитком демократії, все залежить від реальної відкритості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Coleman S., Shane P. M. *Digital Democracy: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications*, PA : IGI Global, 2014. 1200 с.
2. Noveck B. *Smart Citizens, Smarter State: The Technologies of Expertise and the Future of Governing*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2009. 288 с.
3. Diamond L. *Ill Winds: Saving Democracy from Russian Rage, Chinese Ambition, and American Complacency*. New York : Penguin Random House, 2019. 432 с.
4. Farrell H., Newman A. *Of Privacy and Power: The Transatlantic Struggle over Freedom and Security*. Princeton, NJ : Princeton University Press, 2019. 352 с.

5. Feldstein S. The Road to Digital Unfreedom / S. Feldstein // *Journal of Democracy*. 2021. Vol. 32, No. 1. URL: https://www.journalofdemocracy.org/articles/the-road-to-digital-un
6. Freedom House. *Freedom on the Net 2022: Countering an Authoritarian Overhaul of the Internet* / Freedom House. Washington, D.C. : Freedom House, 2022. URL: https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2022/countering-authoritarian-overhaul-internet
7. Freedom House. *Freedom on the Net 2021: The Global Drive to Control Big Tech* / Freedom House. Washington, D.C. : Freedom House, 2021. URL: https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2021/global-drive-control-big-tech.

ТИЩЕНКО ЮРІЙ,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність 052 «Політологія»
навчально-науковий інститут психології та суспільних наук
Науковий керівник: **ПРОНОЗА ІННА,** кандидатка політичних наук,
доцентка кафедри політичних наук і права
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ

Політична участь громадян є одним із ключових індикаторів демократичного розвитку, адже відображає рівень залучення суспільства до формування політичних рішень, а також легітимність політичних інститутів. В умовах глобалізації та цифровізації ця категорія набуває нового звучання. Якщо у другій половині XX століття головною ареною політичної участі були вибори, партії та масові рухи, то у XXI столітті провідну роль починають відігравати соціальні медіа, які відкривають для громадян нові інструменти мобілізації, самовираження та впливу на владу. Водночас це породжує виклики, пов’язані з інформаційним перевантаженням, кризою довіри до інституцій та посиленням поляризаційних тенденцій [5].

Класичне визначення політичної участі сформульоване у працях Г. Алмонда та С. Верби, які розглядали її як діяльність громадян, спрямовану на вплив на прийняття політичних рішень, безпосередньо чи опосередковано [4]. Подальший розвиток концепції здійснили С. Верба, Н. Ні та Дж. Кім, котрі виокремили різні моделі участі від голосування до контактів із представниками влади, роботи в партії чи громадській організації [10].

В українській політології Ф. Семенченко та В. Бортніков запропонували розрізняти політичну участь як непрофесійну діяльність громадян і політичне

функціонування як професійну діяльність політиків та державних службовців. Таким чином, участь постає базовим рівнем політичної діяльності, що забезпечує залучення громадян до демократичних процесів [2, 1].

В. Федоренко наголошує на правовому вимірі політичної участі, визначаючи її як гарантовані Конституцією та законами України форми включення громадян до управління державними справами. Такий підхід акцентує увагу на легітимності та інституціоналізації участі [3].

Узагальнюючи, можна стверджувати, що політична участь – це не лише інструмент впливу на владу, але й важливий ресурс соціалізації, формування громадянської культури та розвитку демократичних інститутів.

Одним із найпоширеніших підходів до класифікації політичної участі є типологія Й. Екмана та Е. Амни, які виокремлюють три категорії [7]:

– процедурна (конвенційна) участь - голосування, членство в партіях, участь у виборах і референдумах;

– легальний активізм - участь у демонстраціях, підписання петицій, бойкоти, політичний консюмеризм;

– нелегальний активізм - громадянська непокора, блокування шляхів, саботаж, хактивізм.

Цифровізація суспільства значно розширила цей спектр. Онлайн-петиції, краудфандинг політичних кампаній, «хештег-активізм» стали новими формами колективного вираження інтересів. Хактивізм і кібератаки постають як приклади нелегальної, але дедалі більш поширеної політичної активності. Таким чином, цифрові технології не замінюють класичних форм, а створюють новий вимір участі – мережевий, індивідуалізований і водночас глобалізований.

Ключовим предиктором політичної активності дослідники називають рівень політичної ефективності [6]. Вона має два виміри:

– внутрішня ефективність - віра у власні компетентності й здатність впливати на політичні процеси;

– зовнішня ефективність - переконання, що політична система чутлива до вимог громадян.

Емпіричні дослідження свідчать: чим вищий рівень внутрішньої ефективності, тим більше громадяни схильні до участі в політичних кампаніях та акціях протесту [9]. Натомість низька зовнішня ефективність часто сприяє зверненню до альтернативних форм – цифрових петицій, вуличних протестів, мережевого активізму.

Цифрове середовище посилює цей ефект: соціальні медіа створюють ілюзію прямої взаємодії з владою, але водночас підживлюють недовіру до інституцій, якщо очікування громадян залишаються незадоволеними.

Цифрові трансформації політичної участі супроводжуються низкою амбівалентних наслідків:

1. Інформаційне перевантаження та дезінформація. Розширення джерел інформації призводить до труднощів у відборі достовірних даних. Це посилює ризики маніпуляцій та поляризації [5].

2. Алгоритмізація доступу до інформації. Алгоритми соціальних медіа формують «інформаційні бульбашки», у яких громадяни отримують підтвердження власних поглядів і рідко стикаються з альтернативними позиціями.

3. Персоналізація політики. Соціальні медіа підсилюють роль індивідуальних лідерів та інфлюенсерів, зменшуючи вплив інституційних структур. Це сприяє зростанню популізму та ослабленню партійної ідентичності.

4. Транснаціоналізація протестів. Мережеві платформи дозволяють мобілізувати громадян незалежно від державних кордонів.

5. Нова динаміка довіри. У цифрову добу довіра до інституцій частково замінюється довірою до мережевих спільнот, блогерів чи лідерів думок. Це створює альтернативні канали легітимації політичних рішень.

Таким чином, цифровізація змінює не лише інструменти участі, а й саму логіку політичної комунікації.

Політична участь у цифрову добу є складним багаторівневим феноменом, що поєднує традиційні інституційні практики з новими мережевими формами. Вона водночас відкриває нові можливості для громадянської мобілізації й породжує ризики інформаційної маніпуляції та ослаблення демократичних інститутів.

Аналіз сутності та форм політичної участі свідчить, що ключовими детермінантами активності залишаються політична ефективність та довіра. Проте саме цифрове середовище визначає специфіку їхнього впливу: високий рівень внутрішньої ефективності стимулює до участі, а низький рівень зовнішньої ефективності штовхає громадян до альтернативних, часто протестних або цифрових, форм активності.

Подальші дослідження мають зосередитися на емпіричному аналізі взаємозв'язку між алгоритмами соціальних медіа, політичною ефективністю та рівнем громадянської активності в різних країнах. Це дозволить краще зрозуміти перспективи розвитку демократії в умовах глибокої цифровізації суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бортніков В. І. Політична участь і демократія: українські реалії. Монографія. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. 524 с.

2. Семенченко Ф. Г. Критерії ефективності політичної діяльності. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2013. № 1. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/Sem_s.pdf .

3. Федоренко В. Л. Політичні права та свободи людини і громадянина в Україні: поняття, види, характеристика. Історико-правовий часопис. 2016. № 1 (7). С. 80–86.
4. Almond G., Verba S. The Civic Culture. – Princeton: Princeton University Press, 1963.
5. Bennett W. L., Livingston S. The Disinformation Order. 2018.
6. Craig S., Niemi R., Silver G. Political Efficacy and Trust. 1990.
7. Ekman J., Amnå E. Political Participation and Civic Engagement. 2012.
8. Loader B., Mercea D. (eds.) Social Media and Democracy. Routledge, 2011.
9. Oser J., Hooghe M. Political Efficacy and Participation. European Social Survey, 2012.
10. Verba S., Nie N., Kim J. Participation and Political Equality. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1978.

БАРАНОВ ВЛАДИСЛАВ
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 052 «Політологія»
Навчально-науковий інститут психології та суспільних наук
Науковий керівник: **ПРОНОЗА ІННА,** кандидатка політичних наук,
доцентка кафедри політичних наук і права
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

ВІД ЗАНЕПАДУ ТРАДИЦІЙНИХ ПАРТІЙ ДО ЦИФРОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ: ЩО ОЗНАЧАЄ КРИЗА ПРЕДСТАВНИЦТВА

Політичний розвиток України наразі відбувається в умовах масштабних суспільних трансформацій. Ці процеси відбуваються не в вакуумі і вони вписуються у ширшу динаміку, яку вже кілька десятиліть переживають в цілому європейські демократії. В Україні, та в ЄС ми бачмо однакову за своєю суттю тенденцію: класична модель представницької демократії поступово втрачає здатність забезпечувати ефективний зв'язок між громадою і владою.

Першою ознакою цього процесу є падіння довіри до парламентів та політичних партій. У більшості країн Європи довіра до партій стабільно низька, а виборці частіше шукають альтернативи традиційним політичним гравцям. Причин багато, але всі вони по’вязані в один комплекс: зростання економічної нерівності, відчуття соціальної несправедливості, поляризовані медіа та суцільна інформаційна перенасиченість, яка ускладнює вироблення адекватного бачення проблем. В Україні ці чинники накладаються на

додаткові виклики – наслідки бойових дій, хронічна нестабільність, демографічний тиск і глибока втомленість втому суспільства.

Другим елементом кризи є обмеженість самої моделі політичного представництва. Виборчий цикл раз на кілька років уже не відображає темпу сучасного життя. Громадяни очікують швидкої реакції, постійного діалогу й реальної відповідальності влади. Натомість політичні партії все частіше існують як персоналізовані виборчі проекти, які активізуються лише під крупний бізнес. Це характерно і для багатьох держав Європи, і для України, де ідеологічна сталість партійної системи залишається слабкою. Через це суспільство сприймає політичні структури не як довгострокові інститути, а і як інструменти ситуативної влади.

На цьому тлі посилюється запит на нові негайні та більш прямі форми політичної участі. Європейська практика демонструє розширення моделей що виходить за меді класичного голосування. Це громадські бюджети, громадські асамблеї, консультативні платформи, цифрові механізми участі, регулярні опитування та електронні консультації. Ця логіка проста: повернути громадян в процес формування політики та зменшити дистанцію між суспільством і державою, зробивши таким чином політичні рішення прозорішими.

В Україні такі механізми з’явилися, але залишаються фрагментований. Електронні петиції, основним представником цифровізації є «Дія», громадські ініціативи і так далі – це кроки вперед, але вони не утворюють комплексної системи. Повноцінна партисипативна демократія потребує інституційної сталисті, координації та політичної волі. Сучасна війна лише загострює розрив між очікуванням громадян і можливостями влади. Під час війни суспільство часто консолідуєтеся навколо держави, але простір для участі звужуєтеся: домінує безпековий порядок денний, посилюються обмеження, а стрес та втрати стимулюють радикалізацію.. Це формує ризики для післявоєнного періоду – недовіра, яка накопичувалась під час кризових рішень, і з годом може мати різкий виплеск.

Після завершення війни Україна неминуче зіткнеться з новою хвилею суспільної активності. Ветерані, інваліди, внутрішні переселенці, молодь, мігранти – всі ці групи матимуть власні політичні запити та досвід, сформований у кризових умовах. Їх участь вимагатиме оновлення інституцій, переосмислення місцевого самоврядування та створення механізмів постійного діалогу між суспільством і владою. Особливо важливо буде реінституціоналізація деокуповаих регіонів, де довіра до держави потребуватиме відновлення майже з нуля.

Один із реалістичних шляхів реформування – творення постійних а не тимчасових, громадських дорадчих органів з реальними повноваженнями контролю та моніторингу. Інший напрям це системний розвиток цифрової демократії. Тут Україна моє сильний старт: розвинена цифрова інфраструктура, висока технологічна адаптивність населення та реальний

досвід використання цифрових серверів у взаємодії з державою. У перспективі це може забезпечити ширше залучення громадян, ніж у багатьох країнах Європи.

Зрештою, українська криза представництва не є унікальним феноменом, але умови в яких вона розгорається роблять її гострішою. Однак саме ці умови відкривають вікно можливостей. Європейські держави десятиліттями адаптувалися до нових моделей участі, а Україна має шанс зробити цей перехід швидко, спираючись на цифрові інструменті, суспільний запит та досвід європейської демократії. Якщо ці фактори будуть поєднані, Україна може сформувати сучасну модель політичної участі, яка стане не банальному заміну старим інститутам, а новою якістю демократії – відкритою, стійкою та здатною адаптуватися до викликів двадцять першого століття.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грем Сміт (Graham Smith), «Democratic Innovations: Designing Institutions for Citizen Participation» (2009) https://huascarpessali.weebly.com/uploads/3/1/7/5/3175476/democratic_innovations.pdf
2. Ева Ендлер (Eva Anduiza), Майкл Дженсен, Лаура Ясен (eds.), «Digital Media and Political Engagement Worldwide» (2012)
3. Європейське соціальне дослідження (European Social Survey, ESS) https://www.eui.eu/Research/Library/ResearchGuides/Economics/Statistics/DataPortal/ESS
4. Пітер Мер (Peter Mair), «Ruling the Void: The Hollowing of Western Democracy» (2013) https://newleftreview.org/issues/ii42/articles/peter-mair-ruling-the-void.pdf

СЕКЦІЯ № 10. КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ТА ФОРМАЛЬНА ЛОГІКА: ВИКЛИКИ XXI СТОЛІТТЯ

МАРКАНИЧ НАДІЯ
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність D8 «Право», факультет права та економіки
Науковий керівник: **МЕЛЬНИК ЮЛІЯ,** кандидатка політичних наук,
доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

ЛОГІКА У ПРАВІ: СИЛОГІЗМ ЯК ОСНОВА ЮРИДИЧНИХ ДОКАЗІВ

Логіка відіграє надзвичайно важливу роль у житті людини, особливо в галузі права. Вона має багатовікову історію, що бере початок ще з античності. Як наука, логіка була вперше систематизована Аристотелем, який, узагальнивши здобутки своїх попередників, створив фундаментальні засади формальної логіки. Саме він заклав основи дедуктивного мислення, зокрема силогізму – ключового інструменту юридичних умовиводів. Логіка – це наука, що вивчає закономірності формування думок і правильні операції мислення.

Якщо звернутися до історії України, можна побачити, що логічне мислення завжди було притаманне нашому народу. Наприклад, завдяки

здатності до логічного аналізу в суспільстві поступово формувалося демократичне мислення. Після проголошення Незалежності України громадяни почали критично осмислювати політичні процеси, оцінювати дії влади та формувати власну позицію. Навіть прагнення до вступу в Європейський Союз стало результатом логічного осмислення: населення аналізувало переваги інтеграції, можливі наслідки, порівнювало з попереднім досвідом і робило обґрунтовані висновки.

Тобто мислити логічно – означає мислити точно, послідовно, уникати суперечностей, виявляти помилки та будувати обґрунтовані умовиводи. Ці якості є надзвичайно важливими в будь-якій сфері наукової та практичної діяльності, зокрема у правозастосуванні [1]. Юристи, як ніхто інший, щоденно стикаються з необхідністю приймати відповідальні рішення в умовах правової невизначеності. Їм доводиться не лише аналізувати факти, а й публічно представляти результати своєї роботи, формулювати гіпотези, будувати аргументацію, спростовувати контраргументи. У правовій сфері, де кожне слово має вагу, логіка стає незамінним інструментом [2].

Без здатності логічно аналізувати ситуацію, знаходити істину та суть справи, юрист не зможе ефективно захищати права людини та виконувати покладені на нього обов'язки. Розглядаючи кожну справу, фахівець стикається з численними викликами, однак саме логіка дозволяє йому знаходити правильні рішення. У судовій практиці логіка допомагає встановити істину. Наприклад, у справі про вбивство, де обвинувачений заперечує свою причетність, суд застосовує логічний аналіз: перевіряє відеозаписи, допитує свідків, зіставляє часові рамки. Якщо логічна структура аргументів витримує перевірку, це дозволяє зробити обґрунтований висновок щодо достовірності алібі. Таким чином, логіка не лише допомагає уникати помилок, а й сприяє справедливому судочинству. Вона вирішує долі людей, допомагає орієнтуватися в складних ситуаціях і не дозволяє злочинцям уникати відповідальності.

Особливе місце в юридичній практиці посідає силогізм – форма дедуктивного умовиводу, в якій висновок логічно випливає з двох посилок: загальної (великої) та часткової (малої) [3]. Силогізми дозволяють юристам будувати аргументацію, спираючись на правові норми та факти, що забезпечує об'єктивність і логічну послідовність рішень. Розглянемо приклади: Велика посилка: Той, хто вчинив порушення проти держави та суспільства, винен у злочині. Мала посилка: Обвинувачений викритий у хабарництві. Висновок: Обвинувачений винен у злочині. Або: Велика посилка: Громадяни України мають право на свободу віросповідання. Мала посилка: Ганна є громадянкою України. Висновок: Ганна має право на свободу віросповідання. Такі логічні конструкції застосовуються в адміністративних, цивільних і кримінальних справах. Вони дозволяють юристам формулювати висновки, що ґрунтуються на законі та фактах, а не на емоціях чи припущеннях. У контексті становлення

європейської правової культури юридична логіка розглядається не лише як технічний інструмент, а як засіб формування критичного мислення, аргументації та пошуку істини. Це особливо актуально для юриспруденції, де точність і послідовність мислення мають вирішальне значення [4].

Отже, логіка і силогізм як її складова є невід'ємними елементами юридичної практики. Їх застосування забезпечує ефективний захист прав, справедливе судочинство та розвиток правової культури. Без цих інструментів правова діяльність втратила б свою об'єктивність, а суспільство – довіру до правосуддя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Значення логіки для юристів. Реферат. Освіта.ua. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/logika/25245/
2. Логіка: навчальний посібник. Radnuk.info. URL: http://radnuk.info/pidrychnuku/logika/499-logica/10415-14.html
3. Силогізми. LibreTexts Українська. URL: https://ukrayinska.libretexts.org
4. Мельник Ю. П. Роль юридичної логіки в контексті становлення європейської правової культури. *Наукові перспективи*. 2025. Вип. 1(55). Київ: Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління, Асоціація науковців України. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/np/issue/view/320/42020

ГАЛІБОРЩ МИКОЛА, САЄНКО ЄЛИЗАВЕТА
здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність»
Науковий керівник: **МЕЛЬНИК ЮЛІЯ,** кандидатка політичних наук, доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

ЛОГІКА ТА СТРУКТУРА ПРАВОВОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗАХИСТУ

Логіка та структура правової класифікації захисту становлять важливий елемент правової науки, адже вони дозволяють систематизувати різні форми й способи реалізації права на захист та забезпечити їх ефективне застосування у практиці. Під правовим захистом розуміють діяльність, спрямовану на визнання, відновлення або охорону порушеного, невизнаного чи оспорюваного права. Цей процес охоплює як матеріально-правовий, так і процесуально-правовий аспекти. Матеріальний аспект визначає, які саме дії або заходи можуть бути використані для усунення порушення права, тоді як процесуальний встановлює порядок, за яким ці дії повинні відбуватися. Саме

через таку двоєдину природу правовий захист має складну, але логічно впорядковану структуру, що піддається науковій класифікації [1].

Одним із ключових аспектів логіки правової класифікації є розмежування понять «форма захисту» та «спосіб (засіб) захисту». Форма захисту має процесуальний характер і відображає порядок реалізації захисних дій у межах певної процедури. Вона визначає, через який механізм – судовий, адміністративний чи інший – особа може реалізувати своє право на захист. Натомість спосіб або засіб захисту є категорією матеріального права і виражає конкретну юридичну дію, передбачену законом, яка безпосередньо спрямована на усунення наслідків порушення. Наприклад, цивільне законодавство України передбачає такі способи захисту, як визнання права власності, відшкодування збитків, визнання правочину недійсним, припинення дій, що порушують право, та інші. Таким чином, форма – це процедура, а спосіб – зміст захисної діяльності, і разом вони утворюють цілісний механізм реалізації права на захист [2].

Структура правової класифікації захисту базується на декількох взаємопов'язаних елементах, що відображають логічну послідовність цього процесу. Першим елементом виступає суб'єкт захисту – особа, орган чи інституція, уповноважені здійснювати відповідні дії. Це може бути як сам носій права (у випадку самозахисту), так і державні або міжнародні органи, що мають відповідну компетенцію. Другим елементом є форма захисту – порядок, у якому реалізуються дії щодо охорони або відновлення прав. Третім елементом є спосіб захисту – конкретні матеріально-правові засоби, якими досягається відновлення порушеного стану. Нарешті, четвертим елементом є об'єкт захисту, тобто саме право або законний інтерес, який підлягає відновленню чи охороні. Така структурна побудова дозволяє систематизувати правозахисну діяльність за логічним принципом: від суб'єкта – до мети та результату [2].

Класифікація форм захисту здійснюється за кількома критеріями, які відображають зміст і спрямованість захисних заходів. Один із найважливіших критеріїв – це суб'єкт, який здійснює захист. За цим показником виділяють державні, громадські та міжнародні форми захисту. Державна форма передбачає участь органів державної влади – судів, адміністративних органів, органів прокуратури. Громадська форма реалізується через професійні об'єднання, асоціації чи інші неурядові структури, які мають право представляти інтереси певних осіб або груп. Міжнародна форма, у свою чергу, охоплює механізми захисту прав, передбачені міжнародними договорами, зокрема Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Іншим важливим критерієм є характер процедури: за цим параметром виокремлюють судову (юрисдикційну) та неюрисдикційну форми. Судова форма передбачає звернення до суду, тоді як неюрисдикційна – це дії без

участі державних органів, наприклад, самозахист чи врегулювання спору шляхом переговорів [3].

Логіка побудови класифікації правового захисту передбачає рух від загального до конкретного. На найвищому рівні визначаються загальні принципи, такі як верховенство права, ефективність і доступність правового захисту. Далі виділяються загальні форми – судова, адміністративна, громадська, самозахист. Наступний рівень становлять спеціалізовані форми, що застосовуються в окремих галузях права, наприклад, трудовому чи господарському. І, нарешті, найнижчий рівень – це конкретні способи захисту, передбачені відповідними нормами матеріального права. Така багаторівнева система забезпечує не лише наукову впорядкованість, а й практичну ефективність механізмів правового захисту [4].

Принципи, що лежать в основі правової класифікації захисту, мають фундаментальне значення для її логічної побудови. Принцип юридичної визначеності забезпечує чіткість у розмежуванні понять «форма» і «спосіб» захисту, що є необхідною умовою правильного застосування законодавства. Принцип ефективності гарантує, що будь-яка форма захисту повинна реально сприяти відновленню порушеного права. Принцип доступності передбачає можливість реалізації права на захист незалежно від соціального статусу чи матеріального становища особи. А принцип пріоритету судового захисту закріплює суд як основний орган, здатний забезпечити всебічний і справедливий розгляд справи, при цьому визнаючи значення альтернативних і допоміжних форм [5].

Водночас у системі правового захисту існують певні проблеми, що потребують наукового осмислення та практичного вирішення. По-перше, у чинному законодавстві не завжди чітко визначено межі між формами та способами захисту, що ускладнює правозастосування. По-друге, альтернативні неюрисдикційні форми, зокрема медіація та самозахист, недостатньо розвинені або не мають належної правової регламентації. По-третє, судова форма захисту, попри свій базовий характер, часто стикається з проблемами тривалості розгляду справ, високих судових витрат і складності процедур. Нарешті, важливою проблемою залишається невідповідність між національними та міжнародними стандартами у сфері захисту прав, що потребує подальшої гармонізації законодавства [2].

Отже, логіка та структура правової класифікації захисту права полягають у послідовному поєднанні матеріальних і процесуальних аспектів, що разом утворюють цілісну систему правового впливу. Від правильного розуміння співвідношення між формою, способом і структурними елементами захисту залежить не лише ефективність правозастосування, а й рівень гарантування прав людини в державі. Така системність забезпечує стабільність правопорядку, підвищує довіру до правосуддя й утверджує

принцип верховенства права як наріжний камінь демократичної правової держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Желіховська Ю. В. Співвідношення та розмежування понять «охорона» та «захист». Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2015. № 13, т. 2. С. 18–21.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV: станом на 23 трав. 2020 р.
3. Борисова В. І. Цивільне право: у 2 т. / за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького). Т. 1. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 768 с. Розд. 3: Юрисдикційна форма захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів.
4. Сидорчук Ю. М. Форми реалізації права на захист в українському праві: проблемні питання. Науково-інформаційний вісник. Право. 2013. № 8. С. 81–85.
5. Бринцев О. В. Кваліфікуючі ознаки поняття способу захисту права у контексті судової реформи. Право України. 2017. № 9. С. 45–52.

ВИХОДЕЦЬ ВАДИМ, КУБИШКО ГЕРМАН
здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету права та економіки
Науковий керівник: **МЕЛЬНИК ЮЛІЯ,** кандидатка політичних наук,
доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

ЮРИДИЧНА ЛОГІКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ ПРАВОВИХ КОЛІЗІЙ

Юридична логіка – це прикладний вид знань, що розглядає застосування загальної логіки в конкретній специфічній сфері людської діяльності – юриспруденції. Юридична логіка включає в себе всі положення науки логіки, демонструючи водночас їх особливості та значення для юридичної діяльності. Через те, що юридична логіка є галуззю практичної логіки та результатом взаємодії логіки й юриспруденції, в ній повинні не тільки співіснувати, а й взаємодіяти два напрями досліджень: від логіки до права (прикладна логіка) та від права до логіки (логогенез, протологіка) [6, с. 12].

Крім того, юридичну логіку можна визначити як науку про закономірності застосування логічних положень у правотворчості, правореалізації та юридичній науці. Логіка, під час взаємодії з правом, перетворюється у юридичну логіку, тим самим формує право, реалізує його і

в цілому проявляє себе як фундаментальна логічна константа правового пізнання. Недарма авторитетний юрист і філософ права Б.Н. Чичерін наголошував, що «юридична логіка визнається найістотнішим елементом правознавства». [7 с. 11]. Тепер, коли ми з'ясували, що таке юридична логіка, можна перейти до визначення поняття «правові колізії»: що це таке, які причини їх виникнення та чому так важливо їх досліджувати? Термін «колізія» походить від латинського «collision» та означає: зіткнення; розходження, розбіжність між окремими законами або протиріччя законів [2, с. 182].

Існує декілька підходів до визначення цього поняття, кожен з яких акцентує увагу на різних аспектах проблеми.

1. Нормативний підхід. Тут колізія розглядається як суперечність між правовими нормами. Основна увага зосереджується на виявленні та усуненні розбіжностей між законами або підзаконними актами.

2. Процесуальний підхід. Юридична колізія розглядається як ситуація, яка виникає в ході правозастосування, коли суд чи інший орган має вибрати, яку норму застосувати до конкретної ситуації.

3. Системний підхід розглядає колізії як наслідок недосконалої або неузгодженої правової системи, в якій різні норми регулюють одне питання по-різному.

4. Соціологічний підхід підкреслює роль соціальних чинників у виникненні колізій. Він акцентує на тому, що зміни в суспільстві часто призводять до появи суперечливих норм права [1, с. 136].

Основними причинами виникнення колізій, на думку М. В. Цвіка, є:

1) невміння законотворця зазначити в нормативно-правових актах усе різноманіття життєвих ситуацій, які потребують правового регулювання;

2) невміння законодавця спрогнозувати появу нових життєвих ситуацій у результаті розвитку суспільних відносин та здійснити щодо них певні законодавчі дії;

3) технічні помилки законодавця, допущені при розробці законів [3, с. 416].

Отже, можна зробити висновок, що під терміном «правові колізії» слід розуміти протиріччя між окремими нормами права та нормативно-правовими актами, що регулюють схожі суспільні відносини, а також розбіжності, що виникають у процесі тлумачення і застосування норм права. На мою думку, важливість вивчення правових колізій полягає у тому, що вони негативно впливають на правозастосування, створюють правову невизначеність та можуть призводити до зловживань та порушень прав громадян. Постає питання: що робити, щоб усунути правові колізії та яку роль грає у цьому юридична логіка?

Юридична логіка має не лише теоретичне, але й практичне значення. Результати дослідження у рамках даної галузі наукового знання безпосередньо пов'язані з практичними потребами правотворчості й правореалізації. Чітке

формулювання юридичних норм та нормативних приписів, їх розташування і чіткість викладу в нормативних актах, сувора послідовність правозастосовного процесу при дотриманні правил і законів логіки, що сприяє встановленню істини по кожній справі – ось деякі положення, які безпосередньо залежать від успішного вирішення проблем юридичної логіки. Юристи підкреслюють зокрема, необхідність посилення логічних вимог у законотворчому процесі [4, с. 32-33].

Юридична логіка є важливим інструментом для подолання правових колізій, оскільки з її допомогою можна виявити, проаналізувати та вирішити конфлікти між правовими нормами шляхом застосування логічних правил, методів та принципів, таких як принцип пріоритету норми, принцип спеціальної норми, або інтерпретація правових норм в єдиному контексті правової системи [5, с. 57-58]. Так, я вважаю, що юридична логіка допомагає забезпечити правову визначеність та послідовність у застосуванні права.

Як саме юридична логіка допомагає вирішувати колізії?

По-перше, юридична логіка може виявляти колізії. Так, логічний аналіз допомагає виявити суперечності та невідповідності між різними правовими нормами, що можуть виникати через їх неповну узгодженість або зміну законодавства. По-друге, юридична логіка допомагає розкласти суперечливі правові норми на складові, виявити їх логічну структуру та встановити зв'язки між ними. По-третє, юридична логіка навчає будувати правильні логічні зв’язки, що дозволяє юристам робити висновки з певних умов, які ведуть до коректного застосування права.

Також хочу зазначити, що юридична логіка застосовує методи подолання колізій, серед яких:

1) Принцип пріоритету норми – це коли перевага надається більш новій нормі перед старою.

2) Принцип спеціальної норми – в цьому випадку перевага надається спеціальній нормі над загальною.

3) Принцип ієрархії нормативних актів – а тут встановлюється пріоритет норми вищої юридичної сили над нормою нижчої сили [5, с. 57-58].

Таким чином, можна зробити висновок, що юридична логіка виступає незамінним інструментом, який забезпечує цілісність, послідовність та ефективність правової системи в умовах виникнення правових колізій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Берназюк Я.О. Поняття, причини виникнення та види колізій у законодавстві. Право і суспільство. 2022. № 5. С. 134 - 139.

2. Василів С. С. Правові колізії підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки. 2016. № 837. С. 181-187.

3. Загальна теорія держави і права : підручник / за ред. М.В. Цвіка. Харків : Право, 2015. 584 с.
4. Логіка для правознавців : навч. посіб. / О. О. Бандура, О. І. Гвоздік, В. М. Кравець та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 144 с.
5. Розгон О. В. Сутність механізму вирішення колізій норм права. Eurasian Academic Research Journal. 2016 №1 (01). С. 53-61.
6. Юридична логіка: підручник / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів. 2016. 248 с.
7. Юридична логіка : навч. посібник / Т. А. Грекул-Ковалик, О. П. Донченко. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. 240 с.

ГЛАДИШЕВ ОЛЕКСАНДР
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету права та економіки
Науковий керівник: **МЕЛЬНИК ЮЛІЯ,** кандидатка політичних наук,
доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

ЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА: СУКУПНІСТЬ ТА ЕЛЕМЕНТИ

У сучасних умовах розвитку правової держави та становлення громадянського суспільства роль юриста зростає не лише як фахівця у сфері права, але і як інтелектуала, здатного мислити логічно, обґрунтовано й критично. Одним із найважливіших показників професійної компетентності юриста є рівень його логічної культури. Саме вона забезпечує чіткість, послідовність та обґрунтованість мислення, без чого неможливе правильне розуміння, тлумачення і застосування норм права [1].

Логічна культура юриста – це сукупність знань, умінь, навичок і якостей мислення, що забезпечують правильне, послідовне й аргументоване міркування у професійній діяльності. Вона охоплює як загальну культуру мислення, так і специфічно юридичні аспекти логічного аналізу. Висока логічна культура дає змогу юристу грамотно формулювати правові позиції, будувати систему доказів, розпізнавати суперечності в законодавстві чи аргументації опонентів, уникати логічних помилок у судових промовах і документа. Значення логічної культури для юриста полягає у здатності мислити точно, послідовно, критично й аргументовано. Логічна культура сприяє формуванню правової позиції, допомагає юристові доводити чи спростовувати твердження, аналізувати докази, робити висновки, що ґрунтуються на достатніх підставах. Вона необхідна для ефективного складання процесуальних документів, юридичних висновків, рішень і постанов. Логічно культурна людина вміє бачити сутність явищ,

встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити обґрунтовані висновки та ухвалювати правильні рішення.

Сукупність логічної культури юриста являє собою інтегровану систему елементів, що охоплюють знання, уміння, навички, інтелектуальні якості та особистісні установки, які визначають здатність до логічного мислення. Ці компоненти перебувають у тісному взаємозв'язку: знання логічних законів створюють основу для формування вмінь і навичок, а постійна практика мислення сприяє їх закріпленню та розвитку. Сукупність логічної культури включає як загальнологічний рівень (оволодіння загальними законами мислення), так і спеціально-юридичний рівень, який передбачає застосування логічних принципів до правових ситуацій.

Елементами логічної культури юриста є:

1. Знання логічних законів і форм мислення.

Це фундамент логічної культури. Юрист повинен знати закони тотожності, несуперечності, виключеного третього та достатньої підстави, розуміти логічні форми – поняття, судження, умовиводи. Знання логічних закономірностей допомагає вибудовувати чітку структуру міркування, уникати логічних помилок і протиріч у правових текстах [2].

2. Уміння застосовувати логічні знання на практиці.

Це здатність використовувати логічні правила для аналізу фактів, норм і доказів. Юрист повинен уміти виявляти головне в аргументації, формулювати чіткі тези, добирати аргументи, логічно переходити від передумов до висновків. У процесі юридичної діяльності логічні знання втілюються у здатностіграмотно аналізувати норми права, співвідносити їх із фактами та будувати висновки, що випливають із них.

3. Навички самоконтролю мислення та структурованості думки.

Це уміння свідомо перевіряти власні судження на логічну правильність. Юрист має вміти вчасно помічати протиріччя, двозначності, неточності у власному міркуванні, контролювати процес формулювання аргументів і висновків.

Структурованість мислення передбачає вміння логічно впорядковувати матеріал, розподіляти його за змістом і значенням, будувати логічні схеми суджень.

4. Аргументація та вміння виявляти логічні помилки.

Юридична аргументація – це процес логічного обґрунтування правової позиції. Уміння переконливо доводити істинність своїх тверджень, спростовувати аргументи опонента, послідовно вибудовувати докази є невід'ємною рисою логічно культурного юриста. Важливим аспектом є здатність розпізнавати типові логічні помилки: хибні аналогії, поспішні узагальнення, порушення причинно-наслідкових зв'язків. Такі навички допомагають забезпечити точність і об'єктивність судових висновків.

5. Юридичне (прикладне) логічне мислення.

Це найвищий рівень прояву логічної культури юриста. Воно полягає у вмінні застосовувати логічні принципи до аналізу правових норм і фактів. Прикладом є побудова юридичного силогізму: головна передумова – норма права,
підпорядкована – фактичні обставини справи, а висновок – правова кваліфікація дії. Така логічна структура лежить в основі будь-якого правового міркування, рішення або висновку [4].

Отже, логічна культура юриста – це не лише сукупність теоретичних знань про логіку, а передусім практичне вміння застосовувати логічні принципи у професійній діяльності. Вона забезпечує здатність юриста мислити раціонально, об'єктивно, переконливо, аналізувати та узагальнювати інформацію, приймати обґрунтовані рішення.

Шляхи розвитку логічної культури юриста полягають у систематичному вивченні логіки як науки, тренуванні мислення через аналіз юридичних текстів, аргументів і доказів, участі у професійних дискусіях, дебатах, судових процесах. Ефективним методом є самоконтроль мислення – звичка перевіряти власні судження на логічність та обґрунтованість. Також важливими є міждисциплінарні підходи, адже логічна культура пов'язана з філософією, риторикою, психологією та етикою [7].

Високий рівень логічної культури є запорукою професійної компетентності юриста. Вона формує його мислення, сприяє прийняттю зважених рішень, розвитку критичного підходу до правових явищ і процесів. Без логічної культури неможливо досягти справжньої правової обґрунтованості, що є головною умовою справедливого судочинства та ефективної правової діяльності. Таким чином, логічна культура юриста – це інтегрована система, що поєднує знання, уміння, навички, інтелектуальні та етичні якості. Її основою є логічна грамотність, а вищим проявом – здатність мислити системно, аргументовано, доказово. Розвиток логічної культури повинен стати невід'ємною складовою професійної підготовки майбутніх юристів, адже саме вона є фундаментом правового мислення, переконливості аргументації та юридичної майстерності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Юркевич В. «Логічна культура практичного мислення». *Наукові праці НУ «ОЮА»*. 2018. С. 109–116.
2. Грищук В. К. Юридична логіка: навчальний посібник. Львів: ЛДУВС, 2016. 148 с.
3. Логіка для юристів: підручник. Київ: Фенікс, 2022. 240 с.
4. Проценко М. Роль логіки у формуванні логічної культури юриста. *Соціально-гуманітарні проблеми сучасного суспільства.* 2014. №7. С. 9–12.
5. Хребтова А. А. Логіка як елемент юридичних міркувань. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. №69. С. 47–

53.
6. Law and Logic: A Review from an Argumentation Perspective. *Artificial Intelligence*, Vol. 227, 2015. P. 23–45.
7. Мельник Ю. П. Роль юридичної логіки в контексті становлення європейської правової культури. Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління, Асоціація науковців України у рамках роботи Видавничої групи «Наукові перспективи» Вип. 1(55) 2025 Київ, 2025. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/np/issue/view/320/42020

БАРКАР АНАСТАСІЯ
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальності D8 «Право», факультет права та економіки
Науковий керівник: **МЕЛЬНИК ЮЛІЯ,** кандидатка політичних наук, доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

ДЕФОЛТНА ЛОГІКА ЯК ІНСТРУМЕНТ МОДЕЛЮВАННЯ МІРКУВАНЬ ЗА УМОВ НЕПОВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У юридичній практиці адвокат, прокурор, слідчий і суддя нерідко змушені ухвалювати проміжні рішення або формулювати версії за умов неповної, фрагментарної чи суперечливої інформації. Традиційна (класична) логіка оперує поняттями істини і хибності, що робить її мало гнучкою в ситуаціях, коли повні дані відсутні. Сучасні некласичні логіки, зокрема дефолтна логіка, покликані моделювати дедуктивно-індуктивне та дефейзибельне (тобто таке, що допускає відкликання) мислення, яке притаманне реальній судовій практиці. Метою цих тез є пояснити сутність дефолтної логіки, показати її відповідність процесу правового міркування і продемонструвати приклади застосування у праві [1; 2].

Дефолтна логіка була запропонована Рейтером як формалізм для моделювання висновків «за замовчуванням», тобто умовних припущень, які робляться у відсутності доказів протилежного [1]. За цією логікою можна прийняти висновок як дійсний за замовчуванням, проте він залишається переглядуваним у разі отримання нових даних, що суперечать цьому висновку. Такий підхід відрізняється від класичної логіки тим, що допускає невизначеність і немонотонність міркування: додавання нової інформації може відмінити раніше зроблені висновки. Це дає змогу формалізувати типове людське судження «припустимо, що X, поки не доведено Y», що часто трапляється в правовій практиці [2].

У дефолтній логіці використовуються так звані дефолтні правила, які мають загальну структуру: якщо умова A відома і немає заперечення проти B,

то зробити висновок B за замовчуванням. Формально це записується як A : B / B. Ключові поняття — «розширення» (extension) теорії, що представляє собою множину висновків, які можна зробити з початкових тверджень і дефолтів, а також можливість існування кількох, взаємовиключних розширень у разі конфлікту дефолтів. Така багатоваріантність відповідає юридичній ситуації, коли з одних і тих же фактів можливі кілька правдоподібних версій [3].

Правове мислення часто оперує презумпціями та типовими припущеннями: презумпція невинуватості, презумпція добросовісності сторін у цивільних відносинах, припущення нормальної поведінки об'єктів (наприклад, що транспорт перебував у власності власника, доки не доведено інше). Усі ці конструкції мають дефолтний характер: вони діють «поки не доведено зворотне». Таким чином, дефолтна логіка формально описує спосіб мислення, що лежить в основі побудови юридичних версій і гіпотез. Практично це означає, що юрист може формулювати умовні висновки, які є припущеннями, але готовими до корекції за наявності суперечливих доказів. Такий механізм важливий при оцінці доказової бази, підготовці запитів на додаткові доказові дії та формуванні процесуальних позицій сторін [4].

Приклади застосування. a) Кримінальний процес. Слідчий може припустити, що підозрюваний мав намір, якщо знайдено певні обставини (наприклад, наявність знаряддя злочину і мотива), проте це припущення є дефолтним і підлягає спростуванню свідченнями про відсутність наміру. Суд, оцінюючи докази, може тимчасово приймати деякі висновки за замовчуванням до з'ясування додаткових обставин.

b) Цивільне право. Суд, розглядаючи договірні відносини, може виходити з дефолтного припущення про добросовісність сторони, доки доказам не буде надано інше пояснення.

c) Адміністративна практика. Адміністративні органи працюють з типовими сценаріями і приймають рішення на основі комплексу фактів «поки не з'являться докази протилежного». У всіх випадках модель дефолтної логіки допомагає структурувати ці припущення і передбачити можливі конфлікти між ними [3; 5].

Переваги і обмеження дефолтної логіки для юристів. Переваги: дефолтна логіка відтворює реалії неповної інформації, дозволяє формулювати робочі версії і гнучко їх коригувати; дає формальну мову для опису презумпцій і типових припущень; сприяє розвитку критичного мислення, оскільки вимагає від юриста усвідомлювати умовність своїх висновків [1; 4].

Обмеження: формалізм може вести до множинних розширень (кількох сумісних або несумісних наборів висновків), що ускладнює однозначне рішення; реалізація складних дефолтних теорій потребує математичної підготовки; в практичному праві необхідні додаткові правила пріоритетів між дефолтами (аналогічно правилу «ближчого до норми» або пріоритету

спеціального закону над загальним). Юрист має поєднувати інтуїцію, юридичну техніку і формальні підходи для досягнення збалансованого рішення [2; 5].

Юридична логіка є одним із ключових елементів формування правової культури, яка забезпечує точність, раціональність і послідовність у правотворчості, правозастосуванні та юридичній аргументації. Вона формує основу для прийняття обґрунтованих рішень, допомагає уникати суперечностей у трактуванні норм права, забезпечуючи прозорість і передбачуваність правових процесів. Юридична логіка сприяє підвищенню правової свідомості, формуванню внутрішньо несуперечливих законів та ефективному функціонуванню правових інститутів. Її розвиток, починаючи з античності, інтегрував філософські, релігійні та наукові підходи, що вплинуло на еволюцію правових систем. У контексті європейської інтеграції юридична логіка виступає інструментом гармонізації правових систем, забезпечуючи їх узгодженість із міжнародними стандартами та врахуванням мультикультурності. Вона є фундаментом європейської правової культури, сприяючи стабільності, раціональності та ефективності правової системи, що гарантує верховенство закону та розвиток суспільства [6].

Для першокурсника-юриста знання дефолтної логіки корисне для налаштування процесуальної і доказової пам’яті: розуміння, що будь-яке припущення є тимчасовим і підлягає спростуванню, допомагає уникати логічних помилок, таких як «запізніла фіксація висновку» або «перенесення ймовірності на достовірність». Освітня програма може включати практичні кейси, де студенти формулюють дефолтні припущення і вчаться відстежувати, які докази їх підтверджують або спростовують. Це розвиває навички формулювання робочих гіпотез, планування доказових заходів і аргументованого виступу в суді [4; 5].

Дефолтна логіка є важливим інструментом для моделювання міркувань за умов неповної інформації і має пряме прикладне значення для юридичної практики. Вона формалізує типові припущення і презумпції, робить мислення більш системним і гнучким, дозволяє юристу свідомо працювати з невизначеністю. Разом із тим, для практичного використання дефолтних моделей необхідна обережність: слід враховувати можливість множинних висновків і потребу у визначенні пріоритетів між дефолтами. Для студентів-правників вивчення дефолтної логіки сприяє розвитку критичного мислення і підвищенню якості процесуальної роботи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Reiter R. A Logic for Default Reasoning. Artificial Intelligence. 1980
2. Strasser C. Non-monotonic Logic. Stanford Encyclopedia of Philosophy. 2001
3. Default logic «Default Logic (Reiter)».

4. Кравець В.М. Логіка для правознавців. Електронне видання.
5. Шуть А. О. Логіка як елемент юридичних міркувань та її застосування у процесі складання юридичних документів. Науковий вісник. 2024
6. Мельник Ю. П. Роль юридичної логіки в контексті становлення європейської правової культури. «Наукові перспективи» Вип. 1(55) 2025 Київ 2025. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/np/issue/view/320/42020

ВАЛЬЧУК ІВАННА
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність К9 «Правоохоронна діяльність», факультет права та економіки
Науковий керівник: **МЕЛЬНИК ЮЛІЯ**, кандидатка політичних наук, доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

ЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Кримінальний процес як особлива сфера юридичної діяльності тісно пов’язаний із процедурою доказування. Саме завдяки доказам та їх правильному аналізу суд і учасники процесу отримують можливість встановити істину у справі. Важливу роль у цьому відіграє логіка, адже вона забезпечує методологічну основу для оцінки доказів і формування висновків. Логічна культура мислення прокурора, адвоката, слідчого чи судді прямо впливає на результат правосуддя. Помилки в мисленні здатні призвести до хибних висновків, а отже – і до судових помилок.

Відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу України, доказами вважаються фактичні дані, отримані відповідно до вимог закону. Саме на їх основі слідчий, прокурор чи суд визначають обставини, що мають значення для кримінального провадження. Доказування – це процес збирання, перевірки та оцінки таких даних. Водночас у цій діяльності простежується чітка логічна структура: спочатку формулюється гіпотеза, далі відбувається її перевірка шляхом логічних процедур, а потім – підтвердження або спростування [3].

Логіка відіграє ключову роль на всіх етапах доказування. Формування гіпотези завжди ґрунтується на здатності учасника процесу аналізувати наявні факти та будувати припущення про подію злочину, мотиви, особу правопорушника. Наступним етапом є аргументація, яка передбачає підкріплення гіпотези доказами. Тут застосовуються індукція та дедукція, аналіз і синтез, аналогія. Далі відбувається перевірка доказів – тобто логічний аналіз їх достовірності, допустимості та достатності. Завершальним етапом є формування висновків, коли на основі логічного узагальнення встановлюється істина у справі [2].

Слід відзначити, що у доказуванні використовуються різноманітні логічні прийоми. Аналіз і синтез дозволяють розділити складні обставини на окремі елементи і потім поєднати їх у єдину картину. Індукція дає можливість робити висновки від окремих фактів до загальних положень, а дедукція – застосовувати загальні норми чи закономірності до конкретного випадку. Аналогія допомагає порівнювати ситуації та робити припущення. Суттєве значення має і причинно-наслідковий аналіз, адже встановлення взаємозв'язків між подіями часто визначає кваліфікацію злочину. Метод встановлення правил для підтвердження аргументу у кримінальному процесі використовується. Ці правила мають ознаки логічності і справедливості, їх можна застосовувати до різних ситуацій. Це важливо для того, щоб аргументи були прийнятними для всіх [1].

Не менш важливим аспектом є запобігання логічним помилкам у процесі доказування. Серед найпоширеніших слід виділити поспішне узагальнення, коли висновок робиться на підставі недостатньої кількості фактів; підміну підстав, коли за доказ видається інформація, що не має відношення до справи; а також порушення причинно-наслідкових зв'язків, коли події, які лише співпадають у часі, помилково вважаються залежними. Часто зустрічається і так звана помилка «post hoc», коли вважається, що подія, яка настала пізніше, обов'язково є наслідком попередньої. Аргументація в такому процесі ще має логічну природу. Прокурор, захисник та інші учасники доводять правильність своєї позиції шляхом наведення аргументів і доказів, а суд оцінює їх, керуючись законами логіки. Ці закони – тотожності, несуперечності, виключеного третього та достатньої підстави – є фундаментом логічного мислення під час процесу доказування. Наприклад, закон тотожності вимагає чіткості та однозначності у формулюванні тверджень, закон несуперечності виключає можливість визнавати істинними протилежні висловлювання, а закон достатньої підстави вимагає, щоб кожне твердження було підтверджене належними доказами [2].

Практичне значення логіки дуже високе в кримінально процесуальних справах. Вона допомагає правильно формулювати версії та планувати розслідування, дає змогу уникати упередженості й суб'єктивізму, підвищує переконливість аргументів під час судових дебатів. Дотримання логічних принципів допомагає ефективно впроваджувати ключові основи кримінального провадження, як-от верховенство права, змагальність сторін і гарантування права на захист.

Отже, логічні основи доказів у кримінально процесуальних процесах є фундаментом доказової діяльності. Використання логічних методів і законів забезпечує правильність оцінки доказів, послідовність їх аналізу та достовірність висновків. Саме завдяки логіці можливо досягнути об'єктивності судового розгляду, мінімізувати ризики судових помилок і забезпечити справедливість правосуддя. Розвиток високого рівня логічної

культури у юристів є важливою умовою для забезпечення ефективної роботи всієї системи кримінального судочинства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гвоздік О. І., Старенький О. С. Логіка формування доказової бази в кримінальному провадженні. Філософські та методологічні проблеми права. 2022. № 2 (24). С. 56-63. URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a48709b9-cfb6-4872-a960-7be47c47f02f/content
2. Докази та доказування у кримінальному провадженні: навч. Посібник. Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 272 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. м. Київ 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

БІЛОУС СТАНІСЛАВ
здобувач першого (бакалаврського) рівня освіти, спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність», факультет права та економіки
Науковий керівник: **МЕЛЬНИК ЮЛІЯ,** кандидатка політичних наук, доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

АРГУМЕНТИ СТОРІН У СУДДІ: ЛОГІЧНІ ПРИЙОМИ ТА ПОМИЛКИ

У судовому процесі сторони (позивач і відповідач, чи обвинувач і захист) не просто висловлюють свої твердження – вони мають обґрунтувати їх. Аргумент – це система міркувань, яка зв’язує передумови (факти, докази, обставини, норми права) з висновком, який сторона прагне довести або спростувати [6]. У юридичній аргументації важливо, щоб саме логіка між фактами та висновком була чистою, щоб не виникало прогалин чи прихованих передумов [2]. Навіть якщо докази доведені або спростовані, суддя обирає, які з них заслуговують довіри, і як із них виводити юридичні висновки. Аргументи сторін – це своєрідна «інтеграція» фактичного та нормативного рівнів [6]: сторона пояснює, чому саме певний доказ чи факт має значення, чому він зв’язується з нормою права, і чому з цього слід зробити певний юридичний висновок. Тому не просто кількість аргументів важлива, а їхня якість – саме логічна стійкість, послідовність, відсутність суперечностей [2]. У наукових дослідженнях підкреслюють, що юридична аргументація має кілька рівнів: логічний, риторичний, діалектичний – але в практичній площині те, що схвалить чи відхилить суддя, – це саме логічно обґрунтований ланцюжок міркувань [2]. Так, у праці Тамари Дудаш розглядається логічний

підхід до правової аргументації: вона наголошує, що класичний логічний підхід (з «якщо … то») став зменшувати свою роль у сучасній теорії аргументування, оскільки правові контексти потребують урахування додаткових чинників: тлумачення, цінностей, прецедентів [1]. У підручниках та монографіях підкреслюється, що юридична аргументація – міждисциплінарний предмет, що поєднує логіку і право, мову і контекст. Там розглянуто історичний розвиток, моделі аргументування, логічні характеристики та помилки аргументації [2]. У навчальних курсах правозастосування часто використовують класифікацію аргументів:

• аргументи до речей – фактичні обставини, матеріальні дані справи;
• аргументи до людини – характеристика особи (її мотивація, репутація тощо);
• аргументи до права – загальні принципи права, презумпції, аксіоми;
• аргументи до закону – норми права, джерела права, законодавчі положення.

Це різні «рівні звернення» в аргументації. Застосування лише аргументів «до людини»без урахування фактів і права ризикує бути неприйнятним, адже це відходить від суті правового спору [3]. Однак навіть у добре побудованій аргументації можуть ховатися логічні помилки (фальс, паралогізми), які підривають силу позиції. Паралогізми – це неусвідомлені логічні помилки через недогляд або слабке знання логіки. Софізми – навмисні прикриті маніпуляції чи викривлення аргументів. У юридичній аргументації часто зустрічаються такі помилки:

• Хибна аналогія – коли проводять паралель між двома ситуаціями, що фактично несумісні або не мають достатньої подібності. Наприклад, прирівнювати юридичну справу в одному регіоні до абсолютно інших обставин без урахування контексту. Існує загальне пояснення цієї помилки: для валідної аналогії речі, які порівнюються, мають бути подібні у всіх істотних ознаках.
• Кругова аргументація – коли висновок вже міститься в передумовах, тобто аргумент просто переписує те, що треба довести.
• Аргумент від незнання – наприклад: «ніхто не показав, що це неправда, значить це істина», або навпаки «ніхто не довів – значить неправда».
• Узагальнення з недостатньої вибірки – на основі одного або кількох випадків робиться широкий висновок.
• Підміна тези – коли замість відповіді на твердження опонента використовують іншу тезу, часто м’якшу або іншу за змістом [7].

У юридичних документах і аргументації часто звертають увагу на логіку юридичних міркувань як особливий різновид, де формальна логіка має доповнюватися юридичною логікою, з огляду на специфіку права. Стаття «Логіка юридичних міркувань та її застосування» вказує: формальна логіка не завжди достатня для побудови аргументації в праві, бо юридичні контексти містять неоднозначності, оцінні поняття, норми, прецеденти тощо [4]. У рамках теорії логіки й аргументації також визнають, що аргументація в праві

вимагає не просто логічної валідності, а логічної прийнятності: передумови мають бути істинними або принаймні прийнятними,заснованими на доказах чи фактах, а зв'язок між ними і висновком – переконливим у правовому контексті [5]. Крім того, юридична аргументація часто будується з урахуванням діалектичних моментів – тобто, що сторона повинна передбачити, які заперечення може висунути опонент, і підготувати контраргументи. Такий підхід вимагає не лише інструментів логіки, але й майстерності дискурсу, знання судової практики, прецедентів з аналогічних справ [2].

У правозастосуванні аргументаційний аналіз юридичних тверджень часто здійснюють шляхом «розбору міркування» на окремі частини: виділення тези, аналіз використаних аргументів, перевірка їх сили, зіставлення з альтернативними аргументами, оцінка їх логічного зв'язку. Такий аналіз допомагає фільтрувати слабкі аргументи, виявляти внутрішні прогалини і впорядковувати міркування в логічний ланцюжок [6]. На практиці, коли адвокат чи сторона у процесі подає свої письмові чи усні аргументи, необхідно дотримуватися кількох правил, щоб уникнути логічних помилок:[2]

• чітко позначати передумови та висновок;
• не пропускати приховані передумови – якщо вони важливі, слід їх висловити;
• не наповнювати аргументи зайвими емоційними або риторичними прийомами, що не стосуються суті справи;
• уникати персональних нападів, замість цього критикувати самі аргументи;
• перевіряти, чи висновок дійсно випливає із передумов;
• передбачати контраргументи й готувати відповіді;
• використовувати перевірені факти, джерела права, прецеденти, рішення судів – це додає аргументації міцності й принциповості [2].

Висновок: аргументи сторін у суді – це не просто перелік фактів чи доказів, а логічна архітектура, через яку ці факти й докази мають привести до висновку. Сильна аргументація – це та, що не має внутрішніх протиріч, не базується на прихованих або сумнівних передумовах, і логічно зв'язує факти з правовими нормами. Логічні прийоми – це інструменти, які допомагають зробити аргументи яснішими й переконливішими. Але кожен інструмент може стати пасткою, якщо використовувати його неправильно – виникають логічні помилки. Щоб бути ефективним на стороні в суді, потрібно не лише знати право та факти, а вміти мислити чисто, логічно, передбачати критику й бути готовим дати на неї відповідь.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дудаш Т. «Логічний підхід до правової аргументації». Wrocławsko-Lwowskie Zeszyty Prawnicze 11, 2020. https://wuwr.pl/wlzp/article/view/12407

2. Юркевич О. М. Юридична аргументація: монографія. Харків, 2015. https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/18779/1/Urkevich_m_2.pdf
3. Тема 4. Юридична аргументація. https://arm.navs.edu.ua/books/enforcement/info/lec4.html
4. Логіка юридичних міркувань та її застосування. Visnyk-Pravo UzhNU http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/310847
5. Юркевич О. М. Раціональність аргументації: логічні правила та значення. https://www.researchgate.net/publication/351345571_Urkevic_O_M_Racionalnist_argumentacii_logicni_pravila_ta_znacenna_Visnik_Nacionalnogo_uridicnogo_universitetu_imeni_Aroslava_Mudrogo_Seria_Filosofia_filosofia_prava_sociologia_politologia_Tom_1_No_48_
6. Логіка і аргументація в праві. Voytenko, DSpace NLU https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9550/1/Voytenko.pdf
7. Legal Argumentation and Its Types. https://www.researchgate.net/publication/363777020_LEGAL_ARGUMENTATION_AND_ITS_TYPES

ОБИХОД АНАСТАСІЯ
здобувачка першого (бакалаврського) рівня освіти , факультет права та економіки
Науковий керівник: **МЕЛЬНИК ЮЛІЯ,** кандидатка політичних наук, доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

ФОРМАЛІЗАЦІЯ ПРАВОВИХ НОРМ: МОЖЛИВІСТЬ ТА ОБМЕЖЕНІСТЬ

Формалізація як соціальне явище полягає у виявленні та конкретизації змісту права через його зовнішнє вираження й закріплення форми, що здійснюється на основі загальносоціальної методології, зокрема діалектико-матеріалістичного підходу як складової пізнання.

У широкому значенні формалізація права розглядається як закономірний процес упорядкування суспільних відносин шляхом зовнішнього закріплення змісту правових норм у джерелах права. Така форма забезпечує можливість їх ефективного застосування у правовідносинах, сприяє виконанню юридичних обов'язків, гарантуванню прав і свобод людини та громадянина, а також узгодженню інтересів особистості, держави й суспільства. Формалізація правових норм є важливою концепцією у сучасному правознавстві, що передбачає чітке визначення змісту правових норм, їх структури, логіки та способів застосування. Цей процес дозволяє перетворити правові норми з

абстрактних правил поведінки у формалізовану систему, яка може бути однозначно зрозумілою як для правозастосовників, так і для суспільства. Формалізація спрямована на забезпечення передбачуваності та стабільності права, підвищення ефективності правового регулювання та зменшення впливу суб'єктивних факторів при тлумаченні і застосуванні законів [3].

Поняття формалізації полягає у структурному та логічному упорядкуванні норм права. Мета такого процесу – зробити норми точними, однозначними та передбачуваними для суб'єктів правових відносин. Формалізація передбачає визначення гіпотези, диспозиції та санкції правової норми, тобто умов її дії, правил поведінки та наслідків порушення. Наприклад, у Кримінальному кодексі України кожна стаття містить чіткі ознаки складу правопорушення, що дозволяє однозначно визначити, коли застосовується конкретна санкція. Формалізація може здійснюватися у різних формах. Лінгвістична формалізація передбачає точне формулювання норм із уникненням неоднозначних слів. Логічна формалізація застосовує чіткі схеми «якщо… то…», що дозволяє відтворювати причинно-наслідкові зв'язки в праві. Системна формалізація проявляється в упорядкуванні норм у кодекси, закони та підзаконні акти, а технологічна включає застосування комп'ютерних програм для автоматичного тлумачення норм, наприклад у smart contracts або правових інформаційних системах. У Європейському Союзі вже реалізовані проєкти, де автоматичні системи перевіряють відповідність контрактів загальноєвропейському праву, що значно підвищує швидкість та точність правозастосування. Формалізація правових норм відкриває широкі перспективи для ефективного та передбачуваного регулювання суспільних відносин. Вона дозволяє стандартизувати правила, підвищити точність правозастосування та використати технології для автоматизації процесів. Серед головних зазначимо такі:

1) Можливості формалізації проявляються у підвищенні передбачуваності права. Чіткі критерії, наприклад у системі адміністративних штрафів або податковому законодавстві, зменшують ризик суб'єктивного впливу посадових осіб і забезпечують однакове застосування норм у подібних випадках.

2) Формалізація сприяє автоматизації правових процесів: алгоритми дозволяють визначати застосування норм, контролювати виконання умов договорів, адмініструвати податкові платежі та інші процедури. В Україні це реалізовано через електронні сервіси Державної податкової служби, де автоматично формуються податкові повідомлення та штрафи відповідно до закону.

3) Завдяки формалізації забезпечується гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами. Наприклад, у корпоративному праві України прийнято низку норм, що відповідають Директивам ЄС щодо захисту прав акціонерів та прозорості фінансової звітності.

4) Формалізація полегшує навчання та підготовку юристів, оскільки чітко структуровані норми легше засвоювати та аналізувати, створюючи єдину базу знань для студентів і практиків [2 ,с. 105].

Також можливості формалізації включають однозначність тлумачення норм, що зменшує спірність і підвищує передбачуваність застосування права. Вона сприяє ефективності судових процесів, оскільки встановлює чіткі критерії для прийняття рішень, та полегшує кодифікацію законодавства, забезпечуючи логічну структуру і системний порядок юридичних актів. Формалізація також сприяє гармонізації норм на міжнародному рівні, стимулює розвиток інформаційних систем і застосування штучного інтелекту у праві, підвищуючи точність і швидкість правозастосування. Крім того, вона забезпечує стабільність правових відносин, допомагає виявляти прогалини та колізії у законодавстві й сприяє розвитку правової аналітики, дозволяючи ефективно оцінювати взаємодію правових текстів. На думку Р. І. Радейко, застосування формалізації як методу дослідження правових явищ розширює можливості науковців-юристів у пізнанні державно- правових процесів і сприяє вирішенню практичних завдань, зокрема при створенні автоматизованих інформаційно-пошукових систем та автоматизації окремих процедур підготовки й ухвалення управлінських рішень. Водночас формалізацію не можна розглядати як універсальний метод пізнання, здатний нині чи в майбутньому замінити всі інші підходи до вивчення державно-правових явищ. Навпаки, вона органічно поєднується з іншими методами дослідження, пристосовується до їхніх завдань і модифікується для їх ефективного застосування [4, с.89].

Водночас процес формалізації має суттєві межі, оскільки не всі аспекти соціальних відносин і людської поведінки можна відобразити у суворо формалізованих правилах. Це обмежує її ефективність і потребує гнучкого підходу при застосуванні права. До основних обмежень можна виділити такі:

– Формалізація стикається з соціальною та культурною неоднозначністю людської поведінки. Термінологія, що стосується моральних понять, таких як «чесність», «добросовісність», «повага», важко піддається строгій формалізації без втрати значущості. Практика Верховного Суду України підтверджує це: при застосуванні норм цивільного права суди змушені враховувати соціальний контекст і моральні принципи сторін.

– Соціальні та економічні процеси постійно змінюються, а застарілі формальні правила можуть не відповідати новим реаліям. Наприклад, законодавство щодо криптовалют та блокчейн-технологій у багатьох країнах, включаючи Україну, відстає від розвитку технологій, що ускладнює застосування суворо формалізованих норм на практиці.

– Формалізовані норми базуються на узагальненні минулого досвіду, але унікальні обставини справи часто не можуть бути передбачені формальними схемами, що іноді призводить до несправедливих результатів.

– Складна юридична мова та логічна структура норм можуть ускладнити сприйняття права пересічними громадянами. Навіть автоматизація застосування формалізованих норм, наприклад через smart contracts, не завжди здатна врахувати наміри сторін або непередбачувані обставини, що підкреслює обмеженість формалізації [1, с. 18].

Формалізація і гнучкість права повинні не протиставлятися, а взаємодіяти, створюючи збалансовану систему правового регулювання. Комбінований підхід дозволяє поєднувати чіткі формалізовані правила, які забезпечують однаковість і передбачуваність, із можливістю адаптації до конкретних життєвих ситуацій. Це особливо важливо, оскільки жодна система норм не здатна повністю охопити різноманіття суспільних відносин. Наприклад, у цивільному праві існують стандартні договірні конструкції, які гарантують певний рівень правової визначеності, але водночас сторони мають право вносити індивідуальні положення, виходячи зі своїх потреб. Аналогічно, у сфері публічного права передбачаються загальні принципи, які залишають простір для їхнього конкретного тлумачення та застосування залежно від обставин. Важливу роль у досягненні цього балансу відіграє судова практика: вона не лише заповнює прогалини закону, а й «оживлює» формалізовані норми, надаючи їм гнучкого застосування з урахуванням соціальних і економічних реалій. Окрім того, законодавці нерідко закріплюють у нормах не детальні алгоритми, а принципи чи орієнтовні стандарти, які окреслюють рамки правового регулювання і водночас залишають місце для індивідуального підходу. Такий синтез формалізації й гнучкості робить право більш ефективним, стабільним і водночас здатним реагувати на нові виклики [5, с. 72].

Таким чином, формалізація правових норм є необхідним і корисним інструментом правового регулювання, який підвищує передбачуваність, стандартизацію та можливості автоматизації права. Водночас її повна реалізація обмежена через складність соціальних відносин, динамічність суспільства та мовно-логічні межі. Формалізація вимагає балансу між точністю норм та гнучкістю їх застосування, активної ролі судової практики та використання принципів права, що дозволяє забезпечити ефективність і справедливість у правовій системі сучасного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адаскалиця, К. К. (2025). Співвідношення системності та формальної визначеності як властивостей права в контексті формалізації норм права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право, 1(87), 15-22.
2. Дрига, Д. А. (2024). Механізм формування важелів регулювання правових норм в умовах цифровізації. *Сучасний науковий журнал*, (3(1), 101-107.
3. Радейко, Р. Теоретико-правові засади формалізації права. URL:

https://tinyurl.com/2u8rz85t (дата звернення: 02.10.2025).
4. Радейко, Р.І. (2014). Формалізація як метод дослідження правових явищ. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Юридичні науки*. 2014. № 810. С. 86-93
5. Радейко, Р. І. (2014). Особливості формалізації права як стадії правотворчого процесу. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Юридичні науки*, (801), 81-85.

НЕБОГА СЕРГІЙ
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, факультет права та економіки
Науковий керівник: **МЕЛЬНИК ЮЛІЯ,** кандидатка політичних наук, доцентка кафедри мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний університет, м. Одеса, Україна

ЛОГІКА І ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРАВІ (ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ)

У сучасну епоху цифрових трансформацій право як соціальний інститут стоїть перед новими викликами. Застосування штучного інтелекту (ШІ), формалізованих систем, автоматизованих аналітичних інструментів відкриває перспективи підвищення ефективності правозастосування. Але для того, щоб така трансформація була не хаотичною, а відповідальною, потрібна чітка логіка як методологічна опора. Метою цієї роботи є дослідити, як юридична логіка може слугувати мостом між традиційним право-мисленням і цифровими технологіями, а також які ризики та обмеження виникають при інтеграції ШІ в правову сферу.
Завдання:
(а) окреслити роль юридичної логіки в європейській правовій культурі (на основі Мельник Ю.П.);
(б) проаналізувати вплив логічних підходів на цифрові правові системи;
(в) виділити перспективи й виклики.

Використано методи логічного аналізу, системного та історико-теоретичного підходів, порівняльний аналіз і критичний огляд літератури, включно з працею Мельник Ю. П.

1. Юридична логіка як компонент правової культури

У праці Мельник підкреслює, що юридична логіка – це не абстрактна дисципліна, а складова правової культури, яка формує спосіб мислення юриста – структуровано, послідовно, із урахуванням категорій наслідковості і коректного виводу з норм і фактів. Логіка забезпечує засоби перевірки внутрішньої узгодженості правових текстів, виявлення прихованих протиріч, формалізацію умов застосування норм (наприклад, «якщо …, то …»). У

контексті європейської правової культури юридична логіка сприяє уніфікації підходів, підвищенню передбачуваності права та стабільності правової системи (через принципи певності, формалізму, раціоналізму).

2. Цифрові технології, штучний інтелект і логіка у праві. Цифрові рішення (експертні системи, машинне навчання, правові чат-боти, системи підтримки рішень) потребують логічних моделей для представлення норм, фактів, відношень між ними (наприклад, логіка опису знань, деонтологічна логіка, модальні логіки). Приклади сучасних підходів у наукових дослідженнях:

Динамічна логіка компетенцій (Dynamic Logic of Legal Competences) – формалізація юрисдикційних компетенцій через логіку, що враховує змінність станів і зміну правових статусів. Проєкт LogiKEy – поєднання деонтологічних логік, логік ціннісного вибору та інструментів доведення – для моделювання етико-юридичних рішень у автономних системах.

Завдяки логіці можна зробити ШІ у праві більш прозорим: не просто чорний ящик, а систему, де можна прослідкувати логіку виведення – які норми й факти були використані, які припущення зроблені.

Переваги інтеграції:

1. Підвищення швидкості і точності аналізу великих масивів правових текстів і прецедентів.

2. Автоматичне виявлення невідповідностей чи конфліктів у законодавстві.

3. Підтримка юриста як «ассистент» у складних юридичних задачах.

3. Ризики, обмеження та етичні аспекти

Неповнота та неточність даних: моделі працюють лише з тим, що «бачать»; якщо законодавство чи фактична ситуація мають нюанси, які не були враховані, система може помилитися. Упередженість і дискримінація: алгоритми можуть повторювати людські упередження, якщо тренувальні дані відображають несправедливі практики. «Чорний ящик» і недостатня прозорість: без логічної формалізації часто неможливо пояснити рішення, що породжує дефіцит довіри.

Відповідальність: у випадку неправильної поради або рішення – хто відповідальний – розробник, оператор, користувач чи сама система? Нормативні виклики: необхідність законодавчого регулювання алгоритмічної відповідальності, права на пояснення, аудиту алгоритмів.

4. Синтез логіки, культури та цифрових технологій: шлях уперед. Юридична логіка, як форма правового мислення та інструмент, може стати «нормативним каркасом» для цифрових правових систем у європейському правовому просторі. Важливо забезпечити, щоб підходи до формалізації не суперечили цінностям європейської правової культури: права людини, рівності, гідності. Необхідна міждисциплінарна співпраця: юристи, логіки, інформатики, етики повинні спільно виробляти стандарти, алгоритми, процедури аудиту. Освітній аспект: майбутні юристи й технологи мають володіти логічною грамотністю і знаннями з етики алгоритмів.

Висновки

1. Юридична логіка – це не технічна абстракція, а невід'ємна складова правової культури, що дисциплінує правове мислення, забезпечує послідовність і взаємозв'язок норм і фактів – позиція Мельник Ю.П. підтверджує цю роль у становленні європейської правової культури.
2. У поєднанні з цифровими технологіями логіка відкриває перспективи для формалізації, автоматизації, перевірки правових процесів – але лише за умови вмілого й етичного проектування.
3. Головні виклики – це прозорість, відповідальність, алгоритмічна справедливість, нормативне забезпечення – які мають стати предметом наукового та законодавчого опрацювання.
4. Синтез логіки, культури та цифрових систем може сприяти підвищенню ефективності правозастосування, але за умови, що цифрові інструменти будуть інтегровані не як чужорідні, а як природне продовження юридичного мислення.
5. Подальші дослідження мають зосередитися на конкретних прикладах (наприклад, моделювання судового рішення, автоматичний аудит нормативних актів) та розробці стандартів «логічної відповідальності» для ШІ в праві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мельник Ю.П. Роль юридичної логіки в контексті становлення європейської правової культури. *Наукові перспективи*. Вип. 1(55). Київ, 2025. С. 45–52. Режим доступу: http://perspectives.pp.ua/index.php/np/issue/view/320/42020
2. Костицький В.В. Логіка в системі юридичної освіти та правозастосування. *Право України*. 2021. № 3. С. 24–32.
3. Еннан Р.М. Штучний інтелект у праві: виклики і перспективи. *Юридична наука*. 2022. № 2. С. 17–25.

Наукове видання

Південноукраїнські наукові студії: збірник матеріалів VIII Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (Одеса, 17–19 листопада 2025 р.) / ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», кафедра філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик; Південно-Українське відділення Соціологічної асоціації України, Нац. ун-т «Одеська політехніка», Нац. ун-т «Чернігівська політехніка», НТУ «Дніпровська політехніка», Міжнародний університет; відп. ред. та укладач: Петінова О. Б. Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2025. 336 с.